

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI VE ANTARKTİKA'NIN HUKUKSAL STATÜSÜNÜN BELİRLENMESİ

Melis YÜKSEL

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI VE ANTARKTİKA'NIN HUKUKSAL STATÜSÜNÜN
BELİRLENMESİ

Melis YÜKSEL

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

ÖZET

YÜKSEL, Melis. *İnsanlığın Ortak Mirası ve Antarktika'nın Hukuksal Statüsünün Belirlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2021.

Antarktika, *Antarktika Antlaşması* temelinde oluşturulan *Antarktika Antlaşması Sistemi* çerçevesinde yönetilmektedir. Uluslararası deniz yatağının *insanlığın ortak mirası* olduğunu öngören *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*'nin 1982 yılında kabul edilmesiyle birlikte, *insanlığın ortak mirası* kavramının Antarktika'ya da uygulanması tartışılmaya başlanmıştır. Antarktika'nın tabii olduğu hukuksal rejimle ilişkili olan bu tartışmalar, özellikle *Antarktika Sorusu* gündem maddesi kapsamında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu nezdinde cereyan etmiştir. Bu çalışmada, "Antarktika *insanlığın ortak mirası* mıdır?" sorusu üzerinden yola çıkılarak, kıtanın hukuksal statüsünü belirlemek amaçlanmıştır. Antarktika'nın hukuksal statüsünün belirlenmesinde ise mekânsal açıdan *ülkesel egemenlik*, *vesayet* altındaki ülke, *res nullius* ve *res communis* olarak sıralayabileceğimiz dört temel rejim üzerinden hareket edilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Antarktika Antlaşması, Antarktika Antlaşması Sistemi, İnsanlığın Ortak Mirası, Res Communis, Res Nullius, Ülkesel Egemenlik.

ABSTRACT

YÜKSEL, Melis. *The Common Heritage of Mankind and Determination of the Legal Status of Antarctica*, Master's Thesis, Ankara, 2021.

Antarctica is governed within the framework of the *Antarctic Treaty System* founded upon the *Antarctic Treaty*. The adoption, in 1982, of the *United Nations Convention on the Law of the Sea*, which provided the international seabed to be the *common heritage of mankind*, introduced the discussions on the application of the concept of the *common heritage of mankind* to Antarctica. These discussions, which were associated with the legal regime of Antarctica, were held especially before the United Nations General Assembly within the scope of the agenda item of the *Question of Antarctica*. On the basis of the question of "whether Antarctica is the *common heritage of mankind*", this study is aimed to determine the legal status of the continent. In the determination of the legal status of Antarctica, in spatial terms, four fundamental regimes that we can enumerate as *territorial sovereignty*, trust territory, *res nullius* and *res communis* are considered.

Keywords

Antarctic Treaty, Antarctic Treaty System, Common Heritage of Mankind, Res Communis, Res Nullius, Territorial Sovereignty.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI KAVRAMI	6
1.1. ULUSLARARASI HUKUKTA İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ	8
1.1.1. Uluslararası Deniz Hukukunda İnsanlığın Ortak Mirası Kavramının Gelişimi	8
1.1.1.1. Uluslararası Deniz Hukukunda İlk Gelişmeler	8
1.1.1.2. Birleşmiş Milletler Nezdindeki Gelişmeler	11
1.1.1.2.1. Arvid Pardo'nun Talebi.....	11
1.1.1.2.2. Deniz Yatağı Komitesi'nin Kurulması	13
1.1.1.2.3. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Tarafından Moratoryum Kararının Alınması	14
1.1.1.2.4. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Tarafından 1970 İlkeler Deklarasyonu'nun Kabulü.....	15
1.1.1.2.5. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi.....	18
1.1.2. Uzay Hukukunda İnsanlığın Ortak Mirası Kavramının Gelişimi	26
1.1.2.1. Uzay Hukukuna İlişkin Birleşmiş Milletler Nezdindeki İlk Gelişmeler	27

1.1.2.2. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Tarafından 1963 İlkeler Deklarasyonu'nun Kabulü	30
1.1.2.3. Uzay Antlaşması	31
1.1.2.4. Ay Antlaşması	32
1.2. İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI KAVRAMININ UNSURLARI	44
1.2.1. Tahsis Edilemezlik	44
1.2.2. Uluslararası Ortak Yönetim	45
1.2.3. Yarar Paylaşımı	47
1.2.4. Barışçı Amaçlarla Kullanım	48
1.2.5. Gelecek Nesiller Yararına Korunma	50
1.3. İNSANLIĞIN ORTAK MİRASININ HUKUKSAL STATÜSÜ	51
İKİNCİ BÖLÜM: ANTARKTİKA'NIN TABİ OLDUĞU HUKUKSAL REJİMİN BELİRLENMESİ	57
2.1. MEKÂNSAL AÇIDAN ULUSLARARASI HUKUKTA KABUL EDİLEN TEMEL REJİMLER	57
2.2. ANTARKTİKA'DA ÜLKESEL EGEMENLİK SORUNSALI	62
2.2.1. Antarktika Kıtası Üzerindeki Egemenlik İddiaları	62
2.2.1.1. Birleşik Krallık'ın İddiası	63
2.2.1.2. Yeni Zelanda'nın İddiası	65
2.2.1.3. Fransa'nın İddiası	67
2.2.1.4. Avustralya'nın İddiası	68
2.2.1.5. Norveç'in İddiası	68
2.2.1.6. Şili'nin İddiası	71
2.2.1.7. Arjantin'in İddiası	72
2.2.2. Antarktika Kıtası Üzerindeki Egemenlik İddialarının Değerlendirilmesi	73
2.2.2.1. Uluslararası Hukukta İşgal	74
2.2.2.1.1. Etkin İşgal Doktrini	74
2.2.2.1.2. Uluslararası Yargı Kararları	76

2.2.2.1.2.1. Palmas Adası Davası	77
2.2.2.1.2.2. Doğu Grönland'ın Hukuksal Statüsü Davası	80
2.2.2.1.2.3. Clipperton Adası Davası	85
2.2.2.1.2.4. Minquiers ve Ecrehos Davası	87
2.2.2.1.2.5. Batı Sahra Danışma Görüşü	91
2.2.2.1.3. Etkin İşgal Doktrini, Uluslararası Yargı Kararları ve Antarktika'da Egemenlik Sorunsalına İlişkin Çeşitli Görüşler	93
2.2.2.2. Sektör Teorisi	99
2.2.2.3. Uti Possidetis Juris	102
2.2.2.4. Yakınlık Doktrini	105
2.3. ANTARKTİKA ANTLAŞMASI SİSTEMİ	107
2.3.1. Antarktika Antlaşması	108
2.3.1.1. Antarktika İçin Vesayet Rejimi Önerisi	108
2.3.1.2. Antarktika İçin Ortak Yönetim Önerisi	111
2.3.1.3. Antarktika Hakkında Taslak Deklarasyon	112
2.3.1.4. Sovyetler Birliği'nin İtirazı	113
2.3.1.5. Modus Vivendi.....	114
2.3.1.6. Müteakip Gelişmeler.....	115
2.3.1.7. Uluslararası Jeofizik Yılı	116
2.3.1.8. Antarktika Konferansı	118
2.3.1.9. Antarktika Antlaşması Hükümlerinin İncelenmesi	120
2.3.2. Antarktik Flora ve Faunanın Korunması İçin Kararlaştırılan Önlemler 	132
2.3.3. Antarktik Foklarının Korunması Hakkında Sözleşme	133
2.3.4. Antarktik Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Hakkında Sözleşme 	134
2.3.5. Antarktik Maden Kaynakları Faaliyetlerinin Düzenlenmesi Hakkında Sözleşme.....	138
2.3.6. Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü	144

2.4. ANTARKTİKA’NIN HUKUKSAL STATÜSÜNÜN BELİRLENMESİNDE RES NULLIUS VE RES COMMUNIS KAVRAMLARININ YERİ	150
2.5. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER NEZDİNDE YÜRÜTÜLEN ÇALIŞMALAR.....	155
2.5.1. Antarktika Sorusu’nun Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Gündemine Alınması	155
2.5.2. Antarktika Antlaşması Sistemi’ne Yönelik Eleştiriler	158
2.5.2.1. Antarktika’nın İnsanlığın Ortak Mirası Olarak Tanınması Tartışmaları	158
2.5.2.2. Sisteme Yönelik Diğer Eleştiriler.....	165
2.5.2.3. Birinci Komite Nezdinde Gerçekleştirilen Müteakip Toplantılarda Antarktika’nın İnsanlığın Ortak Mirası Olarak Tanınmasını Destekleyen Görüşler	167
2.5.3. Antarktika Sorusu’na İlişkin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda Alınan Kararlar	171
2.6. ANTARKTİKA’NIN REJİMİ İLE ARKTİK’İN REJİMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	180
2.7. ANTARKTİKA İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI MIDIR?	189
2.7.1. Ortakların Trajedisi ve İnsanlığın Ortak Mirası	189
2.7.2. İnsanlığın Ortak Mirası Kavramının Unsurları Işığında Antarktika Antlaşması Sistemi.....	195
2.7.3. İnsanlığın Ortak Mirasından İnsanlığın Ortak Kaygısına.....	202
SONUÇ	209
KAYNAKÇA.....	219
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU	254
EK 2. ETİK KOMİSYON MUAFİYET FORMU	255

KISALTMALAR DİZİNİ

AABK	Antarktik Araştırmaları Bilim Komitesi
AADT	Antarktika Antlaşması Danışma Toplantısı/Toplantıları
AAS	Antarktika Antlaşması Sistemi
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AÇKS	Arktik Çevre Koruma Stratejisi
ADCKKS	Antarktik Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Hakkında Sözleşme
AFFKKÖ	Antarktik Flora ve Faunanın Korunması İçin Kararlaştırılan Önlemler
AFKS	Antarktik Foklarının Korunması Sözleşmesi
AMKFDS	Antarktik Maden Kaynakları Faaliyetlerinin Düzenlenmesi Hakkında Sözleşme
BÇS	Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi
BM	Birleşmiş Milletler
BMÇKK	Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BMİDÇS	Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
ÇKK	Çevre Koruma Komitesi
KDYA	Kısmi Deneme Yasağı Antlaşması
KSSK	Kıta Sahanlığı Sınırları Komisyonu
MC	Milletler Cemiyeti
NDYA	Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması
NSYA	Nükleer Silahların Yasaklanması Antlaşması

NYA	Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma
ÖAADT	Özel Antarktika Antlaşması Danışma Toplantısı/Toplantıları
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UBBK	Uluslararası Bilimsel Birlikler Konseyi
UBAKK	Uzayın Barışçı Amaçlarla Kullanımı Komitesi
UDYO	Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi
UHD	Uluslararası Hukuk Derneği
UJY	Uluslararası Jeofizik Yılı
UJYÖK	Uluslararası Jeofizik Yılı Özel Komitesi
USAD	Uluslararası Sürekli Adalet Divanı

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Antarktika'daki egemenlik iddiaları ve egemenlik iddia edilmeyen sektör.....63

GİRİŞ

Antarktika, dünyadaki en soğuk, en yüksek, en rüzgârlı, en kuru, en ıssız ve en el değmemiş bölge olması itibarıyla *enlerin yeri* olarak anılmaktadır.¹ Güney Yarım Küre'nin en güneyinde yer alan Antarktika kıtası, sahip olduğu sert iklim koşullarına rağmen, geçmişte birçok devletin ilgilendiği bir bölge olmuştur. 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde kıta üzerinde yedi devlet egemenlik iddiasında bulunmuştur. Bu devletler, Arjantin, Avustralya, Birleşik Krallık, Fransa, Norveç, Şili ve Yeni Zelanda'dır. ABD ve Sovyetler Birliği ise kıta üzerinde egemenlik iddiasında bulunma haklarını saklı tutmuşlardır. Antarktika, günümüzde de birçok devletin aktif olarak ilgilendiği bir bölge olmayı sürdürmektedir.

Antarktika için 20. yüzyılın ikinci yarısında oldukça önemli bir uluslararası mutabakata tanık olunmuştur. Kıta üzerinde egemenlik iddia eden ve egemenlik iddia etme hakkını saklı tutan devletler ile birlikte, Belçika, Japonya ve Güney Afrika'nın katılımıyla 1959 yılında gerçekleştirilen Antarktika Konferansı sonucunda toplam on dört maddelik bir metin olan *Antarktika Antlaşması* kabul edilmiştir. Antarktika Antlaşması çerçevesinde egemenlik iddiaları dondurulmuş, ancak iddiaların varlığı reddedilmemiştir. Antarktika Antlaşması'nı müteakiben Antarktika Antlaşması'na taraf devletlerce kabul edilen uluslararası enstrümanlar çerçevesinde Antarktika için kapsamlı bir antlaşma rejimi oluşturulmuştur. Bu antlaşma rejimi *Antarktika Antlaşması Sistemi*² olarak adlandırılmaktadır. AAS, barış, bilim ve çevrenin korunması olmak üzere üç temel değere dayanmaktadır.³ Esas itibarıyla çevrenin korunması amacı zaman içerisinde geliştirilmiştir.

Uluslararası platformda 1980'lerden itibaren Antarktika'nın tabi olduğu hukuksal rejim yoğun tartışmalara konu olmuştur. Bu tartışmaların *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku*

¹ ZAKRI, A. H., "Foreword", **UNU-IAS Report, Bioprospecting in Antarctica**, (Dagmar Lohan ve Sam Johnston), 2005, s. 5, <https://www.cbd.int/financial/bensharing/g-absantarctic.pdf> (erişim tarihi: 19.04.2021).

² Kısaca "AAS" olarak anılacaktır.

³ STOKKE, Olav Schram / VIDAS, Davor, "Introduction", **Governing the Antarctic: the effectiveness and legitimacy of the Antarctic Treaty system**, (ed. Olav Schram Stokke ve Davor Vidas), Cambridge University Press, Cambridge, 1996, s. 2.

Sözleşmesinde⁴ kabul edilen *insanlığın ortak mirası* rejimiyle yakından ilişkisi bulunmaktadır.

1967 yılında Arvid Pardo, Birleşmiş Milletler⁵ Genel Kurulu nezdinde ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki deniz yatağı ve okyanus tabanının *insanlığın ortak mirası* ilan edilmesi önerisinde bulunmuştur.⁶ 1970 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen *Ulusal Yetki Alanlarına Ait Sınırların Ötesindeki Deniz Yatağı, Okyanus Tabanı ve Bunların Toprak Altını Düzenleyen İlgelere Dair Deklarasyon*'da,⁷ ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki deniz yatağı, okyanus tabanı ve bunların toprak altının ve buradaki kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğu öngörülmüştür.⁸ Hem bu bölgenin rejimini belirlemek hem de Uluslararası Deniz Hukukunun mevcut düzenini gözden geçirmek üzere 1973 yılında toplanan BM Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı sonucunda 1982 yılında BMDHS kabul edilmiştir. BMDHS'de, ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki deniz yatağı, okyanus tabanı ve bunların toprak altının ve buradaki maden kaynaklarının *insanlığın ortak mirası* olduğu düzenlenmiştir. BMDHS, *insanlığın ortak miras* kavramını öngören tek uluslararası antlaşma değildir. 1979 tarihli *Devletlerin Ay'da ve Diğer Gök Cisimlerindeki Faaliyetlerini Düzenleyen Antlaşma*'da,⁹ Ay'ın ve Ay'daki doğal kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğu öngörülmüştür.

BMDHS'nin kabulü sonrasında Antarktika için *insanlığın ortak mirası* tartışmaları başlamıştır. 1983 yılında BM Genel Kurulu'nun gündemine *Antarktika Sorusu* alınmıştır. *Antarktika Sorusu* kapsamındaki müzakerelerde birçok ülke Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak tanınması gerektiğini ileri sürmüştür. *Antarktika Sorusu*, yirmi yılı aşkın bir süreyle BM Genel Kurulu gündeminde yer almıştır. Bugün için Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusundaki hukuksal tartışmalar sonlandırılmış değildir ve güncelliğini korumaya devam etmektedir.

Bu çalışmada “Antarktika *insanlığın ortak mirası* mıdır?” sorusu üzerinden yola çıkılarak, Uluslararası Hukukta *insanlığın ortak mirası* kavramının gelişimi ve uygulama alanları,

⁴ Kısaca “BMDHS” olarak anılacaktır.

⁵ Kısaca “BM” olarak anılacaktır.

⁶ UN Doc. A/6695, 1967, s. 2, <https://digitallibrary.un.org/record/849472> (erişim tarihi: 16.10.2020).

⁷ Kısaca “1970 İlkeler Deklarasyonu” olarak anılacaktır.

⁸ UN Doc. A/RES/2749, 1970, s. 24, [https://undocs.org/en/A/RES/2749\(XXV\)](https://undocs.org/en/A/RES/2749(XXV)) (erişim tarihi: 16.10.2020).

⁹ Kısaca “Ay Antlaşması” olarak anılacaktır.

Antarktika'nın hukuksal statüsünün belirlenmesinde *insanlığın ortak mirası* kavramının yeri ve Uluslararası Hukukta Antarktika'nın hukuksal statüsünü dayandırabileceğimiz diğer kavram ve olgular incelenmiş ve yapılan incelemeler ışığında, Antarktika'nın hukuksal statüsünü belirlemek amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için AAS kapsamında kabul edilen uluslararası enstrümanlar, uluslararası yargı kararları, BM nezdinde yürütülen çalışmalar, devlet uygulamaları ve doktrin görüşleri en önemli değerlendirme araçları arasında yer almıştır.

Uluslararası Hukuk doktrinde *insanlığın ortak mirası* ve Antarktika üzerine çeşitli akademik çalışmalar yapılmıştır. Örneğin, Keyuan'ın, *The Common Heritage of Mankind and the Antarctic Treaty System* isimli makalesi¹⁰, Joyner'in *Governing the Frozen Commons: The Antarctic Regime and Environmental Protection* isimli kitabının *Common Heritage* başlığını taşıyan bölümü¹¹ ve Wolfrum'un *Common Interest and Common Heritage in Antarctica* isimli kitap bölümü¹² zikredilebilir. Bu çalışmada, farklı bir bakış açısı geliştirilerek, *insanlığın ortak mirası* kavramı açıklandıktan sonra, mekânsal açıdan Uluslararası Hukukta kabul edilen temel rejimler esas alınmak suretiyle, Uluslararası Hukukta Antarktika'nın hukuksal statüsünü dayandırabileceğimiz kavram ve olgular çerçevesinde kapsamlı bir analiz yapılmıştır. Böylelikle kıtanın hukuksal statüsünü belirlemek amaçlanmıştır.

Bu konunun seçilmesinin temel sebebi küresel iklim üzerinde kritik bir role sahip olan, dolayısıyla tüm dünya için büyük bir önem taşıyan Antarktika kıtasının Uluslararası Hukuktaki hukuksal statüsünü açıklığa kavuşturmadır. Türk hukuk doktrinde Antarktika ile ilgili yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olması bu konunun seçiminde önemli bir etken olmuştur.

Antarktika'nın tabi olduğu hukuksal rejim Uluslararası Hukukun en çok tartışılan konuları arasında yer almaya adaydır. Zira halihazırda *Antarktika Antlaşması Çevre Koruma*

¹⁰ KEYUAN, Zou, "The Common Heritage of Mankind and the Antarctic Treaty System", **Netherlands International Law Review**, Yıl: 1991, Cilt: 38, Sayı: 2, s. 173-198.

¹¹ JOYNER, Christopher C., **Governing the Frozen Commons: the Antarctic Regime and Environmental Protection**, University of South Carolina Press, South Carolina, 1998, s. 220-258.

¹² WOLFRUM, Rüdiger, "Common interest and common heritage in Antarctica", **Handbook on the Politics of Antarctica**, (ed. Klaus Doods, Alan D. Hemmings ve Peder Roberts), Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, 2017, s. 142-151.

*Protokolü*¹³ uyarınca Antarktika'da maden faaliyetleri yasaklanmış durumdadır, ancak enerji kaynaklarına olan ihtiyaç bağlamında gelecekte bu yasağın gözden geçirilmesi söz konusu olabilecektir.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın birinci bölümünde Uluslararası Hukukta *insanlığın ortak mirası* rejimi incelenmiştir. Bu çerçevede, ilk olarak, Uluslararası Deniz Hukukunda ve Uzay Hukukunda *insanlığın ortak mirası* kavramının gelişimi ele alınmış ve *insanlığın ortak mirası* kavramını düzenleyen uluslararası enstrümanlar aktarılmıştır. İkinci olarak, *insanlığın ortak mirasının* unsurları açıklanmıştır. *İnsanlığın ortak mirasına* konu alanın ve buradaki doğal kaynakların hiçbir devlete veya kişiye tahsis edilememesi, uluslararası ortak rejim kapsamında yönetilmesi, barışçı amaçlarla kullanılması, kullanımından elde edilen yararların paylaşılması ve gelecek nesiller yararına korunması şeklinde sıralayabileceğimiz unsurlar açıklanarak, bu unsurlara dair BMDHS'de ve Ay Antlaşması'ndaki ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. Son olarak, *insanlığın ortak mirasının* hukuksal statüsüne dair doktrin görüşleri ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, mekânsal açıdan Uluslararası Hukukta kabul edilen temel rejimler çerçevesinde Antarktika'nın hukuksal statüsü değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, *ülkesel egemenlik*, vesayet altındaki ülkeler, *res nullius* ve *res communis* olarak sıralayabileceğimiz dört temel rejimden ilk olarak Antarktika'da devletlerin *ülkesel egemenliği* tartışılmıştır. Bu tartışma uluslararası yargı kararları ve doktrin görüşleri çerçevesinde ele alınmıştır. Uluslararası yargı kararlarından konuyla bağlantısında istinaden Palmas Adası, Clipperton Adası, Doğu Grönland'ın Hukuksal Statüsü, Minquiers ve Ecrehos davaları ve Batı Sahra danışma görüşü üzerinde durulmuştur.

İkinci olarak, Antarktika Antlaşması temelinde oluşturulan AAS detaylı bir şekilde açıklanmış ve Antarktika Antlaşması'nın oluşum sürecinde vesayet rejimi tartışmasına da değinilmiştir. Bu kısımda, AAS çerçevesinde kabul edilen uluslararası antlaşmalar olarak 1972 tarihli *Antarktik Foklarının Korunması Sözleşmesi*¹⁴, 1980 tarihli *Antarktik Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Hakkında Sözleşme*¹⁵, 1991 tarihli *Madrid Protokolü* incelenmiştir. Bununla birlikte, antlaşma gibi mütalaa edilen 1964 tarihli

¹³ Kısaca "Madrid Protokolü" olarak anılacaktır.

¹⁴ Kısaca "AFKS" olarak anılacaktır.

¹⁵ Kısaca "ADCKKS" olarak anılacaktır.

*Antarktik Flora ve Faunanın Korunması İçin Kararlaştırılan Önlemler*¹⁶ ve hiçbir devlet tarafından onaylanmamış bulunan 1988 tarihli *Antarktik Maden Kaynakları Faaliyetlerinin Düzenlenmesi Hakkında Sözleşme*'ye¹⁷ ilişkin de bilgi verilmiştir.

Üçüncü olarak, Antarktika'nın hukuksal statüsünün belirlenmesinde *res nullius* ve *res communis* kavramlarının yeri değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, klasik Roma Hukuku kavramlarından yola çıkarak Antarktika'nın *res nullius* veya *res communis* olarak nitelendirilmesine dair doktrindeki farklı yaklaşımlar açıklanmış, bununla birlikte *res publica* kavramına da işaret edilmiştir.

Dördüncü olarak, BM nezdinde yürütülen çalışmalar ele alınmıştır. *Antarktika Sorusu* kapsamında yapılan çalışmalar, tartışmalar detaylı bir biçimde incelenmiş, BM Genel Kurulu tarafından alınan kararlar aktarılmıştır. Uluslararası Hukukta Antarktika'nın hukuksal statüsünü dayandırabileceğimiz kavram ve olgular incelenirken, Arktik'in hukuksal rejimiyle de bir karşılaştırma yapılmıştır.

Son olarak, "Antarktika *insanlığın ortak mirası* mıdır?" sorusunun cevabını açıklığa kavuşturmak için BMDHS ve Ay Antlaşması uyarınca kabul edilen *ortak miras* alanları ile bir karşılaştırma yapılarak, *insanlığın ortak mirasının* unsurları ışığında AAS değerlendirilmiştir. Antarktika'nın hukuksal statüsünü belirlemek için yaptığımız bu çalışmada *insanlığın ortak mirasıyla* bağlantılı görülen *insanlığın ortak kaygısı* kavramına da yer verilmiştir.

¹⁶ Kısaca "AFFKKÖ" olarak anılacaktır.

¹⁷ Kısaca "AMKFDS" olarak anılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM: İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI KAVRAMI

İnsanlığın ortak mirası, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Uluslararası Hukukta yoğun tartışmalara konu olan bir kavramdır. *İnsanlığın ortak mirası* kavramını açıklamak için kavramın kullanım alanları, unsurları ve hukuksal statüsü olmak üzere üç hususa işaret etmek gerekmektedir.

Uluslararası Hukukta *insanlığın ortak mirası*, özellikle ulusal sınırların ötesinde yer alan belirli ortak alanlar ve buradaki doğal kaynaklar için kullanılmaktadır. *İnsanlığın ortak mirası* kavramını açıkça öngören iki uluslararası antlaşma bulunmaktadır. Bunlardan birincisi BMDHS, diğeri ise Ay Antlaşması'dır. BMDHS'de, kısaca uluslararası deniz yatağı veya derin deniz yatağı olarak da ifade edilen ulusal sınırların ötesindeki deniz yatağı, okyanus tabanı, bunların toprak altının ve buradaki kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğu öngörülmüştür. Ay Antlaşması'nda ise, Ay'ın ve Ay'daki doğal kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğu düzenlenmiştir.

2-6 Nisan 2002 tarihleri arasında gerçekleştirilen 70. Uluslararası Hukuk Derneği¹⁸ Konferansı'nda kabul edilen *Sürdürülebilir Kalkınmaya İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri UHD Yeni Delhi Deklarasyonu*'nda, doğal çevre, özellikle iklim sisteminin doğru yönetimi, biyolojik çeşitlilik ve dünyadaki fauna ve floranın korunması, muhafazası ve iyileştirilmesinin *insanlığın ortak kaygısı* olduğu, ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki deniz yatağı, okyanus tabanı ve bunların toprak altındaki ve uzay ve gök cisimlerindeki kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğuna yer verilmiştir.¹⁹ Bu bağlamda, *insanlığın ortak mirası* ve *insanlığın ortak kaygısı* kavramları arasındaki farka değinmekte fayda bulunmaktadır.

İnsanlığın ortak kaygısı, uluslararası toplumun tamamı için önemi olan konularda ortak sorumluluğu ifade etmek için kullanılmaktadır.²⁰ Bu kavram, ulusal sınırların ötesindeki

¹⁸ Kısaca "UHD" olarak anılacaktır.

¹⁹ UN Doc. A/57/329, 2002, s. 4, <https://digitallibrary.un.org/record/475817> (erişim tarihi: 23.03.2020).

²⁰ GLOWKA, Lyle / BURHENNE-GUILMIN, Françoise / SYNGE, Hugh vd., **A Guide to the Convention on Biological Diversity**, International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, Gland / Cambridge, 1994, s. 3, <https://www.iucn.org/content/a-guide-convention-biological-diversity> (erişim tarihi: 03.05.2021).

alanlarla sınırlı olmaması itibarıyla *insanlığın ortak mirasından* ayrılmaktadır.²¹ *İnsanlığın ortak mirası* ise, özellikle ulusal sınırların ötesindeki alanlar ve buradaki doğal kaynaklar için kabul edilmektedir.²² Esas itibarıyla insanlık için gerekli ve geniş çapta ortak menfaatin söz konusu olduğu ortak olmayan kaynakların da *insanlığın ortak mirası* rejimi çerçevesinde yönetilmesi önerilmiş, ancak *insanlığın ortak mirası* kavramının, devletlerin ulusal sınırları içerisinde bulunan kaynaklara uygulanması yönündeki yaklaşımın çelişki doğurduğu ortaya konulmuştur.²³ Bu bağlamda, *insanlığın ortak mirası* kavramının kazandığı eğilim özellikle derin deniz yatağındaki maden kaynakları olmak üzere sadece birtakım ortak alanların kaynaklarına ilişkin olarak uygulanması yönünde olmuştur.²⁴ Ekleme gerekir ki, *insanlığın ortak mirası* kavramı, sadece ortak alandaki kaynaklar için değil, ortak alanın kendisi için de kullanılmaktadır.

Uluslararası Hukukta uluslararası deniz yatağı ve Ay dışında, *insanlığın ortak mirası* kavramının diğer bir kullanım alanının Antarktika olup olamayacağı tartışılmaktadır. Antarktika Antlaşması'nda, Antarktika'nın ve Antarktika'daki doğal kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğuna dair bir ibare yer almamaktadır. BMDHS'nin kabulü sonrasında uluslararası platformlarda Antarktika'nın da *insanlığın ortak mirası* olarak tanınması konusu tartışılmıştır. Antarktika'nın hukuksal statüsünün incelenlendiği bu çalışmanın ikinci bölümünde, bu yöndeki tartışmalar aktarılacak ve Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* kavramına uygun olup olmadığı yönünde bir görüş belirlenecektir.

İnsanlığın ortak mirasının unsurlarına ilişkin olarak doktrinde farklı görüşler bulunmakla birlikte temel beş unsurdan söz edilmektedir. Bu unsurlar *insanlığın ortak mirasına* konu alanın ve buradaki doğal kaynakların (i) hiçbir devlete veya kişiye tahsis edilememesi, (ii) uluslararası ortak rejim kapsamında yönetilmesi, (iii) barışçı amaçlarla kullanılması, (iv) kullanımından elde edilen yararların paylaşılması ve (v) gelecek nesiller yararına korunması şeklinde sıralanmaktadır. Bu doğrultuda, *insanlığın ortak mirasının*, ulusal sınırların ötesinde yer alan belirli ortak alanların ve buradaki doğal kaynakların, tüm insanlığın menfaatine, gelecek nesillerin yararı ve fayda paylaşımı esası gözetilerek,

²¹ HORN, Laura, "The Implications of the Concept of Common Concern of a Human Kind on a Human Right to a Healthy Environment", **Macquarie Journal of International and Comparative Environmental Law**, Yıl: 2004, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 244.

²² NOYES, John, "The Common Heritage of Mankind: Past, Present, Future", **Denver Journal of International Law and Policy**, Yıl: 2011-2012, Cilt: 40, Sayı: 1-3, s. 449.

²³ NOYES, 2011-2012, s. 450.

²⁴ NOYES, 2011-2012, s. 450.

barışçı amaçlarla, tesis edilen uluslararası rejime uygun şekilde kullanılması olarak tanımlanması mümkündür.

İnsanlığın ortak mirasının hukuksal statüsü ele alındığında, antlaşmalar açısından herhangi bir tereddüt bulunmadığı açıktır. *İnsanlığın ortak mirasına* ilişkin hükümler içeren bir uluslararası antlaşmada taraf devletler öngörülen hükümlerle bağlı olacaklardır. BMDHS ve Ay Antlaşması'nda bu açıdan herhangi bir duraksama bulunmamaktadır. Bununla birlikte, doktrinde özellikle Uluslararası Teamül Hukuku bağlamında da çeşitli görüşler ortaya konmuştur.

Bu bölümde öncelikle, Uluslararası Hukukta *insanlığın ortak mirası* kavramının ortaya çıkışı ve gelişimi aktarılacak, bu bağlamda uygulama alanlarına yer verilecek, ardından uygulama alanları ışığında unsurları açıklanacak ve son olarak hukuksal statüsüne dair tartışmalara yer verilecektir.

1.1. ULUSLARARASI HUKUKTA İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Uluslararası Hukukta *insanlığın ortak mirası*, Uluslararası Deniz Hukukunda ve Uzay Hukukunda 20. yüzyıldan itibaren hukuksal tartışmalara konu olmaya başlamıştır. Bu bölümde Uluslararası Deniz Hukukundaki ve Uzay Hukukundaki gelişmeler ayrı ayrı ele alınacaktır.

1.1.1. Uluslararası Deniz Hukukunda İnsanlığın Ortak Mirası Kavramının Gelişimi

1.1.1.1. Uluslararası Deniz Hukukunda İlk Gelişmeler

İnsanlığın ortak mirası düşüncesinin izlerine Milletler Cemiyeti²⁵ döneminden itibaren rastlamak mümkündür. *Uluslararası Hukukun Aşamalı Kodifikasyonu Uzmanlar Komitesi*, M. José León Suárez'i uluslararası bir antlaşma vasıtasıyla deniz ürünlerinin

²⁵ Kısaca "MC" olarak anılacaktır.

işletilmesi kurallarının oluşturulması konusunu incelemek üzere görevlendirmiştir.²⁶ Suárez, 8 Aralık 1925 tarihli raporunda, insanlar tarafından tüketilen deniz canlılarının işletilmesi uluslararası bir düzenlemeye tabi tutulmadıkça söz konusu canlıların neslinin tükeneyeceğine ve deniz kaynaklarının, özellikle Antarktika bölgesindeki kaynakların *tüm insan ırkının mirası*²⁷ olduğuna işaret etmiştir.²⁸ Görüldüğü üzere, Suárez, deniz kaynaklarından tüm insanlığın mirası olarak söz etmiştir. 1930 tarihinde Lahey'de gerçekleştirilen *Uluslararası Hukukun Kodifikasyonu Konferansı*'nda alınan *Balıkçılığın Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı*'nda deniz kaynaklarından *ortak miras*²⁹ olarak bahsedilmiştir.³⁰

24 Şubat-27 Nisan 1958 tarihleri arasında Cenevre'de düzenlenen *BM Birinci Deniz Hukuku Konferansı*'nın 24 Şubat 1958 tarihli birinci genel toplantısında Tayland temsilcisi Prince Wan Waithayakon *insanlığın ortak mirası* kavramından söz etmiştir. Waithayakon, Konferans Başkanı seçildikten sonra yaptığı konuşmasında, denizlerin *insanlığın ortak mirası* olduğunu, Uluslararası Deniz Hukukunda farklı çıkarların adil bir şekilde düzenlemesinin ve bu mirasın tüm insanlığın yararına korunmasının ortak çıkara hizmet edeceğini ifade etmiştir.³¹

1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren açık deniz yatağındaki kaynaklar bakımından *ortak miras* teriminin kullanımı ivme kazanmıştır. 13 Temmuz 1967 tarihli *Cenevre Hukuk Yoluyla Dünya Barışı Konferansı*'nda alınan kararda, yeni teknolojilerin ve okyanus biliminin açık denizlerdeki ve kıta sahanlığının ötesinde yer alan deniz yatağındaki kaynakların işletilmesini mümkün kıldığı ve açık denizlerin *insanlığın ortak mirası* olduğu vurgulanmıştır.³² Söz konusu kararda, *Hukuk Yoluyla Dünya Barışı Merkezi*'nin, BM Genel Kurulu'na açık denizlerde ve kıta sahanlığının ötesindeki deniz yatağında bulunan

²⁶ C. 49. M. 26. 1926. V., 1926, s. 1, https://biblio-archive.unog.ch/Dateien/CouncilMSD/C-49-M-26-1926-V_EN.pdf (erişim tarihi: 22.02.2020).

²⁷ Orijinal metinde kullanım terim *patrimony of the whole human race*'dir.

²⁸ C. 49. M. 26. 1926. V., 1926, s. 3-4.

²⁹ Burada kullanılan terim *common patrimony*'dir.

³⁰ C. 351. M. 145 1930. V., 1930, s. 169, https://biblio-archive.unog.ch/Dateien/CouncilMSD/C-351-M-145-1930-V_EN.pdf (Erişim tarihi: 23.02.2020)

³¹ Summary Records of the Plenary Meetings, 1958, s. 3, https://legal.un.org/diplomaticconferences/1958_ios/docs/english/vol_2/sr_1.pdf (erişim tarihi: 23.02.2020).

³² **The United Nations and the Issue of Deep Ocean Resources, Hearings before the Subcommittee on International Organizations and Movements of the Committee on Foreign Affairs House of Representatives, Ninetieth Congress, First Session, U.S. Government Printing Office, Washington, 1967, s. 8.**

balıklar dışındaki kaynakların BM'nin yetki ve kontrolüne tabi olmasına matuf bir bildirme ilan etme tavsiyesi yaptığı görülmektedir.³³

Tüm bu gelişmelerin yanı sıra, Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından kıta sahanlığının ötesindeki kaynaklara ilişkin alınan 7 Mart 1966 tarihli kararda, Genel Sekreter'den kıta sahanlığının ötesindeki söz konusu kaynaklara ve kaynakların işletilmesi tekniklerine ilişkin araştırma yapılması, ekonomik açıdan işletilebilir kaynakların tespit edilmesi talep edilmiştir.³⁴ BM Genel Kurulu'nun 6 Aralık 1966 tarihli kararında, Ekonomik ve Sosyal Konsey'in kararı desteklenmiş ve talep edilen bu araştırmaya ek olarak, Genel Sekreter'den ilgili kuruluşlar ve üye devletler ile iş birliği içerisinde, maden kaynaklarının geliştirilmesi de dâhil olmak üzere deniz bilimi ve teknolojisiyle ilişkili faaliyetler konusunda kapsamlı araştırma yapılması ve yapılan araştırma ışığında öneriler getirilmesi istenmiştir.³⁵

Konunun Ekonomik ve Sosyal Konsey'in önüne getirilmesi, Grotius'tan beri Deniz Hukukunun dayandığı serbestlik ilkesinin terkedilmesi neticesini doğuracak hukuki sürecin başlamasında önemli bir adım teşkil etmiş ve Pardo'nun önerisiyle birlikte konuyla ilgili siyasi ve hukuki tartışmalar başlamıştır.³⁶ Kıta sahanlığının ötesinde yer alan deniz yatağındaki kaynakların hiçbir ülkenin yetkisinde olmaması ve teknolojik gelişmelerin buradaki kaynaklara erişimi ve kaynakların kullanımını teknolojik yönden gelişmiş ülkeler yararına kolaylaştırması, *insanlığın ortak mirası* olarak adlandırılan rejiminin tesisi sonucunu doğurmuştur. Bu tartışmalar, ulusal sınırların ötesinde yer alan deniz yatağındaki belirli doğal kaynaklar merkezinde toplanmıştır. Dolayısıyla burada serbestlik ilkesinin esas itibarıyla belirli bir açıdan terkedilmesi sonucunu doğuracak bir hukuki sürecin başladığını vurgulamak gerekmektedir.

³³ The United Nations, 1967, s. 8.

³⁴ DOUMANI, George A., **Science, Technology and American Diplomacy, Exploiting the Resources of the Seabed**, U. S. Government Printing Office, Washington, 1971, s. 50.

³⁵ UN Doc. A/RES/2172, 1966, s. 32, [https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/RES/2171\(XXI\)](https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/RES/2171(XXI)) (erişim tarihi: 16.10.2020).

³⁶ DUPUY, René-Jean / VIGNES, Daniel (ed.), **A Handbook on the New Law of the Sea 1**, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht / Boston / Lancaster, 1991, s. 147.

1.1.1.2. Birleşmiş Milletler Nezdindeki Gelişmeler

İnsanlığın ortak mirasının kökeni tartışmalı olmakla birlikte, Uluslararası Deniz Hukukunda yoğun tartışmalara konu olması 1967 yılında BM Malta Delegesi Arvid Pardo'nun girişimiyle gerçekleşmiştir. *İnsanlığın ortak mirası* düşüncesinin oluşumu esas itibarıyla belirli bir birikimin sonucudur. Pardo, yıllardan beri süregelen denizlerde barışın tesis edilmesi sorunsalına dair yapılan çalışmaları dikkate alarak *insanlığın ortak mirası* düşüncesini uluslararası topluma tanıtmıştır.³⁷ Bu kısımda Arvid Pardo'nun talebiyle başlayan ve BMDHS'nin kabulüyle sona eren süreç aktarılacaktır.

1.1.1.2.1. Arvid Pardo'nun Talebi

17 Ağustos 1967 tarihinde BM Malta Delegesi Arvid Pardo, BM Genel Kurulu'nun 22. oturumunun gündemine *ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesinde yer alan deniz yatağı ve okyanus tabanının münhasıran barışçı amaçlara saklı tutulması ve buradaki kaynakların tüm insanlığın menfaatine kullanılması* konusunun eklenmesi talebinde bulunmuştur.³⁸ Söz konusu talebe eklenen memorandumda,³⁹ kara sularının ve kıta sahanlığının dışında kalan deniz yatağı ve okyanus tabanının ulusal kullanıma tahsis edilmeyen yegâne alanlar olduğu, ancak teknolojik açıdan gelişmiş ülkeler tarafından sürekli geliştirilen yeni teknikler karşısında, bu durumun değişeceğinden ve ulusal sınırların dışında kalan deniz yatağı ve okyanus tabanının ulusal kullanıma tahsis edileceğinden endişe duyulduğu ifade edilmiştir.⁴⁰ Memoranduma göre, deniz yatağı ve okyanus tabanı *insanlığın ortak mirası* ilan edilmelidir ve aşağıdaki ilkeleri içeren bir antlaşma hazırlanması hususunda gerekli adımlar atılmalıdır.⁴¹

³⁷ BARROS, Natália Frozel, "Normalizing the Common Heritage of Mankind: from Ideas, to Legal Principle, to Oceans' Governance", **Global Public Goods, Global Commons and Democracy: Interdisciplinary Perspectives (22-23 Şubat 2016)**, s. 9, <https://ghum.kuleuven.be/ggs/events/2016/international-conference-global-commons-global-public-goods-and-global-democracy-leuven/frozel-barros-natalia-normalizing-chm.pdf> (erişim tarihi: 13.10.2020).

³⁸ UN Doc. A/6695, 1967, s. 1.

³⁹ BM Genel Kurulu Tüzüğü'nün 20. maddesine göre, gündeme eklenmesi talep edilen tüm önerilere açıklayıcı memorandum ve eğer mümkünse temel belgeler veya taslak karar eklenmelidir.

⁴⁰ UN Doc. A/6695, 1967, s. 2.

⁴¹ UN Doc. A/6695, 1967, s. 2-3.

“(a) Mevcut ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki suların altında kalan deniz yatağı ve okyanus tabanı hiçbir şekilde millî iktisaba konu olamaz.

(b) Mevcut ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki suların altında kalan deniz yatağı ve okyanus tabanının keşfi BM Şartı amaç ve ilkelerine uygun biçimde üstlenilmelidir.

(c) Mevcut ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki suların altında kalan deniz yatağı ve okyanus tabanının kullanılması ve ekonomik yönden işletilmesi, insanlığın menfaatinin korunması amacıyla uygun olarak üstlenilmelidir. Okyanus tabanının ve deniz yatağının kullanılmasından ve işletilmesinden elde edilen net mali yararlar öncelikle yoksul ülkelerin gelişimini teşvik etmek için kullanılmalıdır.

(d) Mevcut ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki suların altında kalan deniz yatağı ve okyanus tabanı münhasıran barışçı amaçlara mahfuz tutulmalıdır.”

Memorandumda ayrıca, önerilen antlaşma çerçevesinde, ulusal sınırların dışındaki deniz yatağı ve okyanus tabanı üzerinde tüm ülkeler adına vasi olarak yetkiyi üstlenmek, bu bölgedeki tüm faaliyetleri düzenlemek, denetlemek ve kontrol etmek ve söz konusu faaliyetlerin antlaşmanın ilke ve hükümlerine uygun yürütülmesini temin etmek üzere bir uluslararası otorite oluşturulması gerektiğine de yer verilmiştir.⁴²

Pardo tarafından getirilen bu öneriye karşı devletler farklı şekillerde yaklaşmıştır. Genel olarak, gelişmekte olan ülkelerin yönetimleri *insanlığın ortak mirası* yaklaşımını desteklemiş, gelişmiş ülkelerin yönetimleri ise bu yaklaşıma karşı çıkmıştır.⁴³

BM Genel Kurulu'nun 22. oturumunun 1 Kasım 1967 tarihli toplantısında, *mevcut ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki açık denizlerin altında kalan deniz yatağı ve okyanus tabanı ve bunların toprak altının münhasıran barışçı amaçlara saklı tutulması ve buradaki kaynakların insanlığın menfaatine kullanılmasına dair sorunsalın incelenmesi* konusu gündem maddesi olarak tartışmaya açılmış, Pardo önemli bir konuşma yapmıştır.⁴⁴

Pardo tarafından başka uluslararası platformlarda da *insanlığın ortak mirası* kavramı dile getirilmiştir. 1970 yılında *Avrupa Konseyi Deniz Yatağı ve Toprak Altının Keşfi ve*

⁴² UN Doc. A/6695, 1967, s. 3.

⁴³ GUNTRIP, Edward, “The Common Heritage of Mankind: An Adequate Regime for Managing the Deep Seabed?”, **Melbourne Journal of International Law**, Yıl: 2003, Cilt: 4, Sayı: 2, s. 380-381.

⁴⁴ UN Doc. A/C.1/PV.1515, 1967, s. 1, <https://undocs.org/en/A/C.1/PV.1515> (erişim tarihi: 16.10.2020).

İşletilmesi Sempozyumu'nda Pardo, okyanusların yoğun bir şekilde kullanımının, uluslararası çekişmeye, kaynakların israf edilmesine, çevrenin kirlenmesine yol açabilecek olması ve birçok devletin, mevcut serbestlik rejiminin teknolojik açıdan gelişmiş deniz ülkeleri lehine adil olmayan bir biçimde fayda sağladığını değerlendirmesi karşısında, ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki okyanuslar için tek seçeneğin, *insanlığın ortak mirası* kavramına dayanan yeni bir uluslararası düzen oluşturulması olduğuna işaret etmiştir.⁴⁵

1.1.1.2.2. Deniz Yatağı Komitesi'nin Kurulması

BM Genel Kurulu'nun 1 Kasım 1967 tarihli oturumunu takiben yukarıda belirtilen gündem maddesiyle ilgili olarak BM nezdindeki ilk gelişme BM Genel Kurulu tarafından 18 Aralık 1967 tarihli kararın kabulüdür. Söz konusu karar kapsamında, ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki deniz yatağı ve okyanus tabanının barışçı amaçlarla kullanımı konusunda çalışma yapmak üzere *Ad Hoc Komite*'nin kurulması önemli bir gelişmedir.⁴⁶ Kararda, deniz yatağı ve okyanus tabanında insanlığın ortak menfaatinin tanındığı vurgulanmıştır.⁴⁷

Ad Hoc Komite tarafından hazırlanan rapor, BM Genel Kurulu'nun 23. oturumunda değerlendirilmiş ve Genel Kurul tarafından 21 Aralık 1968 tarihli karar alınmıştır. Söz konusu karar ile birlikte *Ulusal Yetki Alanlarına Ait Sınırların Ötesindeki Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanının Barışçı Amaçlarla Kullanılması Komitesi*⁴⁸ kurulmuştur.⁴⁹ Deniz Yatağı Komitesi, Ad Hoc Komite'den farklı olarak daimî niteliktedir. Deniz Yatağı Komitesi'nin temel görevleri arasında uluslararası deniz yatağının keşfi ve kullanımında uluslararası iş birliğini teşvik edecek ilke ve normlar üzerine çalışma yapmak ve buradaki kaynakların tüm insanlığın yararına işletilmesini temin etmek yer almaktadır.⁵⁰ Deniz

⁴⁵ PARDO'dan aktaran: BROWN, E.D., "The 1973 Conference on the Law of the Sea: The Consequences of Failure to Agree", **The Law of the Sea: A New Geneva Conference Proceedings of the Sixth Annual Conference of the Law of the Sea Institute (21-24 Haziran 1971)**, (ed. Lewis M. Alexander), University of Rhode Island, Kingston, 1972, s.16.

⁴⁶ UN Doc. A/RES/2340, 1967, s. 14, [https://undocs.org/en/A/RES/2340\(XXII\)](https://undocs.org/en/A/RES/2340(XXII)) (erişim tarihi: 16.10.2020).

⁴⁷ UN Doc. A/RES/2340, 1967, s. 14.

⁴⁸ Kısaca "Deniz Yatağı Komitesi" olarak anılacaktır.

⁴⁹ UN Doc. A/RES/2467, 1968, s. 15, [https://www.undocs.org/A/RES/2467\(XXIII\)](https://www.undocs.org/A/RES/2467(XXIII)) (erişim tarihi: 16.10.2020).

⁵⁰ UN Doc. A/RES/2467, 1968, s. 15.

Yatağı Komitesi daha sonradan uluslararası deniz yatağı ve buradaki kaynaklara ilişkin uluslararası rejimi ihtiva eden antlaşma hükümleri hazırlanmakla da görevlendirilmiştir.⁵¹

1.1.1.2.3. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Tarafından Moratoryum Kararının Alınması

BM Genel Kurulu tarafından 15 Aralık 1969 tarihinde önemli bir karar alınmıştır. Bu kararda, uluslararası rejimin tesisi sürecinde devletlerin ve bireylerin uluslararası deniz yatağındaki kaynakların işletilmesiyle ilgili tüm faaliyetlerden kaçınmakla yükümlü olduğu ve bu bölgeye veya bu bölgedeki kaynakların herhangi bir kısmına dair hiçbir iddianın tanınmayacağı ifade edilmiştir.⁵² Böylelikle uluslararası rejim tesis edilene kadar uluslararası deniz yatağındaki kaynakların işletilmesine ilişkin devletlerin tüm faaliyetlerini durdurma amacı güdülmüştür. Bu karar *Moratoryum Kararı* olarak anılmaktadır.

Özellikle ABD bu karara karşı çıkmıştır. John R. Stevenson'un 16 Ocak 1970 tarihli mektubunda, üyelik ve bütçe gibi açıkça öngörülen alanlar dışında, BM Genel Kurulu'nun üyelere yönelik fazladan yükümlülük doğuran kararlar alma yetkisi bulunmadığı, Moratoryum Kararı'nın da Genel Kurul'un bağlayıcı karar alma yetkisinin kabul edildiği özel alanlar kapsamında olmadığı ve BM Şartı'nın 10. ve 13. maddeleri⁵³ uyarınca tavsiye niteliğinde olduğu, dolayısıyla söz konusu karar ile üyelere hukuki yükümlülük getiremeyeceği belirtilmiştir.⁵⁴ Bununla birlikte, mektupta, Moratoryum Kararı'ndaki tavsiyenin ABD politikasının belirlenmesinde dikkate alınacağı, ancak ABD'nin tavsiyeyi uygulamakla yükümlü olmadığı ve açıkça itirazını ortaya koyduğuna yer verilmiştir.⁵⁵

Moratoryum Kararı'nın hukuksal etkisi doktrinde de tartışılmıştır. Genel olarak kurumsal çerçeve ve idari ve mali yönetim konusunda alınan kararlar hariç olmak üzere Genel

⁵¹ UN Doc. A/RES/2750, 1970, s. 27, [https://undocs.org/en/A/RES/2750\(XXV\)](https://undocs.org/en/A/RES/2750(XXV)) (erişim tarihi: 16.10.2020).

⁵² UN Doc. A/RES/2574, 1969, s. 11, [https://undocs.org/en/A/RES/2574\(XXIV\)](https://undocs.org/en/A/RES/2574(XXIV)) (erişim tarihi: 16.10.2020).

⁵³ BM Şartı'nın 10. ve 13. maddeleri, BM Genel Kurulu'nun görev ve yetkilerine ilişkindir.

⁵⁴ Hearings before the Senate Special Subcommittee on the Outer Continental Shelf 91st Congress 1st and 2nd session'dan aktaran: **Deep Seabed Hard Minerals Act, Hearings and Markup before the Committee on International Relations and its Subcommittees on International Organizations and International Economic Policy and Trade House of Representatives, Ninety-Fifth Congress, Second Session H.R. 3350**, U.S. Government Printing Office, Washington, 1978, s. 90.

⁵⁵ Aktaran: Deep Seabed, 1978, s. 90.

Kurul kararları tavsiye niteliğindedir ve üye devletler nezdinde, karar lehinde oy kullansalar dahi, bağlayıcı sonuçlar doğurmaz.⁵⁶ Bununla birlikte, Genel Kurul kararları, belirli koşullarda Uluslararası Teamül Hukuku kurallarının oluşumuna katkı sağlayabilir.⁵⁷ Moratoryum Kararı bakımından, Biblowit, üye devletlerin yarısından fazlasının Moratoryum Kararı'na karşı veya çekimser oy kullandığı, tüm sanayileşmiş ülkelerin karara karşı çıktığı ve kararı destekleyen devletlerden bazılarının ise kararı sadece tavsiye niteliğine sahip olarak tanımladığını dikkate alarak, Uluslararası Teamül Hukuku kuralının varlığından söz edilemeyeceğini belirtmiştir.⁵⁸

1.1.1.2.4. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Tarafından 1970 İlkeler Deklarasyonu'nun Kabulü

BM Genel Kurulu tarafından 17 Aralık 1970 tarihinde *1970 İlkeler Deklarasyonu* kabul edilmiştir. 1970 İlkeler Deklarasyonu, *Bölge* olarak tanımlanan ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki deniz yatağı, okyanus tabanı ve bunların toprak altının ve buradaki kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğunu öngörmesi sebebiyle büyük bir önem arz etmektedir.⁵⁹ Kararda, *Bölge*'nin hukuki rejime ilişkin ilkeler ortaya konulmuştur. Kararda öngörülen ilkeler temel olarak şu şekilde sıralanabilir.⁶⁰

- “1. Ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki deniz yatağı ve okyanus tabanı ve bunların toprak altı (bundan böyle Bölge olarak anılacaktır) ve Bölge kaynakları insanlığın ortak mirasıdır.
2. Bölge, hiçbir şekilde devletlere veya gerçek ya da tüzel kişilere tahsis edilemez ve hiçbir devlet, Bölge'nin herhangi bir kısmında, egemenlik iddiasında bulunamaz, egemenlik icra edemez veya egemenlik hakkı kullanamaz.
3. Hiçbir devlet, gerçek ya da tüzel kişi, Bölge'ye ve Bölge'deki kaynaklara ilişkin olarak, Deklarasyon'daki ilkelere ve oluşturulacak uluslararası rejime aykırı şekilde hak iddia edemez, kullanamaz veya edinemez.
4. Bölge'deki kaynakların keşfi ve işletilmesine ilişkin tüm faaliyetler ve diğer ilişkili faaliyetler oluşturulacak uluslararası rejim doğrultusunda yönetilecektir.

⁵⁶ **United Nations Juridical Yearbook, Part Two. Legal activities of the United Nations and related intergovernmental organizations, Chapter VI. Selected legal opinions of the Secretariats of the United Nations and related intergovernmental organizations**, 1986, s. 275, https://legal.un.org/unjuridicalyearbook/pdfs/english/by_volume/1986/chpVI.pdf (erişim tarihi: 01.05.2021).

⁵⁷ BIBLOWIT, Charles E., Deep Seabed Mining: The United States and the United Nations Convention on the Law of the Sea, **St. John's Law Review**, Yıl: 1984, Cilt: 58, Sayı: 2, s. 286.

⁵⁸ BIBLOWIT, 1984, s. 287.

⁵⁹ UN Doc. A/RES/2749, 1970, s. 24.

⁶⁰ UN Doc. A/RES/2749, 1970, s. 24-25.

5. Bölge, oluşturulacak uluslararası rejim doğrultusunda, hiçbir ayırım gözetilmeksizin, denize kıyısı olup olmadığına bakılmaksızın tüm devletlerin münhasıran barışçı amaçlarla kullanımına açık olacaktır.

6. Devletler, Bölge'de, uluslararası barış ve güvenliğin devamı ve uluslararası iş birliği ve karşılıklı anlayışın teşviki amacıyla, BM Şartı ve BM Genel Kurulu tarafından 24 Ekim 1970 tarihinde kabul edilen 1970 tarihli BM Şartı Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İş birliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkelerine Dair Bildirge dâhil olmak üzere, uygulanan Uluslararası Hukuk ilkeleri ve kurallarına uygun olarak hareket edeceklerdir.

7. Bölge'nin keşfi ve Bölge'deki kaynakların işletilmesi faaliyetleri, devletlerin denize kıyısı olup olmadığına, coğrafi konumlarına bakılmaksızın tüm insanlığın yararına yürütülecek, özellikle gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaç ve menfaatleri dikkate alınacaktır.

8. Bölge, daha geniş bir alana uygulanabilecek silahsızlanma alanındaki uluslararası müzakereler kapsamında kabul edilen veya kabul edilecek önlemlere hâlel getirmeksizin, münhasıran barışçı amaçlara saklı tutulacaktır. En kısa sürede bu ilkenin etkin bir şekilde uygulanması ve deniz yatağı, okyanus tabanı ve bunların toprak altının silahlanma yarışının dışında tutulması için bir veya daha fazla uluslararası antlaşma akdedilecektir.

9. Bölge ve Bölge'deki kaynaklara uygulanmak üzere, Deklarasyon'daki ilkeler temelinde, genel kapsamda mutabakata varılacak evrensel nitelikte uluslararası bir antlaşma ile, hükümlerin işlerliğini sağlamak için uygun bir uluslararası mekanizmayı ihtiva eden bir uluslararası rejim oluşturulacaktır. Uluslararası rejim, Bölge'nin ve Bölge'deki kaynakların, düzenli ve güvenli bir biçimde geliştirilmesi, makul bir biçimde yönetilmesi ve kullanımı olanaklarının genişletilmesini içerecek, Bölge'den elde edilen yararların devletler arasında hakça paylaşılmasını temin edecek, denize kıyısı olup olmadığına bakılmaksızın gelişmekte olan ülkelerin menfaat ve ihtiyaçları özellikle dikkate alınacaktır.

10. Devletler münhasıran barışçı amaçlarla bilimsel araştırmalarda uluslararası iş birliğini teşvik edeceklerdir.

11. Bölge'deki faaliyetlere ilişkin ve tesis edilecek uluslararası rejime uygun olarak, devletler, deniz çevresinin korunması için gerekli önlemleri alacaklar ve deniz çevresinin korunmasına dair uluslararası kuralların kabulü ve uygulanmasında iş birliği içinde hareket edeceklerdir.⁶¹

12. Devletler, Bölge kaynaklarına ilişkin faaliyetler de dâhil olmak üzere, Bölge'deki faaliyetlerinde, bu faaliyetlerin gerçekleştiği bölgedeki kıyı devletlerinin ve bu faaliyetlerden etkilenebilecek diğer devletlerin hakların ve meşru menfaatlerini gözeteceklerdir. Söz konusu hak ve menfaatlerin ihlalinden kaçınmak için Bölge'nin keşfi ve Bölge'deki kaynakları işletilmesine ilişkin faaliyetlere dair ilgili kıyı devletleriyle müzakerelerde bulunulacaktır.

13. Deklarasyon'da yer alan hiçbir husus, (a) Bölge'nin üzerinde kalan suların ve suların üzerinde kalan hava sahasının hukuki statüsünü etkilemeyecek, (b) Bölge'de gerçekleştirilen faaliyetlerden kaynaklı olarak meydana gelen bir tehlikeye karşı kıyı devletlerinin önlem alma hakkını etkilemeyecektir.⁶²

15. Her devlet, kendi yetkisi altında bulunan veya kendi adına hareket eden resmî veya resmî olmayan kuruluşlar ya da kişiler tarafından üstlenilen, Bölge kaynaklarına ilişkin faaliyetler de dâhil olmak üzere, Bölge'deki

⁶¹ Bu madde orijinal metne göre kısaltılmıştır.

⁶² Bu madde orijinal metne göre kısaltılmıştır.

faaliyetlerin tesis edilecek uluslararası rejime uygun olarak yürütülmesinden sorumlu olacaktır. Uluslararası örgütler tarafından veya uluslararası örgütler adına üstlenen faaliyetler bakımından aynı sorumluluk uluslararası örgütlere ve üyelerine de uygulanacaktır. Bu faaliyetlerden doğan zarar sorumluluğa neden olacaktır.

16. Bölge'deki faaliyetlere ve Bölge kaynaklarına ilişkin taraflar arasındaki uyuşmazlıklar, BM Şartı'nın 33. maddesinde belirtilen önlemlere ve oluşturulacak uluslararası rejimde uyuşmazlıkların çözümü için öngörülen yöntemlere göre çözümlenecektir."

Deklarasyon ile birlikte ilk defa *insanlığın ortak mirasının* anlamı ve temel esasları devletlerin çoğunluğunun onayıyla açıklığa kavuşmuştur. 1970 İlkeler Deklarasyonu'nun yüz sekiz devletin oyuyla kabul edilmesi ve 1970 İlkeler Deklarasyonu'na hiçbir devletin itiraz etmemesi karşısında, bu dönemde söz konusu belgenin bağlayıcı olup olmadığı oldukça tartışılan hususlardan biri olmuştur.

G-77,⁶³ 1970 İlkeler Deklarasyonu'nda öngörülen ilkelerin bağlayıcı olduğunu savunmuş ve on iki hukukçudan oluşan bir *Hukuk Uzmanları Grubu* kurarak, 1970 İlkeler Deklarasyonu'na ilişkin görüşünü ortaya koymayı amaçlamıştır.⁶⁴ Hukuk Uzmanları Grubu, tek taraflı düzenlemeler konusundaki 23 Nisan 1979 tarihli mektubunda, 1970 İlkeler Deklarasyonu'nda öngörülen ilkelerin hukuken bağlayıcı olduğu, zira söz konusu ilkelerin yüz sekiz devletin oyuyla kabul edildiği, sadece on dört devletin çekimser kaldığı, akabinde bu devletlerin de açık veya zımni olarak söz konusu ilkeleri desteklediklerini ifade ettikleri ve tutumlarıyla söz konusu ilkelerin uluslararası teamül hükmünde olduğunu tanıdıklarına yer verilmiştir.⁶⁵

Kimi devletler 1970 İlkeler Deklarasyonu'nun devletler nezdinde bağlayıcı sonuçlar doğurduğunu kabul etmemişlerdir. Örneğin, ABD, 1970 İlkeler Deklarasyonu'na ilişkin olumlu oy kullanmasının, uluslararası deniz yatağının tek taraflı işletilmesini yasaklayan yeni bir hukuk kuralının kabul edildiği şeklinde yorumlanamayacağı yönünde tutum

⁶³ G-77, Cenevre'de gerçekleştirilen BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın birinci toplantısının sonucunda gelişmekte olan yetmiş yedi ülke tarafından kabul edilen ortak deklarasyonla 15 Haziran 1964 tarihinde kurulmuştur. Bahsi geçen ortak deklarasyon *BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı Sonucunda Kabul Edilen Gelişmekte Olan 77 Ülkenin Ortak Deklarasyonu* adını taşımaktadır.

⁶⁴ **Deep Seabed Hard Mineral Resources Act, Hearings and Markup Before the Subcommittees on International Economic Policy and Trade and on International Organizations of the Committee on Foreign Affairs House of Representatives, Ninety-Sixth Congress on H.R. 2759**, U.S. Government Printing Office, Washington, 1980, s. 267.

⁶⁵ Deep Seabed, 1980, s. 267.

sergilemiştir.⁶⁶ Avustralya ise, 1970 İlkeler Deklarasyonu'nu, uluslararası deniz yatağına ilişkin oluşturulacak rejim için rehber ilkeler olarak değerlendirdiğini, şu an için 1970 İlkeler Deklarasyonu'nun devletler nezdinde bağlayıcı bir etkiye sahip olmadığını, uluslararası antlaşma şeklinde kabul edilmediği müddetçe çok taraflı bağlayıcı bir uluslararası yükümlülükten söz edilemeyeceğini belirtmiştir.⁶⁷

Doktrinde de 1970 İlkeler Deklarasyonu'nun bağlayıcı nitelikte olmadığı yönünde görüşlere yer verildiği görülmektedir. Örneğin, Goldie, 1970 İlkeler Deklarasyonu'na ilişkin evrensel bir *opinio juris*'ten ve 1970 İlkeler Deklarasyonu'nun ilgili devletlerin uygulamalarında destek gördüğünden söz edilemeyeceğini belirtmiştir.⁶⁸ Yazar, 1970 İlkeler Deklarasyonu'nda öngörülen rejimin, açık denizlerin serbestliği ilkesi gereğince teminat altına alınan hak ve ayrıcalıkların ve normların yerine geçtiğinden söz edilebilmesi için bahsi geçen iki koşulun mutlak surette yerine getirilmesinin aranacağını ifade etmiştir.⁶⁹

1.1.1.2.5. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi

1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri'ndeki⁷⁰ eksiklerin giderilmesi ve uluslararası deniz yatağına ilişkin uluslararası rejimin tesis edilmesi gerekliliği dikkate alınarak, BM Genel Kurulu'nun 15 Aralık 1969 tarihli kararı ile açık denizler, kıta sahanlığı, kara suları, bitişik bölge, açık denizlerdeki canlı kaynakların avlanması ve korunması konularına ilişkin mevcut düzenin gözden geçirilmesi ve uluslararası deniz yatağını kapsayan alanın tesis edilecek uluslararası rejim ışığında belirlenmesi gayesiyle Uluslararası Deniz Hukuku üzerine bir konferans yapılması hususunda mutabakata varılmıştır.⁷¹

1970 İlkeler Deklarasyonu'nun kabulüyle birlikte, BM Genel Kurulu tarafından alınan 17 Aralık 1970 tarihli karar ile *Bölge*'nin tanımlanması, *Bölge* ve *Bölge*'deki kaynaklar için

⁶⁶ Deep Seabed, 1978, s. 90.

⁶⁷ UN Doc. A/C.1/PV.1777, 1970, s. 7, <https://undocs.org/A/C.1/PV.1777> (erişim tarihi: 17.10.2020).

⁶⁸ GOLDIE, L.F.E., "A Note on Some Diverse Meanings of "The Common Heritage of Mankind"", **Syracuse Journal of International Law and Commerce**, Yıl: 1983, Cilt: 10, Sayı: 1, s. 75.

⁶⁹ GOLDIE, 1983, s. 75.

⁷⁰ 1958 yılında Cenevre'de gerçekleştirilen Birinci Deniz Hukuku Konferansı sonucunda *Kara Suları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi*, *Açık Deniz Sözleşmesi*, *Kıta Sahanlığı Sözleşmesi*, *Balıkçılık ve Açık Denizin Canlı Kaynaklarının Korunması Sözleşmesi* olmak üzere dört ayrı sözleşme ve ek olarak *Mecburi Uyuşmazlıkların Çözümüne İlişkin İhtiyari Protokol* kabul edilmiştir.

⁷¹ UN Doc. A/RES/2574, 1969, s.10.

uluslararası rejim tesis edilmesi, ayrıca açık denizler, kıta sahanlığı, kara suları, bitişik bölge, açık denizlerdeki canlı kaynakların korunması ve avlanması, deniz çevresinin korunması ve bilimsel araştırma konularını kapsayan konferansın 1973 yılında toplanması kararlaştırılmıştır.⁷²

BM Genel Kurulu'nun 16 Kasım 1973 tarihli kararı ile usul konularının görüşülmesi amacıyla *BM Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı*'nin birinci oturumunun 3-14 Aralık 1973 tarihleri arasında New York'ta yapılmasına karar verilmiştir.⁷³ Böylelikle 3 Aralık 1973 tarihinde başlayan BM Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı tam dokuz yıl sürmüş, Konferans sonucunda kabul edilen BMDHS, Jamaika, Montego Bay'de 10 Aralık 1982 tarihinde imzaya açılmıştır. BMDHS'ye yüz otuz devlet olumlu, on yedi devlet çekimser ve dört devlet karşı oy kullanmıştır. Karşı oy kullanan devletler ABD, İsrail, Türkiye ve Venezuela'dır. BMDHS'nin 308. maddesinde, BMDHS'nin altmışıncı onay ya da katılma belgesinin tevdi tarihinden itibaren on iki ay sonra yürürlüğe gireceği öngörülmüştür. Bu bağlamda, altmışıncı devlet olarak Guyana'nın 16 Kasım 1993 tarihinde BMDHS'ye taraf olma sürecini tamamlamasıyla birlikte, BMDHS 16 Kasım 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Özellikle ABD başta olmak üzere, gelişmiş ülkelerin birçoğunun BMDHS'nin uluslararası deniz yatağına ilişkin düzenlemelerini içeren XI. bölümüne karşı tutumları olumsuz olmuştur.⁷⁴ Bu durum karşısında, BMDHS'ye evrensel katılımı sağlamak gayesiyle BMDHS yürürlüğe girmeden önce 1990 yılında Genel Sekreter Javier Perez de Cuellar'ın önderliğinde enformel müzakereler başlatılmıştır.⁷⁵ Dört yıl süren müzakereler neticesinde BM Genel Kurulu tarafından 28 Temmuz 1994 tarihinde *10 Aralık 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin XI. Bölümünün Uygulanmasına İlişkin Antlaşma*⁷⁶ kabul edilmiştir.⁷⁷ 1994 Uygulama Antlaşması 29 Temmuz 1994 tarihinde imzaya açılmış, rıza gösteren devletler bakımından 16 Kasım 1994 itibarıyla geçici olarak

⁷² UN Doc. A/RES/2750, 1970, s. 26.

⁷³ UN Doc. A/RES/3067, 1973, s. 14, [https://undocs.org/en/A/RES/3067\(XXVIII\)](https://undocs.org/en/A/RES/3067(XXVIII)) (erişim tarihi: 17.10.2020).

⁷⁴ GUNTRIP, 2003, s. 383-384.

⁷⁵ **Agreement relating to the implementation of Part XI of the United Nation Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982, Overview**, 2016, https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_overview_part_xi.htm (erişim tarihi: 22.03.2021).

⁷⁶ Kısaca "1994 Uygulama Antlaşması" olarak anılacaktır.

⁷⁷ UN Doc. A/RES/48/263, 1994, <https://undocs.org/en/A/RES/48/263> (erişim tarihi: 17.10.2020).

uygulanmaya başlanmıştır.⁷⁸ 1994 Uygulama Antlaşması, 28 Temmuz 1996 tarihi itibarıyla kesin olarak yürürlüğe girmiştir.

1994 Uygulama Antlaşması'na göre, taraf devletler BMDHS'nin XI. bölümünü 1994 Uygulama Antlaşması doğrultusunda uygulayacaklardır.⁷⁹ 1994 Uygulama Antlaşması ve XI. bölüm tek bir belge gibi birlikte uygulanacak ve yorumlanacak, 1994 Uygulama Antlaşması ile XI. bölüm arasında herhangi bir çelişki bulunduğu takdirde, 1994 Uygulama Antlaşması hükümleri geçerli olacaktır.⁸⁰ BMDHS ile resmî olarak bağlanan devletler, 1994 Uygulama Antlaşması ile de bağlı sayılacaktır.⁸¹ 1994 Uygulama Antlaşması'na taraf olabilmek için BMDHS'ye bağlanma rızası gösterilmiş olması gerekmektedir.⁸²

1994 Uygulama Antlaşması'nın dibacesinde, *Bölge ve Bölge kaynaklarının insanlığın ortak mirası* olduğu teyit edilmiştir. Wolfrum, 1994 Uygulama Antlaşması çerçevesinde, uluslararası deniz yatağı rejiminde değişiklik yapıldığını, ancak *ortak miras* ilkesinin özünün korunduğunu ifade etmiştir.⁸³ Benzer şekilde, Guntrip, 1994 Uygulama Antlaşması'nın uluslararası deniz yatağının yönetim rejimini etkilediğini, fakat *insanlığın ortak mirası* ilkesinin içeriğini değiştirmedeğini belirtmiştir.⁸⁴ Yazar, *insanlığın ortak mirası* ilkesinin uluslararası deniz yatağına uygulandığını, ancak farklı görüşler sebebiyle kavramın maddi unsurlarının belirsizliğini sürdürdüğünü eklemiştir.⁸⁵

BMDHS ile ilgili önemli bir husus, BMDHS'nin çekince koymaya izin vermiyor olmasıdır.⁸⁶ Böylelikle BMDHS taraf devletlerce bir bütün halinde kabul edilmek durumundadır. Aynı durum 1994 Uygulama Antlaşması için de geçerlidir. Buna ek olarak, BMDHS ile birlikte,

⁷⁸ 1994 Uygulama Antlaşması'nın 7/1 maddesi, 1994 Uygulama Antlaşması'nın 16 Kasım 1994 tarihinde yürürlüğe girmemesi durumunda, Antlaşma'nın geçici uygulamasını düzenlemektedir.

⁷⁹ 1994 Uygulama Antlaşması, m. 1/1.

⁸⁰ 1994 Uygulama Antlaşması, m. 2/1.

⁸¹ 1994 Uygulama Antlaşması, m. 4/1.

⁸² 1994 Uygulama Antlaşması, m. 4/2.

⁸³ WOLFUM, Rüdiger, "Common Interests in the Ocean", **Science Diplomacy: Antarctica, Science, and the Governance of International Spaces** (ed. Paul Arthur Berkman, vd.), Smithsonian Institution Scholarly Press, Washington, 2011, s. 281.

⁸⁴ GUNTRIP, 2003, s. 386.

⁸⁵ GUNTRIP, 2003, s. 386. Benzer şekilde Noyes'a göre, *insanlığın ortak mirası* ilkesi için, ilkenin hangi mallara veya kaynaklara uygulandığı, unsurlarının, özelliklerinin neler olduğu ve hukuksal statüsünün ne olduğu sorularını sordüğümüzde, Uluslararası Hukukta uzun yıllardır kullanılmasına rağmen anlamının halen yeterince açık olmadığı görülmektedir. NOYES, 2011-2012, s. 449.

⁸⁶ BMDHS, m. 309.

taraf devletler, uluslararası deniz yatağının ve buradaki kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğunu öngören 136. maddede hiçbir değişiklik yapmama ve bu kuraldan sapan herhangi bir antlaşmaya taraf olmama taahhüdü altına girmişlerdir.⁸⁷

Uluslararası deniz yatağına ilişkin düzenlemeler BMDHS'nin XI. bölümünde *Bölge* başlığı altında 133-191. maddeleri arasında yer almaktadır. BMDHS uyarınca *Bölge*, ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki deniz yatağı, okyanus tabanı ve bunların toprak altı anlamını taşımaktadır.⁸⁸ BMDHS'de, *Bölge*'nin ve *Bölge* kaynaklarının *insanlığın ortak mirası* olduğu öngörülmüştür⁸⁹ ve devletlerin coğrafi konumlarına bakılmaksızın *Bölge*'deki bütün faaliyetlerin tüm insanlığın yararına sürdürüleceği benimsenmiştir.⁹⁰

BMDHS'nin 133. maddesinde kaynaklar tanımına yer verilmiştir. Söz konusu hükme göre, XI. bölümün amaçları için kaynaklar, *Bölge*'deki polimetalik yumrular da dâhil olmak üzere katı, sıvı veya gaz şeklindeki maden kaynakları olarak tanımlanmış ve kaynakların *Bölge*'den çıkarıldığı madenler adını alacağı belirtilmiştir.⁹¹

Doktrinde, deniz canlı kaynaklarının 133. maddedeki kaynaklar tanımına dâhil olup olmadığı tartışılmıştır. Allen'e göre, BMDHS'nin 133. maddesindeki tanım, *Bölge* kaynaklarını maden kaynakları ile sınırlamakta, tanıma deniz canlı kaynakları dâhil edilmemektedir.⁹² *Expressio unius est exclusio alterius*⁹³ kuralı, 133. maddenin maden kaynakları dışında diğer kaynakları kapsamadığı yorumunu desteklemekte, maddenin lafzından deniz canlı kaynaklarının XI. bölüm çerçevesinde oluşturulan *insanlığın ortak mirası* rejimine tabi bulunmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.⁹⁴ Elferink'e göre ise, BMDHS'nin 133. maddesinde, kaynaklar terimine ilişkin ayrıntılı bir tanım yer almamakta, XI. bölümün amaçları için sadece belirli bir kaynak kategorisi kaynaklar

⁸⁷ BMDHS, m. 311/6.

⁸⁸ BMDHS, m. 1/1.

⁸⁹ BMDHS, m. 136.

⁹⁰ BMDHS, m. 140/1.

⁹¹ BMDHS, m. 133.

⁹² ALLEN, Craig, "Protecting the Oceanic Gardens of Eden: International Law Issues in Deep-Sea Vent Resource Conservation and Management", **The Georgetown International Environmental Law Review**, Yıl: 2001, Cilt: 13, Sayı: 3, s. 630.

⁹³ *Black's Law Dictionary*'e göre, *expressio unius est exclusio alterius*, bir şeyin ifade edilmesi veya dâhil edilmesi diğerinin ya da alternatifinin kapsam dışı bırakıldığı anlamını taşıyan yazılı belgelerin yorumuna ilişkin bir kuraldır. GARNER, Bryan A. / SCHULTZ, David W. / COOPER Lance A., vd. (ed.), **Black's Law Dictionary**, 7. Baskı, West Group, St. Paul, 1999, s. 602.

⁹⁴ ALLEN, 2001, s. 630.

olarak adlandırılmaktadır.⁹⁵ Söz konusu hüküm, XI. bölümün sadece maden kaynaklarına uygulandığı yönünde bir düzenleme içermemekte, deniz canlı kaynaklarını XI. bölümün uygulama alanı dışında bırakmamaktadır.⁹⁶ Allen'in *Bölge* kaynakları tanımına deniz canlı kaynaklarının dâhil edilmediğine ilişkin yorumu maddenin lafzına uygun bir değerlendirmedir.

BMDHS kapsamında uluslararası deniz yatağı için kabul edilen rejime göre, hiçbir devlet *Bölge*'nin herhangi bir kısmı veya *Bölge*'deki kaynaklar üzerinde egemenlik hakkı iddia edemez veya egemenlik hakkı kullanamaz.⁹⁷ *Bölge*'nin herhangi bir kısmı ve *Bölge*'deki kaynaklar hiçbir devlete, gerçek kişiye ya da tüzel kişiye tahsis edilemez.⁹⁸ Bu yönde herhangi bir işlem veya eylem tanınmayacaktır.⁹⁹ *Bölge* tüm devletler tarafından münhasıran barışçı amaçlarla kullanılacaktır.¹⁰⁰ *Bölge*'deki faaliyetler tüm insanlığın yararına olacak şekilde yürütülecektir.¹⁰¹ *Bölge* kaynakları üzerindeki bütün haklar tüm insanlığa aittir ve tüm insanlık adına *Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi*¹⁰² hareket edecektir.¹⁰³ UDYO, *Bölge*'deki faaliyetlerden elde edilen tüm mali ve diğer ekonomik yararların hakça paylaşımını temin edecektir.¹⁰⁴ UDYO ayrıca deniz çevresinin korunmasına ilişkin olarak gerekli düzenlemeleri yapmakla yükümlüdür.¹⁰⁵

Uluslararası deniz yatağı için benimsenen *insanlığın ortak mirası* rejimi açık denizler rejiminden farklıdır. Belirli bir devlete ait olmayan, her devletin faydalanabildiği açık deniz kaynakları ortaktır ve açık denizlerde, serbestiler bireysel aktörler yararına kullanılmaktadır.¹⁰⁶ *Bölge* kaynakları bakımından ise durumun daha farklı olduğu görülmektedir. Açıklandığı üzere, *Bölge* kaynakları üzerindeki haklar tüm insanlığa aittir

⁹⁵ ELFERINK, Alex G. Oude, "The Regime of the Area: Delineating the Scope of Application of the Common Heritage Principle and Freedom of High Seas", **The International Journal of Marine and Coastal Law**, Yıl: 2007, Cilt: 22, Sayı: 1, s. 152.

⁹⁶ ELFERINK, 2007, s. 152.

⁹⁷ BMDHS, m. 137/1.

⁹⁸ BMDHS, m. 137/1.

⁹⁹ BMDHS, m. 137/1.

¹⁰⁰ BMDHS, m. 141.

¹⁰¹ BMDHS, m. 140/1.

¹⁰² Kısaca "UDYO" olarak anılacaktır.

¹⁰³ BMDHS, m. 137/2.

¹⁰⁴ BMDHS, m. 140/2.

¹⁰⁵ BMDHS, m. 145.

¹⁰⁶ MARCINIAK, Konrad Jan, "Marine Genetic Resources: Do They Form Part of the Common Heritage of Mankind Principle?", **Natural Resources and the Law of the Sea: Exploration, Allocation, Exploitation of Natural Resources in Areas under National Jurisdiction and Beyond** (ed. Lawrence Martin vd.), JurisNet LLC, New York, 2017, s. 375.

ve tüm insanlık adına UDYO hareket etmektedir. Bireysel aktörler *Bölge*'de birtakım faaliyetler üstlenebilmektedir, ancak söz konusu faaliyetlerin tüm insanlığın yararına yürütülmesi esastır.¹⁰⁷

Günümüz Uluslararası Hukukunda açık denizler yönünden benimsenen temel prensip açık denizlerin serbestliği ilkesidir. 1958 Açık Denizler Sözleşmesi'nin 2. maddesinde, açık denizlerin tüm devletlere açık olduğu belirtilmiş ve açık denizlerin serbestliğinin devletlerin denize kıyısı olup olmadığına bakılmaksızın ulaştırma serbestisi, avlanma serbestisi, denizaltı kablo ve boru döşeme serbestisi ve açık denizler üzerinden uçuş serbestisini kapsadığı öngörülmüştür.

BMDHS'nin 87. maddesinde de aynı doğrultuda açık denizlerin tüm devletlere açık olduğu ifade edilmiş ve söz konusu dört serbestinin yanında Uluslararası Hukukun izin verdiği yapay ada ve diğer tesisleri kurma serbestisi ve bilimsel araştırma serbestisine yer verilmiştir. Her ne kadar Uluslararası Hukukta açık denizlerin serbestliği kabul edilmiş olsa da mutlak bir serbestiden söz etmek mümkün değildir. Belirli konularda çeşitli akdi kısıtlamalar bulunmaktadır.¹⁰⁸

Tüm devletler tarafından söz konusu serbestilerin, açık deniz serbestilerinden yararlanan diğer devletlerin menfaatlerine gereken saygı gösterilmek suretiyle kullanılması gerekmektedir.¹⁰⁹ *Bölge*'deki faaliyetlere ilişkin olarak da BMDHS'de öngörülen haklara gereken saygının gözetilmesi esastır.¹¹⁰ Açık denizlerin barışçı amaçlarla kullanılması gerektiği kabul edilmektedir.¹¹¹

Yeni bir gelişme olarak, BM Genel Kurulu tarafından alınan 24 Aralık 2017 tarihli karar ile, ulusal sınırların ötesindeki deniz biyolojik çeşitliliğinin korunması ve sürdürülebilir kullanımına dair BMDHS'nin altında hukuken bağlayıcı bir uluslararası enstrümanın

¹⁰⁷ MARCINIAK, 2017, s. 375.

¹⁰⁸ SUR, Melda, **Uluslararası Hukukun Esasları**, 14. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 395.

¹⁰⁹ BMDHS, m. 87/2. 1958 Sözleşmesi'nin 2. maddesine göre, devletler tarafından söz konusu serbestiler açık deniz serbestilerinden yararlanan diğer devletlerin menfaatlerine *makul saygı* gözetilmek suretiyle kullanılacaktır. BMDHS'de *gereken saygı* ibaresi tercih edilmiştir.

¹¹⁰ BMDHS, m. 87/2.

¹¹¹ BMDHS, m. 88.

oluşturulması için hükümetler arası konferansın toplanmasına karar verilmiştir.¹¹² Konferans'ın ilk oturumu 4-17 Eylül 2018 tarihleri arasında yapılmıştır. Konferans'ın ilk oturumunda müzakere edilen konular arasında ulusal sınırların ötesindeki *deniz genetik kaynaklarına* uygulanacak rejim de yer almış ve kimi devletler *deniz genetik kaynaklarına insanlığın ortak mirası* rejiminin uygulanması gerektiğini savunmuştur.¹¹³

Konferansın ikinci oturumu 25 Mart-5 Nisan 2019 tarihleri arasında, üçüncü oturumu 19-30 Ağustos 2019 tarihleri arasında yapılmıştır. 23 Mart-3 Nisan 2020 tarihinde yapılması planlanan dördüncü oturum COVID-19 salgını sebebiyle BM Genel Kurulu kararı ile ertelenmiştir.¹¹⁴ BM Genel Kurulu'nun 31 Aralık 2020 tarihli kararı ile Konferans'ın dördüncü oturumunun 16-27 Ağustos 2021 tarihleri arasında yapılması kararlaştırılmıştır.¹¹⁵

Kasım 2019 tarihli revize taslak antlaşma metninde, Mayıs 2019 tarihli taslak antlaşma metninden¹¹⁶ farklı olarak, *Genel İlkeler ve Yaklaşımlar*'ın düzenlendiği 5. maddede "insanlığın ortak mirası ilkesi"ne de yer verilmiştir.¹¹⁷ Revize taslak antlaşma metnine getirilen öneriler, *insanlığın ortak mirasının* antlaşmada muhafaza edilmesi hususunda farklı görüşlerin bulunduğunu göstermektedir. Henüz bir mutabakata varıldığını söylemek mümkün değildir.

Revize taslak antlaşma metninde, *deniz genetik kaynakları* iki şekilde tanımlanmıştır. *Deniz genetik kaynakları*, birinci tanıma göre, genetik ve biyokimyasal özellikleri nedeniyle fiilî veya muhtemel değeri bulunan, fonksiyonel katılım birimleri içeren ve ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesinde bulunan deniz bitkisi, hayvanı, mikrobu veya

¹¹² UN Doc. A/RES/72/249, 2017, s. 1-2, <https://undocs.org/en/a/res/72/249> (erişim tarihi: 11.11.2020).

¹¹³ Devletlerin görüşleri için bakınız Summary of the First Session of the Intergovernmental Conference on an International Legally Binding Instrument under the UN Convention on the Law of the Sea on the Conservation and Sustainable Use of Marine Biodiversity of Areas Beyond National Jurisdiction: 4-17 September 2018, **Earth Negotiations Bulletin**, Yıl: 2018, Cilt: 25, Sayı: 179, <http://enb.iisd.org/oceans/bbnj/igc1/>, s. 3.

¹¹⁴ UN Doc. A/DEC/74/543, 2020, <https://digitallibrary.un.org/record/3855834?ln=en> (erişim tarihi: 10.11.2020); UN Doc. A/74/L.41, 2020, <https://undocs.org/en/a/74/l.41> (erişim tarihi: 10.11.2020)

¹¹⁵ UN Doc. A/RES/75/239, 2021, s. 43, <https://undocs.org/en/A/RES/75/239> (erişim tarihi: 22.03.2021)

¹¹⁶ Mayıs 2019 tarihli taslak antlaşma metni için bakınız UN Doc. A/CONF.232/2019/6, 2019, <https://undocs.org/a/conf.232/2019/6> (erişim tarihi: 10.11.2020).

¹¹⁷ UN Doc. A/CONF.232/2020/3, 2019, <https://undocs.org/en/a/conf.232/2020/3> (erişim tarihi: 10.11.2020)

diğer orijinin herhangi bir materyali; ikinci tanıma göre ise, fiilî veya muhtemel değeri bulunan *deniz genetik materyali* anlamını taşımaktadır.¹¹⁸ Bu metne göre, *deniz genetik materyali* ise fonksiyonel katılım birimleri içeren deniz bitkisi, hayvanı, mikrobu veya diğer orijinin herhangi bir materyalini ifade etmektedir.¹¹⁹

Revize taslak antlaşma metninin 5. maddesinde, antlaşmanın genel ilkelerinden biri olarak "*insanlığın ortak mirası ilkesi*"ne yer verilmesi dışında, metinde *insanlığın ortak mirasının* birtakım unsurlarına da yer verildiği görülmektedir. Bu hususlar şöyledir:

- a. Antlaşmanın temel amacı, ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki deniz biyolojik çeşitliliğinin korunması ve sürdürülebilir kullanımıdır.¹²⁰
- b. Ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki *deniz genetik kaynakları* üzerinde hiçbir devlet egemenlik yetkisi kullanamaz veya egemenlik iddiasında bulunamaz, bu kaynaklar hiçbir devlete, gerçek ya da tüzel kişiye tahsis edilemez.¹²¹
- c. Ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki *deniz genetik kaynaklarından* faydalanılmasında tüm insanlığın yararı gözetilecektir.¹²²
- d. Ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki *deniz genetik kaynaklarına* ilişkin faaliyetlerin münhasıran barışçı amaçlarla yürütülmesi esastır.¹²³
- e. Taraf devletler ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki *deniz genetik kaynaklarından* elde ettikleri faydaları adil ve hakça bir biçimde diğer devletlerle paylaşacaklardır/paylaşabilirler.¹²⁴ Gelişmekte olan taraf ülkelerin, "*özellikle az gelişmiş ülkelerin, denize kıyısı olmayan gelişmekte olan ülkelerin, coğrafi açıdan dezavantajlı ülkelerin, gelişmekte olan küçük ada devletlerinin, Afrika kıyı devletlerinin, gelişmekte olan orta gelirli ülkelerin*" ihtiyaçları dikkate alınacaktır.¹²⁵ Faydalar, mali faydalar ve mali olmayan faydaları kapsayacaktır/kapsayabilir.¹²⁶
- f. Ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki deniz biyolojik çeşitliliğinin korunması ve sürdürülebilir kullanımına ilişkin uluslararası iş birliği ve

¹¹⁸ Revize taslak antlaşma, m. 1/9.

¹¹⁹ Revize taslak antlaşma, m. 1/8.

¹²⁰ Revize taslak antlaşma, m. 2.

¹²¹ Revize taslak antlaşma, m. 9/3.

¹²² Revize taslak antlaşma, m. 9/4.

¹²³ Revize taslak antlaşma, m. 9/5.

¹²⁴ Revize taslak antlaşma, m. 11/1.

¹²⁵ Revize taslak antlaşma, m. 11/1.

¹²⁶ Revize taslak antlaşma, m. 11/2.

koordinasyonun geliştirilmesi için yönetim araçlarının oluşturulması desteklenecektir.¹²⁷

Antlaşmanın tüm hükümleri üzerinde henüz bir mutabakat sağlanamamıştır. Antlaşmaya ilişkin müzakereler devam etmektedir. Yeni gelişmelere bağlı olarak, Uluslararası Deniz Hukukunda *insanlığın ortak mirasının* sadece uluslararası deniz yatağındaki maden kaynaklarına değil, ulusal sınırların ötesindeki *deniz genetik kaynaklarına* da uygulandığından söz edilecektir. *İnsanlığın ortak mirasının* uygulama alanı sadece Uluslararası Deniz Hukuku ile sınırlı değildir. *İnsanlığın ortak mirası* rejimi Uzak Hukukunda da düzenlenmiştir.

1.1.2. Uzak Hukukunda İnsanlığın Ortak Mirası Kavramının Gelişimi

Pozitif Uluslararası Hukukta 20. yüzyılın ortalarından itibaren Uzak Hukukundan söz edilmeye başlanmıştır. 1 Temmuz 1957-31 Aralık 1958 tarihleri arasında gerçekleştirilen *Uluslararası Jeofizik Yılı*¹²⁸ kapsamında Sovyetler Birliği tarafından 4 Ekim 1957 tarihinde Sputnik-1 adlı ilk yapay uydunun başarılı bir şekilde uzaya gönderilmesinin ardından, pozitif Uluslararası Hukukta uzaya ilişkin ilk uluslararası düzenlemeler yapılmıştır. Sputnik-1, Dünya yörüngesine yerleştirilen ilk insan yapımı nesne olmuştur. Uzak Hukukunun tarihçesine ilişkin yapılan bir incelemede, Uzak Hukukunun tarihçesi, Sputnik öncesi Uzak Hukuku kavramları ve Sputnik sonrası Uzak Hukukunun gelişimi olmak üzere iki ayrı başlık altında ele alınmış ve Sputnik-1'in uzaya gönderilmesiyle birlikte, uluslararası toplumun ilkeler, zorunluluklar ve yasaklardan söz etmeye başladığına işaret edilmiştir.¹²⁹ Sputnik-1'in uzaya gönderilmesi sonrasında, Uzak Hukukuna ilişkin ilk uluslararası düzenlemeler kabul edilmiştir.

¹²⁷ Revize taslak antlaşma, m. 15/1.

¹²⁸ Uluslararası Jeofizik Yılı, Temmuz 1957-Aralık 1958 tarihleri arasında dünya çapında yürütülen bir jeofizik araştırma programıdır. Britannica, The Editors of Encyclopaedia, "International Geophysical Year", **Encyclopedia Britannica**, 2019, <https://www.britannica.com/event/International-Geophysical-Year> (erişim tarihi: 16.02.2021). Kısaca "UJY" olarak anılacaktır.

¹²⁹ DOYLE, Stephen E., **Nandasiri Jasentuliyana Keynote Address on Space Law: A Concise History of Space Law**, 2010, s. 1-8, <https://www.iislweb.org/website/docs/2010keynote.pdf> (erişim tarihi: 19.10.2020).

Sputnik 1'in uzaya gönderilmesi, uzay çağının ve ABD-Sovyetler Birliği arasındaki uzay yarışının da başlangıcını teşkil etmiştir.¹³⁰ ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki güç mücadelesi uzayın başlangıçtaki hukuksal yapısının şekillenmesinde önemli etki göstermiştir.¹³¹

Halihazırda BM Genel Kurulu'nun gündeminde *uzayda silahlanma yarışının yasaklanması* yer almaktadır. BM Genel Kurulu'nun 7 Aralık 2020 tarihli kararında, daha önce alınan Genel Kurul kararlarına benzer şekilde, uzaya uygulanan hukuksal rejimin tek başına uzayda silahlanma yarışının engellenmesini garanti etmediği, söz konusu rejimin uzay çevresinde silahlanma yarışının engellenmesinde önemli bir rol oynadığı, ancak güçlendirilmesi ve etkinliğinin artırılmasına ihtiyaç bulunduğu, aynı zamanda mevcut çok taraflı ve iki taraflı antlaşmalarla da uyum içinde olması gerektiği belirtilmiş ve uzayda silahlanma yarışının engellenmesi konusunda ilave önlemler alınması gerektiğine yer verilmiştir.¹³²

1.1.2.1. Uzay Hukukuna İlişkin Birleşmiş Milletler Nezdindeki İlk Gelişmeler

Uluslararası platformda Uzay Hukukuna ilişkin ilk gelişmelerin BM nezdinde cereyan ettiği ve uzayın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılmasına ilişkin BM nezdinde önemli adımlar atıldığı görülmektedir.

BM Genel Kurulu tarafından 13 Aralık 1958 tarihinde on sekiz üyeden oluşan geçici nitelikte *Uzayın Barışçı Amaçlarla Kullanımı Komitesi*'nin¹³³ kurulmasına karar verilmiştir.¹³⁴ UBAKK, temel olarak, uzayın barışçı amaçlarla kullanımında belirli hususlarda Genel Kurul'a raporlama yapmak üzere kurulmuştur.¹³⁵ Bu kararda, uzayda

¹³⁰ **Sputnik and the Dawn of the Space Age**, <https://history.nasa.gov/sputnik.html> (erişim tarihi: 19.10.2020).

¹³¹ TWIBELL, Ty S., "Space Law: Legal Restraints on the Commercialization and Development of Outer Space", **University of Missouri-Kansas City Law Review**, Yıl: 1997, Cilt: 65, Sayı: 3, s. 592.

¹³² UN Doc. A/RES/74/32, 2019, <https://digitallibrary.un.org/record/3846401?ln=en> (erişim tarihi: 14.09.2020).

¹³³ Kısaca "UBAKK" olarak anılacaktır.

¹³⁴ UN Doc. RES 1348, 1958, s. 5, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_13_1348E.pdf (erişim tarihi: 18.10.2020).

¹³⁵ UN Doc. RES 1348, 1958, s. 5.

tüm insanlığın ortak menfaati bulunduğu ve ortak amacın uzayın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılması olduğu vurgulanmıştır.¹³⁶

Geçici nitelikteki UBAKK, BM Genel Kurulu'nun 12 Aralık 1959 tarihli kararı doğrultusunda yirmi dört üyeden oluşan daimî organa dönüştürülmüştür.¹³⁷ Karar uyarınca UBAKK'nin temel görevleri, uzayın barışçı amaçlarla kullanımında uluslararası iş birliğini gözden geçirmek, BM bünyesinde gerçekleştirilebilecek programlar üzerine çalışma yapmak, UJY'de gerçekleştirildiği şekilde uzay araştırmalarının sürdürülmesine yardımcı olmak, uzay araştırmalarından elde edilen bilgilerin paylaşımını desteklemek, ulusal araştırma programlarını teşvik etmek ve uzayın keşfinden kaynaklanabilecek sorunlar üzerine çalışma yapmaktır.¹³⁸ Kararda, uzayın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılmasının tüm insanlığın menfaatine olduğu ve uzayın keşfi ve kullanımı faaliyetlerinin insanlığın gelişimi için ve ekonomik veya bilimsel açıdan gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın tüm devletlerin yararına yürütülmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹³⁹ UBAKK'ye bağlı iki alt komite olarak çalışan *Bilimsel ve Teknik Alt Komite* ve *Hukuk Alt Komitesi* bulunmaktadır. Her iki Komite de 1961 yılında kurulmuştur.

UBAKK kurulduktan sonra, BM nezdindeki bir sonraki gelişme BM Genel Kurulu tarafından 20 Aralık 1961 tarihli kararın oy birliğiyle kabulü olmuştur.¹⁴⁰ Söz konusu kararda, BM Şartı da dâhil olmak üzere Uluslararası Hukukun uzaya ve gök cisimlerine uygulandığı, uzayın ve gök cisimlerinin Uluslararası Hukuka uygun olmak kaydıyla tüm devletlerin keşfi ve kullanımına açık olduğu ve millî iktisaba konu olamayacağı öngörülmüştür.¹⁴¹

BM Genel Kurulu'nun aldığı 14 Aralık 1962 tarihli kararda ise, uzayın keşfi ve kullanımında devletlerin faaliyetlerini düzenleyen temel hukuk ilkelerinin oluşturulması

¹³⁶ UN Doc. RES 1348, 1958, s. 5.

¹³⁷ UN Doc. RES 1472A, 1959, s. 5, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_14_1472E.pdf (erişim tarihi: 19.10.2020).

¹³⁸ UN Doc. RES 1472A, 1959, s. 5.

¹³⁹ UN Doc. RES 1472A, 1959, s. 5.

¹⁴⁰ Karar için bakınız UN Doc. RES 1721, 1961, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_16_1721E.pdf (Erişim Tarihi: 19.10.2020).

¹⁴¹ UN Doc. RES 1721, 1961, s. 6.

bağlamında Uluslararası Hukukun geliştirilmesi gerekliliği vurgulanarak, UBAKK'den bu konudaki çalışmalarına süratli bir şekilde devam etmesi talep edilmiştir.¹⁴²

Uzaya ilişkin ilk temel uluslararası antlaşmanın kabulünde önce ABD, Sovyetler Birliği ve Birleşik Krallık arasında 5 Ağustos 1963 tarihinde Moskova'da kısaca *Kısmi Deneme Yasağı Antlaşması*¹⁴³ olarak da anılan *Atmosferde, Uzayda ve Su Altında Nükleer Silah Denemelerinin Yasaklanması Antlaşması* imzalanmıştır. KDYA orijinal olarak ABD, Sovyetler Birliği ve Birleşik Krallık arasında yapılmakla birlikte, kısa süre içerisinde çok sayıda devlet KDYA'ya katılmıştır. KDYA kapsamında atmosferde, uzayda ve su altında nükleer silah testleri veya diğer her türlü nükleer deneme yapılması yasaklanmış, ancak belirli sınırlar dâhilinde yer altında nükleer silah testleri yapılması yasaklanmamıştır.¹⁴⁴ KDYA, 10 Ekim 1963 tarihinde yürürlüğe girdikten sonra, BM Genel Kurulu tarafından 17 Ekim 1963 tarihli karar alınmıştır.

BM Genel Kurulu tarafından alınan 17 Ekim 1963 tarihli kararda, uzayda silahlanma yarışının yayılmasının önüne geçmek için adım atılması gerekliliği vurgulanarak, Dünya

¹⁴² UN Doc. RES 1802, 1962, s. 5, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_17_1802E.pdf (erişim tarihi: 20.10.2020).

¹⁴³ Kısaca "KDYA" olarak anılacaktır.

¹⁴⁴ **Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space, and Under Water**, <https://2009-2017.state.gov/t/avc/trty/199116.htm> (erişim tarihi: 21.10.2020). 1974 yılında ABD ve Sovyetler Birliği arasında imzalanan *ABD ve SSCB Arasındaki Yeraltında Nükleer Silah Denemelerinin Sınırlanmasına Dair Antlaşma* ile yeraltı nükleer silah denemelerinin sınırlandırılmasına dair bir anlaşmaya varılmış ve 150 kilotonu geçen nükleer silah denemeleri yasaklanmıştır. Kısaca *Eşik Deneme Yasağı Antlaşması* olarak da anılmaktadır. 1996 yılında ise BM Genel Kurulu tarafından alınan kararla *Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması* kabul edilmiştir. Karar için bakınız UN Doc. A/RES/50/245, 1996, s. 1, <https://www.undocs.org/A/RES/50/245> (erişim tarihi: 13.11.2020). Kısaca "NDYA" olarak anılacaktır. NDYA'da her türlü çevrede nükleer silah denemeleri yapılması yasaklanmıştır. Rusya NDYA'yı onaylamış, ABD ise NDYA'yı imzalamış, ancak halen onaylamamıştır. 2017 yılında ise BM Genel Kurulu tarafından alınan kararla aynı yıl nükleer silahların yasaklanmasına dair hukuken bağlayıcı bir uluslararası enstrümanın oluşturulması için uluslararası konferansın toplanmasına karar verilmiştir. Karar için bakınız UN Doc. A/RES/71/258, 2017, s. 4, <https://undocs.org/A/RES/71/258> (erişim tarihi: 13.11.2020). Bu bağlamda, 7 Temmuz 2017 tarihinde *Nükleer Silahların Yasaklanması Antlaşması* kabul edilmiştir. Kısaca "NSYA" olarak anılacaktır. 24 Ekim 2020 tarihi itibarıyla ellinci onay belgesi tamamlanmasıyla birlikte, NSYA 22 Ocak 2021 tarihinde yürürlüğe girmiştir. NSYA'nın 1. maddesi kapsamında, taraf devletler bakımından nükleer silahların veya diğer nükleer patlayıcı araçların geliştirilmesi, test edilmesi, üretilmesi, edinilmesi, depolanması, devredilmesi, devralınması, kontrol edilmesi, kullanılması, kullanma tehdidinde bulunulması, yerleştirilmesi yasaklanmıştır. Ek olarak, 1968 yılında imzaya açılan ve 1970 yılında yürürlüğe giren *Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma*'nın temel amacı da nükleer silahların yayılmasını engellemektir. Kısaca "NYA" olarak anılacaktır. NYA'nın 10. maddesinde, NYA yürürlüğe girdikten 25 yıl sonra, NYA'nın süresiz olarak yürürlükte kalıp kalmayacağı veya belirli bir süre için uzatılıp uzatılmayacağını kararlaştırmak üzere bir konferansın toplanacağı öngörülmüştür. 1995 yılında NYA'nın süresiz olarak yürürlükte kalacağı kararlaştırılmıştır.

yörüngesine, gök cisimlerine ve uzaya nükleer silah taşıyan cisimlerin veya diğer her türlü kitle imha silahlarının yerleştirilmemesi yönünde devletlere çağrıda bulunulmuştur.¹⁴⁵ Bununla birlikte kararda Sovyetler Birliği ve ABD'nin nükleer silah taşıyan cisimlerin ve diğer her türlü kitle imha silahlarının uzaya yerleştirilmemesi yönünde iradelerini ortaya koyduklarına yer verilmiştir.¹⁴⁶

1.1.2.2. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Tarafından 1963 İlkeler Deklarasyonu'nun Kabulü

BM Genel Kurulu tarafından 13 Aralık 1963 tarihinde kabul edilen *Uzayın Keşfi ve Kullanımında Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen Hukuk İlkeleri Deklarasyonu*'nda¹⁴⁷ uzayın keşfi ve kullanımında devletler tarafından uyulması gereken ilkeler belirlenmiştir. 1963 İlkeler Deklarasyonu'nda kabul edilen ilkeler özellikle şu şekilde sıralanabilir:¹⁴⁸

- “1. Uzayın keşfi ve kullanımı tüm insanlığın yararına ve menfaatine yürütülmelidir.
2. Uzay ve gök cisimleri Uluslararası Hukuka uygun olmak kaydıyla eşitlik temelinde tüm devletlerin keşfi ve kullanımına açıktır.
3. Uzay ve gök cisimleri egemenlik iddia etmek, kullanmak veya işgal etmek suretiyle ya da başka herhangi bir şekilde milli iktisaba konu olamaz.
4. Uzayın keşfi ve kullanımında devletler faaliyetlerini uluslararası barış ve güvenliğin devamı ve uluslararası iş birliğinin ve anlayışın teşviki amacına ve BM Şartı da dâhil olmak üzere Uluslararası Hukuka uygun olarak yürütmelidir.
5. Devletlerin, ister resmî kuruluş ister resmî olmayan kuruluşlar tarafından yürütülsün, uzaydaki ulusal faaliyetleri ve ulusal faaliyetlerinin bu Deklarasyon'da öngörülen ilkelere uygun olarak yürütülmesi konusunda uluslararası sorumluluğu bulunmaktadır. ... Uzaydaki faaliyetler bir uluslararası örgüt tarafından yürütüldüğü takdirde, Deklarasyon'da öngörülen ilkelere uyma yükümlülüğü uluslararası örgüte ve katılan devletlere aittir.
6. Uzayın keşfi ve kullanımında devletler iş birliği ve karşılıklı yardım esasına göre hareket edecekler ve faaliyetlerini diğer devletlerin menfaatlerine gereken saygıyı göstermek suretiyle yürüteceklerdir. ...”

¹⁴⁵ UN Doc. RES 1884, 1963, s. 13, [https://undocs.org/en/A/RES/1884\(XVIII\)](https://undocs.org/en/A/RES/1884(XVIII)) (erişim tarihi: 21.10.2020).

¹⁴⁶ UN Doc. RES 1884, 1963, s. 13.

¹⁴⁷ Kısaca “1963 İlkeler Deklarasyonu” olarak anılacaktır.

¹⁴⁸ UN Doc. RES 1962, 1963, s. 15, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_18_1962E.pdf (erişim tarihi: 21.10.2020).

1.1.2.3. Uzay Antlaşması

BM Genel Kurulu tarafından 19 Aralık 1966 tarihinde uzaya ilişkin ilk temel uluslararası antlaşma olan *Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dâhil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma*¹⁴⁹ kabul edilmiştir.¹⁵⁰ Uzay Antlaşması temel itibarıyla 1963 İlkeler Deklarasyonu'na dayanmaktadır. Uzay Antlaşması 27 Ocak 1967 tarihinde imzaya açılmış olup, 10 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye de Uzay Antlaşması'na taraftır. Uzay Antlaşması kapsamında uzay terimi Ay ve diğer gök cisimlerini de kapsayacak şekilde algılanmalıdır.

Uzay Antlaşması'na göre, uzayın keşfi ve kullanımı faaliyetleri ekonomik veya bilimsel açıdan gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın tüm devletlerin yararına ve menfaatine olacak şekilde yürütülmelidir.¹⁵¹ Uzay, tüm devletlerin eşit bir şekilde, ayırım gözetilmeksizin Uluslararası Hukuka uygun olmak kaydıyla keşfi ve kullanımına açıktır.¹⁵² Bu bağlamda, Uzay Antlaşması kapsamında uzayın serbestliği kabul edilmiştir.¹⁵³

Uzayda bilimsel araştırma serbestliği benimsenmiştir.¹⁵⁴ Devletler bilimsel araştırmalarda uluslararası iş birliğini teşvik edeceklerdir.¹⁵⁵ Uzayın keşfi ve kullanımı *tüm insanlığın yetkisindedir*.¹⁵⁶

Uzay, egemenlik iddiası, kullanım ya da işgal suretiyle veyahut başka herhangi bir şekilde millî iktisaba konu olamaz.¹⁵⁷ Uzayın keşfi ve kullanımında devletler faaliyetlerini BM Şartı dâhil olmak üzere Uluslararası Hukuka uygun olarak yürütmeli, uluslararası barış ve güvenliğin devamı ve uluslararası iş birliğin teşviki gözetilmelidir.¹⁵⁸

¹⁴⁹ Kısaca "Uzay Antlaşması" olarak anılacaktır.

¹⁵⁰ UN Doc. RES 2222, 1966, s. 13, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_21_2222E.pdf (erişim tarihi: 21.10.2020).

¹⁵¹ Uzay Antlaşması, m. 1/1.

¹⁵² Uzay Antlaşması, m. 1/2.

¹⁵³ DUNLAP, William V., "International Boundaries: The Next Generation", **Boundary and Security Bulletin**, Yıl: 2000, Cilt: 7, Sayı: 4, s. 107.

¹⁵⁴ Uzay Antlaşması, m. 1/3.

¹⁵⁵ Uzay Antlaşması, m. 1/3.

¹⁵⁶ Uzay Antlaşması, m. 1/1.

¹⁵⁷ Uzay Antlaşması, m. 2.

¹⁵⁸ Uzay Antlaşması, m. 3.

Ay ve diğer gök cisimlerinin taraf devletlerce münhasıran barışçı amaçlarla kullanılması esastır.¹⁵⁹ Dünya etrafındaki yörüngeye, gök cisimlerine ve uzaya nükleer silah taşıyan cisimleri veya diğer her türlü kitle imha silahları yerleştirmek yasaktır.¹⁶⁰ Gök cisimlerinde askeri üs, askeri tesis kurulması ve tahkimat yapılması, her türlü silahların test edilmesi ve askeri manevra yapılmasına izin verilmemektedir.¹⁶¹ Bununla birlikte, bilimsel araştırma veya diğer her türlü barışçı amaç için askeri personel kullanılması yasaklanmamıştır.¹⁶²

Uzay Antlaşması'nda devletlerin uzaydaki faaliyetlerine ilişkin uluslararası sorumluluğu, uzaya fırlatılan cisimler, uzayın keşfi ve kullanımında devletler arası iş birliği ve karşılıklı yardım konularında da düzenlemeler getirilmiştir.

1.1.2.4. Ay Antlaşması

Ay Antlaşması'nda, Ay'ın ve Ay'daki doğal kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğu öngörülmüştür. Arjantin Delegatesi Aldo Armando Cocca, *insanlığın ortak mirası* teriminin 1967 yılında BM nezdinde ilk defa kendisi tarafından kullanıldığını belirtmektedir.¹⁶³ Bu bağlamda, Cocca, Hukuk Alt Komitesi'nin 19 Haziran 1967 tarihli oturumunda yaptığı açıklamayı dayanak almaktadır.¹⁶⁴ Cocca söz konusu açıklamasında, uluslararası toplumun Uluslararası Hukukun yeni bir konusu olarak *insanlığı* kabul ettiği ve *insanlık hukukunu (jus humanitatis)* yarattığını belirtmiş, uzaya ilişkin olarak ortak mülkiyet, *res communis humanitatis* kavramlarını kullanmıştır.¹⁶⁵ Tronchetti, Cocca'nın insanlık ve ortak mülkiyet kavramlarından bahsettiğini, ancak *insanlığın ortak mirası* yerine kasıtlı

¹⁵⁹ Uzay Antlaşması, m. 4/2.

¹⁶⁰ Uzay Antlaşması, m. 4/1.

¹⁶¹ Uzay Antlaşması, m. 4/2.

¹⁶² Uzay Antlaşması, m. 4/2.

¹⁶³ COCCA, Aldo Armando, "The Advances in International Law through the Law of Outer Space", **Journal of Space Law**, Yıl: 1981, Cilt: 9, Sayı: 1, s. 14-15. Cocca bu çalışmasında, Uluslararası Hukukun Roma Hukukundan *res communis* düşüncesini alarak farklı alanlara uyguladığını, uzay ve gök cisimlerinin de *jus humanitatis*'a tabi olduğu andan itibaren, insanlığa ait ve insanlık için olan şey anlamına gelen *res communis humanitatis*'ten bahsedilebileceğini belirtmiştir. COCCA, 1981, s. 14.

¹⁶⁴ WOLFRUM, Rüdiger, "The Principle of the Common Heritage of Mankind", **Heidelberg Journal of International Law**, Yıl: 1983, Cilt: 43, s. 312, dipnot 1.

¹⁶⁵ COCCA'dan aktaran: WOLFRUM, 1983, s. 312, dipnot 1.

olarak *res humanitatis* terimini tercih ettiğini, diğer taraftan Pardo'nun açıkça *insanlığın ortak mirası* terimini kullandığını ifade etmiştir.¹⁶⁶

1969 yılından itibaren Ay ve diğer gök cisimleri üzerindeki insan faaliyetlerini düzenleyen kuralların oluşturulması gerekliliği tartışılmaya başlamıştır. Hukuk Alt Komitesi nezdinde müzakerelerde, Arjantin, Fransa ve Polonya, Ay ve diğer gök cisimlerinden getirilen maddelerin hukuksal rejiminin düzenlenmesi de dâhil olmak üzere Ay ve diğer gök cisimlerindeki insan faaliyetlerini düzenleyen kuralların ele alınması yönünde bir öneride bulunmuştur.¹⁶⁷

1970 yılından itibaren konuyla ilgili önemli gelişmelerin olduğu görülmektedir. Hukuk Alt Komitesi'nin 1970 tarihli raporunda yer verildiği üzere, Arjantin tarafından bir antlaşma taslağı önerisi getirmiştir.¹⁶⁸ Bu taslak antlaşma metninin dibacesinde, Ay'daki doğal kaynakların kullanımına ilişkin insan faaliyetlerinin başladığı, Ay ve diğer gök cisimleri dâhil olmak üzere uzayın barışçı amaçlarla kullanılmasının teşvik edilmesinde insanlığın ortak menfaati bulunduğu, Ay'daki ve diğer gök cisimlerindeki doğal kaynaklarının kullanımıyla ilgili faaliyetler konusunda Uzay Antlaşması'ndaki eksikliğin giderilmesine ihtiyaç bulunduğu, uzayın kullanımında tüm ülkelerin yararının ve menfaatinin gözetilmesi gerektiği ve uzayın kullanımının *tüm insanlığın yetkisinde* olduğu vurgulanmıştır.¹⁶⁹ Taslak antlaşma metninde öngörülen hükümler şu şekildedir:¹⁷⁰

- “1. Ay ve diğer gök cisimlerindeki doğal kaynaklar insanlığın ortak mirasıdır.
2. Ay veya diğer gök cisimlerinden çıkan tüm maddeler doğal kaynak olarak nitelendirilecektir.
3. Menşe yerinde kullanılan doğal kaynaklara uygulanan hukuksal rejim ile kullanım için dünyaya getirilen doğal kaynaklara uygulanan hukuksal rejim birbirinden farklı olacaktır.
4. Ay ve diğer gök cisimlerindeki doğal kaynakların kullanımından elde edilen faydalardan hiçbir ayırım gözetilmeksizin tüm insanlar yararlanabilecektir.
5. Bu faydaların paylaşılmasında, gelişmekte olan ülkelerin menfaatleri ve ihtiyaçları ve faaliyetleri üstlenen ülkelerin hakları ışığında, Birleşmiş Milletler

¹⁶⁶ TRONCHETTI, Fabio, **The Exploitation of Natural Resources of the Moon and Other Celestial Bodies: A Proposal for a Legal Regime**, Koninklijke Brill NV, Leiden, 2009, s. 92.8

¹⁶⁷ UN Doc. A/7621, 1969, s. 32, https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_7621E.pdf (erişim tarihi: 22.10.2020).

¹⁶⁸ Antlaşma taslağı için bakınız UN Doc. A/AC.105/85 Annex II, 1970, s. 1. https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_085E.pdf (erişim tarihi: 22.10.2020).

¹⁶⁹ UN Doc. A/AC.105/85 Annex II, 1970, s. 1.

¹⁷⁰ UN Doc. A/AC.105/85 Annex II, 1970, s. 1-2. Maddeler numaralandırılmıştır.

Şartı'nın 55a maddesi uyarınca, yaşam standartlarının yükseltilmesi ve ekonomik ve sosyal koşullarının geliştirilmesi ihtiyacı dikkate alınacaktır. ...”

Sovyetler Birliği tarafından da bir taslak antlaşma önerisi getirilmiştir. Sovyetler Birliği tarafından Genel Sekreter'e sunulan 27 Mayıs 1971 tarihli mektupta, BM Genel Kurulu'nun 26. oturumunun gündemine *Ay'a ilişkin uluslararası antlaşmanın hazırlanması* maddesinin eklenmesi talebinde bulunulmuş ve mektup içeriğinde taslak antlaşma hükümlerine şu şekilde yer verilmiştir:¹⁷¹

- “1. Ay'ın keşfi ve kullanımı faaliyetleri şimdiki ve gelecek nesillerin menfaatlerine gereken saygı gösterilmek suretiyle yürütülmelidir.*
- 2. BM Şartı'nın ilkelerine uygun olarak, Ay'da kuvvet kullanılması, kuvvet kullanma tehdidinde bulunulması veya diğer her türlü düşmanca faaliyette bulunulması ve Dünya'ya ilişkin bu tür faaliyetleri yürütmek amacıyla Ay'ın kullanılması yasaktır.*
- 3. Ay'a nükleer silahlar ve diğer kitle imha silahlarının yerleştirilmesi ve Ay'ın askeri amaçlarla kullanımına dair diğer faaliyetlere ilişkin yasak teyit edilecektir.*
- 4. Ay'ın keşfi ve kullanımında, Ay çevresi kirliliğinden ve Ay çevresindeki olumsuz değişikliklerden kaçınılması teminat altına alınacaktır.*
- 5. Ay'ın yüzeyi ve toprak altı devletlerin, uluslararası hükümetler arası ve hükümet dışı kuruluşların, ulusal kuruluşların, gerçek veya tüzel kişilerin mülkiyeti haline gelemez.*
- 6. Taraf devletler Ay'daki insanların yaşamı ve sağlığını korumak için mümkün olan tüm adımları atacaktırlar.”*

BM nezdinde *Ay'a ilişkin uluslararası antlaşmanın hazırlanması* gündem maddesi olarak tartışmaya açılmıştır. Söz konusu gündem maddesiyle ilgili olarak BM Genel Kurulu tarafından alınan 29 Kasım 1971 tarihli kararda, Ay'ın münhasıran barışçı amaçlarla keşfi ve kullanımının ve Ay'ın uluslararası çatışmaya konu olmamasının tüm insanlığın menfaatine olduğu ve Ay'ın kullanımında şimdiki ve gelecek nesillerinin menfaatlerinin gözetilmesi gerektiği vurgulanmış ve devletlerin Ay'daki faaliyetlerini düzenlemek üzere BM Şartı ve Uzay Antlaşması temelinde Uluslararası Hukuk kurallarının oluşturulması, söz konusu kuralların Ay'daki ve diğer gök cisimlerindeki tüm maddelerin ve doğal kaynakların kullanımıyla ilişkili faaliyetleri de kapsamı gerektiğine yer verilmiştir.¹⁷²

¹⁷¹ UN Doc. A/8391, 1971, s. 1-2, https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_8391E.pdf (erişim tarihi: 22.10.2020).

¹⁷² UN Doc. A/RES/2779, 1971, s. 28-29, [https://undocs.org/en/A/RES/2779\(XXVI\)](https://undocs.org/en/A/RES/2779(XXVI)) (erişim tarihi: 22.10.2020).

Kararda, UBAKK'den ve Hukuk Alt Komitesi'nden Ay'a ilişkin uluslararası antlaşmanın hazırlanması konusunun öncelikli olarak ele alınması talep edilmiştir.¹⁷³

Hukuk Alt Komitesi'nin 10 Nisan-5 Mayıs 1972 tarihleri arasında gerçekleştirilen toplantısında Ay'a ilişkin uluslararası antlaşmanın oluşturulması konusu ele alınmıştır.¹⁷⁴ Hukuk Alt Komitesi tarafından 11 Nisan 1972 tarihinde oluşturulan çalışma grubu bu konuyu incelemiştir.¹⁷⁵ Devletler tarafından çeşitli önerilerde bulunulmuştur. ABD, Arjantin'e paralel şekilde Ay'daki ve diğer gök cisimlerindeki doğal kaynakların tüm *insanlığın ortak mirası* olması yönünde bir öneri getirmiştir.¹⁷⁶

Hukuk Alt Komitesi tarafından taslak metin 4 Mayıs 1972 tarihinde kabul edilmiş, ancak tüm hükümler üzerinde mutabakat sağlanamamıştır.¹⁷⁷ Ay ve diğer gök cisimlerindeki doğal kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğunu öngören madde, üzerinde uzlaşma sağlanamayan taslak antlaşma hükümlerinden biridir.

1973 yılında taslak antlaşma hükümlerini gözden geçirmek üzere Hukuk Alt Komitesi tarafından yeniden bir çalışma grubu oluşturulmuştur.¹⁷⁸ Hindistan *insanlığın ortak mirasını* düzenleyen maddenin aşağıdaki şekilde formüle edilmesini önermiştir:¹⁷⁹

“1. Ay ve diğer gök cisimleri, bunların toprak altı ve kaynakları *insanlığın ortak mirasıdır*.

2. Taraf devletler Ay, diğer gök cisimleri ve bunların toprak altındaki kaynakların rasyonel bir şekilde yönetimi, düzenli ve güvenli bir şekilde gelişimi, kaynakların kullanımı imkânlarının genişletilmesi, gelişmekte olan ülkelerin menfaati ve ihtiyaçları dikkate alınmak suretiyle elde edilen faydaların tüm devletler arasında hakça paylaşılmasını temin etmek üzere uluslararası rejim oluşturma taahhüdü altına girmişlerdir.

3. Ay, diğer gök cisimleri ve bunların toprak altındaki kaynaklar ancak oluşturulacak uluslararası rejime uygun olarak işletilebilecektir. Bu amaçla

¹⁷³ UN Doc. A/RES/2779, 1971, s. 29.

¹⁷⁴ Hukuk Alt Komitesi raporu için bakınız UN Doc. A/AC.105/101, 1972, s. 1, https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_101E.pdf (erişim tarihi: 22.10.2020).

¹⁷⁵ UN Doc. A/AC.105/101, 1972, s. 5.

¹⁷⁶ UN Doc. A/AC.105/101 Annex I, 1972, s. 13.

¹⁷⁷ UN Doc. A/AC.105/101, 1972, s. 6-17.

¹⁷⁸ UN Doc. A/AC.105/115, 1973, s. 3, https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_115E.pdf (erişim tarihi: 22.10.2020).

¹⁷⁹ UN Doc. A/AC.105/196 Annex I, 1977, s. 10, <https://digitallibrary.un.org/record/1297472/files/a-ac-105-196-e.pdf> (Erişim Tarihi: 22.10.2020).

taraf devletlerin üçte birinin talebi üzerine depoziter hükûmet uluslararası konferansın toplanmasını sağlayacaktır.”

Hindistan'ın önerisi birçok devlet tarafından kabul görmeye birlikte, Sovyetler Birliği tarafından madde metninde *insanlığın ortak mirası* kavramına yer verilmesi sebebiyle desteklenmemiştir.¹⁸⁰ Hindistan'ın önerisi ABD tarafından ise uluslararası rejimin oluşturulması sürecinde Ay'daki ve diğer gök cisimlerindeki kaynakların işletilmesine ilişkin moratoryum öngörmesi sebebiyle destek görmemiştir.¹⁸¹ Çalışma grubu sadece altı hüküm üzerinde mutabakata varabilmiştir.¹⁸²

1974-1978 yılları arasında taslak antlaşmayla ilgili olarak fazla bir aşama kaydedilmemiş, taslak antlaşmaya ilişkin müzakereler Hukuk Alt Komitesi çalışma grubu bünyesinde sürdürülmüştür.¹⁸³ Antlaşma kapsamına Ay dışında diğer gök cisimlerinin dâhil edilmesi, Antlaşma kapsamındaki gök cisimlerine gönderilecek misyonlar için uluslararası bildirim zamanı ve Ay ve diğer gök cisimlerindeki doğal kaynakların işletilmesini düzenleyen uluslararası rejimin oluşturulması konularında uzlaşma sağlanamamıştır.¹⁸⁴ Hukuk Alt Komitesi'nin 1978 tarihli toplantısında önemli bir gelişme olmuştur. Avusturya, süregelen müzakereler ışığında nihai metne dayanak olması gayesiyle hazırladığı taslak antlaşma metnini çalışma grubuna sunmuştur.¹⁸⁵

1979 yılında UBAKK tarafından oluşturulan informel çalışma grubu nezdinde Avusturya'nın önerdiği metin konsensüsün sağlanması amacıyla gözden geçirilmiştir.¹⁸⁶ Avusturya'nın önerdiği metin üzerinde çok az bir değişiklik yapılmıştır.¹⁸⁷ Böylelikle 1979 yılında antlaşmaya ilişkin çalışmalar tamamlanmış ve antlaşmanın BM Genel Kurulu'nun 34. oturumunda ibrazına karar verilmiştir.¹⁸⁸ BM Genel Kurulu'nun 5 Aralık 1979 tarihli

¹⁸⁰ **Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, Parts 1 and 2**, U.S. Government Printing Office, Washington, 1980, s. 27.

¹⁸¹ Agreement, 1980, s. 27.

¹⁸² UN Doc. A/AC.105/115, 1973, s. 5.

¹⁸³ **Agreement Governing the Activities of States of the Moon and Other Celestial Bodies, Part 4**, U.S. Government Printing Office, Washington, 1981, s. 391.

¹⁸⁴ Agreement, 1981, s. 391.

¹⁸⁵ UN Doc. A/AC.105/218, Annex I, 1978, s. 1-2, https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/1978/aac_105/aac_105218_0_html/AC105_218E.pdf (erişim tarihi: 23.10.2020).

¹⁸⁶ UN Doc. A/34/20, 1979, s. 10-11, https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_34_20E.pdf (erişim tarihi: 23.10.2020).

¹⁸⁷ Avusturya'nın önerdiği metin üzerinde yapılan değişiklikler için bakınız UN Doc. A/34/20, 1979, s. 11.

¹⁸⁸ UN Doc. A/34/20, 1979, s. 12.

kararı ile Ay Antlaşması kabul edilmiştir.¹⁸⁹ Ay Antlaşması 18 Aralık 1979 tarihinde imzaya açılmış, 11 Temmuz 1984 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Ay Antlaşması'na taraf devletler arasında yer almaktadır.

Ay Antlaşması'na göre, Ay'ın taraf devletlerce münhasıran barışçı amaçlarla kullanılması esastır.¹⁹⁰ Ay Antlaşması çerçevesinde, Ay üzerinde kuvvet kullanma tehdidi, kuvvet kullanma veya diğer her türlü düşmanca hareket ya da düşmanca hareket tehdidi yasaklanmış bulunmaktadır.¹⁹¹ Dünya'ya, Ay'a, uzay araçlarına, uzay araçlarındaki personele veya insan yapımı uzay nesnelere yönelik olarak bu şekilde bir eylemde bulunmak için de Ay'ı kullanmak yasaktır.¹⁹²

Taraf devletler, Ay etrafında bir yörüngeye ya da Ay yönünde veya etrafında diğer bir yola nükleer silah ya da diğer her türlü kitle imha silahı taşıyan cisim koymama, bu türdeki silahları Ay'da kullanmama veya Ay'a yerleştirmeme taahhüdü altına girmişlerdir.¹⁹³ Ay Antlaşması çerçevesinde, Ay üzerinde askeri üs, askeri tesis kurulması, tahkimat yapılması, her türlü silahların test edilmesi ve askeri manevra yapılması yasaklanmıştır.¹⁹⁴ Bununla birlikte, bilimsel araştırma amacıyla veya diğer bir barışçı amaçla askeri personel kullanılması yasak kapsamında değildir.¹⁹⁵

Ay'ın keşfi ve kullanımı *tüm insanlığın yetkisindedir*.¹⁹⁶ Ay'ın keşfi ve kullanımı faaliyetlerinin ekonomik veya bilimsel açıdan gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın tüm devletlerin yararına ve menfaatine olarak sürdürülmesi gerektiği kabul edilmektedir.¹⁹⁷ Şimdiki ve gelecek nesillerin menfaatlerine gereken saygının gösterilmesi esastır.¹⁹⁸ Ay'ın keşfi ve kullanımında taraf devletlerin Ay çevresinin mevcut dengesine zarar verilmesini engellemek için gerekli önlemleri almaları gerektiği kabul edilmektedir.¹⁹⁹

¹⁸⁹ UN Doc. A/RES/34/68, 1979, s. 77, <https://undocs.org/A/RES/34/68> (erişim tarihi: 23.10.2020).

¹⁹⁰ Ay Antlaşması, m. 3/1.

¹⁹¹ Ay Antlaşması, m. 3/2.

¹⁹² Ay Antlaşması, m. 3/2.

¹⁹³ Ay Antlaşması, m. 3/3.

¹⁹⁴ Ay Antlaşması, m. 3/4.

¹⁹⁵ Ay Antlaşması, m. 3/4.

¹⁹⁶ Ay Antlaşması, m. 4/1.

¹⁹⁷ Ay Antlaşması, m. 4/1.

¹⁹⁸ Ay Antlaşması, m. 4/1.

¹⁹⁹ Ay Antlaşması, m. 7/1.

Taraf devletler, Ay'ın keşfi ve kullanımına ilişkin faaliyetlerinde karşılıklı yardım ve iş birliği esasına göre hareket edeceklerdir.²⁰⁰ Ayrıca taraf devletler mümkün olduğu surette Ay'ın keşfi ve kullanımı faaliyetlerine ilişkin BM Genel Sekreteri'ni, kamuyu ve uluslararası bilim toplumunu bilgilendireceklerdir.²⁰¹ Tüm taraf devletler Ay'da bilimsel araştırma özgürlüğüne sahiptir.²⁰² Bu özgürlük, ayırım gözetmeksizin, eşitlik temelinde ve Uluslararası Hukuka uygun olarak kullanılmalıdır.²⁰³

Ay ve Ay'daki doğal kaynaklar *insanlığın ortak mirasıdır*.²⁰⁴ Ay Antlaşması uyarınca, Ay, egemenlik iddia etmek, kullanmak ya da işgal etmek suretiyle veya başka herhangi bir şekilde millî iktisaba konu olamaz.²⁰⁵ Ay'ın herhangi bir kısmı veya buradaki doğal kaynaklar üzerinde devletler, uluslararası örgütler, ulusal kuruluşlar, hükûmet dışı kuruluşlar veya gerçek kişilerin mülkiyeti söz konusu olamaz.²⁰⁶

Taraf devletler Ay'ı keşfetme ve kullanma hakkına sahiptir.²⁰⁷ Bu hak, ayrımcılık gözetilmeksizin, eşitlik temelinde, Uluslararası Hukuka ve Ay Antlaşması'na uygun olarak kullanılmalıdır.²⁰⁸ Taraf devletlerin Ay'daki ulusal faaliyetlerine ve ulusal faaliyetlerin Ay Antlaşması'na uygun olarak yerine getirilmesine ilişkin olarak uluslararası sorumluluğu bulunmaktadır.²⁰⁹

Uzay Antlaşması'nda Ay ve diğer gök cisimleri dâhil olmak üzere uzayın keşfi ve kullanımının *tüm insanlığın yetkisinde* olduğu belirtilmiştir. Ay Antlaşması'nda da Ay'ın keşfi ve kullanımının *tüm insanlığın yetkisinde* olduğu tekrar edilmiş ve bunun yanı sıra, Ay ve Ay'daki doğal kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğu öngörülmüştür.

Doktrinde *tüm insanlığın yetkisi* ve *insanlığın ortak mirasının* birbirinden ayrı kavramlar olduğuna işaret edilmiştir. Maiorsky'a göre, Uzay Antlaşması'nda yer alan *tüm insanlığın yetkisi* maddesi keşif ve kullanım faaliyetlerine, Ay Antlaşması'nda yer alan *insanlığın*

²⁰⁰ Ay Antlaşması, m. 4/2.

²⁰¹ Ay Antlaşması, m. 5/1.

²⁰² Ay Antlaşması, m. 6/1.

²⁰³ Ay Antlaşması, m. 6/1.

²⁰⁴ Ay Antlaşması, m. 11/1.

²⁰⁵ Ay Antlaşması, m. 11/2.

²⁰⁶ Ay Antlaşması, m. 11/3.

²⁰⁷ Ay Antlaşması, m. 11/4.

²⁰⁸ Ay Antlaşması, m. 11/4.

²⁰⁹ Ay Antlaşması, m. 14/1.

ortak mirası maddesi ise maddi nesnelere ilişkindir.²¹⁰ *Tüm insanlığın yetkisi, insanlığın ortak mirasıyla* ilişkilidir, ancak aynı değildir.²¹¹

Tronchetti, *tüm insanlığın yetkisi* ve *insanlığın ortak mirası* arasındaki farkı, serbesti ve yarar paylaşımı açısından ele almıştır. Bu çerçevede, yazar, *tüm insanlığın yetkisi* kavramına göre, devletlerin diğer devletlere zarar vermedikleri sürece uzayı keşfetme ve kullanmakta serbest olduğu ve uzayın keşfi ve kullanımı faaliyetlerinden elde ettikleri faydaları paylaşmakla yükümlü bulunmadığını ifade etmiştir.²¹² Yazar, *insanlığın ortak mirası* kavramına göre ise, belirli bir alanın ve buradaki kaynakların keşfi ve işletilmesi faaliyetlerinin uluslararası rejim çerçevesinde oluşturulan veya uluslararası otorite tarafından belirlenen kurallara uygun olarak yürütülmesi ve işletme faaliyetlerinden elde edilen yararların devletler arasında paylaşılması gerektiğini belirtmiştir.²¹³

Ay Antlaşması ile birlikte taraf devletler, Ay'daki doğal kaynakların işletilmesi mümkün hale geldiğinde, söz konusu kaynakların işletilmesini düzenlemek için uluslararası rejim oluşturma taahhüdü altına girmişlerdir.²¹⁴ Ay Antlaşması'nda tesis edilecek uluslararası rejimin temel amaçları şu şekilde sıralanmıştır:²¹⁵

“(a) Ay'daki doğal kaynakların düzenli ve güvenli gelişimi,
 (b) Bu kaynakların makul şekilde yönetimi,
 (c) Bu kaynakların kullanımı imkânının genişletilmesi,
 (d) Gelişmekte olan ülkelerin menfaat ve ihtiyaçları ve Ay'ın keşfine doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunan ülkelerin çabaları özellikle gözetilmek suretiyle, bu kaynaklardan elde edilen faydaların tüm taraf devletler arasında hakça paylaşılması.”

Ay Antlaşması'nın 18. maddesinde, Ay Antlaşması yürürlüğe girdikten on yıl sonra, herhangi bir değişiklik yapılması gerekip gerekmediğini değerlendirmek üzere Ay Antlaşması'nın gözden geçirilmesi konusunun BM Genel Kurulu'nun gündemine

²¹⁰ MAIORSKY'dan aktaran: GABRYNOWICZ, J. I., “The “Province” and “Heritage” of Mankind Reconsidered: A New Beginning”, **The Second Conference on Lunar Bases and Space Activities of the 21st Century (5-7 Nisan 1988)** (ed. W.W. Mendell, vd.), NASA Conferences Publication 3166, Vol. 2, 1992, s. 692, <https://space.nss.org/the-second-conference-on-lunar-bases-and-space-activities-of-the-21st-century/> (erişim tarihi: 20.04.2021).

²¹¹ Aktaran: GABRYNOWICZ, 1992, s. 692.

²¹² TRONCHETTI, 2009 s. 44.

²¹³ TRONCHETTI, 2009, s. 44-45.

²¹⁴ Ay Antlaşması, m. 11/5.

²¹⁵ Ay Antlaşması, m. 11/7.

alınacağı öngörülmüştür.²¹⁶ UBAKK, Ay Antlaşması'nın gözden geçirilmesi hususunda BM Genel Kurulu'nun 49. oturumunda herhangi bir adım atılmaması yönünde öneride bulunmuştur.²¹⁷ BM Genel Kurulu'nun 49. oturumunda alınan 9 Aralık 1994 tarihli kararda, UBAKK'nin şu an için Ay Antlaşması'nda değişiklik yapılmaması yönündeki tavsiyesinin dikkate alındığı belirtilmiştir.²¹⁸ Ay Antlaşması'nda bugüne kadar herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

Ay Antlaşması'nın uluslararası toplumun büyük bir çoğunluğunca kabul edildiğini söylemek mümkün değildir. Ay Antlaşması halihazırda on sekiz devlet tarafından onaylanmış, dört devlet tarafından ise imzalanmış, ancak henüz onay aşaması tamamlanmamıştır.²¹⁹ Bu bağlamda, Ay Antlaşması'na katılımın az olmasına ilişkin ileri sürülen görüşlere kısaca değinmek gerekmektedir.

Ay Antlaşması'na katılımın az olması konusunun Hukuk Alt Komitesi nezdindeki müzakerelerde dikkate alındığı görülmektedir. Hukuk Alt Komitesi'nin 2007 tarihli raporunda yer verildiği üzere, *uzaya ilişkin beş BM antlaşmasının statüsü ve uygulanması* gündem maddesine dair müzakerelerde, bazı delegeler Ay Antlaşması'na katılımın az olmasının nedenlerinin değerlendirilmesi ve tespit edilen engellerin çözümlenmesi için gerekli adımların atılması gerektiğini belirtmişlerdir.²²⁰ Bu bağlamda, üye devletlerin Ay Antlaşması'na katılımın az olmasıyla ilişkili olarak değerlendirmelerde bulunabilecekleri kararlaştırılmış, değerlendirilecek konular arasında Ay Antlaşması'na katılımın faydaları ve Ay ve diğer gök cisimlerindeki faaliyetlere dair mevcut uluslararası kuralların yeterliliğine yer verilmiştir.²²¹

²¹⁶ Ay Antlaşması, m. 18.

²¹⁷ UN Doc. A/49/20, 1994, s. 25, https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_49_20E.pdf (erişim tarihi: 23.10.2020).

²¹⁸ UN Doc. A/RES/49/34, 1994, s. 8, <https://undocs.org/en/A/RES/49/34> (erişim tarihi: 23.10.2020).

²¹⁹ Ay Antlaşması, Ermenistan, Avustralya, Avusturya, Belçika, Şili, Kazakistan, Kuveyt, Lübnan, Meksika, Fas, Hollanda, Pakistan, Peru, Filipinler, Suudi Arabistan, Türkiye, Uruguay ve Venezuela tarafından onaylanmış, Fransa, Guatemala, Hindistan, Romanya tarafından imzalanmış, ancak henüz onaylanmamıştır.

²²⁰ UN Doc. A/AC.105/891, 2007, s. 25, https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_891E.pdf (erişim tarihi: 23.10.2020).

²²¹ UN Doc. A/AC.105/891 (2007). s. 25-26.

2008 yılında Ay Antlaşması'na taraf devletlerce Ay Antlaşması'na katılımın faydalarına ilişkin ortak bir açıklama sunulmuştur.²²² Ortak açıklamada, Ay Antlaşması'nın en tartışmalı maddesinin Ay ve Ay'daki doğal kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğunu öngören 11. madde olduğuna işaret edilmiştir.²²³ Bu konuda ortak açıklamada, uzaya ilişkin BM antlaşmaları arasında Ay Antlaşması'nın 11. maddesinin uzaydaki doğal kaynaklarının işletilmesi olasılığını öngören tek madde olduğu, Uluslararası Hukukun uzaydaki doğal kaynakların işletilmesini yasaklamadığı, ancak kaynakların işletilmesinde uzaya uygulanan ilkelerin, özellikle uzayın millî iktisaba konu olamayacağını öngören Uzay Antlaşması'nın 2. maddesinin dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir.²²⁴ Ayrıca, uzaydaki doğal kaynakların işletilmesi faaliyetleri *insanlığın ortak mirası* ilkesiyle uyum içinde olduğu sürece, Ay Antlaşması'nda herhangi bir işletme yönteminin engellenmediği ve kaynakların ticarileştirilmesinin yasaklanmadığı ifade edilmiştir.²²⁵

Son yıllarda da Ay Antlaşması'na katılımın az olması konusuna işaret edildiği görülmektedir. Hukuk Alt Komitesi'nin 2019 tarihli raporunda yer verildiği üzere, *uzaya ilişkin beş BM antlaşmasının statüsü ve uygulanması* gündem maddesine ilişkin yapılan müzakerelerde, Ay Antlaşması'nda, Ay ve Ay'daki doğal kaynakların *insanlığın ortak mirası* olarak tayin edilmesi ve Ay'daki doğal kaynakların tüm ülkelerin yararına ve menfaatine işletilmesi için bir rejim oluşturulmasının öngörülmesi olmak üzere iki hususun Ay Antlaşması'na katılımın az olmasının muhtemel nedenleri olarak açıklanabileceği yönünde bir görüş beyan edilmiştir.²²⁶

Doktrinde de Ay Antlaşması'nın katılımın az olmasının nedenleri konusunda özellikle *insanlığın ortak mirasını* düzenleyen hükme işaret edildiği görülmektedir. Bu çerçevede, Bini, Ay Antlaşması'na yönelik en temel eleştirilerin *insanlığın ortak mirası* ilkesine ilişkin olduğunu belirtmiştir.²²⁷ Von der Dunk, Ay Antlaşması'na ilişkin temel tartışma noktasının ve evrensel katılımın az olmasının temel gerekçesinin, Ay'ın keşfi ve kullanımının *tüm*

²²² Ortak açıklama için bakınız UN Doc. A/AC.105/C.2/L.272, 2008, https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_L272E.pdf (erişim tarihi: 23.10.2020).

²²³ UN Doc. A/AC.105/C.2/L.272, 2008, s. 5.

²²⁴ UN Doc. A/AC.105/C.2/L.272, 2008, s. 5.

²²⁵ UN Doc. A/AC.105/C.2/L.272, 2008, s. 5.

²²⁶ UN Doc. A/AC.105/1203, 2019, s. 14, https://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/documents/2019/aac.105/aac.1051203_0.html (erişim tarihi: 23.10.2020).

²²⁷ BINI, Antonella, "The Moon Agreement: Its effectiveness in the 21st century", **ESPI Perspectives**, Yıl: 2008, Sayı: 14, s. 4. <https://espi.or.at/publications/voices-from-the-space-community/publications-of-the-former-espi-perspective-series/category/10-publications-of-the-former-espi-perspective-series> (erişim tarihi: 26.10.2020).

insanlığın yetkisinde olduğu öngören Ay Antlaşması'nın 4. maddesine zıt bir biçimde, Ay'ın ve Ay'daki doğal kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğunu düzenleyen 11. madde hükümlerinden kaynaklandığını ifade etmiştir.²²⁸ Mavroeidi ise, *insanlığın ortak mirası* kavramının yanı sıra, Ay Antlaşması'nın uygulama alanının kapsamı, gök cisimleri tanımının eksikliği ve devletlerin sorumluluğuna ilişkin 14. maddenin, Ay Antlaşması'na katılımın az olmamasının nedenleri olarak tartışılabilirliğine işaret etmiştir.²²⁹

UHD Uzay Hukuku Komitesi tarafından 2000'li yılların başında *ticari uzay faaliyetleri ışığında uzay antlaşmalarının gözden geçirilmesi* konusunda yürütülen çalışmada Ay Antlaşması için atanan özel rapörtör, Ay Antlaşması'nın 11. maddesinin Ay'ın ve Ay'daki doğal kaynakların *tüm insanlığın yetkisinde* olduğu veya *tüm insanlığın ortak kaygısı* olduğu şeklinde değiştirilmesini önermiştir.²³⁰

UHD tarafından 2002 tarihinde Ay Antlaşması konusunda, *insanlığın ortak mirası* kavramının tüm insanlığın yararına olarak uzayda ticari faaliyetlere izin verecek şekilde geliştiği, Ay'daki kaynakların işletilmesi için oluşturulacak uluslararası rejime dair Ay Antlaşması'nın 11. maddesinde belirli düzenlemelerin yapılmasının önerildiği yönünde karar alınmıştır.²³¹

Ay Antlaşması'nın gözden geçirilmesi konusu doktrinde de tartışılmıştır. Mavroeidi, Ay Antlaşması'nın gözden geçirilmesi durumunda, *insanlığın ortak mirası* kavramı muhafaza edilecekse, kavramın açıklığa kavuşturulması gerektiği, bu bağlamda Uluslararası Deniz Hukukundaki benzer hükümlerin esas alınabileceği belirtmiştir.²³² Diğer taraftan, Ay Antlaşması'nın 11. maddesi çerçevesinde uluslararası rejimin

²²⁸ VON DER DUNK, Frans G., "Back in Business? The Moon Agreement, Private Actors and Possible Commercial Exploitation of the Moon and Its Natural Resources", **International and Interdisciplinary Workshop on Policy and Law Relating to Outer Space Resources: Examples of the Moon, Mars, and Other Celestial Bodies (28-30 Haziran 2006)**, McGill University, Centre for Research of Air and Space Law, Montreal, 2007, s. 265.

²²⁹ MAVROEIDI, Eleni-Anna, "The Effectiveness and Applicability of the Moon Agreement in the Twenty-First Century: Will There Be a Future?", **The Space Treaties at Crossroads Considerations de Lege Ferenda** (ed. George D. Kyriakopoulos ve Maria Manoli), Springer Nature Switzerland AG, Cham, 2019, s. 40.

²³⁰ WILLIAMS, Maureen, Final Report on the Review of Space Law Treaties in View of Commercial Space Activities – Concrete Proposals, **International Law Association New Delhi Conference (2-7 Nisan 2002)**, s. 9. <https://www.black-holes.eu/resources/ILA.pdf> (erişim tarihi: 26.10.2020).

²³¹ UN Doc. A/AC.105/C.2/2004/CRP.6, 2004, s. 3, https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_2004_CRP06E.pdf (erişim tarihi: 05.04.2021).

²³² MAVROEIDI, 2019, s. 47.

oluşturulması da olasılık dâhilindedir. Mavroeidi, BMDHS'nin XI. bölümü ve 1994 Uygulama Antlaşması'na benzer bir rejim oluşturulabileceği, UDYO gibi gök cisimlerine erişimi kontrol etmek ve devletlere yetki vermek üzere bir uluslararası otoritenin tesis edilebileceğini değerlendirmiştir.²³³ Yazar, *insanlığın ortak mirası* ilkesinin Ay Antlaşması'nda öngörüldüğü şekliyle aynı biçimde kalması durumunda, *tüm insanlığın yetkisi* kavramına aykırı olmayı sürdüreceğini ifade etmiştir.²³⁴

Tüm bu açıklamalar doğrultusunda, Ay Antlaşması'na az sayıda devletin katılmış olmasının temel gerekçesinin *insanlığın ortak mirasını* düzenleyen hüküm olarak gösterildiği anlaşılmaktadır.

Uzay Antlaşması ve Ay Antlaşması dışında Uzay Hukukuyla ilgili olarak BM nezdinde kabul edilen üç uluslararası antlaşma daha mevcuttur. Bu antlaşmalar, (i) *Astronotların Kurtarılması, Astronotların ve Uzaya Fırlatılmış Olan Araçların Geri Verilmeleri Hakkında Antlaşma*,²³⁵ (ii) *Uzay Cisimlerinin Verdiği Zarardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşme*²³⁶ ve (iii) *Uzaya Fırlatılan Cisimlerin Tescili Sözleşmesi*²³⁷ olarak sıralanabilir.²³⁸

²³³ MAVROEIDI, 2019, s. 47.

²³⁴ MAVROEIDI, 2019, s. 47.

²³⁵ Kısaca "Kurtarma Antlaşması" olarak anılacaktır.

²³⁶ Kısaca "Sorumluluk Sözleşmesi" olarak anılacaktır.

²³⁷ Kısaca "Tescil Sözleşmesi" olarak anılacaktır.

²³⁸ BM Genel Kurulu tarafından 3 Kasım 1967 tarihinden alınan karar kapsamında, Uzayın Barışçı Amaçlarla Kullanımı Komitesi'nden uzaya nesne fırlatılmasından doğan zararlardan dolayı sorumluluk ve astronotlara ve uzay araçlarına yardım konularında antlaşma hazırlanması istenmiştir. Karar için bakınız UN Doc. RES 2260, 1967, s. 12, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_22_2260E.pdf (erişim tarihi: 26.10.2020). Uzayın Barışçı Amaçlarla Kullanımı Komitesi tarafından hazırlanan *Kurtarma Antlaşması* BM Genel Kurulu'nun 19 Aralık 1967 tarihli kararıyla ve *Sorumluluk Sözleşmesi* BM Genel Kurulu'nun 29 Kasım 1971 tarihli kararıyla kabul edilmiştir. Kararlar için bakınız UN Doc. RES 2345, 1967, s. 5-6, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_22_2345E.pdf (erişim tarihi: 26.10.2020); UN Doc. RES 2777, 1971, s. 25, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_26_2777E.pdf (erişim tarihi: 26.10.2020). Kurtarma Antlaşması 22 Nisan 1968 tarihinde imzaya açılmış, 3 Aralık 1968 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Uzay Antlaşması'nın 5. maddesinde düzenlenen tehlikede olan astronotlara yardım edilmesi konusunda Kurtarma Antlaşması'nda daha detaylı hükümler getirilmiştir. Kurtarma Antlaşması'nın dibacesinde vurgulandığı üzere, Kurtarma Antlaşması ile, Uzay Antlaşması'nda öngörülen tehlikeli bir durum, kaza veya acil durum halinde tüm astronotlara gerekli yardım yapılması, uzaya fırlatılan astronotların ve nesnelerin hızlı ve güvenli bir biçimde dönüşlerinin sağlanması görevlerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Sorumluluk Sözleşmesi ise 29 Mart 1972 tarihinde imzaya açılmış, 1 Eylül 1972 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Uzay Antlaşması'nın 7. maddesinde düzenlenen uzaya fırlatılan nesnelere kaynaklanan zararlardan dolayı sorumluluk konusunda Sorumluluk Sözleşmesi'nde daha ayrıntılı hükümler getirilmiştir.

1.2. İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI KAVRAMININ UNSURLARI

İnsanlığın ortak mirasına dair evrensel olarak kabul edilen tek bir tanım bulunmamakla birlikte, doktrinde *insanlığın ortak mirası* kavramı açıklanırken genellikle (i) tahsis edilemezlik, (ii) uluslararası ortak yönetim, (iii) yarar paylaşımı, (iv) barışçı amaçlarla kullanım ve (v) gelecek nesiller yararına korunma olmak üzere beş temel unsurdan söz edildiği görülmektedir.²³⁹ Bu bölümdeki açıklamalar da sayılan beş temel unsur çerçevesinde yapılmış ve *insanlığın ortak mirası* kavramını açıkça öngören BMDHS’de ve Ay Antlaşması’nda söz konusu unsurların ne şekilde düzenlendiğine bakılmıştır. Bu çerçevede yukarıda aktarılan bilgiler belirli bir çerçeveye oturtulmuştur.

1.2.1. Tahsis Edilemezlik

Tahsis edilemezlik unsuru, *ortak miras* alanlarının kısmen veya tamamen hiç kimseye tahsis edilememesi anlamını taşımaktadır. *Ortak miras* alanları hiçbir şekilde millî

Sözleşme’nin dibacesinde uzay nesnelere kaynaklardan zararlardan sorumluluğa ilişkin etkin uluslararası usullerin oluşturulmasına ihtiyaç duyulduğu ve söz konusu usullerin oluşturulmasının uzayın barışçı amaçlarla keşfi ve kullanımı konusunda uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesine katkı sağlayacağı vurgulanmıştır. Son olarak, BM Genel Kurulu’nun 20 Aralık 1961 tarihli kararıyla uzaya nesne fırlatan devletler tarafından fırlatılan nesnelere ilişkin olarak BM nezdinde bir kayıt sistemi oluşturulması benimsenmiştir. Karar için bakınız UN Doc. RES 1721, 1961, s. 6. BM Genel Kurulu’nun 12 Kasım 1974 tarihli kararı ile kabul edilen *Tescil Sözleşmesi* ile bu sistem daha da geliştirilmiştir. Karar için bakınız UN Doc. RES 3235, 1974, s. 16, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_29_3235E.pdf (erişim tarihi: 26.10.2020). Sözleşme, 29 Mart 1972 tarihinde imzaya açılmış, 1 Eylül 1972 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye her üç sözleşmeye de taraftır.

²³⁹ Pardo ve Christol, Malta hükümetinin görüşüne istinaden, *insanlığın ortak mirası* ilkesine ilişkin beş temel çıkarım yapılabileceğini belirtmiştir: “*Birincisi, ortak miras hiç kimseye tahsis edilemez - kullanılabilir, ancak sahip olunamaz; ikincisi, ortak mirasın kullanımı, tüm kullanıcılarının katıldığı bir yönetim sistemini gerektirmektedir; üçüncüsü, sadece mali faydaların değil, aynı zamanda ortak yönetim ve teknoloji transferi ve mübadelesinden kaynaklanan yararlar da dâhil olmak üzere, aktif yarar paylaşımını ifade etmektedir; dördüncüsü, ortak miras ilkesi, nihai barışçı amaçlara tahsis anlamına gelmektedir ve sonuncusu, büyük ölçüde zarar görmemiş bir biçimde mirası gelecek nesillere aktarma anlamını taşımaktadır.*” PARDO, Arvid / CHRISTOL, Carl Q., “The Common Interest: Tension Between the Whole and the Parts”, **The Structure and Process of International Law: Essays in Legal Philosophy Doctrine and Theory** (ed. R. St. J. Macdonald ve Douglas M. Johnston), Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1983, s. 654. *İnsanlığın ortak mirası* kavramının unsurları benzer şekilde ele alan yazarlar için ayrıca bakınız FRAKES, Jennifer, “The Common Heritage of Mankind Principle and Deep Seabed, Outer Space and Antarctica: Will Developed and Developing Nations Reach a Compromise”, **Wisconsin International Law Journal**, Yıl: 2003, Cilt: 21, Sayı: 2, s. 411-413; HEIM, Barbara Ellen, “Exploring the Last Frontiers for Mineral Resources: A Comparison of International Law Regarding the Deep Seabed, Outer Space, and Antarctica”, **Vanderbilt Journal of Transnational Law**, Yıl: 1990, Cilt: 23, Sayı: 4, s. 827; RANA, Harminderpal Singh, “The Common Heritage of Mankind &(and) the Final Frontier: A Reevaluation of Values Constituting the International Legal Regime for Outer Space Activities”, **Rutgers Law Journal**, Yıl: 1994, Cilt: 26, Sayı: 1, s. 229-230; SCHOLTZ, 2008, s. 275; JOYNER, 1998, s. 53.

iktisaba konu olamaz. *Ortak miras* alanları üzerinde egemenlik hakkı kurulamaz, egemenlik iddiasında bulunulamaz. *Ortak miras* alanları üzerinde münhasır hak sahipliği söz konusu olamaz.

Ortak miras alanları ve kaynakları kullanılabilir, ancak hiçbir devlet veya kişi, *ortak miras* alanlarına ve kaynaklarına sahip olamaz.²⁴⁰ *Ortak mirasın* kullanımının da tüm insanlığın yararına bir yönetim sistemi çerçevesinde yürütülmesi esastır.²⁴¹ *Ortak miras* alanlarının ve kaynaklarının tüm insanlığa ait olduğu kabul edilmektedir.²⁴²

Uluslararası deniz yatağı bakımından BMDHS'de hiçbir devletin *Bölge* ve *Bölge* kaynakları üzerinde egemenlik hakkı iddia edemeyeceği veya egemenlik hakkı kullanamayacağı, *Bölge*'nin herhangi bir kısmının hiçbir devlete, gerçek kişi ya da tüzel kişiye tahsis edilemeyeceği öngörülmüştür.²⁴³ Ay Antlaşması'nda ise, Ay'ın hiçbir şekilde millî iktisaba ve Ay'ın herhangi bir kısmının ve buradaki kaynakların hiç kimsenin mülkiyetine konu olamayacağı belirtilmiştir.²⁴⁴

1.2.2. Uluslararası Ortak Yönetim

Ortak miras alanları hukuken hiç kimseye ait olmamakla birlikte, varsayımsal olarak söz konusu alanların tüm insanlar tarafından yönetilmesi gerektiği benimsenmektedir.²⁴⁵ Tüm insanlar ortak alanın yönetimine katılmalıdır.²⁴⁶ Bu bağlamda, devletlerin ortak alanın yönetiminde egemen olarak değil, insanlığın temsilcileri olarak hareket edeceği kabul edilmektedir.²⁴⁷ *Ortak mirasın* etkin bir biçimde yönetimi için bir uluslararası düzenleyici mekanizma oluşturulmalıdır.²⁴⁸ Buradaki temel düşünce, *insanlığın ortak mirasına* konu ortak alanın uluslararası toplumun tüm insanlarına ait olduğu ve tüm

²⁴⁰ TAYLOR, Prue, "The Common Heritage of Mankind: A Bold Doctrine Kept Within Strict Boundaries, **A Wealth of Commons: A World Beyond Market and State** (ed. David Bollier ve Silke Helfrich), Levellers Press, Amherst, 2012, <http://wealthofthecommons.org/essay/common-heritage-mankind-bold-doctrine-kept-within-strict-boundaries> (Erişim Tarihi: 28.10.2020).

²⁴¹ TAYLOR, 2012.

²⁴² TAYLOR, 2012.

²⁴³ BMDHS, m. 137/1.

²⁴⁴ Ay Antlaşması, m. 11/2, 11/3.

²⁴⁵ JOYNER, Christopher C., "Legal Implications of the Concept of the Common Heritage of Mankind", **The International and Comparative Law Quarterly**, Yıl: 1986, Cilt: 35, Sayı: 1, s. 191.

²⁴⁶ SCHOLTZ, 2008, s. 275.

²⁴⁷ SCHOLTZ, 2008, s. 275.

²⁴⁸ KEYUAN, 1991, s. 176.

insanlar tarafından yönetilmesi gerektiği, ancak tüm insanların ortak alanın yönetimine katılması fiilen mümkün olmadığından, ortak yönetim politikalarını koordine etmek üzere özel bir otoritenin tesis edilmesine ihtiyaç bulunduğu şeklinde açıklanabilir.²⁴⁹ Tesis edilen uluslararası otorite tüm insanlığın menfaatine olarak tüm insanlık adına hareket edecek ve ortak alanın ve ortak alandaki kaynakların idaresini üstlenecektir.

Doktrinde, *insanlığın ortak mirası* rejiminin *res communis* rejiminden farklı olduğuna işaret edilmiştir. Keyuan'a göre, *insanlığın ortak mirası* rejimini *res communis* rejiminden ayıran unsur, ortak alanın etkin bir şekilde yönetimi ve kontrolü için uluslararası düzenleyici mekanizmanın oluşturulmasıdır.²⁵⁰ *Res communis* rejiminde, hiçbir devlet veya kişinin ortak alana sahip olamayacağı, ortak alanda hiçbir devletin egemenlik iddiasında bulunamayacağı, bununla birlikte ortak alanın herkes tarafından hiçbir kısıtlamaya tabi olmaksızın serbestçe kullanılabilmesi kabul edilmekte iken, *insanlığın ortak mirası* rejiminde, ortak alanın ve ortak alandaki faaliyetlerin uluslararası otorite tarafından yönetilmesi gerektiği benimsenmektedir.²⁵¹ BM Eğitim ve Araştırma Enstitüsü'nün hazırladığı bir çalışmada, *insanlığın ortak mirasının*, *res communis* rejiminden, *ortak mirasın* kullanımının düzenlenmesi ve kontrolü ile *ortak mirastan* elde edilen faydaların fiilî paylaşımı bakımından ayrıldığına işaret edilmiştir.²⁵²

BMDHS'de, *Bölge*'deki kaynaklara dair tüm hakların tüm insanlığa ait olduğu ve tüm insanlık adına UDYO'nun hareket edeceği, *Bölge*'den elde edilen madenlerin BMDHS'ye ve UDYO'nun belirlediği kurallara uygun olarak işletileceği düzenlenmiştir.²⁵³ Ay Antlaşması'nda ise taraf devletlerin, Ay'daki doğal kaynakların işletilmesi mümkün hale geldiğinde, doğal kaynakların işletilmesini düzenleyen bir uluslararası rejim oluşturma taahhüdü altında oldukları öngörülmüştür.²⁵⁴

²⁴⁹ JOYNER, 1998, s. 223.

²⁵⁰ KEYUAN, 1991, s. 176.

²⁵¹ KEYUAN, 1991, s. 176.

²⁵² UN Doc. A/39/504/Add.1, 1984, s. 98-100, <https://digitallibrary.un.org/record/71137> (erişim tarihi: 28.10.2020).

²⁵³ BMDHS, m. 137/2.

²⁵⁴ Ay Antlaşması, m. 11/5.

1.2.3. Yarar Paylaşımı

Yarar paylaşımı unsuru, ortak alandaki faaliyetlerden elde edilen yararların paylaşımına ilişkindir. Bu unsur çerçevesinde, ortak alanın kullanımından ve işletilmesinden elde edilen yararların herkes tarafından paylaşılması gerektiği benimsenmektedir.²⁵⁵ *İnsanlığın ortak mirası* rejiminde, mali, teknolojik ve bilimsel yararlar dâhil olmak üzere *ortak mirastan* elde edilen yararların aktif ve hakça paylaşımı söz konusudur.²⁵⁶

BMDHS'de, UDYO'nun, *Bölge*'deki faaliyetlerden elde edilen tüm mali ve diğer ekonomik yararların, uygun bir mekanizma aracılığıyla BMDHS'nin 160/2 maddesinin (f)(i) bendi doğrultusunda hakça paylaşımını temin edeceği öngörülmüştür.²⁵⁷ BMDHS'nin 160. maddesinde UDYO'nun asli organlarından²⁵⁸ olan Kurul'un görevleri düzenlenmektedir. Kurul'un görevleri arasında özellikle gelişmekte olan ülkelerin menfaat ve ihtiyaçları dikkate alınmak suretiyle, *Bölge*'deki faaliyetlerden elde edilen mali ve diğer ekonomik yararların hakça paylaşımına dair kuralları, düzenlemeleri ve usulleri kabul etmek yer almaktadır.²⁵⁹

BMDHS'de ayrıca *Bölge*'deki bilimsel araştırmaların münhasıran barışçı amaçlarla ve tüm insanlığın yararı gözetilerek yürütüleceği,²⁶⁰ taraf devletlerin *Bölge*'deki bilimsel araştırmalarda uluslararası iş birliğini teşvik edeceği,²⁶¹ UDYO'nun ve taraf devletlerin *Bölge*'deki faaliyetlere ilişkin bilimsel bilgi ve teknoloji transferini desteklemek için iş birliğinde bulunacağına²⁶² yer verilmiştir.

Ay Antlaşması'nda tesis edilecek olan uluslararası rejimin temel amaçlarından biri, taraf devletler arasında elde edilen faydaların gelişmekte olan ülkelerin menfaat ve ihtiyaçları

²⁵⁵ SCHOLTZ, 2008, s. 275.

²⁵⁶ TAYLOR, 2012.

²⁵⁷ BMDHS, m. 140/2.

²⁵⁸ BMDHS'nin 158/1 maddesi uyarınca, Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi'nin asli organları Kurul, Konsey ve Sekreteryaya olarak sıralanabilir. *Bölge*'deki faaliyetleri doğrudan yürütme yetkisine sahip Teşebbüs de Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi'nin organları arasında yer almakla birlikte, halihazırda faal bulunmamaktadır.

²⁵⁹ BMDHS, m. 160/2(f)(i).

²⁶⁰ BMDHS, m. 143/1.

²⁶¹ BMDHS, m. 143/3.

²⁶² BMDHS, m. 144/2.

ile Ay'ın keşfine doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunan ülkelerin çabaları dikkate alınmak suretiyle hakça paylaşılması olarak ifade edilmiştir.²⁶³

Ay Antlaşması'na göre, taraf devletler Ay'ın keşfi ve kullanımına ilişkin faaliyetlerinde iş birliği esasına göre hareket edeceklerdir.²⁶⁴ Taraf devletlerce Ay'ın keşfi ve kullanımında tüm ülkelerin yararı ve menfaatinin gözetilmesi,²⁶⁵ Ay'ın keşfi ve kullanımı faaliyetlerine dair kamunun bilgilendirilmesi ve bilimsel bulguların paylaşılması²⁶⁶ esastır. Ay Antlaşması'nda, Ay'da bilim personeli ve diğer personelin değişimi de düzenlenmiştir.²⁶⁷

1.2.4. Barışçı Amaçlarla Kullanım

İnsanlığın ortak mirasına konu ortak alan münhasıran barışçı amaçlarla kullanılmalıdır. Devletlerin *ortak miras* alanlarında askeri çatışmada bulunmaması, bu alanları silah yerleştirmek ve askeri personel konuşlandırmak için kullanmaması gerektiği kabul edilmektedir.²⁶⁸ Ortak alanda, askeri üs veya tesis kurulması, silahların test edilmesi, askeri manevra yapılması, herhangi bir silah sistemi kurulmasına izin verilmemektedir.²⁶⁹ Barışçı amaçlarla kullanım unsuru, askeri nitelikteki her türlü faaliyeti dışarıda bırakmaktadır.²⁷⁰

BMDHS'in 141. maddesinde, *Bölge*'nin tüm devletler tarafından denize kıyısı olup olmadığına bakılmaksızın, ayırım gözetilmeksizin ve IX. bölümün diğer hükümlerine halel getirmeksizin münhasıran barışçı amaçlarla kullanılacağı düzenlenmiştir. Ayrıca BMDHS'nin 301. maddesinde, taraf devletlerin, BMDHS'deki hak ve yükümlülüklerinin icrasıyla ilişkili olarak, herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına veya BM Şartı'nda öngörülen Uluslararası Hukuk ilkelerine aykırı kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmalarından kaçınmaları gerektiği öngörülmüştür.

²⁶³ Ay Antlaşması, m. 11/7.

²⁶⁴ Ay Antlaşması, m. 4/2.

²⁶⁵ Ay Antlaşması, m. 4/1.

²⁶⁶ Ay Antlaşması, m. 5/1.

²⁶⁷ Ay Antlaşması, m. 6/3.

²⁶⁸ SCHOLTZ, 2008, s. 275.

²⁶⁹ JOYNER, 1986, s. 192.

²⁷⁰ KEYUAN, 1991, s. 176.

1971 tarihli *Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanı ile Bunların Altındaki Topraklara Nükleer Silahların ve Diğer Kitle İmha Silahlarının Yerleştirilmesinin Yasaklanmasına Dair Antlaşma*'nın²⁷¹ 1/1 maddesi de uluslararası deniz yatağının barışçı amaçlarla kullanımı konusunda önem taşımaktadır. Deniz Yatağı Antlaşması'nın 1/1 maddesi kapsamında, taraf devletler, ulusal sınırların ötesindeki deniz yatağı, okyanus tabanı ve toprak altına nükleer silah ve diğer kitle imha silahları yerleştirmeme, özellikle bu türdeki silahları depolamak, test etmek ve kullanmak için tesis kurmama taahhüdü altına girmişlerdir. Guntrip, Deniz Yatağı Antlaşması'nda barışçı amaçların yeterli bir biçimde tanımlanmadığına, Deniz Yatağı Antlaşması'nın uygulamasının belirli faaliyetlerle sınırlandırıldığına işaret etmiştir.²⁷²

Ay Antlaşması'nda barışçı amaçlarla kullanım unsuru 3. maddede düzenlenmiştir. Söz konusu hükme göre, Ay, taraf devletlerin münhasıran barışçı amaçlarla kullanımına açıktır.²⁷³ Ay üzerinde kuvvet kullanılmaz ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunulamaz.²⁷⁴ Dünya, Ay, uzay araçları, uzay araçlarındaki personel ve insan yapımı uzay cisimlerine ilişkin de kuvvet kullanmak veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmak için Ay'ı kullanmak yasaktır.²⁷⁵

Ay Antlaşması çerçevesinde, taraf devletlerin, Ay etrafında bir yörüngeye ve Ay yönünde veya etrafında diğer bir yola nükleer silah ya da diğer her türlü kitle imha silahı taşıyan herhangi bir cisim koymaları, Ay'a bu türdeki silahları yerleştirmeleri ve Ay'da bu türdeki silahları kullanmaları yasaklanmıştır.²⁷⁶ Ay üzerinde askeri üs ve askeri tesis kurulması, tahkimat yapılması, her türlü silahların test edilmesi ve askeri manevra yapılmasına izin verilmemektedir.²⁷⁷ Bununla birlikte, Ay'da bilimsel araştırma için askeri personel kullanılması ve Ay'ın barışçı amaçlarla keşfi ve kullanımı için gerekli araç veya tesislerin kullanımı yasak kapsamında değildir.²⁷⁸

²⁷¹ Kısaca "Deniz Yatağı Antlaşması" olarak anılacaktır.

²⁷² GUNTRIP, 2003, s. 390-392.

²⁷³ Ay Antlaşması, m. 3/1.

²⁷⁴ Ay Antlaşması, m. 3/2.

²⁷⁵ Ay Antlaşması, m. 3/2.

²⁷⁶ Ay Antlaşması, m. 3/3.

²⁷⁷ Ay Antlaşması m. 3/4.

²⁷⁸ Ay Antlaşması, m. 3/4.

1.2.5. Gelecek Nesiller Yararına Korunma

Ortak miras gelecek nesiller yararına korunmalıdır. *Ortak miras* önemli derecede zarar görmemiş biçimde gelecek nesillere aktarılmalıdır.²⁷⁹ Şimdiki ve gelecek nesiller arasında nesiller arası eşitlik ve ekolojik bütünlüğün korunması bu unsur çerçevesinde değerlendirilmektedir.²⁸⁰

Gelecek nesiller yararına korunma unsuru, kaynakların ve çevrenin korunması bakımından önem taşımaktadır.²⁸¹ Frakes, erişilebilir kaynaklar tükenmekte olduğundan ve teknoloji ortak alanlardaki kaynakların işletilmesi maliyetlerini etkileyecek şekilde geliştiğinden, *ortak mirasın* gelecek nesiller yararına korunmasının daha da önemli hale geleceğine işaret etmiştir.²⁸² Gerçekten de bu konu her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. Wolfrum, ortak alanın ve kaynakların gelecek nesiller için korunması yükümlülüğünün sürdürülebilir kalkınma kavramını da kapsadığını belirtmiştir.²⁸³

BMDHS'de, *Bölge*'deki faaliyetlerden doğabilecek zararlı etkilerden deniz çevresinin etkin bir şekilde korunmasını temin etmek için BMDHS'ye uygun olarak gerekli önlemlerin alınacağı, bu amaçla UDYO tarafından gerekli kuralların oluşturulacağı düzenlenmiştir.²⁸⁴

Ay Antlaşması'na göre, Ay'ın keşfi ve kullanımında şimdiki ve gelecek nesillerin menfaatlerine saygı gösterilecektir.²⁸⁵ Taraf devletler, Ay'ın keşfi ve kullanımında Ay çevresinin mevcut dengesinin bozulmasını engellenmek ve Dünya çevresinin dünya dışı maddeler getirilmesi suretiyle veya başka bir şekilde zarar görmesinden kaçınmak için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.²⁸⁶

²⁷⁹ TAYLOR, 2012.

²⁸⁰ TAYLOR, 2012.

²⁸¹ FRAKES, 2003, s. 413.

²⁸² FRAKES, 2003, s. 413.

²⁸³ WOLFRUM, Rüdiger, "Common Heritage of Mankind", **Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, 2009, <https://opil-ouplaw-com.peacepalace.idm.oclc.org/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1149> (erişim tarihi: 23.03.2021).

²⁸⁴ BMDHS, m. 145.

²⁸⁵ Ay Antlaşması, m. 4/1.

²⁸⁶ Ay Antlaşması, m. 7/1.

1.3. İNSANLIĞIN ORTAK MİRASININ HUKUKSAL STATÜSÜ

İnsanlığın ortak mirası bir antlaşmada öngörüldüğü takdirde, taraf devletler antlaşmada öngörülen hükümlerle bağlı olacaktır. Yukarıda açıklandığı üzere, *insanlığın ortak mirasını* açıkça düzenleyen evrensel nitelikli BMDHS ve Ay Antlaşması olmak üzere iki uluslararası antlaşma bulunmaktadır. Doktrinde, *insanlığın ortak mirasına* dair düzenlemeler bakımından tartışılan konulardan biri *jus cogens*'in varlığından söz edilip edilemeyeceğiyle ilgilidir.

BMDHS'nin 138. maddesinde, devletlerin *Bölge*'ye ilişkin eylemlerinin XI. bölüm hükümleri, BM Şartı'nda öngörülen ilkeler ve diğer Uluslararası Hukuk kurallarıyla uyum içinde olması gerektiği düzenlenmiştir. BMDHS'nin 138. maddesinin lafzından, hükmün sadece taraf devletlerle sınırlı tutulmadığı anlaşılmaktadır.

İnsanlığın ortak mirası kavramıyla ilişkili olarak BMDHS'de açıkça *jus cogens*'den söz edilmemektedir.²⁸⁷ Bununla birlikte, BMDHS'nin 311/6 maddesinde, taraf devletlerin, BMDHS'nin 136. maddesinde öngörülen *insanlığın ortak mirasına* ilişkin temel ilkeye dair herhangi bir değişiklik yapılmayacağı ve bu kuraldan sapan herhangi sözleşme ilişkisi içerisine girilmeyeceği hususunda mutabık olduğu düzenlenmiştir. Açıklandığı üzere, BMDHS'nin 136. maddesi, *Bölge*'nin ve *Bölge* kaynaklarının *insanlığın ortak mirası* olduğunu öngörmektedir.

BMDHS'nin 311/6 maddesinin anlaşılması açısından, bu hükmün nasıl oluştuğunu açıklamak gerekmektedir. BMDHS müzakereleri sırasında, 1979 yılında Şili tarafından "*Jus cogens*" başlığını taşıyan bir madde eklenmesi önerisi getirilmiştir.²⁸⁸ Şili'nin önerisine göre, taraf devletler, uluslararası toplumun tamamı adına, *insanlığın ortak mirasına* ilişkin 136. maddede öngörülen hükmün Uluslararası Hukukun emredici normu olduğu, bu normdan sapılamayacağı, bu normun ancak aynı karakterdeki daha sonraki

²⁸⁷ BOURREL, Marie / THIELE, Torsten / CURRIE, Duncan, "The common of heritage of mankind as a means to assess and advance equity in deep sea mining", **Marine Policy**, Yıl: 2018, Cilt: 95, s. 312.

²⁸⁸ NORDQUIST, Myron H. / ROSENNE, Shabtai / SOHN, Louis B., **United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982: A Commentary, Volume V**, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1989, s. 241.

bir Uluslararası Hukuk normu ile değiştirilebileceğini kabul edeceklerdir.²⁸⁹ Yapılan müzakereler neticesinde devletler 311/6 hükmü üzerinde mutabakata varmıştır.

Oxman, BMDHS'nin 311/6 maddesinde sadece taraf devletlerden bahsedildiği ve Uluslararası Teamül Hukuku çerçevesinde emredici norm yaratma amacı güdümediğini belirtmiştir.²⁹⁰ Burada Oxman'ın vurgulamak istediği husus, 311/6 maddesinin esas itibarıyla sadece taraf devletlerin yükümlülüğü olarak öngörüldüğü ve bu hükmün *jus cogens*'in varlığına işaret etmediğidir. Van Hoof, 311/6 maddesinin, oluşum süreci itibarıyla, *jus cogens* kriterlerini sağlanmadığına işaret etmiştir.²⁹¹ Wolfrum, 311/6 maddesinin, 136. maddeye *jus cogens* olarak nitelendirmeksizin antlaşmalar hukukunun üzerinde özel bir statü tanıdığını belirtmiştir.²⁹²

Van Hoof, 1986 tarihli çalışmasında, *insanlığın ortak mirası* kavramının *jus cogens* teşkil etmediği, bununla birlikte kavramın unsurlarına göre farklı sonuçlara ulaşıldığını değerlendirmiştir.²⁹³ Von Hoof, barışçı amaçlarla kullanım ve egemenliğin yasaklanmasına dair normlardan sapılmasının mümkün olmadığı, zira bu normların genel kabul gördüğü, ancak *insanlığın ortak mirasının* diğer unsurları yönünden hukuksal statülerini etkileyen çelişkilerin mevcut olduğunu belirtmiştir.²⁹⁴ Wolfrum, BMDHS'nin 137. maddesinde öngörülen egemenlik altına alma ve tahsis etme yasağının *jus cogens*'a benzer etki doğuran bir hukuksal statü yarattığını, söz konusu yasağın sadece taraf devletlerin değil, tüm devletlerin yükümlülüğü olarak öngörüldüğünü ifade etmiştir.²⁹⁵

Doktrinde, *insanlığın ortak mirasının* bir ilke ve Uluslararası Teamül Hukukunun bir parçası olup olmadığı da tartışılmıştır. Uluslararası Teamül Hukukunun oluşumunda, hukuk normunun gereğini yerine getirme inancı ile sürekli ve mütecanis devlet uygulamaları olmak üzere iki temel unsur aranmakta, özellikle uluslararası ilişkilere

²⁸⁹ NORDQUIST / ROSENNE / SOHN, 1989, s. 241.

²⁹⁰ OXMAN, Bernard H., "The Third United Nations Conference on the Law of the Sea: the Ninth Session (1980)", **American Journal of International Law**, Yıl: 1981, Cilt: 75, Sayı: 2, s. 250.

²⁹¹ VAN HOOFF, G. J. H., "Legal Status of the Concept of the Common Heritage of Mankind", **Grotiana**, Yıl: 1986, Cilt: 7, Sayı: 1, s. 64.

²⁹² WOLFUM, 2011, s. 282.

²⁹³ VAN HOOFF, 1986, 75-76. Van Hoof çalışmasında *insanlığın ortak mirasının* unsurlarını barışçı amaçlarla kullanım, münhasır olmayan kullanım, yarar paylaşımı, uluslararası mekanizma olmak üzere dört başlık altında incelemektedir. İlgili kısım için bakınız VAN HOOFF, 1986, s. 65-75.

²⁹⁴ VAN HOOFF, 1986, s. 76.

²⁹⁵ WOLFRUM, 2011, s. 282.

büyük ölçüde katılan devletlerin temsili uygulaması esas alınmaktadır.²⁹⁶ Kimi durumlarda bir ilkenin Uluslararası Teamül Hukukunun bir parçası olarak varlığından söz edilir.²⁹⁷ *İnsanlığın ortak mirası* bakımından da doktrinde temel tartışılan hususun bu yönde olduğu görülmektedir.

Frakes, *ortak miras* ilkesi farklı şekillerde yorumlandığından ötürü, *ortak miras* ilkesinin Uluslararası Teamül Hukukunun bir parçası olarak değerlendirilemeyeceği, teknik olarak sadece ilgili antlaşmaları imzalayan devletleri bağladığını belirtmiştir.²⁹⁸

Joyner, 1986 tarihli çalışmasında, *insanlığın ortak mirası* doktrininin çağdaş Uluslararası Hukukun bir ilkesi olarak kabul edilmesi için üç koşulun yerine getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁹⁹

1. *İnsanlığın ortak mirasının* hukuki içeriği çok açık olmalıdır ve iyi bir şekilde tanımlanmalıdır. Böylelikle, *insanlığın ortak mirası* kavramının Uluslararası Hukuka tamamıyla entegre olduğundan söz edilebilecektir.
2. Devlet uygulamaları, *insanlığın ortak mirası* nosyonunun gelişimiyle uyum içinde olmalı, *opinio juris* açık olmalı ve kanıtlanmalıdır.³⁰⁰
3. Devletlerin eylemleri ve davranışlarından saptanacağı üzere *insanlığın ortak mirasının* teamül olarak kabulü açık olmalıdır veya *insanlığın ortak mirasının* yaygın olarak kabul edildiğinden söz edilebilmelidir.

Yazar, bir hukuk ilkesi için gerekli olan bu koşulların *insanlığın ortak mirası* doktrinde yerine getirilmediğini, devletlerin ortak alanlardaki faaliyetlere ilişkin olarak *insanlığın*

²⁹⁶ ARSAVA, Füsün A., "Uluslararası Hukukta Güç ve Hukuk İlişkisi", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Yıl: 2012, Sayı: 10, s. 367.

²⁹⁷ Örneğin, 1984 tarihli Nikaragua'da ve Nikaragua'ya Karşı Askerî ve Yarı Askerî Faaliyetler Davası'nda, kuvvet kullanma yasağı, müdahale yasağı, devletlerin bağımsızlığına ve ülkesel bütünlüğüne saygı ve seyrüsefer serbestisi ilkelerinin, ilgili antlaşma hükümleri beraberinde, Uluslararası Teamül Hukukunun bir parçası olarak devletler nezdinde bağlayıcı olmayı sürdüreceği ifade edilmiştir. Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Judgment of 26 November 1984, **I.C.J. Reports 1984**, para. 73, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19841126-JUD-01-00-EN.pdf>.

²⁹⁸ FRAKES, 2003, s. 411.

²⁹⁹ JOYNER, 1986, s. 198.

³⁰⁰ D'AMATO'dan aktaran: JOYNER, 1986, s. 198.

ortak mirasını zorunlu bir hukuki hükümlülük olarak kabul etmek yönünde iradelerini ortaya koymadıklarını belirtmiştir.³⁰¹

Sonuç olarak Joyner, *insanlığın ortak mirasının* henüz Uluslararası Hukukun *erga omnes* bir ilkesi olmadığını, ani teamül veya *jus cogens* teşkil etmediğini, hukuki norm potansiyeli bulunan felsefi bir nosyon olduğu, Uluslararası Hukukta geçerliliğinden devlet uygulamaları yaygın olarak kabul edildiğini ortaya koyduğunda söz edilebileceğini belirtmiştir.³⁰² Brennan ve Larschan, 1983 tarihli çalışmasında, benzer bir yaklaşımla, *insanlığın ortak mirasının* siyasi bir kavram olduğunu, *erga omnes* hukuksal statüye sahip olmadığını ifade etmiştir.³⁰³

Joyner, 1998 tarihli çalışmasında ise, benzer şekilde *insanlığın ortak mirasının* henüz Uluslararası Hukukun evrensel bir ilkesi statüsünde olmadığını ifade etmiştir.³⁰⁴ Yazar, *insanlığın ortak mirasının* sadece ilgili uluslararası enstrümanlara taraf olan devletleri bağladığını, kavramın Uluslararası Teamül Hukukunun bir ilkesi olduğundan söz edilebilmesi için gerekli bulunan *opinio juris*'in devlet uygulamalarında yeterli derecede kanıtlanmadığını değerlendirmiştir.³⁰⁵

Wolfrum, *ortak miras* ilkesinin Uluslararası Teamül Hukukunun bir parçası olduğundan söz edilebilmesi için, ilkenin içeriğinin yeteri kadar açık olması, *opinio juris* ile birlikte devlet uygulamalarının mevcut olması ve teamülün çok yaygın olması gerektiğini belirtmiştir.³⁰⁶ *Opinio juris*, devlet uygulamalarını ve teamülü yönlendiren en önemli unsurdur.³⁰⁷

Wolfrum, 1983 tarihli çalışmasında, *ortak miras* ilkesinin BMDHS'den bağımsız olarak Uluslararası Teamül Hukukunun bir parçası olduğunu ve ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki alanların yönetiminde geçerli bir ilke olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁰⁸ Wolfrum, 2009 tarih çalışmasında ise, benzer şekilde ortak alanların

³⁰¹ JOYNER, 1986, s. 198.

³⁰² JOYNER, 1986, s. 199.

³⁰³ BRENNAN / LARSCHAN, 1983, s. 306.

³⁰⁴ JOYNER, 1998, s. 234.

³⁰⁵ JOYNER, 1998, s. 234.

³⁰⁶ WOLFRUM, 1983, s. 333.

³⁰⁷ MUTLU, Erdem İlker, **Savaşın ve Barışın Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016, s. 114.

³⁰⁸ WOLFRUM, 1983, s. 314.

kullanıma ilişkin olarak *ortak miras* ilkesinin Uluslararası Teamül Hukukunun bir parçası olduğunu tekrar etmiştir.³⁰⁹ Yazara göre, *ortak miras* ilkesi, ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesindeki alanların kullanıma ilişkin genel hukuki yükümlülükler öngören temel bir ilkedir.³¹⁰ Bununla birlikte, *ortak miras* ilkesine tabi olan faaliyetlerin tüm insanlığın yararına yürütülmesinin ne şekilde temin edileceği hususu her devletin kendi takdirindedir.³¹¹

Noyes'e göre, derin deniz yatağındaki maden kaynaklarına ilişkin devletlerin ve uluslararası örgütlerin uygulamaları ile birlikte, BMDHS ve 1994 Uygulama Antlaşması'nın neredeyse evrensel olarak kabul edilmiş olması Uluslararası Teamül Hukuku statüsünü desteklemekle birlikte, normun esas içeriği tartışmalı bulunmaktadır.³¹² Yazar, *ortak miras* ilkesinin uygulama alanının kapsamı, unsurları ve hukuksal statüsüne ilişkin önemli sorularla karşı karşıya olduğumuzu vurgulamıştır.³¹³

Guntrip'e göre, *ortak miras* ilkesi, henüz tam geliştirilmemiş standartları içeren yeni oluşmaya başlayan bir kavramdır.³¹⁴ Yazar, 1994 Uygulama Antlaşması'nın kabulünden sonra ilkenin neredeyse evrensel olarak kabul edildiğini, ancak 1994 Uygulama Antlaşması'nın gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin farklı yaklaşımları arasında uzlaşmayı sağlamadığını, derin deniz yatağı faaliyetlerine ilişkin sadece idari açıdan birtakım değişiklikler getirdiğini ve ilkenin tanımsız kalmayı sürdürdüğünü belirtmiştir.³¹⁵

Doktrindeki tartışmalar dışında Seoul, Kore'de gerçekleştirilen 1986 tarihli 62. UHD Konferansı'nda kabul edilen *Yeni Uluslararası Ekonomik Düzene İlişkin Uluslararası Kamu Hukuku İlkelerinin Aşamalı Gelişimi Hakkında Deklarasyon*'a³¹⁶ değinmekte fayda bulunmaktadır.³¹⁷ *İnsanlığın ortak mirası ilkesi* başlığını taşıyan 7. maddesinde, *insanlığın ortak mirası* kavramının temel bir ilke olarak Uluslararası Kamu Hukukuna

³⁰⁹ WOLFRUM, 2009.

³¹⁰ WOLFRUM, 2009.

³¹¹ WOLFRUM, 2009.

³¹² NOYES, 2011-2012, s. 456.

³¹³ NOYES, 2011-2012, s. 456.

³¹⁴ GUNTRIP, 2003, s. 404.

³¹⁵ GUNTRIP, 2003, s. 404.

³¹⁶ Kısaca "Seoul Deklarasyonu" olarak anılacaktır.

³¹⁷ Deklarasyon metninin tamamı için bakınız Declaration on the Progressive Development of Principles of Public International Law relating to a New International Economic Order, **Rivista di Studi Politici Internazionali**, Yıl: 1987, Cilt: 54, Sayı: 2, s. 313-319.

girdiği belirtilmiştir.³¹⁸ Maddenin devamında, ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesinde yer alan deniz yatağı, okyanus tabanı ve bunların toprak altındaki ve uzay ve gök cisimlerindeki kaynaklara ilişkin devletlerin belirtilen esaslar çerçevesinde *insanlığın ortak mirası* ilkesine riayet etmesi gerektiğine yer verilmiştir.³¹⁹ Seoul Deklarasyonu'nda yer verilen bu esaslar, ortak alanlara eşit erişim hakkı, ortak alanların hiç kimseye tahsis edilememesi, ortak alanlardaki kaynakların gelişimi ve rasyonel yönetimi, ortak alandan elde edilen yararların hakça paylaşımı, evrensel bir antlaşma ile uluslararası rejimin tesis edilmesi, bu rejimin kaynakların işletilmesinin düzenlenmesi ve kontrolü için uygun bir mekanizmayı ihtiva etmesi ve şimdiki ve gelecek nesiller için doğal çevrenin korunması, muhafazası ve geliştirilmesinin tüm devletlerin sorumluluğunda bulunması olarak açıklanabilir.³²⁰

İnsanlığın ortak mirasının hukuksal statüsüne ilişkin yapılan bu inceleme çerçevesinde, ilgili uluslararası enstrümanların ötesinde, *insanlığın ortak mirasının* Uluslararası Teamül Hukukunun bir parçası olup olmadığı hususunda farklı görüşlerin dile getirildiği görülmektedir. Bu tartışmalar henüz sonlandırılmış değildir. Kanaatimizce Uluslararası Hukukun gelişimi çerçevesinde bu konuda bir yargıya varabilmek mümkün hale gelecektir.

³¹⁸ Seoul Deklarasyonu, m. 7/1.

³¹⁹ Seoul Deklarasyonu, m. 7/2.

³²⁰ Seoul Deklarasyonu, m. 7/3-7/5.

İKİNCİ BÖLÜM: ANTARKTİKA'NIN TABİ OLDUĞU HUKUKSAL REJİMİN BELİRLENMESİ

2.1. MEKÂNSAL AÇIDAN ULUSLARARASI HUKUKTA KABUL EDİLEN TEMEL REJİMLER

Uluslararası Hukukta *ülkesel egemenlik*, hiçbir devletin egemenliğine tabi olmayan özel statüye sahip topraklar (vesayet altındaki ülkeler), *res nullius* ve *res communis* olmak üzere mekânsal açıdan dört ayrı rejimin mevcudiyeti kabul edilmektedir.³²¹ Bu bağlamda, öncelikle *ülkesel egemenlik* kavramının açıklanmasıyla başlamak gerekmektedir.

Egemenlik, temel olarak, “devletin herhangi bir üst otoriteye tâbi olmaksızın iç ve dış işlerinde bağımsızlığını, yetkilerin tam ve münhasır olmasını”³²² ifade eder. Bu bağlamda, devletin, “ülkesi üzerinde egemenlik yetkisini münhasır bir biçimde”³²³ kullanacağı kabul edilir. Bir devletin ülkesi kara, deniz ve hava alanlarından oluşmaktadır. Bu doğrultuda, devletin, ülkesel sınırları içerisinde kalan kara, deniz ve hava alanları üzerinde egemenlik yetkisini münhasır bir şekilde icra edeceği ifade edilebilir.

Bir devletin fiilî varlığının ve sahip olduğu hukuki yetkinin temelini teşkil eden devlet ülkesinin fiziki ve hukuki olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır.³²⁴ Fiziki boyut, devletin ülkesinin yeraltı da dâhil olmak üzere tüm kara parçaları, ulusal nehirler ve göller dâhil olmak üzere sular, kara suları, kara sularının deniz yatağı ve toprak altı, kara parçaları

³²¹ CRAWFORD, James R., **Brownlie's Principles of Public International Law**, 8. Baskı, Oxford University Press, Oxford, 2012, s. 203. Kaczorowska da Uluslararası Hukukta (i) *ülkesel egemenlik*, (ii) hiçbir devletin egemenliğine tabi olmayan özel bir statüye sahip topraklar (manda ve vesayet altındaki ülkeler), (iii) *terra nullius* olarak nitelendirilen hukuken devletler tarafından edinilmesinde herhangi bir engel bulunmama ile birlikte henüz hiçbir devletin *ülkesel egemenliğinde* bulunmayan topraklar ve (iv) *res communis* olarak nitelendirilen hiçbir devlet tarafından egemenlik altına alınması mümkün olmayan alanlar (açık denizler ve uzay) olmak üzere dört ayrı *toprak rejiminin* kabul edildiğini ifade etmiştir. KACZOROWSKA, Alina, **Public International Law**, 4. Baskı, Routledge, Oxon, 2010, s. 260. Benzer şekilde Slomanson, modern devletler sisteminde devlet ülkesi, vesayet altındaki ülke, *terra nullius* ve *res communis* olmak üzere dört ayrı *toprak türünden* söz edilebileceğini belirtmiştir. SLOMANSON, William R., **Fundamental Perspectives of International Law**, 6. Baskı, Wadsworth Cengage Learning, Boston, 2011, s. 286.

³²² SUR, 2020, s. 119.

³²³ PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, 19. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2020, s. 154.

³²⁴ KACZOROWSKA, 2010, s. 265.

ve kara suları üzerindeki hava sahasından oluşması, hukuki boyut ise devletin egemenliği altında bulunan topraklara sahip olması ve bu topraklarda münhasır yetki kullanması anlamını taşımaktadır.³²⁵

Ülkesel egemenlik, bir devletin kendi ülkesine dair sahip olduğu münhasır yetkiyi ifade eder. Ancak, devletin sahip olduğu münhasır yetki *ülkesel egemenliğin* sadece bir yönünü yansıtır. Max Huber'in hakemliğini yaptığı Palmas Adası davasında, *ülkesel egemenliğin*, devletin faaliyetlerini icra etmede münhasır hakkını içerdiği, bu hakkın sonucu olarak, devletin kendi ülkesinde diğer devletlerin haklarını, özellikle barışta ve savaşta bütünlük ve dokunulmazlık haklarını ve her devletin yabancı ülkedeki vatandaşları için talep edebileceği hakları koruma yükümlülüğü bulunduğu vurgulanmıştır.³²⁶

Doktrinde, *ülkesel egemenliğin* pozitif ve negatif veya daha farklı bir ifadeyle içsel ve dışsal olmak üzere iki yönü bulunduğu işaret edilmiştir. Bu çerçevede, *ülkesel egemenliğin* pozitif yönünün, bir devletin kendi ülkesine ilişkin münhasır iktidarını, negatif yönünün ise diğer devletlerin haklarını koruma yükümlülüğünü ifade ettiği belirtilmiştir.³²⁷ Benzer şekilde, *ülkesel egemenliğin* içsel yönünün bir devletin kendi ülkesel sınırları içerisindeki kişiler ve durumlar üzerinde yetki kullanması, dışsal yönünün ise bir devletin diğer devletlerin ülkesel bütünlüğüne saygı göstermesi, diğer devletlerin iç işlerine müdahale etmemesi ve kendi topraklarında bulunan yabancı kişilerin güvenliğini sağlaması anlamını taşıdığını belirtilmiştir.³²⁸

Antarktika çeşitli devletlerin egemenlik iddiasına konu olmuştur. Söz konusu iddiaların geçerliliği tartışmalı bulunmaktadır. Bugün için Antarktika kıtası üzerinde hiçbir devletin *ülkesel egemenliğinden* söz edilememektedir. AAS kapsamında kıta üzerindeki egemenlik iddiaları dondurulmuştur. Ancak devletler egemenlik iddialarından

³²⁵ KACZOROWSKA, 2010, s. 265.

³²⁶ Island of Palmas case (Netherlands, USA) 4 April 1928, **Reports of International Arbitral Awards, Volume II**, 2006, s. 839, https://legal.un.org/riaa/cases/vol_II/829-871.pdf (erişim tarihi: 2.3.2020).

³²⁷ SHAW, Malcolm N., **Uluslararası Hukuk** (çev. Yücel Acer, vd.), 8. Baskı, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2018, s. 349.

³²⁸ KACZOROWSKA, 2010, s. 265.

vazgeçmemişlerdir.³²⁹ Antarktika'nın hukuksal statüsünün değerlendirilmesi açısından kıtadaki egemenlik sorunsalına işaret edilmesi önem taşımaktadır. Zira AAS yapısının anlaşılabilmesi için bu sorunsalın açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.³³⁰ Bu bölümde öncelikle kıta üzerindeki egemenlik iddiaları ayrıntılı olarak değerlendirilecek, sonrasında AAS incelenecektir.

İkinci olarak, bazı topraklar sahip olduğu özel statü sebebiyle hiçbir devletin egemenliğine tabi bulunmamakta olup, MC döneminde manda altındaki ülkeler ve BM döneminde vesayet altındaki ülkeler bu şekildedir.³³¹ MC veya BM tarafından belirli devletlerin koruması altına alınmış olan bu topraklar üzerinde, koruma görevini haiz devlet de dâhil olmak üzere, hiçbir devlet egemenlik iddiasında bulunamaz.³³²

Bağımsızlığını henüz kazanamamış ülkeler için uygulanan vesayet rejiminde, vesayet altındaki ülke bağımsız bir devlet kurana kadar BM denetimi altında başka devletler tarafından yönetilmektedir.³³³ Uluslararası vesayet rejimi BM Şartı'nın 75. ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir. BM Şartı'nın 77. maddesi gereğince, (i) manda altındaki ülkeler, (ii) II. Dünya Savaşı sonucunda düşman devletlerden ayrılan ülkeler ve (iii) yönetimlerinden sorumlu devletlerce isteğe bağlı olarak bu rejime sokulan ülkeler olmak üzere üç tür ülke için vesayet rejimi kabul edilmiştir.

Bugün için artık vesayet altında ülke kalmamıştır. En son Palau'nun 1994 yılında bağımsızlığına kavuşması sonrasında, 1 Kasım 1994 tarihi itibarıyla Vesayet Konseyi faaliyetlerini durdurmuştur. İlerleyen bölümlerde açıklanacağı üzere AAS'nin oluşumuna giden süreçte Antarktika'nın vesayet rejimiyle yönetilmesi önerilmiş, ancak bu öneri kabul görmemiştir.

³²⁹ Doktrinde, hatta bazı devletlerin iddialarını desteklemek için çeşitli faaliyetlerde bulunduğu da vurgulanmıştır. Bu konuda bakınız HEIDBRINK, Ingo, "Claiming Sovereignty Where There can be no Sovereignty-Antarctica", **Environment, Space, Place**, Yıl: 2016, Cilt: 8, Sayı: 2, s. 99-121.

³³⁰ Mhyre de Antarktika'nın temel siyasi sorunsalı olan *ülkesel egemenlik* konusu tam olarak anlaşılmasızın, Antarktika siyasetinin ve AAS'nin anlaşılmasının mümkün olmadığına işaret etmiştir. MYHRE, Jeffrey D., **The Antarctic Treaty: Politics, Law and Diplomacy**, Routledge, New York / Oxon, 2019, s. 7.

³³¹ SLOMANSON, 2011, s. 286.

³³² SLOMANSON, 2011, s. 286.

³³³ PAZARCI, 2020, s. 192.

1990'larda Vesayet Konseyi'nin görevinin yeniden gözden geçirilmesi tartışılmıştır. 1990 tarihli BM Genel Kurulu'nun 45. oturumunda, BM Genel Kurul Başkanlığı görevini yürüten Malta Delegesi Guido de Marco, *ortak mirasın* ve *ortak kaygıların* Vesayet Konseyi'nin vesayeti altına alınmasını önermiştir.³³⁴ Malta, 1995 yılında, BM Genel Kurulu'nun 50. oturumunun gündemine *Vesayet Konseyi'nin görevinin gözden geçirilmesi* maddesinin eklenmesi talebinde bulunmuş ve talebine eklediği açıklayıcı memorandumda, Vesayet Konseyi'nin görevinin *insanlığın ortak mirasının* vasisi olarak tayin edilmesi önerisine yer vermiştir.³³⁵ 1997 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Vesayet Konseyi'nin okyanuslar, atmosfer ve uzay gibi ortak alanların ve küresel çevrenin bütünlüğü için üye devletlerin kolektif vesayet yetkisi kullandığı bir forum olarak yeniden oluşturulması yönünde bir öneri getirmiştir.³³⁶

Üçüncü olarak, *res nullius* kavramından söz etmek gerekmektedir. Dünyanın en önemli hukuk sözlüklerinden biri olan *Black's Law Dictionary*'de, *res nullius*, hiç kimseye ait olmayan şey olarak tanımlanmaktadır.³³⁷ Uluslararası Hukukta Latince kavramların derlendiği *Guide to Latin in International Law*'da, *res nullius*, henüz hiçbir kişinin veya devletin sahipliğinde bulunmayan mal olarak açıklanmaktadır.³³⁸ Hukuken sahibi bulunmayan şey anlamına gelen *res nullius*'in önemli bir uygulaması olan *terra nullius* ise hiçbir kişinin yasal sahipliğinde ya da devletin egemenliğinde bulunmayan toprakları ifade etmektedir.³³⁹

Black's Law Dictionary'de *terra nullius* belirli bir devlete ait olmayan toprak olarak tanımlanmaktadır.³⁴⁰ *Terra nullius* sahipsiz ülke olarak tercüme edilmektedir. Hiçbir devletin egemenliğinde bulunmayan sahipsiz ülkelerin işgal yoluyla kazanımı mümkündür. *Guide to Latin in International Law*'da, *terra nullius* ise hiç kimseye ait olmayan toprak; hiçbir devletin egemenliği altında bulunmayan, ancak devletlerin

³³⁴ UN Doc. A/50/142, 1995, s. 2, <https://undocs.org/en/A/50/142> (erişim tarihi: 16.03.2021).

³³⁵ UN Doc. A/50/142, 1995, s. 2.

³³⁶ UN Doc. A/51/950, 1997, s. 27, <https://undocs.org/en/A/51/950> (erişim tarihi: 16.03.2021).

³³⁷ GARNER, 1999, s. 1312.

³³⁸ FELLMETH, Aaron X. / HORWITZ, Maurice, **Guide to Latin in International Law**, Oxford University Press, New York, 2009, s. 253. Bu eserde *res nullius*'in üç ayrı tanımına daha yer verilmiştir.

³³⁹ DENHEZ, Marc, "The Role of 'Folk Law' as Evidence of Historic Title in International Boundary Claims", **The Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law**, Yıl: 1985, Cilt: 17, Sayı: 23, s. 70.

³⁴⁰ GARNER, 1999, s. 1483.

egemenlik altına alma niyetiyle münhasır hak iddialarına veya barışçı işgaline açık olan toprak olarak tanımlanmaktadır.³⁴¹

Terra nullius'un kazanımından söz edilebilmesi için devletin egemenlik iddia etme niyeti bulunması ve etkin ve sürekli kontrol altına almak suretiyle toprağı işgal etmesi gerekmektedir.³⁴² Devletin işgal ettiği toprak üzerindeki etkin kontrolü, kesintisiz ve tartışmasız bir biçimde uzun bir süre devam etmelidir.³⁴³ Etkin kontrolün ne kadar süre devam etmesi gerektiği ise durumun özelliklerine bağlı bulunmaktadır.³⁴⁴ Antarktika'nın *terra nullius* olarak değerlendirip değerlendirilemeyeceği yönündeki görüşler ilerleyen kısımlarda ele alınacaktır.

Son olarak, *res communis* kavramını açıklamak gerekmektedir. *Black's Law Dictionary*'de, "*res communes*", herkes için ortak olan şeyler, ışık, hava ve deniz gibi hiç kimse tarafından sahip olunamayan veya hiç kimseye tahsis edilemeyen şeyler olarak açıklanmaktadır.³⁴⁵ *Guide to Latin in International Law*'da, "*res communes (omnium)*"un, "*res communis (omnium)*"un yaygın yanlış kullanımı olduğu belirtilmekte, "*res communis (omnium)*", toplumun tamamına ait olan şey; açık denizler, Antarktika veya gök cisimleri gibi hiçbir devlete tahsis olunamayan veya hiçbir devletin egemenliğine konu olamayan tüm *insanlığın ortak mirası* olarak tanımlanmaktadır.³⁴⁶ Bu tanımla ilgili olarak eklemek gerekir ki, *res communis*, *insanlığın ortak mirasından* ayrı bir kavramdır. *İnsanlığın ortak mirası*, *res communis (omnium)*'dan daha fazlasıdır, zira *insanlığın ortak mirasının* altında yatan temel düşünce tüm insanlığın menfaatinin özel bir hukuki rejim çerçevesinde korunmasıdır.³⁴⁷ Nitekim BMDHS'de, açık denizler yönünden açık denizler rejimi ve uluslararası deniz yatağı rejimi birbirinden farklı esaslara dayanmaktadır.

Uluslararası Hukukta *res communis* kavramı, hiçbir devletin egemenliği altında bulunmayan ve egemenliği altına da alınamayan alanları tanımlamak için kullanılmaktadır. *Res communis*, hiçbir devletin egemenliğinin söz konusu olmadığı ve

³⁴¹ FELLMETH / HORWITZ, 2009, s. 277.

³⁴² AUST, Anthony, **Handbook of International Law**, 2. Baskı, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 37-38.

³⁴³ AUST, 2010, s. 38.

³⁴⁴ AUST, 2010, s. 38.

³⁴⁵ GARNER, 1999, s. 1308.

³⁴⁶ FELLMETH / HORWITZ, 2009, s. 250.

³⁴⁷ KISS, Alexandre, "The Common Heritage of Mankind: Utopia or Reality?", **International Journal**, Yıl: 1985, Cilt: 40, Sayı:3, s. 425.

hiçbir devlete tahsis edilemeyen alanları ifade etmekte olup, her devlet, diğer bir devletin bu alanları kullanmasına saygı gösterme ve bu alanların kullanımını etkileyecek olumsuz davranışlarından kaçınma yükümü altındadır.³⁴⁸ *Res communis*'in temel örnekleri, açık denizler, uzay ve gök cisimleri olarak sıralanabilir.³⁴⁹ Antarktika'nın da *res communis* olup olmadığı yönündeki tartışma ilerleyen kısımlarda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.2. ANTARKTİKA'DA ÜLKESEL EGEMENLİK SORUNSALI

2.2.1. Antarktika Kıtası Üzerindeki Egemenlik İddiaları

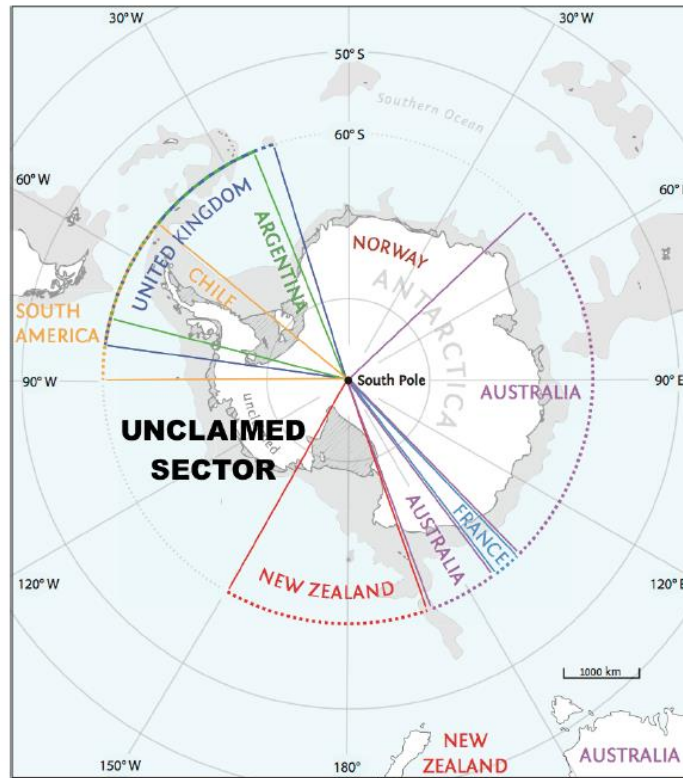
Antarktika kıtası üzerinde yedi devletin egemenlik iddiası bulunmaktadır. Antarktika'da egemenlik iddia eden bu devletler Birleşik Krallık, Yeni Zelanda, Fransa, Avustralya, Norveç, Şili ve Arjantin'dir. Aşağıda yer alan görselde yedi devletin Antarktika kıtası üzerindeki egemenlik iddialarını kapsayan alanlar gösterilmektedir.

Antarktika kıtasının tamamı üzerinde egemenlik iddiasında bulunulmamıştır. Hiçbir devlet 90 derece ve 150 derece batı boylamı arasında kalan sektöre ilişkin egemenlik iddia etmemiştir. Antarktika'daki egemenlik iddiaları diğer devletler tarafından tanınmamaktadır.³⁵⁰

³⁴⁸ AUST, 2010, s. 40.

³⁴⁹ AUST, 2010, s. 40.

³⁵⁰ **The Antarctic Treaty**, <https://www.ats.aq/e/antarctictreaty.html> (erişim tarihi: 24.03.2021).

Şekil 1: Antarktika'daki egemenlik iddiaları ve egemenlik iddia edilmeyen sektör³⁵¹

2.2.1.1. Birleşik Krallık'ın İddiası

Birleşik Krallık'ın Antarktika'da egemenlik iddia ettiği alan resmî olarak *İngiliz Antarktik Toprakları*³⁵² olarak adlandırılmaktadır. *İngiliz Antarktik Toprakları*'nın tarihi 19. yüzyıldan itibaren yapılan keşiflere kadar uzanmaktadır.³⁵³

Birleşik Krallık'ın *İngiliz Antarktik Toprakları*'na ilişkin resmî toprak iddiasının dayanağını ise 21 Temmuz 1908 ve 28 Mart 1917 tarihli *Letters Patent*³⁵⁴ adını taşıyan iki resmî

³⁵¹ HEMMINGS, Alan D. / GILBERT, Neil, "Antarctica's Unclaimed Sector", **Antarctic**, Yıl: 2015, Cilt: 33, Sayı: 4, https://www.academia.edu/17896384/Antarcticas_Unclaimed_Sector (erişim tarihi: 20.11.2020).

³⁵² *British Antarctic Territory*.

³⁵³ James Cook, 1773 yılında Antarktik çemberini geçmişse de, Antarktika'yı keşfedememiştir. İngiliz Antarktik Toprakları'nın ilk parçası olarak 1819 yılında Güney Shetland Adaları keşfedilmiş, 1820 yılında Antarktika kıtası görülmüş, 1821 yılında Güney Orkney Adaları keşfedilmiş, 1832 yılında Britanya adına John Biscoe Antarktik Yarımadası üzerinde iddiada bulunmuştur. **History of the Territory**, <https://britishantarcticterritory.org.uk/heritage/history-of-the-territory/> (erişim tarihi: 20.11.2020).

³⁵⁴ Cambridge Dictionary'de, *letters patent*, kral, kraliçe veya hükümet tarafından düzenlenen birine belirli bir hak tanıyan resmî belge olarak tanımlanmaktadır. "Letters patent", **Cambridge**

belge oluşturmaktadır. 21 Temmuz 1908 tarihli *Letters Patent*'te, 50 derece güney enleminin güneyinde yer alan 20 derece batı boylamı ve 80 derece batı boylamı arasında kalan Güney Georgia Adaları, Güney Orkney Adaları, Güney Shetland Adaları, Sandwich Adaları ve Graham Toprakları'nın dominyonların³⁵⁵ bir parçası olduğu ve Falkland Adaları'nın bağlı toprakları³⁵⁶ olarak yönetileceği öngörülmüştür.³⁵⁷

Birleşik Krallık'ın egemenlik iddiasına 28 Mart 1917 tarihli *Letters Patent* ile açıklık getirilmiştir. 28 Mart 1917 tarihli *Letters Patent*'te 50 derece güney enleminin güneyinde yer alan 20 derece batı boylamı ve 50 derece batı boylamı arasında kalan tüm adalar ve topraklar ve 58 derece güney enleminin güneyinde yer alan 50 derece batı boylamı ve 80 derece batı boylamı arasındaki tüm adalar ve toprakların Falkland Adaları'nın bağlı toprakları olduğu öngörülmüştür.³⁵⁸

1962/400 sayılı *İngiliz Antarktik Toprakları Konsey Düzenlemesi*³⁵⁹ ile 1908 ve 1917 tarihli *Letters Patent*'te Falkland Adaları'nın bağlı toprakları olarak tanımlanan ve 60 derece güney enleminin güneyinde yer alan 20 derece batı boylamı ve 80 derece batı boylamı arasında kalan tüm adalar ve toprakların ayrı bir koloni olarak *İngiliz Antarktik Toprakları* şeklinde anılacağı öngörülmüştür.³⁶⁰ *İngiliz Antarktik Toprakları*, Güney

Business English Dictionary, Cambridge University Press, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/letters-patent> (erişim tarihi: 08.02.2021).

³⁵⁵ 1926 tarihli İmparatorluk Konferansı'nda, Büyük Britanya ve dominyonlar, İngiliz İmparatorluğu içerisinde eşit statüde, iç ve dış işlerinde birbirine bağımlı olmayan, bununla birlikte Taç'a karşı ortak bir aidiyetle birleşen, İngiliz Milletler Topluluğu'nun üyeleri olarak bir araya gelen özerk topluluklar şeklinde tanımlanmıştır. 1947 yılından sonra dominyon ifadesi terkedilerek, Milletler Topluluğu'nun üyeleri ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Britannica, The Editors of Encyclopaedia, "Dominion", **Encyclopedia Britannica**, 2011, <https://www.britannica.com/topic/dominion-British-Commonwealth> (erişim tarihi: 21.11.2020).

³⁵⁶ Bağlı topraklar, başka bir ülke tarafından yönetilen ve desteklenen ülkeyi ifade etmek için kullanılmaktadır. "Dependency", **Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus**, Cambridge University Press, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/dependency> (erişim tarihi: 21.11.2020).

³⁵⁷ Naval War College, **International Law Documents, 1948-49, Volume XLVI**, United States Government Printing Office, Washington, 1950, s. 231-232.

³⁵⁸ Naval War College, 1950, s. 233.

³⁵⁹ Konsey Düzenlemesi, Özel Konsey'in tavsiyesi üzerine en yüksek siyasi otorite tarafından alınan kararı ifade etmektedir. Britannica, The Editors of Encyclopaedia, "Order in council", **Encyclopedia Britannica**, 2017, <https://www.britannica.com/topic/order-in-council> (erişim tarihi: 21.11.2020). Özel Konsey, üst düzey politikacılardan oluşmakta olup, zaman zaman krala/kraliçeye tavsiyelerde bulunmaktadır. "The Privy Council", **Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus**, Cambridge University Press, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/privy-council> (erişim tarihi: 21.11.2020).

³⁶⁰ **Extraterritorial Criminal Jurisdiction, Hearing Before the Subcommittee on Immigration, Citizenship and International Law of the Committee on the Judiciary House of**

Shetland Adaları, Güney Orkney Adaları ve Antarktika Yarımadası'nı kapsamaktadır ve Güney Kutup noktasına uzanmaktadır.³⁶¹ Birleşik Krallık'ın denizaşırı toprakları arasında gösterilen Güney Georgia ve Güney Sandwich Adaları bu alanın dışında kalmaktadır.³⁶²

Birleşik Krallık'ın egemenlik iddia ettiği *Ross Dependency*'nin yönetimi 1923 yılında Yeni Zelanda'ya bırakıldığından, *Ross Dependency* ile ilgili kısım Yeni Zelanda'nın egemenlik iddiaları anlatımında aktarılacaktır. *Avustralya Antarktik Toprakları*'nin yönetimi ise 1933 yılında Avustralya'ya bırakıldığından, *Avustralya Antarktik Toprakları* ile ilgili kısım Avustralya'nın egemenlik iddiaları anlatımında açıklanacaktır.

Birleşik Krallık, Arjantin ve Şili'nin egemenlik iddia ettiği bazı alanlar çakışmaktadır. Birleşik Krallık tarafından Şili ve Arjantin'e karşı Antarktika'daki belirli adalar ve topraklara ilişkin uyuşmazlığa dair 4 Mayıs 1955 tarihinde Uluslararası Adalet Divanı³⁶³ nezdinde ayrı ayrı dava açılmıştır. UAD'ın yetkisi Şili ve Arjantin tarafından kabul edilmediğinden UAD tarafından 16 Mart 1956 tarihinde davanın listeden çıkarılmasına karar verilmiştir.³⁶⁴

2.2.1.2. Yeni Zelanda'nın İddiası

Yeni Zelanda'nın egemenlik iddia ettiği alan 60 derece güney enleminin güneyinde yer alan 160 derece doğu boylamı ve 150 derece batı boylamı arasında kalan bölgeyi kapsamaktadır. Bu alan *Ross Dependency* olarak adlandırılmaktadır. Yeni Zelanda'nın egemenlik iddiası *Ross Dependency* üzerindeki tüm yetkilerin Birleşik Krallık tarafından Yeni Zelanda'ya bırakıldığı 30 Temmuz 1923 tarihli *Konsey Düzenlemesi*'ne dayanmaktadır.

Representatives Ninety-Fifth Congress First Session on H.R. 763, H.R. 6148 and H.R. 7842, U.S. Government Printing Office, Washington, 1977, s. 169.

³⁶¹ History of the Territory.

³⁶² İngiliz Antarktik Toprakları haritası için bakınız **About the Territory**, <https://britishantarcticterritory.org.uk/about/about-the-territory/> (erişim tarihi: 24.03.2021).

³⁶³ Kısaca "UAD" olarak anılacaktır.

³⁶⁴ Antarctica case (United Kingdom v. Argentina), Order of March 16th, 1956, **I.C. J. Reports 1956**, s. 14, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/26/026-19560316-ORD-01-00-EN.pdf> (erişim tarihi 09.06.2020); Antarctica case (United Kingdom v. Chile), Order of March 16th, 1956, **I.C. J. Reports 1956**, s. 17, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/27/027-19560316-ORD-01-00-EN.pdf> (erişim tarihi: 09.06.2020).

30 Temmuz 1923 tarihli Konsey Düzenlemesi'nde, 60 derece güney enleminin güneyinde yer alan 160 derece doğu boylamı ve 150 derece batı boylamı arasında kalan Ross Denizi kıyıları, Ross Denizi kıyılarına bitişik adalar ve toprakların 1887 tarihli *İngiliz Yerleşim Alanları Yasası* kapsamında *İngiliz yerleşim alanı* olduğu belirtilmiştir.³⁶⁵ Bununla birlikte, 1923 tarihli Konsey Düzenlemesi'nde, 60 derece güney enleminin güneyinde yer alan 160 derece doğu boylamı ve 150 derece batı boylamı arasında kalan bölgeye *Ross Dependency* adı verildiği, Yeni Zelanda Valisinin *Ross Dependency* bölgesinin de Valisi olacağı, tüm yetkilerin *Ross Dependency* Valisine verildiği öngörülmüştür.³⁶⁶

Birleşik Krallık'ın her bir deniz aşırı toprağı, oluşumuna esas teşkil eden kendi hukuki düzenlemesi doğrultusunda birbirinden ayrı bir şekilde yönetilmekle birlikte, söz konusu toprakların egemen güç olarak Birleşik Krallık ile bağı bulunmaktadır.³⁶⁷ Birleşik Krallık'ın her bir deniz aşırı toprağının oluşumuna esas teşkil eden hükümler konsey düzenlemesi ile düzenlenmektedir.³⁶⁸ İngiliz Yerleşim Alanları Yasası, *İngiliz Antarktik Toprakları*'nın oluşumuna esas teşkil eden düzenlemenin hukuki temelini teşkil etmektedir.³⁶⁹

1923 tarihli Konsey Düzenlemesi'nde, Birleşik Krallık'ın *Ross Dependency* üzerindeki iddiasının Yeni Zelanda'ya devredildiğine dair ibare yer almadığı, diğer yandan *Ross Dependency*'nin İngiliz yerleşim alanı olarak tanımlandığı ve idaresinin Yeni Zelanda'ya bırakıldığı görülmektedir.³⁷⁰ Richardson, Birleşik Krallık 1923 yılında *Ross Dependency*'nin idaresini Yeni Zelanda'ya bıraktığından beri, Yeni Zelanda hükümeti ve Yeni Zelanda halkı tarafından *Ross Dependency*'nin Yeni Zelanda toprağı olarak görüldüğü ve Birleşik Krallık *Ross Dependency* üzerindeki iddiasını aktif olarak sürdürmediğini belirtmiştir.³⁷¹

³⁶⁵ Naval War College, 1950, s. 235.

³⁶⁶ Naval War College, 1950, s. 235.

³⁶⁷ DICKSON, Susan / HENDRY, Ian, **British Overseas Territories Law**, 2. Baskı, Hart Publishing, Oxford, 2018, s. 14.

³⁶⁸ DICKSON / HENDRY, 2018, s. 14.

³⁶⁹ DICKSON / HENDRY, 2018, s. 15.

³⁷⁰ RICHARDSON, Ivor L. M., "New Zealand's Claims in the Antarctic", **Victoria University of Wellington Legal Research Papers**, (ed. J. Prebble, vd.), Yıl: 2014, Cilt: 4, Sayı: 15, <https://ssrn.com/abstract=2257655> (erişim tarihi: 23.11.2020).

³⁷¹ RICHARDSON, 1957, s. 40.

2.2.1.3. Fransa'nın İddiası

Antarktika'da egemenlik iddia eden diğer devletlere nazaran Fransa'nın iddiası daha küçük bir alanı kapsamaktadır. Fransa'nın egemenlik iddiası 1840 yılında Jules Sébastien César Dumont d'Urville tarafından yapılan keşfe dayanmaktadır. Dumont d'Urville, 1840 yılında Astrolabe Adası'na seyahati sırasında Antarktika kıtasının bir kısmını görmüş ve eşi Adèle-Dorothee'nin ismini vererek söz konusu bölgeyi *Adélie Bölgesi*³⁷² olarak adlandırmıştır.³⁷³

Fransa'nın resmî toprak iddiası ise 21 Kasım 1924 ve 1 Nisan 1938 tarihli kararlara dayanmaktadır. 21 Kasım 1924 tarihli *Başkanlık Kararı* uyarınca, Saint Paul ve Amsterdam Adaları, Kerguelen ve Crozet Takımadaları ve Adélie Bölgesi, Fransa'nın kolonisi Madagaskar'ın Genel Valisinin yetkisine tabi kılınmış ve Madagaskar'ın idari açıdan bağlı toprakları olarak tayin edilmiştir.³⁷⁴ 1 Nisan 1938 tarihli *Başkanlık Kararı*'nda 60 derece güney enleminin güneyinde ve 136 derece doğu boylamı ve 142 derece doğu boylamı arasında kalan adaların ve toprakların Fransa'nın egemenliği altında olduğu öngörülmüştür.³⁷⁵

55-1052 sayılı *Fransız Güney ve Antarktik Topraklarının ve Clipperton Adasının Statüsüne İlişkin Yasa*'da, St Paul Adası, Amsterdam Adası, Crozet Takımadası, Kerguelen Takımadası, Adélie Bölgesi ve Bassas da India, Europa, Glorieuses, Juan da Nova ve Tromelin Adalarının Fransa'nın deniz aşırı topraklarını oluşturduğu ve bu toprakların *Fransız Güney ve Antarktik Toprakları*³⁷⁶ olarak adlandırılacağı düzenlenmiştir.³⁷⁷

³⁷² *Terre Adélie*.

³⁷³ HINCE, Bernadette, **The Antarctic Dictionary: A Complete Guide to Antarctic English**, 2. Baskı, CSIRO Publishing and Museum of Victoria, Collingwood, 2001, s. 1.

³⁷⁴ Naval War College, 1950, s. 229-230.

³⁷⁵ Naval War College, 1950, s. 230-231.

³⁷⁶ *Terres australes et antarctiques françaises*.

³⁷⁷ **Loi n° 55-1052 du 6 août 1955 portant statut des Terres australes et antarctiques françaises et de l'île de Clipperton**, <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006068137/2020-11-23/> (erişim tarihi: 23.11.2020).

2.2.1.4. Avustralya'nın İddiası

Antarktika'da en geniş alanı kapsayan egemenlik iddiası Avustralya'ya aittir. Avustralya'nın egemenlik iddia ettiği alan Fransa'nın hak iddia ettiği Adélie Bölgesi hariç 60 derece güney enleminin güneyinde 160 derece doğu boylamı ve 45 derece doğu boylamı arasında kalan bölgeyi kapsamaktadır. Avustralya'nın egemenlik iddiası Birleşik Krallık tarafından kabul edilen 7 Şubat 1933 tarihli *Konsey Düzenlemesi*'ne dayanmaktadır.

7 Şubat 1933 tarihli Konsey Düzenlemesi'nde, Adélie Bölgesi hariç 60 derece güney enleminin güneyinde 160 derece doğu boylamı ve 45 derece doğu boylamı arasında kalan tüm adalar ve toprakları kapsayan bölgenin Avustralya'nın yetkisine bırakıldığı, Konsey Düzenlemesi'nin, Avustralya hükûmeti tarafından söz konusu toprakların kabul edildiğine dair düzenleme onayladıktan sonra, Avustralya Genel Valisinin *İlan* ile belirleyeceği tarihte yürürlüğe gireceği öngörülmüştür.³⁷⁸ 13 Haziran 1933 tarihli *1933 Avustralya Antarktik Toprakları Kabul Yasası* uyarınca, Adélie Bölgesi hariç 60 derece güney enleminin güneyinde yer alan 160 derece doğu boylamı ve 45 derece doğu boylamı arasında kalan tüm adalar ve toprakların Avustralya yetkisindeki topraklar olarak kabul edildiği ve *Avustralya Antarktik Toprakları*³⁷⁹ olarak adlandırılacağı düzenlenmiştir.³⁸⁰ İlan çerçevesinde, *Avustralya Antarktik Toprakları*'nın Avustralya'nın yetkisine bırakıldığına dair düzenleme 24 Ağustos 1936 tarihinde yürürlüğe girmiştir.³⁸¹

2.2.1.5. Norveç'in İddiası

1911 yılında Roald Amundsen Güney Kutbu'na ulaşarak Norveç Kralı adına egemenlik iddiasında bulunmuş, ancak Amundsen'in iddiasına ilişkin Norveç hükûmeti tarafından resmî bir eylem veya işlemde bulunulmamıştır.³⁸² Roald Amundsen Güney Kutbu'na ulaşan ilk kâşif olmuştur.

³⁷⁸ Naval War College, 1950, s. 236-237.

³⁷⁹ *Australian Antarctic Territory*.

³⁸⁰ **Australian Antarctic Territory Acceptance Act 1933**, <https://www.legislation.gov.au/Details/C2004C00416> (erişim tarihi: 15.04.2020).

³⁸¹ Australian Antarctic Territory Acceptance Act 1933.

³⁸² Naval War College, 1950, s. 238.

Norveç'in ilk resmî toprak iddiası, 23 Ocak 1928 tarihli *Kraliyet Kararı*³⁸³ ile Bouvet Adası'na ilişkin olarak ileri sürülmüştür.³⁸⁴ Norveç'in Bouvet Adası üzerindeki egemenlik iddiasına İngiliz hükûmeti karşı çıkmıştır. İngiliz hükûmeti, 15 Şubat 1928 tarihli notasında, 1825 yılında İngilizlerin adaya ayak basması ve adayı ele geçirmesi sebebiyle ada üzerinde hak sahibi olduğunu iddia etmiştir.³⁸⁵ Norveç hükûmeti, 24 Nisan 1928 tarihli notasında, 1825 yılında Bouvet Adası'na İngilizlerin adaya ayak bastığını reddetmiş, bununla birlikte etkin ele geçirmeden noksan bir eylemin egemenlik iddia etmek için yeterli dayanak teşkil etmediğini, 1825 yılında *nakıs bir hak* kazanılmış olsa bile, bu hakkın yüzyıldır İngilizlerin adada faaliyette bulunmamasından ötürü geçersiz hale geldiğini öne sürmüştür.³⁸⁶ İngiliz hükûmeti Bouvet Adası üzerindeki egemenlik iddiasından vazgeçmiştir.³⁸⁷

27 Şubat 1930 tarihli *Bouvet Adası'na İlişkin Düzenleme*'de, Bouvet Adası'nın Norveç egemenliğinde olduğu öngörülmüş ve Bouvet Adası'na uygulanacak Norveç yasaları belirlenmiştir.³⁸⁸ Norveç'in ikinci resmî toprak iddiası ise 1 Mayıs 1931 tarihli *Kraliyet İlanı* ile Peter I Adası'na ilişkin olarak öne sürülmüş olup, kararda Peter I Adası'nın Norveç egemenliği altına alındığı öngörülmüştür.³⁸⁹

Norveç'in Antarktika kıtası üzerindeki egemenlik iddiası 14 Ocak 1939 tarihli *Kraliyet İlanı* ile ileri sürülmüş olup, kararda, batıda Falkland Adaları Bağlı Toprakları sınırından (Coats Toprakları sınırından) doğuda Avustralya Antarktik Toprakları sınırına kadar uzanan (45 derece doğu boylamı) kıyıların, bu kıyılarda kalan toprakların ve bu kıyıları çevreleyen denizin Norveç'in egemenliğinde olduğu düzenlenmiştir.³⁹⁰ Karar, Norveç'in diplomatik ilişkide olduğu ülkelerle paylaşılmış, Birleşik Krallık'ın Norveç'in batı sınırınının 20 derece

³⁸³ Kraliyet kararı, kral veya kraliçe tarafından verilen kararı ifade etmektedir. "Royal decree", **Merriam-Webster.com Dictionary**, Merriam-Webster, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/royal%20decree> (erişim tarihi: 08.04.2021).

³⁸⁴ Naval War College, 1950, s. 238.

³⁸⁵ HACKWORTH, Green Haywood, **Digest of International Law, Vol I, Chapters I-V**, United States Government Printing Office, Washington, 1940, s. 469.

³⁸⁶ HACKWORTH, 1940, s. 469.

³⁸⁷ HACKWORTH, 1940, s. 469.

³⁸⁸ Naval War College, 1950, s. 238.

³⁸⁹ Naval War College, 1950, s. 239.

³⁹⁰ Naval War College, 1950, s. 243.

batı boylamı olması önerisi Norveç tarafından kabul edilmiştir.³⁹¹ ABD, Şili, Sovyetler Birliği ve Almanya Norveç'in egemenlik iddiasına itiraz etmişlerdir.³⁹²

Norveç Dışişleri Bakanlığı'na göre, Norveç'in egemenlik iddiasının temeli Norveçliler tarafından bağımsız olarak gerçekleştirilen keşiflere dayanmaktadır.³⁹³ Norveç'in egemenlik iddiasında bulunmasının temel gerekçesi ise, diğer devletler tarafından alınabilecek önlemler sonucunda Norveçlilerin balınacılık faaliyetlerinin zarar görmesinin önüne geçmek olarak açıklanmıştır.³⁹⁴

*Kraliçe Maud Toprakları*³⁹⁵ olarak adlandırılan Norveç'in egemenlik iddia ettiği alan 20 derece batı boylamı ve 45 derece doğu boylamı ve batıda Coast Toprakları ve doğuda Enderby Toprakları arasında kalan bölgeyi kapsamaktadır.³⁹⁶ Norveç'in egemenlik iddiasında, egemenlik iddia edilen alanın enlem olarak sınırı belirtilmemiş ve egemenlik iddiasının Güney Kutbu'na kadar uzandığı dair bir ibareye yer verilmemiştir.³⁹⁷ Norveç'in iddiasının kuzey ve güney sınırlarının tanımlanmamış olması karşısında, iddianın kapsamı "problematik" olarak görülmüştür.³⁹⁸ Bu durum egemenlik iddiasının kapsadığı alanın belirsizliği sonucunu doğurmuştur.

Norveç Dışişleri Bakanlığı'nın 2016 tarihli *Norveç'in Antarktika'daki Menfaatleri ve Politikası* konulu raporunda Kraliçe Maud Toprakları'nın coğrafi genişliği sorunsalı aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:³⁹⁹

"Norveç, kelimelerini dikkatlice seçerek, Kraliçe Maud Toprakları'na ilişkin iddiasını 1939 yılında ileri sürmüştür. Dışişleri Bakanı Koht, ilhak edilen alanı, '...Antarktika anakarasının kıyı şeridi... bu kıyılarından içeride kalan topraklar ve buraya bitişik okyanus...' olarak tanımlanmıştır. Bu formülasyonla,

³⁹¹ **Norwegian Interests and Policy in the Antarctic**, Norwegian Ministry of Foreign Affairs, 2016, s. 16-18, <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/meld.-st.-32-20142015/id2415997/> (erişim tarihi: 21.04.2020)

³⁹² Norwegian Interests and Policy in the Antarctic, 2016, s. 18.

³⁹³ Norwegian Interests and Policy in the Antarctic, 2016, s. 16.

³⁹⁴ Norwegian Interests and Policy in the Antarctic, 2016, s. 16.

³⁹⁵ *Dronning Maud Land*.

³⁹⁶ MILLS, William James, **Exploring Polar Frontiers: A Historical Encyclopedia**, ABC-CLIO, Santa Barbara, 2003, s. 540.

³⁹⁷ JOYNER, Christopher C., **Antarctica and the Law of the Sea**, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1992, s. 56.

³⁹⁸ BECK, Peter J., "Who Owns Antarctica?: Governing and Managing the Last Continent", **Boundary and Territory Briefing**, Yıl: 1994, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 32.

³⁹⁹ Norwegian Interests and Policy in the Antarctic, 2016, s. 17.

Norveç, Antarktika'daki Norveç'in iddiasının sektör teşkil etmediğini göstererek hem kuzeyde hem de güneyde kutup politikamızın aynı esaslara dayandığının altını çizmiştir. Kuzey ve Güney Kutup bölgelerinde birçok devlet iddialarını sektör prensibine dayandırmakta iken, 1900'lü yılların başlangıcından itibaren Norveç'in kutup politikasının önemli bir yönü sektör prensibinin reddi olmuştur. Ancak iddianın lafzının uygulamada çok farklı bir anlam taşıması amaçlanmamıştır. ...ilhakın amacı, 'bugüne kadar kimse tarafından yönetilmeyen ve Norveçliler dışında kimse tarafından üzerine çalışılmayan ve haritada işaretlenmeyen topraklar' üzerinde sahiplik kurmak olmuştur. Bu bağlamda, Norveç otoriteleri, Norveç'in iddiasının Kutup dâhil olmak üzere Kutup noktasına kadar uzanan şekilde yorumlanmasına itiraz etmemiştir."

Rapor içeriğinde yer verilen Antarktika'daki egemenlik iddialarına ilişkin haritaya göre, Norveç sınırlarının da diğer sektörlerle benzer şekilde Güney Kutup noktasına kadar uzandığı görülmektedir.⁴⁰⁰

2.2.1.6. Şili'nin İddiası

Şili Antarktik Toprakları,⁴⁰¹ 60 derece güney enleminin güneyinde yer alan 53 derece batı boylamı ve 90 derece batı boylamı arasında kalan alanı kapsamaktadır. Şili'nin resmî toprak iddiası 6 Kasım 1940 tarihli *Başkanlık Kararı*'na dayanmaktadır.

1940 tarihli Başkanlık Kararı uyarınca, Şili Antarktik Toprakları'nın 53 derece batı boylamı ve 90 derece batı boylamının oluşturduğu sektörün sınırları içerisinde kalan bilinen ve keşfedilecek tüm topraklar, adalar, adacıklar, kayalıklar, deniz buzullarını ve ilgili kara sularını kapsadığı kabul edilmiştir.⁴⁰² Kararda, Şili Antarktik Toprakları'nın kuzey sınırı belirtilmemiştir. Bazı Şili haritalarında, Şili Antarktik Toprakları'nın kuzey sınırı 60 derece güney enleminde yer alan Drake Boğazı olarak gösterilmiş olup, bu sınır da Antarktika Antlaşması'nın öngördüğü kuzey sınırla örtüşmektedir.⁴⁰³ Şili'nin egemenlik iddia ettiği alan ile Birleşik Krallık ve Arjantin'in egemenlik iddia ettiği alanlar çakışmaktadır.

⁴⁰⁰ Rapor içeriğinde yer verilen harita için bakınız Norwegian Interests and Policy in the Antarctic, 2016, s. 18.

⁴⁰¹ *Territorio Chileno Antártico*.

⁴⁰² Naval War College, 1950, s. 224.

⁴⁰³ MORRIS, Micheal A., **The Strait of Magellan**, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1988, s. 149.

Şili, egemenlik iddiasının hukuki dayanağı olarak 43 derece batı meridyenin batısındaki tüm keşfedilmemiş toprakların İspanya'ya ve doğusundaki toprakların da Portekiz'e verildiği *Tordesillas Antlaşması* gereğince İspanya dolayısıyla hak sahibi olduğunu ileri sürmekte, ayrıca *coğrafi yakınlık* ve *jeolojik devamlılık* teorilerine ve Güney Shetland Adaları'nda 1906 yılından beri devam eden balınacılık faaliyetlerine dayanmaktadır.⁴⁰⁴ Şili'nin İspanya dolayısıyla hak sahibi olduğunu ileri sürmesi *uti possidetis* kavramıyla ilişkilidir. *Uti possidetis*, İspanya'dan bağımsızlığı kazanan Güney Amerika devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmadan önce mevcut olan sınırlarının İspanya'dan "miras kaldığını" ifade etmek için kullanılmaktadır ve Şili, *uti possidetis* kavramının uygulanmasıyla Antarktika'nın İspanya'dan "miras kaldığını" öne sürmektedir.⁴⁰⁵

2.2.1.7. Arjantin'in İddiası

*Arjantin Antarktik Toprakları*⁴⁰⁶ 60 derece güney enleminin güneyinde 25 derece batı boylamı ve 74 derece batı boylamı arasında kalan alanı kapsamaktadır ve Kutup noktasına kadar uzanmaktadır. Arjantin, Şili'ye benzer şekilde egemenlik iddiasının hukuki dayanağı olarak 43 derece batı meridyenin batısındaki tüm keşfedilmemiş toprakların İspanya'ya ve doğusundaki toprakların da Portekiz'e verildiği *Tordesillas Antlaşması* gereğince İspanya dolayısıyla hak sahibi olduğunu ileri sürmekte, ayrıca *coğrafi yakınlık* teorisine ve 1904 yılından beri Güney Orkney Adaları'nda yer alan Laurie Adası'ndaki meteoroloji istasyonunun idaresine dayanmaktadır.⁴⁰⁷ Hem Şili hem de Arjantin Antarktika Yarımadası'nın And Dağları'nın jeolojik olarak devamı niteliğinde olmasının egemenlik iddialarını desteklediğini ileri sürmektedir.⁴⁰⁸ Meteoroloji istasyonu esas itibarıyla William Speirs Bruce öncülüğünde 1902-1904 yılları arasında düzenlenen İskoç Ulusal Antarktik Seferi'nde kurulmuş, sefer sonunda Arjantin hükûmetine devredilmiş ve müteakip yıllarda Arjantin'in Antarktika'daki egemenliğinin önemli bir sembolü haline gelmiştir.⁴⁰⁹

⁴⁰⁴ MILLS, 2003, s. 142.

⁴⁰⁵ CONFORTI, Benedetto, "Territorial Claims in Antarctica: A Modern Way to Deal with an Old Problem", **Cornell International Law Journal**, Yıl: 1986, Cilt: 19, Sayı: 2, s. 255.

⁴⁰⁶ *Antártida Argentina*.

⁴⁰⁷ MILLS, 2003, s. 34.

⁴⁰⁸ HOWKINS, Adrian, "Defending polar empire: opposition to India's proposal to raise the 'Antarctic Question' at the United Nations in 1956", **Polar Record**, Yıl: 2008, Cilt: 44, Sayı: 228, s. 36.

⁴⁰⁹ HOWKINS, Adrian, **Frozen Empires: An Environmental History of the Antarctic Peninsula**, Oxford University Press, New York, 2017, s. 37-38.

1925 yılında Arjantin Güney Orkney Adaları, Laurie Adası'nda radyo istasyonu kurduğuna dair *Bureau International de l'Union Télégraphique*'ye bildirimde bulunmuş, *Bureau International de l'Union Télégraphique* tarafından da söz konusu bildirim ilan edilmiştir.⁴¹⁰ Bu bildirim ile esas itibarıyla adalar üzerinde Arjantin'in egemenliğini gösterme amacı güdülmüştür.⁴¹¹

Arjantin Posta ve Telgraf Birimi Direktörü Luis M. Camusi'nin Evrensel Posta Birliği Direktörüne ilettiği 14 Eylül 1927 tarihli notada, Arjantin'in ülkesel yetkisinin *de jure* ve *de facto* Güney Georgia ve Güney Orkney adalarını ve henüz sınırlandırılmamış bulunan kutup topraklarını kapsadığı, *de jure* Falkland Adaları'nı da kapsadığını, ancak Büyük Britanya'nın işgalinden ötürü Falkland Adaları'nda yetkinin *de facto* icra edilemediği ifade edilmiştir.⁴¹²

Arjantin Dışişleri Bakanının İngiliz Büyükelçisine ilettiği 3 Haziran 1946 tarihli notada, Arjantin'in Falkland Adaları üzerindeki iddiasından vazgeçmediği, Arjantin'in 60 derece güney enleminin güneyinde 25 derece batı boylamı ve 68 derece 34 dakika batı boylamı arasında kalan topraklar üzerinde tartışmasız hak sahibi olduğu belirtilmiştir.⁴¹³ Ulusal Antarktik Komisyonu'nun⁴¹⁴ 12 Mart 1947 tarihli kararıyla, Arjantin'in egemenlik iddiası 25 derece batı boylamı ve 74 derece batı boylamı arasında kalan sektörü kapsayacak şekilde genişletilmiştir.⁴¹⁵

2.2.2. Antarktika Kıtası Üzerindeki Egemenlik İddialarının Değerlendirilmesi

Uluslararası Hukukta geleneksel ülke kazanım yöntemleri işgal, zamanaşımı, arazi oluşumu, devir ve fetih olarak sıralanmaktadır.⁴¹⁶ Bu yöntemlerden sadece işgal Antarktika'da egemenlik sorunsalıyla ilişkili bulunmaktadır. Bununla birlikte,

⁴¹⁰ HEADLAND, Robert, **Chronological list of Antarctic expeditions and related historical events**, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, s. 274.

⁴¹¹ HEADLAND, 1989, s. 274.

⁴¹² Naval War College, 1950, s. 218.

⁴¹³ Naval War College, 1950, s. 222-223.

⁴¹⁴ Ulusal Antarktik Komisyonu, 15 Temmuz 1939 tarihli *Başkanlık Kararı* ile kurulmuş, 30 Nisan 1940 tarihli Başkanlık Kararı ile daimî nitelik kazanmıştır. 30 Nisan 1940 tarihli Başkanlık Kararı'nda, Komisyon'un görevi, Arjantin'in Antarktika'daki çıkarlarının korunmasına ve geliştirilmesine ilişkin tüm konularda değerlendirme yapmak ve görüş vermek olarak tayin edilmiştir. Naval War College, 1950, s. 218-2019.

⁴¹⁵ HEADLAND, 1989, s. 315.

⁴¹⁶ SLOMANSON, 2011, s. 290; KACZOROWSKA, 2010, s. 276; O'BRIEN, 2001, s. 205.

Antarktika'da egemenlik iddia eden devletlerin egemenlik iddialarını desteklemek için geleneksel yöntemlerin dışında birtakım kavram ve teorilere dayandıkları görülmektedir. Bu kavram ve teoriler sektör teorisi, *uti possidetis* ve yakınlık teorisi olarak sıralanabilir.

2.2.2.1. Uluslararası Hukukta İşgal

2.2.2.1.1. Etkin İşgal Doktrini

Hiçbir devletin egemenliği altında bulunmayan, ancak herhangi bir devlet tarafından egemenlik altına alınabilen toprakları ifade eden *terra nullius* üzerinde egemenlik kurulması durumunda işgalden söz edilmektedir.⁴¹⁷ İşgalin hukuki açıdan geçerli kabul edilebilmesi için işgal edilen toprakların *terra nullius* olması gerekmektedir.⁴¹⁸ *Terra nullius*'den söz edilebilmesi için ise, işgal edilen toprakların önceden hiçbir devletin egemenliği altında bulunmaması ya da işgal edilen topraklara önceden egemen olan devletin söz konusu toprakları terketmiş olması aranmaktadır.⁴¹⁹ Bununla birlikte, egemen bir devlet teşkil etmek için gerekli bulunan sosyal ve siyasi düzenden yoksun insan topluluklarının bulunduğu toprakların da işgal suretiyle egemenlik altına alınabileceği kabul edilmektedir.⁴²⁰ Batı Sahra danışma görüşü, sosyal ve siyasi düzene sahip insan topluluklarının bulunduğu toprakların *terra nullius* olarak nitelendirilmeyeceğini ortaya koymuştur.

Antarktika kıtası geçmişte uluslararası toplum tarafından *terra nullius* olarak görülmüş ve kıtanın yüzde seksen beşi üzerinde egemenlik iddiasında bulunulmuştur.⁴²¹ Bir devlet tarafından *terra nullius* üzerinde egemenlik kurulması durumunda işgalden söz edilmekte, ancak Antarktika yönünden geçerli bir işgalin mevcudiyeti tartışmalı bulunmaktadır. Antarktika'nın *terra nullius* olarak değerlendirip değerlendiremeyeceği ise ele alınması gereken ayrı bir sorudur. Antarktika'nın *terra nullius* olarak nitelendirip nitelendirilemeyeceği ayrı bir başlıkta incelenecektir.

⁴¹⁷ KACZOROWSKA, 2010, s. 276.

⁴¹⁸ O'BRIEN, 2001, s. 208.

⁴¹⁹ O'BRIEN, 2001, s. 208.

⁴²⁰ KACZOROWSKA, 2010, s. 276.

⁴²¹ TRIGGS, Gillian, "The Antarctic Treaty Regime: A Workable Compromise or a Purgatory of Ambiguity", **Case Western Reserve Journal of International Law**, Yıl: 1985, Cilt: 17, Sayı: 2, s. 225.

Geçmişte keşif tek başına egemenlik tesisi için yeterli kabul edilmekte iken, daha sonraki yüzyıllarda bu anlayış terk edilmiş ve keşfi takiben *etkin işgalin* mevcudiyeti aranmıştır.⁴²² Dolayısıyla, Uluslararası Hukukta keşif tek başına ülke kazanımı için geçerli bir yöntem olarak kabul edilmemektedir. Palmas Adası davasında yer verildiği üzere, keşif, devletin müteakip bir eylemi olmaksızın tek başına egemenlik iddiasını kanıtlamak için yeterli görülmemektedir.⁴²³ Egemenlik iddia edilen toprakların keşfedilmesini takiben birtakım eylem ve işlemlerin mevcudiyeti aranmaktadır. Her ne kadar keşif tek başına egemenlik tesisi için yeterli görülmemekle birlikte, belirli şartlar dâhilinde keşif keşfeden devlete keşfedilen topraklarda egemenlik tesis etmek için öncelikli bir hak vermektedir.⁴²⁴

Keşif ile, *nakıs bir hak* doğduğundan söz edilmekte, keşfeden devlete toprakları işgal etmek için hukuki bir hak tanınmaktadır.⁴²⁵ Böylelikle, geçici bir süreliğine keşfedilen toprakların başka bir devlet tarafından *etkin işgal* edilmesi ve egemenlik altına alınması engellenmektedir.⁴²⁶ *Nakıs hak* durumunda, keşfeden devlete, keşfedilen toprakları *etkin işgal* etmek için gereken makul süre tanınmakta, keşfeden devlet, *nakıs hakkı* gerçek hak sahipliğine dönüştürmek için gerekli süre içerisinde girişimde bulunmazsa, *nakıs hak* ortadan kalkmakta ve başka bir devlet tarafından *etkin işgal* suretiyle söz konusu toprakların kazanımı mümkün hale gelmektedir.⁴²⁷

Palmas Adası davasında, keşfin tek başına egemenlik hakkı yaratmadığı, sadece *nakıs bir hak* yarattığı kabul edildiği takdirde, keşfeden devlet tarafından keşfedilen toprakların makul süre içerisinde *etkin işgal* altına alınması gerektiği ifade edilmiştir.⁴²⁸ *Etkin işgal* hemen oluşan bir durum olmayıp, işgalin ispatlanabilmesi için belirli bir zaman diliminin geçmesi gerekmektedir.⁴²⁹

Oppenheim tarafından belirtildiği üzere, geçerli bir işgalden söz edebilmek için farazi işgalin aksine gerçek işgalin mevcut olması, diğer bir ifadeyle toprakların *etkin işgal* altına

⁴²² SLOMANSON, 2011, s. 290.

⁴²³ Island of Palmas case, s. 846.

⁴²⁴ JOYNER, 1992, s. 50.

⁴²⁵ JOYNER, 1992, s. 51.

⁴²⁶ TRIGGS, Gillian, "Australian Sovereignty in Antarctica Part I", **Melbourne University Law Review**, Yıl: 1981, Cilt: 13, Sayı: 2, s. 142.

⁴²⁷ OPPENHEIM, L., **International Law: A Treatise, Vol. I. Peace**, Gece Kitaplığı, Ankara, 2018, s. 308.

⁴²⁸ Island of Palmas case, s. 846.

⁴²⁹ JOYNER, 1992, s. 51.

alınması gerekmektedir.⁴³⁰ Oppenheim, *etkin işgalin* iki temel unsurunu sahiplik ve idare olarak aşağıdaki şekilde açıklamaktadır:⁴³¹

1. İşgal eden devlet işgal edilen toprağa gerçek anlamda sahip olmalıdır. Bu bağlamda, devlet, işgal edilen toprağı egemenlik kazanımı niyetiyle (*animus*) hükümranlığı altına almalıdır (*corpus*). Bu da toprakların egemenlik altına alındığı ve devletin söz konusu toprakları egemenliği altında tutma niyeti olduğunu ilan eden resmî bir işlemin tesis edilmesi (bir ilan yapılması veya bayrak çekilmesi) beraberinde, işgal edilen topraklarda yerleşim kurulması şeklinde gerçekleşmelidir.
2. İşgal edilen topraklar açıklanan şekilde egemenlik altına alındıktan sonra, işgal eden devlet, söz konusu toprakların gerçekten kendisi tarafından yönetildiğini göstermek üzere bir idare tesis etmelidir. Eğer makul süre içerisinde yönetim işlevini icra edecek yetkili otorite tesis edilmezse, söz konusu topraklar üzerinde *etkin işgalin* varlığından söz edilemeyecektir. Zira bu durumda devlet söz konusu topraklar üzerinde fiilen egemenliğini icra etmemiş olacaktır.

Bu çerçevede, Oppenheim'a göre, *etkin işgalden* söz edilebilmesi işgal edilen topraklarda yerleşim kurulması ve bir idarenin oluşturulması gerekmektedir. Antarktika'ya dair ele alınması gereken temel sorun, sürekli yerleşim kriterinin Antarktika kıtası üzerinde egemenlik hakkının tesisinde esas belirleyici unsur olup olmadığı, süreklilik arz etmeyen devlet faaliyetlerinin sergilenmesi suretiyle egemenliğin kazanılıp kazanılmayacağıyla ilgilidir.⁴³² Bu tartışmaya ışık tutmak için uluslararası yargı kararları çerçevesinde yapılacak bir inceleme önem taşımaktadır.

2.2.2.1.2. Uluslararası Yargı Kararları

Doktrinde, kutup bölgelerinde yerleşim kurulması mümkün olmadığından kutup bölgelerinin egemenlik iddiasına konu olamayacağı ileri sürülmüştür.⁴³³ Bu çerçevede, *etkin işgal* için fiilî yerleşim ve kullanım kriteri gerekli bulunduğundan, kutup bölgelerinin devletlerin egemenliğine konu olamayacağı, yaşam koşullarının zor veya imkânsız

⁴³⁰ OPPENHEIM, 2018, s. 306.

⁴³¹ OPPENHEIM, 2018, s. 306-307.

⁴³² JOYNER, 1992, s.54.

⁴³³ TRIGGS, 1981, s. 128-129.

olduğu bölgelerde *etkin işgalin* şartlarının yerine getirilemeyeceği, dolayısıyla herhangi bir egemenlik iddiasının sürdürülebilmesinin mümkün olmadığı öne sürülmüştür.⁴³⁴

Palmas Adası, Doğu Grönland ve Clipperton Adası davalarında bu yaklaşım reddedilmiş⁴³⁵ ve yerleşim kriterinin *etkin işgalin* gerekli bir unsuru olmadığı ortaya konmuştur.⁴³⁶ Palmas Adası, Doğu Grönland ve Clipperton Adası davalarının beraberinde konu ile bağlantısına istinaden, Minquiers ve Ecrehos davası ve Batı Sahra danışma görüşüne de temas edilmesi önem taşımaktadır.

2.2.2.1.2.1. Palmas Adası Davası

1928 tarihli Palmas Adası davası, ABD ve Hollanda arasında Palmas (Miangas) Adası üzerindeki egemenlik uyuşmazlığına ilişkindir. Söz konusu davada ABD, İspanya'nın Filipinler üzerinde sahip olduğu hakların halefi olarak keşif iddiasına dayanmış, Filipinler üzerinde kazanılan egemenliğin kaybedilmesine neden olacak herhangi bir durum oluşmadığını, Filipinler'i 10 Aralık 1898 tarihli Paris Antlaşması ile İspanya'dan devraldığını, Palmas Adası'nın Filipinler'in coğrafi bir parçası olduğunu, yakınlık ilkesi gereğince Palmas Adası'nın Filipinler üzerinde egemenlik hakkına sahip olan devlete ait olduğunu ileri sürmüştür.⁴³⁷ Hollanda ise, İspanya'nın keşfinin veya başka türlü bir egemenlik kazanımının kanıtlanmadığını, İspanya hak sahibi olsa bile, bu hakkını kaybettiğini, yakınlık ilkesinin tartışmalı olduğunu ileri sürmüş ve egemenlik iddiasını desteklemek için yerli prenslerle yapılan anlaşmalara dayanmıştır.⁴³⁸ ABD ve Hollanda arasındaki 23 Ocak 1925 tarihli *Özel Antlaşma* ile Palmas Adası üzerindeki uyuşmazlığın Daimî Hakemlik Mahkemesi nezdinde çözümlenmesi ve hakem heyetinin tek hakemden oluşması kararlaştırılmıştır.⁴³⁹ Max Huber hakem olarak tayin edilmiştir.

Huber, *ülkesel egemenliğin* kriterini fiilî, sürekli ve barışçı devlet faaliyetlerinin sergilenmesi olarak değerlendirmiştir.⁴⁴⁰ Huber, *ülkesel egemenliğin* sergilenmesinin zamanın ve yerin koşullarına göre farklı şekillerde olabileceği, *ülkesel egemenliğin*

⁴³⁴ TRIGGS, 1981, s. 129.

⁴³⁵ TRIGGS, 1981, s. 129.

⁴³⁶ WALDOCK, C. H. M. "Disputed Sovereignty in the Falkland Islands Dependencies", **British Year Book of International Law**, Yıl: 1948, Cilt: 25, s. 315.

⁴³⁷ Island of Palmas case, s. 837.

⁴³⁸ Island of Palmas case, s. 837-838.

⁴³⁹ Island of Palmas case, s. 831.

⁴⁴⁰ Island of Palmas case, s. 840.

süreklilik arz etmesi gerekmele birlikte egemenliğin her an ve her noktada icra edilemeyeceği, süreksizlik durumunun meskun veya gayrimeskun bölgelere, egemenliğin tartışmasız bir biçimde sergilendiği toprakları çevreleyen bölgelere ve açık denizlerden erişilebilen bölgelere göre farklılık arz edebileceğini belirtmiştir.⁴⁴¹

Huber, Filipinler'in keşfinden ayrı olarak uyuşmazlık konusu olan Palmas Adası'nın keşfi yönünden bir değerlendirme yapmıştır.⁴⁴² Palmas Adası'nın Filipinler'in bir parçası olup olmadığını yakınlık iddiası bağlamında değerlendirmiştir.⁴⁴³ Huber tarafından açıklandığı üzere, keşif nihai bir hak yaratmamakta, sadece *nakıs bir hak* yaratmaktadır.⁴⁴⁴ Keşfe dayanan *nakıs hakkın* da keşfedildiği iddia edilen toprakların makul bir süre içerisinde *etkin işgal* altına alınmak suretiyle tamamlanması gerekmektedir.⁴⁴⁵ İspanya'nın 1898 yılında hâlen *nakıs hak* sahibi olduğu kabul edilse bile, başka bir devlet tarafından sürekli ve barışçı egemenlik yetkisinin sergileniyor olması *nakıs haktan* üstün gelecektir.⁴⁴⁶ Huber, ABD'nin iddia ettiği şekilde kazanılan egemenliğin hiçbir zaman etkin bir biçimde sergilenmediğini ifade etmiştir.⁴⁴⁷

Huber'e göre, devletler kimi zaman kendi kıyılarına görece yakın adaların coğrafi konumlarına istinaden kendilerine ait olması gerektiğini iddia etmekte ise de, Uluslararası Hukukta devletin kara suları dışında kalan adaların, yalnızca devletin topraklarının *terra firma (en yakın kıta veya belirli büyüklükte ada)* teşkil ettiği gerekçesiyle, o devlete ait olacağına dair bir kural bulunmamaktadır.⁴⁴⁸ Huber, adalar bakımından yakınlık ilkesinin belirli durumlarda dikkate alınabileceğini, ancak *ipso jure* egemenliğin belirli bir devlete ait olduğunun varsayılması bakımından, yakınlık ilkesinin *ülkesel egemenlik* ile diğer devletleri dışarıda bırakma hakkı ve devlet faaliyetlerinin sergilenmesi sorumluluğu arasındaki ilişkiyle bağdaşmayacağını ifade etmiştir.⁴⁴⁹

Huber, devlet yetkisinin sürekli ve barışçı bir biçimde sergilenmesine dayanan bir egemenlik iddiasında, uyuşmazlık konusu topraklara ilişkin devlet yetkisinin açıkça

⁴⁴¹ Island of Palmas case, s. 840.

⁴⁴² Island of Palmas case, s. 843.

⁴⁴³ Island of Palmas case, s. 843.

⁴⁴⁴ Island of Palmas case, s. 846.

⁴⁴⁵ Island of Palmas case, s. 846.

⁴⁴⁶ Island of Palmas case, s. 846.

⁴⁴⁷ Island of Palmas case, s. 867.

⁴⁴⁸ Island of Palmas case, s. 854.

⁴⁴⁹ Island of Palmas case, s. 854.

gösterilmesi gerektiği, söz konusu topraklarda özel bir idarenin kurulmasının gerekmediği, önemli olanın sürekli ve barışçı fiilî yetkinin sergilenmesi olduğunu belirtmiştir.⁴⁵⁰

Huber, 1700 yılından itibaren Hollanda'nın sürekli ve barışçı devlet yetkisinin sergilenmesi suretiyle egemenlik hakkını kazandığına kanaat getirmiştir.⁴⁵¹ Huber'e göre, devlet yetkisinin belirli eylemlerle icrası ve bayrak ve arma gibi egemenliğin dış işaretlerle varlığı Hollanda tarafından kanıtlanmıştır.⁴⁵² Huber, Hollanda otoritelerinin yerli halkı vergilendiriyor olmasını önemli bir vakıa olarak değerlendirmiştir.⁴⁵³ Davada Hollanda tarafından sergilenen pozitif egemenlik eylemlerinin İspanya'nın keşfe dayanan *nakıs hakkından* üstün geldiği sonucuna varılmıştır.⁴⁵⁴

Palmas Adası davasında Huber önemli bir kavrama yer vermiştir: *kritik tarih/kritik zaman*. *Kritik tarih/kritik zaman* kavramına göre, belirli bir zaman dilimi kritik olarak görülmektedir, zira bu zaman dilimindeki hukuki pozisyon belirleyici olmaktadır.⁴⁵⁵ Palmas Adası davasında Huber, *kritik tarihi* Paris Antlaşması'nın akdedildiği ve yürürlüğe girdiği zaman olarak belirlemiştir.⁴⁵⁶

Palmas Adası davasında, adada yerli halk bulunduğundan *etkin işgalin* bir gereği olarak yerleşim sorunsalı açıkça incelenmemiş, diğer yandan özel bir yerel idarenin tesis edilmesinin gerekli olup olmadığı ele alınmıştır.⁴⁵⁷ Huber, söz konusu topraklarda özel bir idarenin kurulmasının gerekmediği, önemli olanın sürekli ve barışçı fiilî yetkinin sergilenmesi olduğunu belirtmiştir.⁴⁵⁸ Palmas Adası davasında, işgal yoluyla egemenlik kazanımının temel kriteri, uyuşmazlık konusu topraklara ilişkin fiilî, sürekli ve barışçı devlet faaliyetlerin sergilenmesi olarak değerlendirilmiştir.⁴⁵⁹

⁴⁵⁰ Island of Palmas case, s. 857.

⁴⁵¹ Island of Palmas case, s. 869.

⁴⁵² Island of Palmas case, s. 870.

⁴⁵³ Island of Palmas case, s. 865.

⁴⁵⁴ TRIGGS, 1981, s. 130.

⁴⁵⁵ KHAN, Daniel-Erasmus, "Max Huber as Arbitrator: The Palmas (Miangas) Case and Other Arbitrations", **The European Journal of International Law**, Yıl: 2007, Cilt: 18, Sayı: 1, s. 165.

⁴⁵⁶ Island of Palmas case, s. 845.

⁴⁵⁷ WALDOCK, 1948, s. 315-316.

⁴⁵⁸ Island of Palmas case, s. 857.

⁴⁵⁹ WALDOCK, 1948, s. 316.

2.2.2.1.2.2. Doğu Grönland'ın Hukuksal Statüsü Davası

1933 tarihli Doğu Grönland'ın Hukuksal Statüsü davası Danimarka ve Norveç arasında Doğu Grönland üzerindeki egemenlik uyuşmazlığına ilişkindir.⁴⁶⁰ Somut uyuşmazlığın anlaşılabilmesi için öncelikle tarihsel arka plandan bahsetmekte fayda bulunmaktadır. 1380 yılında birleşen Norveç ve Danimarka krallıkları 1814 yılında dağılmıştır.⁴⁶¹ 14 Ocak 1814 tarihli Kiel Antlaşması'nın 4. maddesi uyarınca Grönland, Faroe Adaları ve İzlanda hariç olmak üzere Norveç Krallığı İsveç'e devredilmiştir.⁴⁶²

Doğu Grönland kıyılarındaki ilk Danimarka yerleşimi 1894 yılında Angmagssalik'te kurulmuştur.⁴⁶³ Danimarka tarafından 1905 tarihli yasa ile Grönland'ın kara sularının sınırı tüm Grönland kıyılarından itibaren üç deniz mili olarak belirlenmiştir.⁴⁶⁴ Danimarka tarafından 1908 ve 1921 yıllarında Grönland'ın idaresini düzenleyen yasalar kabul edilmiştir.⁴⁶⁵ Danimarka hükûmeti 1920 yılında Grönland'ın tamamında Danimarka'nın egemenliğinin tanınması için İngiliz, Fransa, İtalya ve Japonya hükûmetleriyle, 1921 yılında ise İsveç ve Norveç hükûmetleriyle iletişime geçmiştir.⁴⁶⁶ Norveç, Angmagssalik kolonisinin sınırları dışında doğu kıyılarındaki avlanma ve balıkçılık özgürlüğünü teminat altına almak istemiştir.⁴⁶⁷

9 Temmuz 1924 tarihinde Danimarka ve Norveç arasında bir *Sözleşme* imzalanmıştır.⁴⁶⁸ Bu Sözleşme, Angmagssalik bölgesi hariç olmak üzere Doğu Grönland kıyılarının tamamına uygulanmaktadır ve yirmi yıllık süre için akdedilmiştir.⁴⁶⁹ Sözleşme'de Doğu Grönland kıyılarına gemilerin serbest erişimi, gemilerdeki mürettebata ve kişilere karaya iniş, kışın konaklama ve avlanma hakkı ve bunlar dışında meteorolojik, telegrafik ve telefonik istasyon kurma yetkisi düzenlenmiştir.⁴⁷⁰ Taraflar arasındaki müzakerelerde Danimarka, Grönland'ın tamamı üzerinde egemenliğe sahip olduğunu ve Norveç'in

⁴⁶⁰ Karar metninin tamamı için bakınız Legal Status of Eastern Greenland (Denmark v. Norway), 5 September 1933, http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1933.04.05_greenland.htm (erişim tarihi: 08.01.2021).

⁴⁶¹ Legal Status of Eastern Greenland, para. 22.

⁴⁶² Legal Status of Eastern Greenland, para. 33.

⁴⁶³ Legal Status of Eastern Greenland, para. 41.

⁴⁶⁴ Legal Status of Eastern Greenland, para. 44.

⁴⁶⁵ Legal Status of Eastern Greenland, para. 45-46.

⁴⁶⁶ Legal Status of Eastern Greenland, para. 59.

⁴⁶⁷ Legal Status of Eastern Greenland, para. 60.

⁴⁶⁸ Legal Status of Eastern Greenland, para. 66.

⁴⁶⁹ Legal Status of Eastern Greenland, para. 66.

⁴⁷⁰ Legal Status of Eastern Greenland, para. 67.

Danimarka'nın egemenliğini tanıdığını iddia etmiş, Norveç ise, Grönland'ın Danimarka tarafından etkin idare altına alınmak suretiyle işgal edilmeyen kısımlarının *terra nullius* statüsünde olduğunu öne sürmüştür.⁴⁷¹

Danimarka hükûmeti tarafından kabul edilen 1 Nisan 1925 tarihli yasada, Grönland sularında avlanma ve balıkçılık münhasıran Grönland'da yerleşik bulunan Danimarka halkına ve 5 Temmuz 1924 tarihli yasada öngörülen koşullara uygun olarak özel lisans alan kişilere saklı tutulmuştur.⁴⁷² 5 Temmuz 1924 tarihli yasada izin ile ilgili düzenlemelere yer verilmiş ve Norveç hükûmeti yönünden kayıt konulmuştur.⁴⁷³ Danimarka hükûmeti tarafından kabul edilen 8 Nisan 1925 tarihli yasada Grönland idari açıdan üç bölgeye ayrılmış ve Grönland'daki tüm ticari faaliyetlerin Danimarka devletine saklı tutulduğu öngörülmüştür.⁴⁷⁴ 8 Ağustos 1925 tarihinde Norveç 8 Nisan 1925 tarihli yasaya Danimarka'nın egemenliğinin kanıtlanmadığı bölgelere uygulandığı nispette "kategorik çekince" koymuştur.⁴⁷⁵

Norveç hükûmeti 1930 yılında Doğu Grönland'daki Norveç avcılık istasyonlarının denetlenmesi için bazı Norveç vatandaşlarına kolluk yetkisi vermiştir.⁴⁷⁶ Danimarka hükûmeti bu duruma Danimarka'nın egemenliğinde olan Grönland topraklarında Norveç vatandaşlarına kolluk yetkisi verilemeyeceği gerekçesiyle karşı çıkmıştır.⁴⁷⁷

28 Haziran 1931 tarihinde Norveçli avcılar Doğu Grönland'daki Mackenzie Koyu'na Norveç bayrağı dikmiş ve güneyde Carlsberg Fjord ve kuzeyde Bessel Fjord arasında kalan toprakların Norveç Kralı adına işgal edildiğini ilan etmiştir.⁴⁷⁸

30 Haziran 1931 tarihinde Norveç hükûmeti, Sözleşme'nin yürürlükte olduğu süre boyunca Doğu Grönland'da Norveç veya Danimarka tarafından hiçbir kolluk otoritesi tesis edilmemesi ve egemenlik eylemleri gerçekleştirilmemesi yönünde mutabakata varmayı önermiştir.⁴⁷⁹ Danimarka hükûmeti 3 Temmuz 1931 tarihli cevabında, Norveç

⁴⁷¹ Legal Status of Eastern Greenland, para. 69.

⁴⁷² Legal Status of Eastern Greenland, para. 71.

⁴⁷³ Legal Status of Eastern Greenland, para. 70.

⁴⁷⁴ Legal Status of Eastern Greenland, para. 71.

⁴⁷⁵ Legal Status of Eastern Greenland, para. 71.

⁴⁷⁶ Legal Status of Eastern Greenland, para. 73.

⁴⁷⁷ Legal Status of Eastern Greenland, para. 73.

⁴⁷⁸ Legal Status of Eastern Greenland, para. 80.

⁴⁷⁹ Legal Status of Eastern Greenland, para. 76.

hükûmetinin önerisine olumsuz yanıt vermiş ve bu önerinin 1924 tarihli Sözleşme'nin sınırını aştığını, Norveç'in *terra nullius* teorisinin tanınması anlamına geleceği, Danimarka'nın Grönland'ın tamamında egemenliğe sahip olduğu yönündeki temel iddiasına aykırı olduğunu belirtmiştir.⁴⁸⁰ Danimarka hükûmeti uyuşmazlığın uzlaşma veya yargısal çözüm yoluyla çözümlenmesini tercih ettiğini beyan etmiştir.⁴⁸¹

Norveç tarafından 10 Temmuz 1931 tarihinde kabul edilen Kraliyet Kararı ile Doğu Grönland'da güneyde Carlsberg Fjord ve kuzeyde Bessel Fjord arasında kalan ülkenin işgalinin resmî olarak onaylandığı, 71 derece 30 dakika kuzey enlemi ve 75 derece 40 dakika kuzey enlemi arasında kalan toprakların Norveç egemenliği altına alındığı ilan edilmiştir.⁴⁸² Kraliyet Kararı ile birlikte söz konusu topraklar *Eirik Raudes Land* olarak adlandırılmıştır.⁴⁸³ Norveç tarafından 10 Temmuz 1931 tarihinde Danimarka'ya gönderilen notada Norveç'in yargılamadaki hukuki pozisyonu bakımından Kraliyet Kararı'nın alınması gereğinin hasıl olduğu bildirilmiştir.⁴⁸⁴ Danimarka tarafından 12 Temmuz 1931 tarihinde Uluslararası Sürekli Adalet Divanı⁴⁸⁵ nezdinde dava açılmıştır.⁴⁸⁶

Danimarka, 10 Temmuz 1931 tarihli Norveç işgalinin geçersiz olduğunu, işgal edilen bölgenin Grönland'ın bir parçası olduğunu ve Danimarka'nın egemenliğinde bulunduğunu, işgal tarihinde Danimarka'nın egemenliği tüm Grönland'ı kapsadığından başka bir devlet tarafından işgal edilemeyeceğini iddia etmiştir.⁴⁸⁷ Danimarka, Grönland üzerindeki egemenlik yetkisini uzun bir süre boyunca sürekli ve barışçı bir biçimde icra ettiğini, mevcut uyuşmazlığa kadar Danimarka'nın egemenliğine hiçbir devletin karşı çıkmadığını ve Norveç'in Grönland'ın tamamının Danimarka'nın egemenliğinde bulunduğunu tanıdığından Danimarka'nın egemenliğine karşı çıkamayacağını ileri sürmüştür.⁴⁸⁸ Norveç ise 10 Temmuz 1931 tarihinde işgal edilen bölgenin Danimarka'nın egemenliğinde bulunmadığını, Grönland'daki Danimarka kolonilerinin sınırları dışında

⁴⁸⁰ Legal Status of Eastern Greenland, para. 76-77.

⁴⁸¹ Legal Status of Eastern Greenland, para. 77.

⁴⁸² Legal Status of Eastern Greenland, para. 82.

⁴⁸³ Legal Status of Eastern Greenland, para. 83.

⁴⁸⁴ Legal Status of Eastern Greenland, para. 82.

⁴⁸⁵ Kısaca "USAD" olarak anılacaktır.

⁴⁸⁶ Legal Status of Eastern Greenland, para. 85.

⁴⁸⁷ Legal Status of Eastern Greenland, para. 86.

⁴⁸⁸ Legal Status of Eastern Greenland, para. 87.

kaldığını, işgal tarihinde *terra nullius* statüsünde olduğunu ve Danimarka'nın egemenliğinin kolonilerinin sınırları ötesine geçmediğini savunmuştur.⁴⁸⁹

USAD, ilk olarak Danimarka'nın Grönland'ın tamamında uzun bir süredir egemenlik hakkını kullandığından Norveç'in işgalinin geçersiz olduğu yönündeki iddiasını değerlendirmiştir.⁴⁹⁰ USAD'ye göre, Norveç'in işgalinin geçersiz olduğunu sonucuna varabilmek için işgalin gerçekleştiği 10 Temmuz 1931 tarihinde Danimarka'nın egemenliğinin mevcudiyetinin kanıtlanması gerekmektedir.⁴⁹¹ 10 Temmuz 1931 *kritik tarih* olarak belirlenmiştir.⁴⁹²

USAD, sürekli bir biçimde egemenlik yetkisinin sergilenmesine dayanan bir egemenlik iddiasında temel olarak (i) egemen olarak hareket etme niyet ve iradesi ve (ii) fiilî olarak egemenlik yetkisinin icra edilmesi veya sergilenmesi olmak üzere iki unsur arandığını belirtmiştir.⁴⁹³ USAD, *ülkesel egemenliğe* ilişkin birçok davada başka bir devlet tarafından daha üstün bir iddia ileri sürülmemesi kaydıyla çok az derecede fiilî olarak egemenlik hakkının kullanılmasının yeterli görüldüğü, bu hususun özellikle seyrek nüfuslu veya gayrimeskun bölgeler üzerindeki egemenlik iddiaları bakımından doğru olduğuna yer vermiştir.⁴⁹⁴

USAD'ye göre, Danimarka, 1814-1915 yılları arasında kabul ettiği yasalar, akdettiği antlaşmalar bakımından ve başka bir devlet tarafından Grönland üzerinde egemenlik iddia edilmemiş olması karşısında, ülkenin sömürgeleştirilmemiş kısmı üzerinde geçerli bir egemenlik hakkının varlığından söz edebilmek için yeterli derecede yetkisini sergilemiştir.⁴⁹⁵ Danimarka 1915-1921 yılları arasında Grönland'daki hukuki pozisyonunun tanınması için diğer devletlerle iletişime geçmiştir.⁴⁹⁶ Danimarka hükûmeti tarafından 10 Mayıs 1921 tarihli yasanın kabul edilmesini takiben Grönland'ın doğu kıyılarında Danimarka'nın faaliyetlerinde ciddi bir artış gözlemlenmiştir.⁴⁹⁷ USAD, 1921-1931 yılları arasındaki dönem tek başına ele alındığında dahi, Danimarka'nın

⁴⁸⁹ Legal Status of Eastern Greenland, para. 87.

⁴⁹⁰ Legal Status of Eastern Greenland, para. 93.

⁴⁹¹ Legal Status of Eastern Greenland, para. 93.

⁴⁹² Legal Status of Eastern Greenland, para. 95.

⁴⁹³ Legal Status of Eastern Greenland, para. 96.

⁴⁹⁴ Legal Status of Eastern Greenland, para. 98.

⁴⁹⁵ Legal Status of Eastern Greenland, para. 126.

⁴⁹⁶ Legal Status of Eastern Greenland, para. 127.

⁴⁹⁷ Legal Status of Eastern Greenland, para. 159.

Grönland'ın tamamı üzerinde egemenliğe sahipmiş gibi hareket ettiği ve geçerli bir egemenlik teşkil etmek için yeterli derecede egemenlik hakkı sergilediği ve kullandığını değerlendirmiştir.⁴⁹⁸ USAD, Danimarka'nın *kritik tarihte* Grönland'ın tamamı üzerinde egemenlik hakkına sahip olduğuna ve Norveç'in işgalinin geçersiz ve hukuka aykırı olduğuna kanaat getirmiştir.⁴⁹⁹

USAD, ikinci olarak Danimarka'nın Grönland'ın tamamı üzerinde egemenliğe sahip olduğunun Norveç tarafından tanındığı yönündeki iddiasını değerlendirmiştir.⁵⁰⁰ Yukarıda aktarıldığı üzere, 14 Ocak 1814 tarihli Kiel Antlaşması ile Danimarka İsveç yararına Norveç'ten feragat etmiştir.⁵⁰¹ Grönland, Faroe ve İzlanda ise antlaşma kapsamı dışında bırakılmıştır.⁵⁰² Norveç, 1819 yılı başlarında Grönland, Faroe ve İzlanda'nın iadesi için girişimde bulunmuş, Danimarka bu girişimi reddetmiştir.⁵⁰³

İsveç ve Norveç Dışişleri Bakanı, 1819 yılı Mart ayında Stockholm'daki İngiliz Bakanı ile arabuluculuk talebi için iletişime geçmiş ve İsveç ve Norveç Krallığı'nın Norveç adına Faroe Adaları, İzlanda ve Grönland üzerindeki tüm iddialarından vazgeçtiğini bildirmiştir.⁵⁰⁴ İsveç ve Norveç Dışişleri Bakanı, 1819 yılı Mayıs ayında İngiliz Bakanı ile tekrar iletişime geçmiş ve İsveç ve Norveç Krallığı'nın Danimarka Krallığı yararına İzlanda, Grönland ve Faroe Adaları bakımından Norveç'in iddialarından feragat etmeyi kabul ettiğini bildirmiştir.⁵⁰⁵

İngiliz Bakanının arabulucu olarak hareket ettiği Stockholm'daki konferans sonucunda Danimarka, İsveç ve Norveç arasında akdedilen 1 Eylül 1819 tarihli Sözleşme'nin 9. maddesinde, genel olarak Kiel Antlaşması'na ilişkin tüm hususların çözümlendiği öngörülmüştür.⁵⁰⁶ Söz konusu hüküm Kiel Antlaşması'nın Grönland'a ilişkin düzenlemenin öngörüldüğü 4. maddeyi de kapsamaktadır.⁵⁰⁷ USAD, Danimarka ve Norveç'in dağılması sonucunda üstlenilen taahhütler ve 1 Eylül 1819 tarihli Sözleşme'nin

⁴⁹⁸ Legal Status of Eastern Greenland, para. 168.

⁴⁹⁹ Legal Status of Eastern Greenland, para. 169-170.

⁵⁰⁰ Legal Status of Eastern Greenland, para. 171.

⁵⁰¹ Legal Status of Eastern Greenland, para. 173.

⁵⁰² Legal Status of Eastern Greenland, para. 173.

⁵⁰³ Legal Status of Eastern Greenland, para. 176.

⁵⁰⁴ Legal Status of Eastern Greenland, para. 178.

⁵⁰⁵ Legal Status of Eastern Greenland, para. 179.

⁵⁰⁶ Legal Status of Eastern Greenland, para. 180-181.

⁵⁰⁷ Legal Status of Eastern Greenland, para. 181.

9. maddesi ışığında, Norveç'in Grönland'ın tamamı üzerinde Danimarka'nın egemenliğini tanıdığı, dolayısıyla Grönland'ın herhangi bir kısmını işgal edemeyeceği sonucuna varmıştır.⁵⁰⁸

USAD, bununla birlikte Norveç'in, Norveç ile Danimarka arasında akdedilen ikili antlaşmalar ve Norveç ve Danimarka'nın taraf olduğu çok taraflı antlaşmalar bağlamında da Danimarka'nın egemenliğini tanıdığını, zira bu antlaşmalarda Grönland'ın Danimarka'nın kolonisi veya Danimarka'nın bir parçası olarak tanımlandığını veya Danimarka'ya Grönland'ı antlaşma kapsamı dışında tutmasına olanak verildiğini belirtmiştir.⁵⁰⁹

USAD özellikle Norveç Dışişleri Bakanının M. Ihlen'in 22 Temmuz 1919 tarihli beyanını da değerlendirmiştir.⁵¹⁰ USAD, M. Ihlen'in beyanı ışığında Norveç'in Danimarka'nın Grönland'ın tamamı üzerindeki egemenliğine karşı çıkmaktan ve Grönland'ın herhangi bir kısmının işgal altına almaktan kaçınmakla yükümlü olduğuna yer vermiştir.⁵¹¹ USAD netice itibarıyla on ikiye karşı iki oyla Norveç'in 10 Temmuz 1931 tarihli işgalinin mevcut hukuki durumu ihlal ettiği, hukuka aykırı ve geçersiz olduğuna karar vermiştir.⁵¹²

2.2.2.1.2.3. Clipperton Adası Davası

1931 tarihli Clipperton Adası davası Fransa ve Meksika arasındaki Clipperton Adası üzerindeki egemenlik uyuşmazlığına ilişkindir.⁵¹³ Fransa 1858 yılında Clipperton Adası üzerinde egemenlik iddiasında bulunmuştur.⁵¹⁴ 1887 yılına kadar Fransa veya başka bir devlet tarafından pozitif egemenlik eylemleri sergilenmemiştir.⁵¹⁵ Adada sürekli bir yerleşim bulunmamaktadır ve bir idare de kurulmamıştır. 1897 yılı Aralık ayında Meksika, Fransa'nın işgalinden haberi olmaksızın, Clipperton Adası'na gambot göndermiştir.⁵¹⁶ Bu durum sonrasında alevlenen Clipperton Adası üzerindeki egemenlik uyuşmazlığının

⁵⁰⁸ Legal Status of Eastern Greenland, para. 182.

⁵⁰⁹ Legal Status of Eastern Greenland, para. 183.

⁵¹⁰ Legal Status of Eastern Greenland, para. 187.

⁵¹¹ Legal Status of Eastern Greenland, para. 202.

⁵¹² Legal Status of Eastern Greenland, para. 208.

⁵¹³ Karar metninin tamamı için bakınız Clipperton Adası davasından aktaran BURNS, Josephine Joan (çev.), "The Clipperton Island Case France v. Mexico", **Cumulative Digest of International Law and Relations**, Yıl: 1931-1932, Cilt: 2, s. 94-98.

⁵¹⁴ Aktaran: BURNS, s. 95.

⁵¹⁵ Aktaran: BURNS, s. 95.

⁵¹⁶ Aktaran: BURNS, s. 95-96.

çözümü için Fransa ve Meksika 2 Mart 1909 tarihli *Sözleşme* ile tahkime başvurmaya karar vermiştir.⁵¹⁷ Victor Emanuel III hakem olarak tayin edilmiştir. Meksika, Clipperton Adası'nın İspanya tarafından keşfedildiğini ve 1836 yılından itibaren İspanya'nın halefi olarak Meksika'ya ait olduğunu ileri sürmüştür.⁵¹⁸

Emanuel'in yaptığı değerlendirmeye göre, Clipperton Adası'nın İspanya tarafından keşfedildiğine dair herhangi bir delil bulunmamaktadır.⁵¹⁹ Clipperton Adası'nın İspanya tarafından keşfedildiği kabul edilse bile, Meksika'nın iddiasını sağlam bir temele dayandırabilmek için İspanya'nın adayı kendi egemenliğine dâhil etme hakkının yanı sıra bu hakkın fiilen icra edildiğinin kanıtlanması gerekmektedir, ancak somut vakıda bu husus kanıtlanamamıştır.⁵²⁰ Clipperton Adası, Fransa 1858 yılında egemenlik iddia ettiğinde, *terra nullius* statüsündedir ve dolayısıyla devletlerin işgaline açıktır.⁵²¹

Emanuel tarafından açıklandığı üzere, *animus occupandi* ve maddi açıdan sahiplik altına alma işgal için gerekli olan unsurlardır.⁵²² Sahiplik altına alma, işgal eden devletin toprakları egemenlik altına alma ve münhasır yetkisini icra etme eylemlerini kapsamaktadır.⁵²³ Kural olarak ve olağan durumlarda sahiplik altına alma işgal edilen topraklarda örgütlenme tesis edilene kadar gerçekleşmemektedir, ancak bazı durumlarda bu gerekli olmayabilecektir.⁵²⁴ Eğer bir toprak tamamıyla gayrimeskun olduğundan dolayı işgal eden devletin ortaya çıktığı andan itibaren tam ve tartışmasız tasarrufundaysa, işgal eden devletin söz konusu toprakları o andan itibaren sahipliği altına aldığı ve işgal ettiği kabul edilecektir.⁵²⁵

Emanuel, Fransa'nın Clipperton Adası'nı 17 Kasım 1858 tarihinde hukuka uygun olarak kazandığına kanaat getirmiştir.⁵²⁶ Emanuel ayrıca Fransa'nın terk yoluyla egemenlik hakkını kaybetmediğini, zira Fransa'nın adayı terketme niyet ve iradesi bulunmadığını

⁵¹⁷ Aktaran: BURNS, s. 96.

⁵¹⁸ Aktaran: BURNS, s. 96.

⁵¹⁹ Aktaran: BURNS, s. 96.

⁵²⁰ Aktaran: BURNS, s. 96.

⁵²¹ Aktaran: BURNS, s. 97.

⁵²² Aktaran: BURNS, s. 97.

⁵²³ Aktaran: BURNS, s. 97.

⁵²⁴ Aktaran: BURNS, s. 97.

⁵²⁵ Aktaran: BURNS, s. 97.

⁵²⁶ Aktaran: BURNS, s. 98.

ve yetkisini pozitif anlamda kullanmamasının açık bir biçimde kazanılmış olan toprakların kaybedilmesi anlamına gelmeyeceğini ifade etmiştir.⁵²⁷

Clipperton Adası davasının, *etkin işgalin* şartlarının toprağın durumuna bağlı olmasını ve gayrimeskun topraklarda yerleşimin ve yerel idarenin gerekli olmamasını ortaya koyması bakımından Palmas Adası ve Doğu Grönland davalarıyla uyum içerisinde olduğu görülmektedir.⁵²⁸

2.2.2.1.2.4. Minquiers ve Ecrehos Davası

1953 tarihli Minquiers ve Ecrehos davası Fransa ve Birleşik Krallık arasındaki Minquiers ve Ecrehos adacık ve kayalık grubu üzerindeki egemenlik uyuşmazlığına ilişkindir.⁵²⁹ Fransa ve Birleşik Krallık arasında akdedilen 29 Aralık 1950 tarihli *Özel Antlaşma* ile UAD tarafından *tahsis edilebildiği nispette*⁵³⁰ Minquiers ve Ecrehos adacık ve kayalık grupları üzerindeki egemenlik hakkının hangi devlete ait olduğunun tespitine dair bir karar verilmesi talep edilmiştir.⁵³¹ UAD'ye göre, taraf devletlerce her bir grubu oluşturan belirli birimlere ilişkin unsurlar detaylı olarak tespit edilmeksizin bütünü itibarıyla her bir grup üzerindeki egemenliğin hangi devlete ait olduğuna karar verilmesi istenmiştir.⁵³² Minquiers ve Echeros grupları Birleşik Krallık'a ait olan Jersey Manş Adası ve Fransa kıyıları arasında yer almakta ve her biri iki veya üç yaşanabilir adacıktan, daha küçük adacıklardan ve çok sayıda kayalıktan oluşmaktadır.⁵³³

UAD'ye göre, Ecrehos grubu 13. yüzyılın başında İngiliz Kralının sahipliğinde bulunan Manş Adaları'nın ayrılmaz bir parçası olarak görülmüş ve sonrasında İngiliz Kralının hükümdarlığında kalmaya devam etmiştir.⁵³⁴ 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl boyunca İngiliz otoriteleri Ecrehos grubuna ilişkin devlet görevleri icra etmiştir.⁵³⁵ Fransa, Ecrehos grubu üzerinde geçerli bir egemenlik hakkının var olduğunu gösteren bir delil ortaya

⁵²⁷ Aktaran: BURNS, s. 98.

⁵²⁸ WALDOCK, 1948, s. 316-317.

⁵²⁹ Karar metninin tamamı için bakınız The Minquiers and Ecrehos case (France/United Kingdom), Judgment of November 17th, 1953, **I.C.J. Reports 1953**, s. 47-73, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/17/017-19531117-JUD-01-00-EN.pdf> (erişim tarihi: 03.03.2020).

⁵³⁰ Kararda geçen ifade *in so far as they are capable of appropriation*'dir.

⁵³¹ The Minquiers and Ecrehos case, s. 52.

⁵³² The Minquiers and Ecrehos case, s. 53.

⁵³³ The Minquiers and Ecrehos case, s. 53.

⁵³⁴ The Minquiers and Ecrehos case, s. 67.

⁵³⁵ The Minquiers and Ecrehos case, s. 67.

koyamamıştır.⁵³⁶ UAD, Ecrehos üzerindeki egemenliğin Birleşik Krallık'a ait olduğuna kanaat getirmiştir.⁵³⁷

UAD, Birleşik Krallık tarafından ileri sürülen olgular bakımından yetkinin icrası, yerel idare ve hukuki düzenlemelere ilişkin işlem ve eylemlerin ispat değeri taşıdığını ifade etmiştir.⁵³⁸ Bu bağlamda UAD özellikle belirli olay ve durumlara işaret etmiştir. UAD 1826-1921 yılları arasında Ecrehos'ta işlenen suçlar sebebiyle Jersey mahkemeleri nezdinde yürütülen yargılamalardan söz etmiştir.⁵³⁹ Ecrehos, Jersey'in yetki alanında olarak görülmüş ve Jersey otoriteleri tarafından hukuki süreç başlatılmıştır.⁵⁴⁰ Jersey mahkemeleri Ecrehos'a ilişkin yaklaşık yüz yıl boyunca cezai yetki kullanmıştır.⁵⁴¹ Ayrıca Ecrehos'ta bulunan cesetler için 1859, 1917 ve 1948 yılları arasında yürütülen soruşturmalar söz konusu adacıklara ilişkin yetki kullanımına ek delil teşkil etmektedir.⁵⁴² 1820 yılından itibaren Jersey'den bazı kişiler adacıklarda yaşanabilir evler/kulübeler inşa etmişler ve balıkçılık sezonunda orada kalmışlardır.⁵⁴³ Bu evlerden/kulübelerden bazıları Jersey'deki St. Martin Kilisesi'nin kayıtlarına eklenmiş ve yerel vergiler uygulanmıştır.⁵⁴⁴ Ecrehos'taki bir adacıkta sürekli olarak kırk yıldan fazla bir süre boyunca yaşayan Jerseyli bir balıkçıya ait olan balıkçı teknesi 1872 yılında Jersey limanı balıkçı tekneleri siciline kaydedilmiş, teknenin yeri Ecrehos Rocks olarak belirtilmiş ve 1882 yılında teknenin lisansı iptal edilmiştir.⁵⁴⁵ Ecrehos'taki taşınmaz mallara ilişkin satış sözleşmeleri yetkili Jersey otoriteleri nezdinde onaylanmış ve resmî sicile kaydedilmiştir.⁵⁴⁶ 1884 yılında Jersey gümrük otoriteleri tarafından Ecrehos'ta gümrük binası kurulmuştur.⁵⁴⁷ Adacıklar Jersey otoriteleri tarafından nüfus sayımına dâhil edilmiş ve 1901 yılında resmî sayım memuru sayım yapmak amacıyla adacıklara gitmiştir.⁵⁴⁸ Divan'a göre, bu olgular

⁵³⁶ The Minquiers and Ecrehos case, s. 67.

⁵³⁷ The Minquiers and Ecrehos case, s. 67.

⁵³⁸ The Minquiers and Ecrehos case, s. 65.

⁵³⁹ The Minquiers and Ecrehos case, s. 65.

⁵⁴⁰ The Minquiers and Ecrehos case, s. 65.

⁵⁴¹ The Minquiers and Ecrehos case, s. 65.

⁵⁴² The Minquiers and Ecrehos case, s. 65.

⁵⁴³ The Minquiers and Ecrehos case, s. 65.

⁵⁴⁴ The Minquiers and Ecrehos case, s. 65.

⁵⁴⁵ The Minquiers and Ecrehos case, s. 65.

⁵⁴⁶ The Minquiers and Ecrehos case, s. 65.

⁵⁴⁷ The Minquiers and Ecrehos case, s. 66.

⁵⁴⁸ The Minquiers and Ecrehos case, s. 66.

Jersey otoritelerinin uzun bir süre boyunca Ecrehos'a ilişkin yerel idari yetki kullandığını göstermektedir.⁵⁴⁹

Bununla birlikte, UAD, 1875 tarihli *British Treasury Warrant* isimli düzenlemedeki *Ecrehou Rocks*'a ilişkin kısmı dikkate alarak, bu düzenlemenin Ecrehos üzerindeki İngiliz egemenliğinin açıkça sergilenmesi mahiyetinde olduğunu değerlendirmiştir.⁵⁵⁰ UAD, Jersey otoritelerinin 1885 yılından itibaren Ecrehos'u düzenli olarak ziyaret etmesine ve Ecrehos'ta çeşitli çalışmalar yürütmesine de işaret etmiştir.⁵⁵¹

Birleşik Krallık tarafından Minquiers grubu için ibraz edilen bazı deliller Ecrehos grubu için sunulan delillerle paralellik arz etmektedir. UAD'ye göre, Minquiers'te bulunan cesetler için 1850, 1938 ve 1948 yıllarında soruşturma yürütülmesi söz konusu adacıklara ilişkin yetki kullanıldığını göstermektedir.⁵⁵² Yaklaşık 1815 yılından itibaren Jersey'den bazı kişiler Minquiers'teki adacıklar üzerinde yaşanabilir evler/kulübeler inşa etmiş ve balıkçılık sezonunda burada kalmışlardır.⁵⁵³ Bazı evler/kulübeler Jersey'deki Grouville Kilisesi kayıtlarına eklenmiş ve sahipleri tarafından emlak vergisi ödenmiştir.⁵⁵⁴ Minquiers'teki taşınmaz mallara ilişkin satış sözleşmeleri Jersey'deki yetkili otoriteler nezdinde onaylanmış ve resmî sicile kaydedilmiştir.⁵⁵⁵ 1909 yılında Jersey gümrük otoriteleri tarafından Minquiers'te Jersey armasıyla gümrük binası kurulmuştur.⁵⁵⁶ Adacıklar Jersey otoriteleri tarafından nüfus sayımına dâhil edilmiş ve 1921 yılında resmî sayım memuru sayım yapmak amacıyla adacıkları ziyaret etmiştir.⁵⁵⁷ UAD'ye göre, bu olgular Jersey otoritelerinin uzun bir süre boyunca Minquiers'e ilişkin yerel idari yetki kullandığını göstermektedir.⁵⁵⁸

Bununla birlikte, UAD, Jersey otoritelerinin Minquiers'i 1888 yılından itibaren düzenli olarak ziyaret etmesine ve Minquiers'te çeşitli çalışmalar yürütmesine de işaret etmiştir.⁵⁵⁹ UAD'ye göre, Birleşik Krallık tarafından sunulan deliller 17. yüzyılın başından

⁵⁴⁹ The Minquiers and Ecrehos case, s. 66.

⁵⁵⁰ The Minquiers and Ecrehos case, s. 66.

⁵⁵¹ The Minquiers and Ecrehos case, s. 66.

⁵⁵² The Minquiers and Ecrehos case, s. 69.

⁵⁵³ The Minquiers and Ecrehos case, s. 69.

⁵⁵⁴ The Minquiers and Ecrehos case, s. 69.

⁵⁵⁵ The Minquiers and Ecrehos case, s. 69.

⁵⁵⁶ The Minquiers and Ecrehos case, s. 69.

⁵⁵⁷ The Minquiers and Ecrehos case, s. 69.

⁵⁵⁸ The Minquiers and Ecrehos case, s. 69.

⁵⁵⁹ The Minquiers and Ecrehos case, s. 69.

itibaren Minquiers'in Jersey'in bir parçası olarak görüldüğünü ve 19. ve 20. yüzyılda Minquiers'e ilişkin devlet görevlerinin icra edildiğini ortaya koymaktadır.⁵⁶⁰

UAD, Fransa'nın Minquiers için ileri sürdüğü iddiaları değerlendirirken, Doğu Grönland davasında belirlenen kriterlere yer vermiştir. UAD'ye göre, Fransa'nın eylem ve işlemleri adacıklar üzerinde egemen olarak hareket etme niyetini ortaya koymak için yeterli delil teşkil etmemekte ve devlet yetkisinin sergilenmesi şeklinde de değerlendirilememektedir.⁵⁶¹ UAD, 19. yüzyılın başlarından itibaren iki hükûmet arasındaki diplomatik görüşmelerin de bunu teyit ettiğine işaret etmiştir.⁵⁶² Bu bağlamda, 12 Haziran 1980 tarihinde Londra'daki Fransa Büyükelçisinin Fransa Dışişleri Bakanına gönderdiği 14 Eylül 1819 tarihli Fransa Deniz Bakanının mektubunda Minquiers grubunun İngilizlere ait olduğu belirtilmiştir.⁵⁶³ UAD, bu beyanın söz konusu dönemde Fransa'nın resmî görüşüne dair bir delil teşkil ettiğini belirtmiştir.⁵⁶⁴

Paris'teki İngiliz Büyükelçiliğinin Fransa Dışişleri Bakanına gönderdiği 12 Kasım 1869 tarihli notada, Manş Adaları'nın bağlı topraklarından olan Minquiers'te Fransız bir balıkçı tarafından hırsızlık yapıldığı iddia edilmiş, Fransa Bakanı 11 Mart 1870 tarihli cevabında Fransız balıkçıya karşı yapılan suçlamaları reddetmiş, ancak Minquiers'in Manş Adaları'nın bağlı toprakları olduğu ifadesine karşı herhangi bir çekince ileri sürmemiştir.⁵⁶⁵ Fransa ilk defa 27 Ağustos 1888 tarihli bir notada söz konusu gruba ilişkin egemenlik iddiasında bulunmuştur.⁵⁶⁶

1929 yılında bir Fransa vatandaşı Minquiers'teki adacıkların birinde ev inşa etmeye başlamış, Birleşik Krallık hükûmeti 26 Temmuz 1929 tarihli nota ile bu duruma karşı çıkmış ve Fransa hükûmeti tarafından inşaat durdurulmuştur.⁵⁶⁷ Fransız Büyükelçisinin Dışişleri Ofisine gönderdiği 5 Ekim 1937 tarihli notaya göre, Fransa hükûmeti, birkaç yıl önce Fransa adına Minquiers'teki toprakların iktisap edilmesinin önüne geçmiş, bu konuda herhangi bir tereddüt duymamıştır.⁵⁶⁸ UAD, bu durumlar ışığında ve Birleşik

⁵⁶⁰ The Minquiers and Ecrehos case, s. 70.

⁵⁶¹ The Minquiers and Ecrehos case, s. 71.

⁵⁶² The Minquiers and Ecrehos case, s. 71.

⁵⁶³ The Minquiers and Ecrehos case, s. 71.

⁵⁶⁴ The Minquiers and Ecrehos case, s. 71.

⁵⁶⁵ The Minquiers and Ecrehos case, s. 71.

⁵⁶⁶ The Minquiers and Ecrehos case, s. 71.

⁵⁶⁷ The Minquiers and Ecrehos case, s. 71-72.

⁵⁶⁸ The Minquiers and Ecrehos case, s. 72.

Krallık tarafından sunulan delillere istinaden Minquiers üzerindeki egemenliğin Birleşik Krallık'a ait olduğuna kanaat getirmiştir.⁵⁶⁹

UAD netice itibarıyla Ecrehos ve Minquiers adacık ve kayalık grubu üzerindeki egemenliğin *adacık ve kayalıkların tahsis edilebildiği nispette* Birleşik Krallık'a ait olduğuna kanaat getirmiştir.⁵⁷⁰

2.2.2.1.2.5. Batı Sahra Danışma Görüşü

Son olarak, Batı Sahra danışma görüşüne değinmekte fayda bulunmaktadır.⁵⁷¹ BM Genel Kurulu'nun 13 Aralık 1974 tarihli ve 3292 sayılı karar kapsamında, UAD tarafından (i) Batı Sahra'nın (Rio de Oro ve Sakiet El Hamra) İspanya'nın sömürgesi olduğu dönemde hiç kimseye ait olmayan toprak (*terra nullius*) statüsünde olup olmadığı, eğer bu sorunun cevabı olumsuz ise (ii) Batı Sahra, Fas Krallığı ve Moritanya birliği arasındaki hukuki ilişkinin ne olduğu hususunda danışma görüşü verilmesi talep edilmiştir.⁵⁷²

Batı Sahra danışma görüşünde, Doğu Grönland davasında belirlenen kriterler teyit edilmiş, bununla birlikte Doğu Grönland davasının Batı Sahra'dan farklılıkları bulunduğu yer verilmiştir. UAD'ye göre, Doğu Grönland davasında öngörüldüğü üzere, sürekli olarak yetkinin sergilenmesine dayanan bir egemenlik iddiasında egemen olarak hareket etme niyet ve iradesi ve fiilî olarak yetkinin icra edilmesi veya sergilenmesi olmak üzere iki kriterin mevcudiyeti aranmaktadır.⁵⁷³ UAD'ye göre, Doğu Grönland davasında haklı olarak ifade edildiği gibi, seyrek nüfuslu veya gayrimeskun ülkeler üzerinde egemenlik iddia edilmesi durumunda, eğer yarışan bir iddianın mevcudiyetinden söz edilemiyorsa, çok az derecede fiilî olarak egemenlik hakkının icra

⁵⁶⁹ The Minquiers and Ecrehos case, s. 72.

⁵⁷⁰ The Minquiers and Ecrehos case, s. 72. Triggs'e göre, Minquiers ve Ecrehos davasında, diğer üç davadan farklı olarak Birleşik Krallık'ın ada grubu üzerindeki *etkin kontrolü* açıkça Fransa'dan ve hatta diğer üç davadaki davacılarından daha üstün gözükmetedir. Triggs, Birleşik Krallık'ın Ecrehos ve Minquiers grubu üzerinde sürekli *etkin işgal* suretiyle egemenlik kurduğu kanıtlandığından bahisle kararın doğru olduğunu değerlendirmekle birlikte, UAD'nin kendini iki alternatif arasında seçim yapmakla bağlı görmesi açısından kararı eleştirmektedir. TRIGGS, 1981, s. 136.

⁵⁷¹ Danışma görüşünün tamamı için bakınız Western Sahara, Advisory Opinion of 16 October 1975, **I.C.J. Reports 1975**, s. 14. <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/61/061-19751016-ADV-01-00-EN.pdf> (erişim tarihi: 10.11.2020).

⁵⁷² Western Sahara, s. 14.

⁵⁷³ Western Sahara, s. 43.

edilmesinin yeterli olduğu kabul edilmektedir.⁵⁷⁴ Batı Sahra seyrek nüfuslu olmakla birlikte, sürekli hareket halinde olan sosyal ve siyasi açıdan örgütlenmiş kabilelerin bulunduğu ve sıkça kabileler arasında silahlı olayların yaşandığı bir toprak olduğu görülmektedir.⁵⁷⁵

UAD, Batı Sahra'nın *terra nullius* olup olmadığı hususunda yaptığı değerlendirmeye göre, *terra nullius*, Uluslararası Hukukta kabul edilen ülke kazanım yöntemlerinden biri olan işgal ile birlikte ele alınması gereken bir hukuki terimdir.⁵⁷⁶ Geçerli bir işgalden söz edebilmenin temel koşulu işgal zamanında işgal edilen topraklar *terra nullius* olmalıdır, diğer bir ifadeyle hiç kimseye ait olmamalıdır.⁵⁷⁷ İspanya'nın sömürgesi olduğu dönemde Batı Sahra'nın *terra nullius* olduğu yönünde bir sonuca varılabilmesi için işgal yoluyla kazanıma açık olması bakımından söz konusu toprakların kimseye ait olmadığına ortaya konması gerekmektedir.⁵⁷⁸ İlgili dönemdeki devlet uygulamaları, yerleşim bulunan ve sosyal ve siyasi düzene sahip toprakların *terra nullius* olarak değerlendirilemeyeceğini göstermiştir.⁵⁷⁹ Batı Sahra'nın sömürgeleştirildiği dönemde, Batı Sahra'da sosyal ve siyasi düzene sahip kabileler halinde yaşayan insanlar ve bu insanları temsil eden şefler bulunduğu görülmüştür.⁵⁸⁰ İspanya'nın 26 Aralık 1884 tarihli Kraliyet Emri'nde, Kralın, Rio de Oro'yu yerel kabilelerin şefleriyle yapılan anlaşmalara dayanarak himayesi altına aldığına yer verilmiştir.⁵⁸¹ İspanya, *terra nullius*'un işgali suretiyle egemenlik tesis edilmesi yönünde hareket etmemiştir.⁵⁸² UAD netice itibarıyla Batı Sahra'nın *terra nullius* olmadığı kanaatine varmıştır.⁵⁸³ Sosyal ve siyasi düzene sahip ülkeler *terra nullius* olarak görülmemektedir.

⁵⁷⁴ Western Sahara, s. 43.

⁵⁷⁵ Western Sahara, s. 43.

⁵⁷⁶ Western Sahara, s. 39.

⁵⁷⁷ Western Sahara, s. 39.

⁵⁷⁸ Western Sahara, s. 39.

⁵⁷⁹ Western Sahara, s. 39.

⁵⁸⁰ Western Sahara, s. 39.

⁵⁸¹ Western Sahara, s. 39.

⁵⁸² Western Sahara, s. 39.

⁵⁸³ Western Sahara, s. 40.

2.2.2.1.3. Etkin İşgal Doktrini, Uluslararası Yargı Kararları ve Antarktika'da Egemenlik Sorunsalına İlişkin Çeşitli Görüşler

Etkinlik, sırasıyla keşif, *nakıs hak*, sürekli yerleşim ve idare ile tesis edilen kesintisiz bir şekilde ilerleyen kontrolün objektif bir biçimde sergilenmesi anlamını taşımaktadır.⁵⁸⁴ Antarktika'nın fiziki koşulları kıtanın tamamı üzerinde sürekli yerleşim kurulmasına imkân vermemektedir. Bu bağlamda, Antarktika bakımından ele alınması gereken temel soru insan yaşamına elverişli olmayan bu kıta için herhangi bir istisna yapılması gerekip gerekmediği noktasında toplanmaktadır.⁵⁸⁵

Joyner'a göre, Antarktika'da egemenlik iddia eden devletler, işgalin bazı şartlarını yerine getirmiş, bu açıdan, iddialarını resmî olarak ilan etmişler ve özellikle Arjantin, Şili ve Birleşik Krallık bölgedeki idari yetkilerini ortaya koymak için birtakım sembolik eylemler gerçekleştirmişlerdir.⁵⁸⁶ Ancak, kıtada bilimsel üs ve araştırma istasyonları kurulmuş olmasının gerçek anlamda *etkin işgal* yoluyla toprak kazanımı için gerekli olan sürekli yerleşim kriterini sağladığını kabul etmek güç gözükmektedir.⁵⁸⁷ Kıta üzerinde egemenlik iddia eden devletler yeterli siyasi kontrol sağladıklarını kanıtlayamamışlardır.⁵⁸⁸ Antarktika kıtası üzerinde egemenliğin tesisi için sürekli yerleşim kriteri zorunlu bir koşul olmayı sürdürmektedir ve sert iklim koşullarının varlığı halinde işgalin temel kurallarının uygulanmamasını haklı gösterecek bir sav bulunmamaktadır.⁵⁸⁹ Doktrinde yer verilen bu görüş ışığında, *etkin işgalden* söz edebilmek için sürekli yerleşimin mevcudiyeti aranmakta, sert iklim koşulları da *etkin işgalin* şartlarının yerine getirilmesi gereğini etkilememektedir. Joyner daha sonraki bir çalışmasında bu görüşünü yinelemiştir. Bu bağlamda, Antarktika'da egemenlik kazanımı için sürekli yerleşim yoluyla *etkin işgal* gerekli bir koşul olmayı sürdürmektedir ve uluslararası toplumun hukuki görüşü henüz Antarktika'da bu koşulun yerine getirilmediği yönündedir.⁵⁹⁰

Smedal'a göre, kutup bölgesinin *etkin işgal* altına alınmasının zor veya imkânsız olması işgale ilişkin Uluslararası Hukuk kuralının yok sayılacağı anlamına gelmemekte, bu

⁵⁸⁴ BERNHARDT, J. Peter A., "Sovereignty in Antarctica", **California Western International Law Journal**, Yıl: 1975, Cilt: 5, Sayı: 2, s. 322.

⁵⁸⁵ BERNHARDT, 1975, s. 322.

⁵⁸⁶ JOYNER, 1992, s. 54.

⁵⁸⁷ JOYNER, 1992, s. 54.

⁵⁸⁸ JOYNER, 1992, s. 55.

⁵⁸⁹ JOYNER, 1992, s. 55.

⁵⁹⁰ JOYNER, 1998, s. 53.

durumda söz konusu toprakların sahihsiz olmayı sürdürmesi gerekmektedir.⁵⁹¹ Her toprağın egemenlik altına alınması gerektiğine dair bir koşul bulunmamaktadır.⁵⁹²

Conforti, Antarktika'da egemenlik iddia eden devletlerin, *etkin işgal* ilkesinin şartlarını yerine getirdiklerini göstermek için doğal koşulların elverdiği nispette Antarktika'da yerleşimlerini koruduklarını, ancak bu devletlerin kıtadaki varlığının küçük bir alanı kapsayan bilim istasyonlarından ve balıkçılık faaliyetlerinden ibaret olduğu, bilimsel araştırma ve balıkçılık faaliyetlerinin sürekli yerleşim kriterinin yerine getirildiğinden söz edilebilmesi için yeterli görülmediği, zira diğer devletlerin de Antarktika'da bu faaliyetleri icra ettiklerini belirtmiştir.⁵⁹³ Bununla birlikte yazar, egemenlik iddia eden devletlerin kabul ettikleri hukuki düzenlemelerde yetki sınırlarının iddiada bulunulan sektörün tamamını kapsadığı, ancak söz konusu düzenlemelerinin etkinliğinin kanıtlanmasını gerektiği, insanın ulaşamadığı alanlara devlet yetkisinin genişletilmesinin makul olmadığını değerlendirmiştir.⁵⁹⁴

Charney'e göre, uluslararası toplum, Antarktika'nın hiçbir devletin *ülkesel egemenliğinde* olmadığı ve olamayacağı konusunda mutabıktır.⁵⁹⁵ Egemenlik iddia eden devletlerin, iddialarına konu alanlar üzerinde yetki kullanma çabaları, geleneksel kurallar çerçevesinde, söz konusu alanların genişliğine, ıssızlığına ve sert iklim koşullarına istinaden, iddiaları geçerli kılmak için yeterli görülmemektedir.⁵⁹⁶ Diğer taraftan Beck ise, Uluslararası Hukukun dinamizmine vurgu yaparak, etkinlik kriterinin yerine getirilmesinde, bilimsel araştırma üssü biçimindeki sürekli varlığın ve ilişkili idari düzenlemelerin gerekli koşulu sağladığı şeklinde yorumlanabileceğini ifade etmiştir.⁵⁹⁷ Bu tartışmaya uluslararası yargı kararlarına ilişkin görüşler çerçevesinde ışık tutmak önem taşımaktadır.

⁵⁹¹ SMEDAL'dan aktaran: CORY, T. L., "Complied for the Northwest Territories Council, British Sovereignty in the Arctic, 3 June 1936", Legal Appraisals of Canada's Arctic Sovereignty: Key Documents, 1905-1956 (Peter Kikkert ve P. Whitney Lackenbauer), **Documents on Canadian Arctic Sovereignty and Security**, Yıl: 2014, Sayı: 2, s. 180. <http://pubs.aina.ucalgary.ca/dcass/81350.pdf> (erişim tarihi: 27.11.2020).

⁵⁹² Aktaran: CORY, 2014, s. 180.

⁵⁹³ CONFORTI, 1986, s. 255-256.

⁵⁹⁴ CONFORTI, 1986, s. 256.

⁵⁹⁵ CHARNEY, Jonathan I., "The Antarctic Treaty System and Customary International Law", **International Law for Antarctica** (ed. Francesco Francioni ve Tullio Scovazzi), 2. Baskı, Kluwer Law International, The Hague, 1996, s. 57.

⁵⁹⁶ CHARNEY, 1996, s. 57.

⁵⁹⁷ BECK, 1994, s. 8-9.

Waldock'a göre, Palmas Adası, Doğu Grönland ve Clipperton Adası davaları *etkin işgal* kavramının içeriğini değiştirmiş ve *etkin işgal* kavramında, fiziki sahiplikten ziyade topraklar üzerinde devlet faaliyetlerinin icra edilmesi ve sergilenmesi ön plana çıkmıştır.⁵⁹⁸ Bu davalar doğrultusunda, yerleşim kriteri dışarıda bırakılarak, devletin, ülke içinde veya diğer devletlerle ilişkilerinde ülke dışında etkin faaliyetleri, işgal yoluyla egemenlik kazanımının temel koşulu haline gelmiştir.⁵⁹⁹ Böylelikle, kutup bölgeleri insan yaşamına elverişsiz olduğundan, bu bölgelerde işgal suretiyle toprak kazanımının mümkün olmadığı yönündeki iddianın yanlış bir hukuki önermeye dayandığı ortaya konmuştur.⁶⁰⁰

Waldock, *etkin işgali*, fiziki yerleşimden ziyade, fiilî, sürekli ve barışçı bir biçimde devlet faaliyetlerinin sergilenmesi olarak tanımlamış ve Palmas Adası, Doğu Grönland ve Clipperton Adası davaları ışığında, *etkin işgalin* koşullarını (i) egemenlik hakkının geçerli bir şekilde kazanımı için yeterli derecede, (ii) barışçı, (iii) fiilî ve (iv) sürekli bir biçimde egemenliğin icra edilmesi veya sergilenmesi olarak sıralamıştır.⁶⁰¹

Sahurie, Palmas Adası, Clipperton Adası ve Doğu Grönland davaları doğrultusunda, *etkin işgalin* (i) fiilî yerleşim ve maddi sahiplik ve (ii) devlet faaliyetleri veya egemenliğin icra edilmesi olmak üzere iki anlamı bulunduğunu, bunun sonucunda devlet faaliyetlerinin mevcudiyetinden söz edilebildiği takdirde uyuşmazlık konusu topraklarda yerleşim kurulması ve maddi eylemlerin gerçekleştirilmesinin zorunluluk arz etmediğini belirtmiştir.⁶⁰² Yazar, genel olarak topraklar üzerinde yarışan iddiaları değerlendirmek için kesin bir formül olmadığını, dolayısıyla Antarktika'nın tartışmalı durumu için de kesin bir formül ortaya konulamayacağı, Antarktika'nın kendi koşulları çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁰³

Bernhardt, Palmas Adası ve Clipperton Adası davalarında belirlenen kriterler Antarktika'ya uygulandığında, Antarktika Antlaşması yürürlüğe girmeden önce kıtada geçerli bir egemenlik hakkının varlığından söz edilip edilemeyeceği sorusuna verilecek

⁵⁹⁸ WALDOCK, 1948, s. 317.

⁵⁹⁹ WALDOCK, 1948, s. 317.

⁶⁰⁰ WALDOCK, 1948, s. 317.

⁶⁰¹ WALDOCK, 1948, s. 334-335.

⁶⁰² SAHURIE, Emilio J., **The International Law of Antarctica**, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1992, s. 259.

⁶⁰³ SAHURIE, s. 341-342.

cevabın olumsuz olduğuna işaret etmektedir.⁶⁰⁴ Antarktika Antlaşması yürürlüğe girmeden önce, hiçbir devlet kıtada yıl boyunca sürekli olarak yetki sergileyememiş, yıl boyunca *etkin işgal* gerçekleştiğinde ise diğer devletlerin yarışan iddialarıyla barışçı ve çekişmesiz bir şekilde yetkinin sergilenmesi söz konusu olmamıştır.⁶⁰⁵ Clipperton Adası davasında ortaya konan kriter bakımından, ada gibi belirli bir coğrafi birim için belirlenen formülün kıta gibi büyük bir alana uygulanması sakınca arz etmekle birlikte, 20. yüzyıl boyunca Antarktika'ya yapılan bilimsel seferlere istinaden, zaten Antarktika'nın hiçbir zaman hiçbir devletin - Clipperton davasında ifade edildiği şekilde - *mutlak ve çekişmesiz tasarrufunda* olduğu söylenemeyecektir.⁶⁰⁶ Doğu Grönland davasında değişken bir standart olarak konulduğu üzere, kabul edilebilir tek "istisna", egemenlik hakkının geçerli bir şekilde kazanımı için yeterli bir idarenin mevcudiyetidir.⁶⁰⁷ Sonuç itibarıyla, Bernhardt, *etkin işgalin* tek istisnasının etkin idare olduğunu, kutup bölgelerinde egemenlik hakkının geçerli bir şekilde kazanımı için sürekli yerleşimin zaruri bir unsur teşkil etmediğini, ancak durumun tüm özellikleri doğrultusunda yeterli bir idarenin mevcut olması gerektiğini, bunun da kolay uygulanabilir bir standart olmadığını belirtmiştir.⁶⁰⁸

Honnold'a göre, Antarktika'da etkin kontrolün yerine getirilememesi karşısında, Antarktika'da egemenlik iddia eden devletler, yoğun nüfuslu bölgelere nazaran seyrek nüfuslu veya gayrimeskun bölgelerde daha az kontrolün gerekli olduğu yönünde bir teoriye dayanmışlardır.⁶⁰⁹ *Minimum kontrol teorisi*, Doğu Grönland, Clipperton Adası, Minquiers and Ecrehos ve Palmas Adası davalarında karşımıza çıksa da, geçerli bir egemenlik hakkı kazanımı için nasıl bir kontrolün mevcut olması ve bu kontrolün ne kadar minimum olması gerektiği yönünde belirsizlik bulunmaktadır.⁶¹⁰ Yazar, bu davalardaki koşulların Antarktika'nın durumundan farklı olduğuna da işaret etmiştir. Bu davaların hiçbirisi önemli kaynaklar ve çevre planlaması bakımından tüm dünyanın menfaatini ilgilendirmemektedir ve Doğu Grönland davası dışındaki tüm davaların konusu küçük adalara ilişkindir.⁶¹¹ Ayrıca Antarktika'nın durumu, belirtilen davalardan, dava konusu topraklara ilişkin ortak hak ve erişime dair uluslararası uygulamanın geliştirilmemiş

⁶⁰⁴ BERNHARDT, 1975, s. 330.

⁶⁰⁵ BERNHARDT, 1975, s. 330.

⁶⁰⁶ BERNHARDT, 1975, s. 330-331.

⁶⁰⁷ BERNHARDT, 1975, s. 331.

⁶⁰⁸ BERNHARDT, 1975, s. 332.

⁶⁰⁹ HONNOLD, Edward, "Thaw in International Law? Rights in Antarctica under the Law of Common Spaces", **The Yale Law Journal**, Yıl: 1978, Cilt: 87, Sayı: 4, s. 821.

⁶¹⁰ HONNOLD, 1978, s.821.

⁶¹¹ HONNOLD, 1978, s.822.

olması ve ortak hakkın teyit edildiği çok taraflı bir antlaşmanın tesis edilmemiş olması bakımından ayrılmaktadır.⁶¹²

Myhre'ye göre, Palmas Adası, Clipperton Adası ve Doğu Grönland davaları birlikte değerlendirildiğinde, işgal hukukunun siyah ya da beyaz renkte olmadığı, tatmin edici olmayan gri renkte olduğu görülecektir.⁶¹³ Gerçekten de söz konusu davalarda ortaya konan minimum kontrol teorisinin yeterince açık olmadığı görülmektedir. Jennings, genel olarak işgale ilişkin temel problemin, egemenlik kazanımı için etkin sahipliğin derecesi ve türünün ve sahipliğin uygulanacağı toprakların tanımlanması olduğunu belirtmiştir.⁶¹⁴

Conforti tarafından belirtildiği üzere, Doğu Grönland davasında, adadaki yerli halk Doğu Grönland'da yaşamamasına ve uyuşmazlık konusu bölgenin büyük bir kısmı sürekli olarak buzla kaplı olmasına rağmen, USAD, Danimarka'nın egemenliğinin Doğu Grönland'ı da kapsadığına kanaat getirmiştir.⁶¹⁵ Yazar, USAD'nin kararında, Danimarka'nın Doğu Grönland'ı *etkin işgalden* ziyade, ada üzerindeki egemenlik iddiasına hiçbir devletin karşı çıkmaması ve Norveç'in Danimarka'nın iddiasını çok taraflı ve iki taraflı antlaşmalarla tanımamasının esas alındığı, Antarktika'daki egemenlik iddiaları hiçbir devlet tarafından tanınmadığından, bu davanın emsal olarak alınamayacağını belirtmiştir.⁶¹⁶

Triggs tarafından açıklandığı üzere, Palmas Adası ve Doğu Grönland davaları, *etkin işgalin* şartlarının işgal edilen toprakların durumuna bağlı olduğunu ortaya koymuş, ıssız ve seyrek nüfuslu bölgeler bakımından minimum idare yeterli görülmüş, devletin idari faaliyetleri icra etme gücü olduğu müddetçe fiilî işgalin mevcudiyeti aranmamıştır.⁶¹⁷ Yazar, Clipperton davasını değerlendirirken ise, uluslararası mahkemenin üçüncü defa fiilî sahiplik ve idari kontrolün minimum veya bu davada hiç mevcut olmadığı bir durumda uyuşmazlık taraflarından birinin egemenliğini tanıdığına işaret etmiştir.⁶¹⁸

⁶¹² HONNOLD, 1978, s.822.

⁶¹³ MYHRE, 2019, s. 11.

⁶¹⁴ JENNINGS, R. Y., **The Acquisition of Territory in International Law**, Manchester University Press, Manchester, 1963, s. 20.

⁶¹⁵ CONFORTI, 1986, s. 256.

⁶¹⁶ CONFORTI, 1986, s. 256.

⁶¹⁷ TRIGGS, 1981, s. 139.

⁶¹⁸ TRIGGS, 1981, s. 135.

Triggs'e göre, Palmas Adası, Doğu Grönland ve Clipperton Adası davalarında, toprakların seyrek nüfuslu veya gayrimeskun olmasına ve bu açıdan sürekli bir idarenin gerekli olmamasına dayanılmış, sürekli ve *etkin işgalin* imkânsız olduğu durumlarda egemenlik kazanımının da mümkün olamayacağı değerlendirilmemiştir.⁶¹⁹ Bu davalara ilişkin temel eleştiri noktasının, uyuşmazlık taraflarının iddialarından birinin geçerli olduğu varsayımı dışında diğer seçeneklerin değerlendirilmemesi olduğu söylenebilecektir.⁶²⁰ Bununla birlikte, Doğu Grönland, Palmas Adası ve Clipperton davalarının kendi tarihi ve siyasi koşulları içerisinde değerlendirilmesi gerektiği hususu da göz ardı edilmemelidir.⁶²¹

Greig, uluslararası mahkemeler tarafından toprakların ıssız, insan yaşamına elverişsiz ve seyrek nüfuslu veya gayrimeskun özelliklerine yer verilmesinin belirli bir açıdan söz konusu toprakların diğer devletlerin iddialarına konu olma olasılığından uzak olması ile açıklanabileceğini belirtmiştir.⁶²² Bu bağlamda, Doğu Grönland ve Palmas Adası davalarındaki toprak uyuşmazlığı Antarktika'nın durumundan tamamıyla farklıdır.⁶²³ Antarktika, egemenlik iddia eden devletler dışında diğer devletlerin de ilgilendiği bir bölge olmuş, Sovyetler Birliği ve ABD, egemenlik kazanımı için Uluslararası Hukukun öngördüğü koşullar yerine getirilmediğinden bahisle mevcut iddiaların geçerliliğini reddetmiş, ancak daha düşük bir standart uygulanıyor olsaydı, egemenlik iddia etmek için dayanakları bulunduğunu da ortaya koymuşlardır.⁶²⁴

Triggs, Palmas Adası ve Doğu Grönland davalarının, Antarktika'daki egemenlik sorunsalının çözümlenmesinde bağlayıcı veya ikna edici bir emsal teşkil etmediğini belirtmiştir.⁶²⁵ Bizim de katıldığımız görüş bu yöndedir. Triggs, Antarktika'daki egemenlik iddialarının geçerliliği sorunsalının mevcut iddiaların *erga omnes* uluslararası toplumun kalanına karşı sürdürülemeyeceği yönündeki siyasi tartışmadan ileri geldiği, diğer taraftan Palmas Adası, Doğu Grönland ve Clipperton Adası davalarında yargının

⁶¹⁹ TRIGGS, 1981, s. 135.

⁶²⁰ TRIGGS, 1981, s. 138.

⁶²¹ TRIGGS, 1981, s. 138-139.

⁶²² GREIG, Donald W., "Sovereignty, Territory and the International Lawyer's Dilemma", **Osgoode Hall Law Journal**, Yıl: 1988, Cilt: 26, Sayı: 1, s. 168.

⁶²³ GREIG, 1988, s. 168.

⁶²⁴ GREIG, 1988, s. 168. 1924 yılında ABD Dışişleri Bakanı Hughes, bilinmeyen toprakların keşfi durumunda, söz konusu topraklar resmî olarak sahiplik altına alınmış olsa bile, keşfin akabinde keşfedilen topraklarda fiilen yerleşim kurulmadığı müddetçe geçerli bir egemenlik iddiasının varlığından söz edilemeyeceğini belirtilmiştir. HUGHES'tan aktaran: HACKWORTH, 1940, s. 399.

⁶²⁵ TRIGGS, 1981, s. 139.

kendisini iki tamamlanmamış hak arasında bir seçim yapmak durumunda gördüğü, bu açıdan söz konusu davaların Antarktika'da egemenlik sorunsalından ayrıldığıni özellikle vurgulamıştır.⁶²⁶

Bu çerçevede doktrinde, Antarktika'daki egemenlik sorunsalı bakımından özellikle Palmas Adası, Doğu Grönland ve Clipperton Adası davaları üzerinde durulduğu görülmektedir. Söz konusu davalar belirli açılardan eleştiri konusu olmuş ve bu davaların Antarktika'daki egemenlik sorunsalından farklılığı konusunda çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Bu davalarda, *etkin işgalin* koşullarının, işgal edilen toprakların seyrek nüfuslu veya gayrimeskun olmasına bağlı olarak farklılık arz ettiği ortaya konulmuş, seyrek nüfuslu veya gayrimeskun topraklar açısından fiilî işgalin varlığı aranmamıştır.

Önemle vurgulamak gerekir ki, uluslararası yargı kararları sadece tarafları bağlar ve emsal niteliğine sahip değildir. UAD Statüsü'nün 59. maddesinde, UAD kararlarının sadece uyuşmazlığın tarafları bakımından ve karar verilen dava için bağlayıcı olduğu öngörülmüştür. Bununla birlikte, uluslararası mahkemeler tarafından kimi zaman daha önce verilmiş bulunan uluslararası yargı kararlarına atıf yapıldığı görülmektedir. Her somut vaka kendi hukuki, tarihi ve siyasi koşulları çerçevesinde değerlendirilmelidir. Söz konusu kararlar, uluslararası mahkemelerin *etkin işgal* doktrinine yaklaşımını ortaya koymak için önem taşımakla birlikte, Antarktika'daki egemenlik sorunsalı bakımından emsal teşkil etmemektedir.

2.2.2.2. Sektör Teorisi

Ülke kazanım yöntemlerinden işgal ile ilgili olarak yapılan bu açıklamalardan sonra Antarktika kıtası üzerinde egemenlik iddia eden devletler tarafından ileri sürülen sektör teorisi⁶²⁷ ele alınmalıdır. Birleşik Krallık, Yeni Zelanda, Fransa, Avustralya, Arjantin, Şili Antarktika kıtası üzerinde egemenlik iddialarını Güney Kutbu'na kadar uzanan sektörlerle sınırlandırmış, Norveç ise aynı amaçla egemenlik iddia ettiği toprakların yan sınırlarını boylamları kullanarak belirlemiştir.⁶²⁸

⁶²⁶ TRIGGS, 1981, s. 129.

⁶²⁷ Bazı yazarlar, sektör ilkesi veya sektör doktrini terimini kullanmayı tercih etmektedir.

⁶²⁸ JOYNER, 1992, s. 57.

Norveç ile ilgili olarak eklemek gerekir ki, yukarıda açıklandığı üzere, Norveç Dışişleri Bakanlığı'nın 2016 tarihli raporunda, 1900'lu yılların başlangıcından itibaren Norveç'in temel kutup politikasının sektör teorisinin reddi olduğu, fakat egemenlik iddiasının lafzı itibarıyla uygulamada çok farklı bir anlam taşıması amaçlanmadığı, Norveç otoritelerinin Norveç'in iddiasının Güney Kutup noktasına kadar uzanan şekilde yorumlanmasına itiraz etmediklerine yer verilmiştir.⁶²⁹ Rapor içeriğinde yer verilen Antarktika'daki egemenlik iddialarına ilişkin haritaya göre, Norveç sınırlarının diğer sektörlere benzer şekilde Güney Kutup noktasına kadar uzandığı görülmektedir.⁶³⁰

Kutup bölgelerinde sektör teorisi düşüncesinin temelinde, devletlerin Güney Kutbu'na veya Kuzey Kutbu'na kadar uzanan iki belirli boylam çizgisi arasında kalan topraklar ve deniz alanlarında Uluslararası Hukukun toprak kazanım yöntemlerine ilişkin koşullarını yerine getirme gerekliliği olmaksızın egemenlik iddia edebilmesi yatmaktadır.⁶³¹ Antarktika'da egemenlik iddia edilen alanlar, Güney Kutup noktasında birleşen iki boylam ile birbirinden ayrılmakta ve pasta dilimlerine benzetilmektedir.⁶³²

Sektör teorisi, ilk defa 20. yüzyılın başında Arktik bölgesine ilişkin olarak Kanada tarafından ileri sürülmüştür.⁶³³ Kanadalı Senatör Pascal Poirier, Senato'da yaptığı 20 Şubat 1907 tarihli konuşmasında, egemenlik alanı Arktik bölgesine uzanan devletin ülkesinin doğusundan kuzeye doğru uzanan çizgi ile batısından kuzeye doğru uzanan çizgi arasındaki sularda bulunan tüm kara parçaları üzerinde hakkı bulunduğunu, Kuzey Kutbu'na kadar bu iki çizgi arasındaki tüm kara parçalarının, toprakları bu bölgeye bitişik devletlere ait olduğunu, Arktik bölgesinde sınırları olan tüm devletlerin egemenlik alanlarını Kuzey Kutbu'na doğru genişletebileceğini ifade etmiştir.⁶³⁴

Arktik sektörü, devletlerin tartışmasız olarak yetkisinde kalan topraklar üzerinden Arktik Çemberi boyunca uzanan hat ile Kuzey Kutbu'ndan güneye devletlerin topraklarının

⁶²⁹ Norveç'in egemenlik iddiası konusunda bakınız s. 68-71.

⁶³⁰ Norveç'in egemenlik iddiası konusunda bakınız s. 68-71.

⁶³¹ CHURCHILL, Robin R., "Claims to Maritime Zones in the Arctic – Law of the Sea Normality or Polar Peculiarity?", **The Law of the Sea and Polar Maritime Delimitation and Jurisdiction** (ed. Alex G. Oude Elferink ve Donald R. Rothwell), Kluwer Law International, The Hague, 2001, s. 121.

⁶³² JOYNER, 1992, s. 56.

⁶³³ CONFORTI, 1986, s. 253.

⁶³⁴ BROS, Holland (ed.), **Debates of the Senate of the Dominion of Canada 1906-7, Third Session-Tenth Parliament**, S. E. Dawson, Ottawa, 1907, s. 271, https://parl.canadiana.ca/view/oop.debates_SOC1003_01/1?r=0&s=1 (erişim tarihi: 30.03.2020).

Arktik Çemberi'yle kesiştiği en doğudaki ve en batıdaki noktalarına kadar uzanan boylamlarla tanımlanan yan sınırlar arasında alan olarak açıklanmaktadır.⁶³⁵ Sektör teorisinde, toprakları Arktik bölgesine uzanan devletlerin ülkelerinin kuzeyinde kalan kara parçası, su ve buz olmak üzere tüm alan üzerinde hak iddia edebileceği kabul edilmektedir.⁶³⁶ Bu iddia coğrafi ilişkiye dayandığından, Arktik çemberi boyunca devletin ülkesinin ve hak iddia edilen alanın bitişik olması gerekmektedir.⁶³⁷ Sektör teorisinin temeli yakınlık doktrinine dayanmaktadır.⁶³⁸

Sovyetler Birliği, 1926 yılında, Arktik bölgesi için resmî olarak sektör teorisine dayanarak egemenlik iddiasında bulunmuştur.⁶³⁹ Sovyetler Birliği hükûmetinin aldığı 1926 tarihli karara göre, Sovyetler Birliği tarafından kararın ilan edildiği tarihte diğer bir devletin toprağı olarak tanınmayan ve Sovyetler Birliği kıyılarının kuzeyinde Kuzey Okyanusu'nda yer alan ve Kuzey Kutbu'na uzanan 33 derece 4 dakika 35 saniye doğu boylamı ve 168 derece 49 dakika 36 saniye batı boylamı arasında kalan keşfedilmiş veya ileride keşfedilecek tüm topraklar ve adalar Sovyetler Birliği toprağı olarak ilan edilmiştir.⁶⁴⁰ Kanada tarafından sektör iddiasını öngören herhangi bir hukuki düzenleme kabul edilmemiştir.⁶⁴¹ Bununla birlikte, Kanada'nın resmî haritalarına göre, Kanada topraklarının sınırlarının Kuzey Kutbu'na kadar uzandığı görülmektedir.⁶⁴²

Arktik devletleri arasında, Joyner, sektör teorisinin Kanada ve Sovyetler Birliği tarafından desteklendiği, Norveç, ABD ve Danimarka tarafından ise reddedildiğine işaret etmiştir.⁶⁴³ Shaw da Norveç, Danimarka, ABD ve Finlandiya'nın sektör teorisine dayanan iddialar ileri sürmekten kaçındığı, dolayısıyla sektör teorisinin siyasi bir savdan başka bir şey

⁶³⁵ HEAD, Ivan L., "Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions", **McGill Law Journal**, Yıl: 1963, Cilt: 9, Sayı:3, s. 202-203.

⁶³⁶ HEAD, 1963, s. 203.

⁶³⁷ HEAD, 1963, s. 203.

⁶³⁸ JOYNER, 1991, s. 218.

⁶³⁹ HEAD, 1963, s. 206.

⁶⁴⁰ UN Doc. A/CN.4/38, 1950, s. 6, https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_38.pdf (erişim tarihi: 28.11.2020).

⁶⁴¹ PHARAND, Donat, **Canada's Arctic Waters in International Law**, Cambridge University Press, New York, 1988, s. 76.

⁶⁴² Kanada haritası için bakınız **Canada Political Divisions**, https://ftp.maps.canada.ca/pub/nrcan_rncan/raster/atlas_6_ed/reference/eng/can_eng.pdf (erişim tarihi: 29.11.2020).

⁶⁴³ JOYNER, Christopher J., "Ice-Covered Regions in International Law", **Natural Resources Journal**, Yıl: 1991, Cilt: 31, Sayı: 1, s. 218-219. Kaczorowska, sektör teorisinin uluslararası toplum tarafından hiçbir zaman kabul edilmediğini, BMDHS'nin kabulü de bu tartışmaları sonlandırdığını, zira BMDHS'de kıyı devletleri için 200 deniz miline kadar münhasır ekonomik bölge öngörüldüğünü belirtmiştir. KACZOROWSKA, 2010, s. 297.

olarak değerlendirip değerlendirilemeyeceğinin oldukça şüpheli olduğunu vurgulamıştır.⁶⁴⁴ Pharand, Antarktika'da ise, Norveç'in, iddiasını tanımlamak için tam sektör kullanmayı reddettiği ve ABD ve Sovyetler Birliği'nin, tüm sektör iddialarına karşı çıktığı ve egemenlik iddiasında da bulunmadığını ifade etmiştir.⁶⁴⁵ Bununla birlikte, Norveç Dışişleri Bakanlığı'nın 2016 tarihli raporu bağlamında, Norveç'in sektör teorisine sonuçları bakımından karşı çıkmadığı anlaşılmaktadır.

Arktik bölgesinde uygulandığı şekilde sektör teorisinin Antarktika'da uygulanabilirliği önemli bir tartışma konusudur. Smedal'a göre, Antarktika'da, hiçbir devletin topraklarının kutup dairesini kesecek kadar güneye uzanmaması ve buradaki toprakların hiçbir devlet tarafından etkin olarak egemenlik altına alınmaması karşısında, eğer Arktik bölgesinde uygulandığı şekilde aynı dayanak esas alınacaksa, sektör iddiası ileri sürmek mümkün olmamalıdır.⁶⁴⁶ Benzer şekilde Conforti'ye göre, sektör teorisi coğrafi bir temele dayanmakta olup, Antarktik sektörlerinin coğrafi dayanağı bulunmaması, egemenlik iddia eden hiçbir devletin topraklarının 60 derece güney enleminin ötesine uzanmaması karşısında, sektör teorisinin Antarktika'da uygulanabilir olmadığı değerlendirilmektedir.⁶⁴⁷ Bu görüşler doğrultusunda, coğrafi ilişkiye dayanan sektör teorisinin Antarktika'da uygulanabilir olmadığı sonucu çıkmaktadır. Bununla birlikte, Joyner tarafından açıklandığı üzere, sektör teorisinin Uluslararası Hukukta kabul edilebilir bir temeli bulunmamaktadır, zira bu teori *etkin işgal* doktrinini göz ardı etmektedir.⁶⁴⁸

2.2.2.3. Uti Possidetis Juris

Uti possidetis, dekolonizasyon neticesinde bağımsızlıklarını kazanan devletlerin sınırlarının belirlenmesine ilişkin bir kavramdır. *Uti possidetis*, temel olarak dekolonizasyon sonucunda ortaya çıkan devletlere, bağımsızlıklarını kazandıkları tarihte sahip oldukları idari koloni sınırlarının varsayımsal olarak "miras kalmasını" ifade etmektedir.⁶⁴⁹ Bu bağlamda, sömürgeci devletin belirlediği idari sınırların, söz konusu

⁶⁴⁴ SHAW, 2019, s. 381.

⁶⁴⁵ PHARAND, 2008, s. 79.

⁶⁴⁶ Aktaran: CORY, 2014, s. 178.

⁶⁴⁷ CONFORTI, s. 254.

⁶⁴⁸ JOYNER, 1992, s. 57.

⁶⁴⁹ RATNER, Steven R., "Drawing a Better Line: *Uti Possidetis* and the Borders of New States", **The American Journal of International Law**, Yıl: 1996, Cilt: 90, Sayı: 4, s. 590.

devletlerin bağımsızlıklarını kazandıkları sırada korunması gerektiği benimsenmektedir. *Uti possidetis*, 1800'lerin başında Latin Amerika'da, 1950'lerin başında Afrika'da ve Asya'da uygulanmış, sömürge durumunun dışında Sovyet Birliği'nin, Yugoslavya'nın ve Çekoslovakya'nın dağılması sırasında da *uti possidetis* ilkesinin ilişkisine tanık olunmuştur.⁶⁵⁰ *Uti possidetis*'in kökeni Roma Hukukuna dayanmaktadır.⁶⁵¹

Kolombiya ve Venezuela arasındaki 1922 tarihli sınır davasında *uti possidetis* şu şekilde açıklanmıştır:⁶⁵²

“19. yüzyılın ikinci yarısında, Orta ve Güney Amerika'daki İspanya kolonileri bağımsızlığı ilan ettiklerinde, 1810 uti possidetis juris adını verdikleri anayasal ve uluslararası bir hukuk ilkesi kabul etmişlerdir. Bu ilke, yeni kurulan devletlerin sınırlarının halef oldukları İspanyol eyaletlerinin sınırlarıyla aynı olması kuralını getirmiştir. Bu genel ilke, eski İspanyol Amerikasının hiçbir toprağının sahipsiz olmadığına dair mutlak bir kural oluşturulması yönünde fayda sağlamıştır. Muhakkak İspanyollar tarafından işgal edilemeyen birçok bölge, keşfedilmeyen ve uygarlık düzeyine erişmemiş yerlilerin yerleşim kurduğu birçok bölge bulunmaktadır, ancak bu bölgeler ... hukuken İspanyol eyaletlerine halef olan ilgili devletlere ait olarak görülmüştür. Bu bölgeler, fiilen işgal altına alınmamış olmasına karşın, varılan ortak mutabakat çerçevesinde, başlangıçtan itibaren yeni devletler tarafından hukuken işgal edilmiş sayılmıştır. ...Bu ilke aynı zamanda umulduğu üzere yeni devletler arasındaki sınır uyuşmazlıklarının ortadan kaldırılması bakımından da yarar sağlamıştır. ...”

19. yüzyılda Orta ve Güney Amerika'da uygulanan *uti possidetis*, 20. yüzyılda Afrika'da uygulanmıştır. Burkina Faso ve Mali Cumhuriyeti arasındaki 1986 tarihli sınır davasında, yeni Afrika devletleri tarafından sömürgeci devletlerin belirlediği idari sınırlara saygı gösterilmesi durumunun, sadece bir Uluslararası Teamül Hukuku ilkesinin oluşumuna katkı sağlayan ve Afrika kıtasıyla sınırlı etki doğuran bir uygulama olarak görülmemesi,

⁶⁵⁰ RATNER, 1996, s. 590. *Uti possidetis* doktrininin gelişimi hususunda ayrıca bakınız SHAW, Malcolm N., “The Heritage of States: The Principle of *Uti Possidetis Juris* Today”, Yıl: 1996, Cilt: 67, Sayı:1, **British Yearbook of International Law**, s. 98-111.

⁶⁵¹ RATNER, 1996, s. 592.

⁶⁵² Aktaran: SCOTT, James Brown, “The Swiss Decision in the Boundary Dispute between Colombia and Venezuela”, **The American Journal of International Law**, Yıl: 1992, Cilt: 16, Sayı: 3, s. 428.

Afrika'da genel kapsamlı bir kuralın uygulanması şeklinde değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁶⁵³

Uti possidetis olarak yapılan açıklamalar esas itibarıyla *uti possidetis juris*'i ifade etmektedir. Doktrinde *uti possidetis de facto* kavramından da söz edilmektedir. Brezilya'ya özgü olan bu kavram, bağımsızlık tarihindeki *de facto* durumun dikkate alınması anlamını taşımaktadır.⁶⁵⁴ Diğer taraftan, *uti possidetis juris*, sömürge durumundan bağımsızlıklarını kazanan devletlerin bağımsızlıklarını kazandıkları sırada sömürgeci devlet tarafından belirlenmiş bulunan sınırların korunması anlamına gelmektedir.

Konuyla ilişkisi itibarıyla 7 Haziran 1494 tarihli Tordesillas Antlaşması'ndan bahsetmekte fayda bulunmaktadır. 1493 yılında Papa VI. Alexander tarafından düzenlenen Papalık Fetvası'nda, Cape Verde Adaları'nın 100 fersah (yaklaşık 320 mil) batısından bir kutuptan diğer bir kutup noktasına uzanan bir sınır çizgisi belirlenmiş, bu çizginin batısındaki tüm yeni keşfedilmiş ve keşfedilecek topraklar için İspanya'ya münhasır hak verilmiş,⁶⁵⁵ doğusundaki topraklar için ise Portekiz'e hak tanınmıştır. İspanya ve Portekiz arasında akdedilen Tordesillas Antlaşması ile bu çizgi Cape Verde Adaları'nın 370 fersah (1185 mil) batısına (yaklaşık 46 derece 30 dakika batı boylamına) çekilmiştir.⁶⁵⁶ Tordesillas Antlaşması'nda, boylam kullanılarak bir kutuptan diğer bir kutup noktasına uzanan bir sınır tayin edilmiş, bu sınırın batısındaki tüm topraklar İspanya'ya ve doğusundaki tüm topraklar ise Portekiz'e tahsis edilmiştir.⁶⁵⁷ Şili ve Arjantin de Tordesillas Antlaşması'na dayanarak Antarktika'da hak iddia etmişlerdir. Şili ve Arjantin Antarktika'daki hak iddialarında *uti possidetis* kavramına dayanmışlardır.

Şili ve Arjantin'in Tordesillas Antlaşması'na dayanan hak iddialarına ilişkin doktrinde çeşitli görüşler dile getirilmiştir. Bu görüşlere göre, İspanya'nın dağılması sırasında

⁶⁵³ Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali), Judgment of 22 December 1986, **I.C.J. Reports 1986**, s. 565., <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-00-EN.pdf> (erişim tarihi: 21.04.2021).

⁶⁵⁴ NESI, Giuseppe, "Uti possidetis Doctrine", **Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, 2018, <https://opil-ouplaw-com.peacepalace.idm.oclc.org/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1125?rsk=IYSAS4&result=1&prd=OPIL> (erişim tarihi: 21.04.2021).

⁶⁵⁵ Britannica, The Editors of Encyclopaedia, "Treaty of Tordesillas", **Encyclopedia Britannica**, 2020, <https://www.britannica.com/event/Treaty-of-Tordesillas> (erişim tarihi: 30.11.2020).

⁶⁵⁶ Treaty of Tordesillas, 2020.

⁶⁵⁷ PHARAND, 2008, s. 3.

İspanya veya İspanya'nın önceki sömürgeleri tarafından Antarktika'nın varlığının ya da konumunun bilinmemesi karşısında, Şili veya Arjantin'in Antarktika'nın herhangi bir kısmını kazanmış olması mümkün bulunmamaktadır.⁶⁵⁸ Bu hak iddialarının otomatik olarak geçtiği kabul edilse bile, Şili ve Arjantin, İspanya'nın konumunda olacak ve toprak kazanımı için keşif ve akabinde *etkin işgal* yöntemlerini uygulaması gerekecektir.⁶⁵⁹ 1493 tarihli Papalık Fetvası ve 1494 tarihli Tordesillas Antlaşması, İspanya ve Portekiz arasında yeni ilhak alanlarını belirlemede bulunduğu ve İspanya ve Portekiz'i bağlayıcı nitelikte olduğundan, Arjantin'in söz konusu enstrümanları İspanya'dan "miras" yoluyla kazanabileceği bir hak olarak değerlendirmesi mümkün değildir.⁶⁶⁰ Aynı durum Şili için de geçerlidir. Ayrıca, selef devletin sahipliğinde olmayan topraklara Arjantin ve Şili'nin halef olması mümkün bulunmamaktadır.⁶⁶¹ Bu görüşler ışığında, Tordesillas Antlaşması'nın Arjantin ve Şili'nin hak iddialarında geçerli bir dayanak teşkil etmediği değerlendirilebilecektir.

2.2.2.4. Yakınlık Doktrini

Filî işgalin kimi durumlarda çok zor veya imkânsız olmasına binaen, Uluslararası Hukukta *yakınlık*⁶⁶² veya *coğrafi yakınlık*⁶⁶³ olarak adlandırılan doktrin ortaya çıkmıştır.⁶⁶⁴ Yakınlık doktrinine göre, bir toprağın belirli bir kısmının *etkin işgal* edilmesi, işgal edilen kısım ile tek bir coğrafi birim olarak değerlendirilebilecek kadar yakın konumda bulunan henüz işgal edilmemiş toprakların tamamında egemenlik hakkı tanınmasını sağlamaktadır.⁶⁶⁵ Aynı doktrin, küçük farklılıklarla yabancı literatürde *proximity* (yakınlık), *propinquity* (yakınlık), *hinterland* (kıyının gerisindeki toprak parçası), *adjacency* (bitişiklik), *continuity* (devamlılık), *geographic unity* (coğrafi birlik), *region of attraction* (çekim bölgesi) gibi değişik şekillerle de isimlendirilmiştir.⁶⁶⁶

⁶⁵⁸ BERNHARDT, 1975, 346.

⁶⁵⁹ BERNHARDT, 1975, s.346.

⁶⁶⁰ WALDOCK, 1948, s. 322.

⁶⁶¹ HAYTON, Robert, D, "The "American" Antarctic", **The American Journal of International Law**, Yıl: 1956, Cilt: 50, Sayı: 3, s. 601.

⁶⁶² Burada kullanılan terim *contiguity*'dir.

⁶⁶³ Burada kullanılan terim *geographic proximity*'dir.

⁶⁶⁴ PHARAND, 2008, s. 28.

⁶⁶⁵ PHARAND, 2008, s. 28.

⁶⁶⁶ PHARAND, 2008, s. 28.

Palmas Adası davasında hakem Huber, *ülkesel egemenliğin* dayanağı olarak yakınlığın Uluslararası Hukukta temeli bulunmadığını ifade etmiştir.⁶⁶⁷ Huber'in yaklaşımına göre, *etkin işgal* dışında, yakınlığın, egemenlik iddiasının dayanağı olarak ileri sürülmesinin herhangi bir hukuki temeli bulunmamakta olup, yeni topraklar üzerinde egemenlik kazanımının yegane yöntemi, devlet faaliyetlerinin etkin olarak sergilenmesi suretiyle *etkin işgalin* gerçekleştirilmesidir.⁶⁶⁸ Bununla birlikte, Huber, egemenliğin belirli topraklar üzerinde etkin bir şekilde sergilenmesi durumunda, devamlılık veya yakınlığın, egemenliğin sergilenmesinin etki ettiği nispette sınırların belirlenmesinde ilgili bir faktör olarak dikkate alınabileceğini de kabul etmiştir.⁶⁶⁹

Yakınlık ve diğer ilgili coğrafi doktrinler, *etkin işgalin* sınırlarının belirlenmesinde dikkate alınmakla birlikte, egemenlik hakkının bağımsız kaynağını teşkil etmemektedir.⁶⁷⁰ Geçerli bir toprak kazanımının hukuki temelini teşkil etmek için yakınlık ve diğer coğrafi doktrinler tek başına yeterli görülmemektedir.⁶⁷¹ Ancak, bunun iki olası istisnası bulunmakta olup, bunlardan birincisinin denize kıyısı olan devletlerin kara sularında bulunan adalar, ikincisinin ise bir ada grubu veya takımadanın parçasını oluşturacak şekilde ada grubuyla ya da takımadayla yeterli düzeyde bağlantılı bulunan adalar olduğu söylenebilecektir.⁶⁷²

Triggs, sektör iddialarının, egemenlik iddia eden devletlerin mevcut topraklarına yakın olmaması, Antarktika'nın izole bir kıta olması ve hiçbir devletin topraklarının Antarktik çemberine kadar dahi uzanmaması, yakınlık doktrininin 1885 Afrika Konferansı Deklarasyonu'nda reddedilmesi ve Palmas Adası davasında Uluslararası Hukukun bir ilkesi olarak kabul edilmemesi karşısında, bu doktrinin Antarktika'da hiçbir şekilde uygulanmayacağını değerlendirmiştir.⁶⁷³

Waldock'a göre, Şili ve Arjantin sektörleri, Şili ve Arjantin ile doğal bir coğrafi birim oluşturmamaktadır.⁶⁷⁴ Benzer şekilde, Conforti'ye göre, Antarktika kıtasının tamamı tek

⁶⁶⁷ Island of Palmas case, s. 869.

⁶⁶⁸ WALDOCK, 1948, s. 343.

⁶⁶⁹ WALDOCK, 1948, s. 343.

⁶⁷⁰ WALDOCK, 1948, s. 342.

⁶⁷¹ PHARAND, 2008, s. 42.

⁶⁷² PHARAND, 2008, s.42

⁶⁷³ TRIGGS, 1981, s. 141.

⁶⁷⁴ WALDOCK, 1948, s. 346.

başına bir coğrafi birim teşkil etmektedir.⁶⁷⁵ Antarktika ayrı bir kıtadır ve diğer kıtalardan da oldukça uzak bir konumda yer almaktadır. Yakınlık doktrininin Antarktika için uygulanabilir olmadığı kabul edilmektedir.⁶⁷⁶

2.3. ANTARKTİKA ANTLAŞMASI SİSTEMİ

AAS'nin ilk halkası, 1959 yılında kabul edilen Antarktika Antlaşması'dır. Antarktika Antlaşması'nın temel amaçları, Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlara mahfuz tutulmasını ve Antarktika'da bilimsel araştırma özgürlüğünü ve bilimsel iş birliğini temin etmektir.⁶⁷⁷ Antarktika Antlaşması'nı takiben Antarktika kıtasına ilişkin zaman içerisinde kabul edilen uluslararası enstrümanlar doğrultusunda kapsamlı bir sistem oluşturulmuştur. Antarktika Antlaşması temelinde oluşturulan yönetim sistemi AAS olarak adlandırılmaktadır. AAS çerçevesinde, yıllar içerisinde yeni politikalar geliştirilmiş, özellikle Antarktik çevresinin korunmasını temin etmek için önemli adımlar atılmıştır.⁶⁷⁸

AAS tanımı, Antarktika Antlaşması, Antarktika Antlaşması bünyesinde kabul edilen yürürlükteki önlemler, Antarktika Antlaşması ile ilişkili bulunan yürürlükteki ayrı uluslararası enstrümanlar ve söz konusu enstrümanlar bünyesinde kabul edilen yürürlükteki önlemler olarak yapılmaktadır.⁶⁷⁹ Bu tanım ışığında, AAS, (i) AAS'nin normatif kısımlarının temelini oluşturan Antarktika Antlaşması, (ii) Antarktika Antlaşması Danışma Toplantıları⁶⁸⁰ çerçevesinde kabul edilen yürürlükteki önlemler, (iii) Antarktika

⁶⁷⁵ CONFORTI, 1986, s. 255.

⁶⁷⁶ CONFORTI, 1986, s. 254-255.

⁶⁷⁷ SCULLY, Tucker, "The Development of the Antarctic Treaty System", **Science Diplomacy: Antarctica, Science and the Governance of International Spaces** (ed. Paul Arthur Berkman, vd.), Smithsonian Institution Scholarly Press, Washington, 2011, s. 30.

⁶⁷⁸ KACZOROWSKA, 2010, s. 298.

⁶⁷⁹ Bu tanım, Madrid Protokolü'nün 1. maddesinde öngörülmektedir. Esas itibarıyla AMKFDS'de de AAS'nin kapsamına ilişkin bir düzenlemeye yer verildiği görülmektedir. AMKFDS'nin 2. maddesine göre, AAS, Antarktika Antlaşması'nı, Antarktika Antlaşması bünyesinde kabul edilen yürürlükteki önlemleri ve Antarktika Antlaşması ile ilişkili bulunan ayrı hukuki enstrümanları kapsamaktadır. AMKFDS, hiçbir devlet tarafından onaylanmamıştır. Doktrinde yer verildiği üzere, Madrid Protokolü'nde, *ayrı hukuki enstrümanlar* ifadesi yerine, *ayrı uluslararası enstrümanlar* ifadesi tercih edilmiş, böylelikle ayrı enstrümanların antlaşma karakterine vurgu yapılmış ve ulusal hukuk düzenlemelerinin AAS kapsamında değerlendirilmesi olasılığının önüne geçilmiştir. WATTS, Arthur, **International Law and the Antarctic Treaty System**, Grotius Publications Limited, Cambridge, 1992, s. 292-293. Bununla birlikte, Protokol metnindeki tanımda, uluslararası enstrümanların yürürlükte bulunması koşulu öngörülmüş, ayrıca uluslararası enstrümanlar bünyesinde kabul edilen önlemlere yer verilmiştir. Madde metninde söz konusu uluslararası enstrümanların yürürlükte bulunması şartı öngörüldüğünden, AMKFDS, AAS'ye dâhil bulunmamaktadır.

⁶⁸⁰ Kısaca "AADT" olarak anılacaktır.

Antlaşması temelinde kabul edilen yürürlükteki uluslararası antlaşmalar (1972 tarihli AFKS, 1980 tarihli ADCKKS, 1991 tarihli *Madrid Protokolü* ve ekleri) ve (iv) bu uluslararası antlaşmalar bünyesinde kabul edilen yürürlükteki önlemleri kapsamaktadır.⁶⁸¹ Bu kısımda Antarktika Antlaşması'nın beraberinde bahsi geçen yürürlükteki uluslararası antlaşmalara dair bir inceleme yapılacaktır. Bununla birlikte, antlaşma gibi mütalaa edilen 1964 tarihli AFFKKÖ ve hiçbir devlet tarafından onaylanmamış bulunan 1988 tarihli AMKFDS'ye ilişkin de kısaca bilgi verilecektir.

2.3.1. Antarktika Antlaşması

Antarktika Antlaşması, AAS'nin temelini oluşturmaktadır. Antarktika Antlaşması hükümlerini incelemeyen önce Antarktika Antlaşması'nın oluşum sürecini aktarmakta fayda bulunmaktadır. Antarktika Antlaşması'nın oluşum sürecine baktığımızda, başlangıçta belirlenen birçok hususun Antlaşma'nın bir parçası haline geldiği görülmektedir.

2.3.1.1. Antarktika İçin Vesayet Rejimi Önerisi

Antarktika Antlaşması'nın kökeni, ABD tarafından 1948 yılında ortaya konulan öneriye dayanmaktadır.⁶⁸² 1948 yılından itibaren ABD Antarktika Antlaşması'nın oluşum sürecinde aktif ve önemli bir rol oynamıştır. İlk olarak Antarktika için vesayet rejimi tartışılmıştır.⁶⁸³ ABD Politika Planlama Birimi'nin 9 Haziran 1948 tarihli *Antarktika* konulu raporunda, ABD'nin vesayet rejimi önerisine ilişkin aşağıdaki açıklamalara yer verilmiştir:⁶⁸⁴

“...BM Şartı'nda vesayetin gayrimeskun bölgelere uygulanmasını engelleyecek herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Hatta Antarktika kıtası üzerinde vesayetin kurulması, 76. maddesinde belirtildiği üzere sistemin dört temel amacından ilki olan “uluslararası barış ve güvenliğin geliştirilmesi”

⁶⁸¹ VIDAS, Davor, “The Antarctic Treaty System in the international community: an overview”, **Governing the Antarctic: the effectiveness and legitimacy of the Antarctic Treaty system**, (ed. Olav Schram Stokke ve Davor Vidas), Cambridge University Press, Cambridge, 1996, s. 42-43.

⁶⁸² HANESSIAN, John, “The Antarctic Treaty 1959”, **The International and Comparative Law Quarterly**, Yıl: 1960, Cilt: 9, Sayı: 3, s. 436.

⁶⁸³ HANESSIAN, 1960, s. 437.

⁶⁸⁴ **Foreign Relations of the United States, 1948, Volume 1, Part 2, General; The United Nations**, United States Government Printing Office, Washington, 2018a, s. 768-769. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v01p2> (erişim tarihi: 04.12.2020).

bağlamında açıklanabilecektir. ...BM Vesayet Konseyi bünyesinde oluşturulacak vesayet ortak bir niteliğe haiz olacaktır. ...Bölgedeki öncelikli ilginin ulusal prestijden ziyade bilim olması durumu, vesayetin rejiminin idaresinde öncelikle bilimsel araştırmaların koordine edilmesi, daimî bilim istasyonlarının işletilmesi ve sürdürülmesi, bilimsel seferlerin düzenlenmesi ve benzeri faaliyetlerin esas alınmasını gerektirmektedir. ...belirli bir zaman sonra bölgede meşru menfaatleri olan ve bölgenin bilimsel gelişimine önemli derecede katkı sağlayabilecek diğer ulusların Antarktika'nın uluslararası yönetimine katılması kabul edilebilecektir. Nitekim, Güney Afrika Birliği, Antarktika'da keşif yapmamış ve bölge üzerinde iddiada bulunmamış ise de, Güney Afrika Birliği'nin limanları Antarktika sularındaki faaliyetler için bir üs işlevi görmektedir ve iddiada bulunduğu alt-Antarktika'daki sulara yer alan belirli adaların meteorolojik gözlemleri daha iyi koordine etmek ... için de uluslararası yönetime dâhil edilmesi söz konusu olabilecektir. ...Ancak, orijinal sözleşmeye taraf olmayan devletlerin sonradan uluslararası rejime katılımına dair herhangi bir hüküm, Sovyetler Birliği'nin ve yörüngesindeki diğer devletlerin katılmasına imkân vermeyecek şekilde düzenlenmelidir. ...”

Raporla ilgili dikkat çekici olan husus en baştan itibaren bilimsel araştırma vurgusunun yapılıyor olmasıdır. Ayrıca kıtanın bilimsel gelişimine katkı sağlayabilecek diğer ulusların Antarktika'nın yönetimine kabulüne yer verilmesi önemli bir husustur. Zira Antarktika Antlaşması da Antarktika'nın bilimsel gelişimine katkı sağlayan devletlerin uluslararası yönetime katılımına dair düzenleme içermektedir. Raporla ayrıca uluslararası rejim tesis edilecek alanın Antarktika kıtasını ve başlangıçta Güney Shetland ve Güney Orkney adaları hariç olmak üzere 60 derece güney enleminin güneyinde kalan tüm adaları kapsamayı öngörülmüştür.⁶⁸⁵ Raporla yer verilen bazı hususlarının Antarktika Antlaşması'nın bir parçası haline geldiği görülmektedir.

Söz konusu dönemde Soğuk Savaş'ın etkileriyle Antarktika'nın uluslararası yönetimine Sovyetler Birliği dâhil edilmek istenmemiştir. Raporla Sovyetler Birliği ve onun “yörüngesindeki” devletlerden söz edilmektedir. Bu noktada *uydu devlet* kavramından kısaca bahsetmekte fayda bulunmaktadır. *Uydu devlet*, yabancı bir devletin hakimiyeti altında bulunan ülkeyi ifade etmektedir.⁶⁸⁶ ABD Ulusal Güvenlik Konseyi'nin 8 Aralık 1949 tarihli 58/2 sayılı *ABD'nin Doğu Avrupa'daki Sovyet Uydu Devletlerine Karşı Politikası* isimli raporunda, *uydu devletin* Kremlin yönetimine karşı sorumlu devlet olarak

⁶⁸⁵ Foreign Relations of the United States, 2018a, s. 769-770.

⁶⁸⁶ “Definition of ‘satellite nation’”, **Collins English Dictionary**, <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/satellite-nation> (erişim tarihi: 05.12.2020).

tanımlandığını, bu tanım doğrultusunda Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Romanya'nın *uydu devlet* olduğu belirtilmiştir.⁶⁸⁷

ABD, Birleşik Krallık, Şili ve Arjantin'e, BM Genel Kurulu'nun onayına sunmadan önce ABD ve Antarktika'da egemenlik iddia eden yedi devletin koşulları üzerinde mutabakata varacağı bir BM vesayet rejimi oluşturulmasını önermiştir.⁶⁸⁸ Vesayet rejiminin söz konusu devletler tarafından idare edilecek ortak bir vesayet rejimi şeklinde olması ve söz konusu devletlerin bölgedeki iddialarını ve menfaatlerini özel bir rejim çerçevesinde birleştirmesi öngörülmüştür.⁶⁸⁹ Önerilen vesayet rejiminde, özel rejim çerçevesinde oluşturulan kurallar doğrultusunda, Antarktika'ya serbest erişimin ve Antarktika'da serbest dolaşımın esas alınması ve uluslararası barış ve güvenliğin devamı için gerekli tüm önlemlerin alınması benimsenmiştir.⁶⁹⁰ Diğer devletlerle eşit bir hukuki düzlemde olmak için ABD'nin uygun bir zamanda Antarktika'da egemenlik iddiasında bulunması planlanmıştır.⁶⁹¹

Antarktika için vesayet rejimi oluşturulması düşüncesi kabul görmemiştir. Bu konuda, BM vesayet rejiminin temel amacının BM'nin devre dışı bırakılmasının önüne geçmek olduğu, Antarktika'nın BM'nin yetkisi altına alınması için herhangi bir neden bulunmadığı, BM Şartı'nın 76/b maddesi gereğince vesayet sisteminin temel olarak vesayet altındaki ülkelerde yaşayan insanların siyasal, ekonomik ve sosyal bakımdan ilerlemelerini ve eğitim alanında gelişmelerini kolaylaştırma amacıyla tesis edildiği ve Antarktika'da yerli halkın bulunmadığı tartışılmıştır.⁶⁹² 1948 yılında, Antarktika için vesayet rejimi oluşturulamayacağı anlaşıldığından, ABD tarafından başka çözümler önerileri getirilmiştir.

⁶⁸⁷ **Foreign Relations of the United States, 1949, Volume V, Eastern Europe; The Soviet Union**, United States Government Printing Office, Washington, 2018b, s. 86. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v05> (erişim tarihi: 05.12.2020).

⁶⁸⁸ **Foreign Relations of the United States, 1955-1957, Volume XI, United Nations and General International Matters**, United States Government Printing Office, Washington, 2018c, s. 1000, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v11> (erişim tarihi: 16.12.2020).

⁶⁸⁹ Foreign Relations of the United States, 2018c, s. 1000.

⁶⁹⁰ Foreign Relations of the United States, 2018c, s. 1000.

⁶⁹¹ Foreign Relations of the United States, 2018c, s. 1000.

⁶⁹² HANESSIAN, 1960, s. 437-438.

2.3.1.2. Antarktika İçin Ortak Yönetim Önerisi

ABD'nin vesayet rejimi önerisi Birleşik Krallık, Arjantin ve Şili tarafından sıcak karşılanmamıştır.⁶⁹³ Birleşik Krallık, ilke olarak ABD'nin girişimini benimsemiş, ancak ABD'nin önerdiği şekilde bir vesayet rejiminin oluşturulması durumunda, Sovyetler Birliği'nin Antarktika meselelerine müdahalesi söz konusu olabileceğinden, sekiz devletten oluşan *ortak yönetimi* tercih ettiğini ortaya koymuştur.⁶⁹⁴

ABD, 1948 yılında, Antarktika kıtası üzerinde egemenlik iddiasında bulunan yedi devlete Antarktika için ortak yönetim oluşturulmasını öngören bir taslak antlaşma önerisi getirmiştir.⁶⁹⁵ Taslak antlaşma kapsamında, tarafların özel bir rejim çerçevesinde bölgedeki iddialarını ve menfaatlerini birleştirmesi ve BM'nin ilgili organları ve uzman kuruluşlarıyla iş birliğinde bulunulması öngörülmüştür.⁶⁹⁶

Taslak Antarktika Antlaşması'nda temel olarak aşağıdaki hususlara yer verilmiştir:⁶⁹⁷

- “... 1. Bu Antlaşma ile oluşturulan özel rejimin kapsamı şu şekildedir: Antarktika kıtası ve Güney Shetland ve Güney Orkney grupları hariç olmak üzere 60 derece güney enleminin güneyinde kalan tüm adalar.
2. Bu Antlaşma'nın akdedilmesiyle birlikte, taraf iddialarını ve menfaatlerini Antlaşma kapsamındaki alanın belirli kısımlarında birleştirecekler ve bireysel iddia ve menfaatler tesis edilen özel rejime geçirilecektir, her bir tarafça bölgedeki toprakların bölünmesi yönünde bir eylemde bulunulmaması, Antlaşma'da öngörülen amaçlar doğrultusunda bu toprakların diğerlerine katılması kabul edilmiştir.
3. Bu vesileyle Antarktika Komisyonu kurulmuştur. ...Komisyon, her katılan devletin bir temsilcisinden oluşacaktır. ...
4. Komisyon, BM'nin ilgili organları ve uzman kurumlarıyla ve uluslararası bilimsel kuruluşlarla ortak meselelerde iş birliğinde bulunacaktır. ...
6. İmzacı devletler, Komisyon tarafından verilen yetki çerçevesinde, uluslararası barış ve güvenliğin devamı için topraklarda gerekli tüm önlemleri alabileceklerdir.
7. Bu Antlaşma'nın koşulları yukarıda sayılan devletlerin⁶⁹⁸ rızası olmaksızın değiştirilemeyecek veya tadil edilemeyecektir.

⁶⁹³ Foreign Relations of the United States, 2018c, s. 1001.

⁶⁹⁴ Foreign Relations of the United States, 2018a, s. 779.

⁶⁹⁵ Foreign Relations of the United States, 2018c, s. 1001.

⁶⁹⁶ Foreign Relations of the United States, 2018c, s. 1001.

⁶⁹⁷ Foreign Relations of the United States, 2018a, s. 790-792. Maddeler numaralandırılmıştır.

⁶⁹⁸ Burada bahsi geçen devletler, Arjantin, Avustralya, Şili, Fransa, Yeni Zelanda, Norveç, Birleşik Krallık ve ABD'dir.

8. Bu Antlaşma, uygun anayasal süreç doğrultusunda yukarıda sayılan tüm devletlerin Antlaşma'ya taraf olmasıyla yürürlüğe girecektir.”

Birleşik Krallık ve Yeni Zelanda, müzakere etmek üzere ABD'nin önerisini kabul etmiş, fakat Avustralya, Arjantin ve Şili, egemenlik gerekçesiyle ABD'nin önerisini reddetmiştir.⁶⁹⁹ Fransa, Antarktika'nın uluslararasılaştırılması girişimini benimsemiş, ancak egemenlikten vazgeçmeyi kabul etmemiş, Norveç ise Antarktika'nın uluslararasılaştırılmasının gerekli olmadığını benimsemiştir.⁷⁰⁰

2.3.1.3. Antarktika Hakkında Taslak Deklarasyon

1948 yılında, ABD ve Şili arasında yapılan görüşmelerde, Şili'yi temsilen Julio Escudero Guzman, Antarktika ile ilgilenen devletler tarafından mevcut hak ve menfaatlerin beş veya on yıl süreliğine dondurulduğuna dair ortak bir beyanname düzenlenmesi şeklinde bir öneri getirmiştir.⁷⁰¹

Devletlerin tutumları ışığında, ABD'nin ortak yönetim önerisi üzerinde bir mutabakata varılamayacağı anlaşılmıştır.⁷⁰² ABD, en uygun çözümün Şili'nin önerisi olduğuna kanaat getirmiş ve Şili'nin önerisinin ABD'nin önerisine yakın bir biçimde düzenlenmesi benimsemiştir.⁷⁰³ Bu bağlamda, öncelikle Birleşik Krallık ve ardından Şili ile müzakerelerde bulunulması öngörülmüştür.⁷⁰⁴

Birleşik Krallık ile yapılan müzakereler ışığında oluşturulan *Antarktika Hakkında Taslak Deklarasyon*'da aşağıdaki hususlar öngörülmüştür:⁷⁰⁵

“... 1. Taraf devletler, Antarktika'daki toprak probleminin çözümü yöntemlerini değerlendirecek ve görüşeceklerdir.

⁶⁹⁹ Foreign Relations of the United States, 2018c, s. 1001.

⁷⁰⁰ Foreign Relations of the United States, 2018c, s. 1001.

⁷⁰¹ **Foreign Relations of the United States, 1949, Volume I, National Security Affairs, Foreign Economic Policy**, United States Government Printing Office, Washington, 2018d, s. 1197, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v01> (erişim tarihi: 16.12.2020).

⁷⁰² Foreign Relations of the United States, 2018d, s. 1205.

⁷⁰³ Foreign Relations of the United States, 2018d, s. 1205.

⁷⁰⁴ Foreign Relations of the United States, 2018d, s. 1206.

⁷⁰⁵ **Foreign Relations of the United States, 1950, Volume I, National Security Affairs; Foreign Economic Policy**, United States Government Printing Office, Washington, 2018e, s. 1302-1304, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v01> (erişim tarihi: 22.04.2021).

2. Deklarasyon'un yürürlükte olduğu süre içerisinde ve sonrasında, Deklarasyon'un yürürlüğe süresince 60 derece güney enleminin güneyindeki bölgede, yeni istasyonlar kurulması, seferlerin düzenlenmesi veya benzeri faaliyetlerin yürütülmesi, taraf devletler sahip olduğu mevcut haklarına hanel getirmeyecek ve Deklarasyon'un yürürlüğü süresince mevcut istasyonların korunması, yeni istasyonlar kurulması, bilim seferlerinin düzenlenmesi ve başka faaliyetlerin yürütülmesi Deklarasyon'un diğer taraf devletler karşı bölgede egemenlik iddiasının dayanağı olarak ileri sürülemeyecektir.
3. İlgili devletler arasında, her bir devletin ve vatandaşlarının bölgenin herhangi bir kısmında keşif ve bilimsel araştırma yapabilecekleri kabul edilmiştir.
4. Taraf devletler arasında Antarktika'ya ilişkin sahip olunan ve edinilen bilimsel bilgileri paylaşılacaktır.⁷⁰⁶
5. Taraf devletler Antarktika'ya teknik ve bilimsel seferler yapılmasını destekleyeceklerdir.⁷⁰⁷
6. Taraf devletler her bir beyan eden ülkenin bir üyesinden oluşan bir Komite kuracaklar, her bir ülke Antarktik bölgesinde planladıkları faaliyetleri ve bu faaliyetlerin tamamlanması üzerine bilimsel araştırma ve incelemelerin sonuçlarını Komite'ye raporlayacaklardır. ...
9. Deklarasyon tarafları, bölgede, ortak menfaatlerin korunması ve geliştirilmesi için iş birliği içerisinde hareket edeceklerdir. ...”

Beş veya on yıl süreyle yürürlükte kalması öngörülen Antarktika Hakkında Taslak Deklarasyon'da, Deklarasyon'un sona ermesinden altı ay önce, taraf devletlerin Antarktika Kutup Konferansı düzenlenmesi hususunda görüşecekleri, eğer taraf devletlerden hiçbiri Deklarasyon'u sona erdirmek istediğine dair bir bildirimde bulunmazsa, Deklarasyon'un aynı süreyle yürürlükte kalmaya devam edeceği öngörülmüştür.

2.3.1.4. Sovyetler Birliği'nin İtirazı

Sovyetler Birliği, Antarktik rejiminin kendi katılımı olmaksızın belirlenmesine karşı çıkmıştır. Sovyetler Birliği Büyükelçiliği tarafından ABD Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 8 Haziran 1950 tarihli notada, Sovyetler Birliği hükümetinin kendi katılımı olmaksızın Antarktika'nın rejimi üzerine karar verilmesini kabul etmediği ve uluslararası uygulamaya göre, uluslararası önemi olan bölgelerinin rejiminin değerlendirilmesinde ilgili tüm devletlerin katılımının sağlanması gerektiği, bu uluslararası uygulamaya Antarktika yönünden de riayet edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁷⁰⁸ Ayrıca notada, Antarktika'nın durumu birçok devleti ilgilendirdiğinden, ilgili tüm devletlerin hukuki menfaatlerine uygun

⁷⁰⁶ Bu madde orijinal metne göre kısaltılmıştır.

⁷⁰⁷ Bu madde orijinal metne göre kısaltılmıştır.

⁷⁰⁸ Foreign Relations of the United States, 2018e, s. 1312-1313.

bir anlaşmaya varmak maksadıyla Antarktika rejimi sorunsalının uluslararası seviyede ele alınması gerektiğine yer verilmiştir.⁷⁰⁹

2.3.1.5. Modus Vivendi

Antarktika Hakkında Taslak Deklarasyon üzerine, Şili ile yapılan müzakereler ışığında oluşturulan 1951 tarihli *Modus Vivendi*'de⁷¹⁰ aşağıdaki hususlara yer verilmiştir:⁷¹¹

“... 1. *Taraf ülkeler, Antarktika probleminin çözümüne ilişkin ortak ve dostça bir çözüme varmak için müzakerelerde ve görüş alışverişinde bulunacaklardır.*

2. *Bu Deklarasyon yürürlükte olduğu sürece, 60 derece güney enleminin güneyindeki topraklarda, imzacı ülke tarafından veya imzacı ülke adına yeni üsler kurulması, seferler düzenlenmesi, her türlü ücretin toplanması veya benzeri faaliyetlerde bulunulması, diğer imzacı ülkenin sahip olduğu mevcut haklarına hanel getirmeyecek ve bu süre boyunca, imzacı ülkelerce mevcut üslerin korunması, yeni üsler kurulması, seferlerin düzenlenmesi, her türlü ücretin toplanması veya başka bir faaliyette bulunulması durumunda, hiçbir zaman imzacı ülkeler, diğer imzacı ülkeye karşı Deklarasyon'un imza tarihinde sahip oldukları haktan daha fazlasını ileri süremeyeceklerdir.*

3. *Taraf devletler ve vatandaşları, bölgenin herhangi bir kısmında keşif ve bilimsel araştırma yapabileceklerdir.*⁷¹²

4. *Antarktika'ya ilişkin edinilen bilimsel bilgiler taraf devletler arasında paylaşılacaktır.*⁷¹³

5. *Taraf devletlerce, her bir taraf devletin bir temsilcisinin bulunduğu ... Antarktik Danışma Komitesi kurulacak, taraf devletler, Komite'ye planlanan faaliyetler ve bilimsel araştırma ve çalışmaların sonuçları hakkında bilgi verecekler, Komite kendi kurallarını belirleyecektir. ...*

8. *Statükonun herhangi bir şekilde tehlikeye düşmesi durumunda, taraf devletler statükonun korunması amacıyla gerekli gördükleri önlemleri almak üzere müzakere edeceklerdir.*

Bu Deklarasyon hemen yürürlüğe girecek ve sekiz yıl süreyle yürürlükte kalacaktır. Bu süre sona ermeden altı ay önce, taraf devletler Antarktik Kutup Konferansı'nın toplanmasının faydaları hususunda müzakere edeceklerdir. Eğer sekiz yıllık sürenin dolmasından altı ay önce, taraf devletlerden hiçbiri, diğer devletlere bu Deklarasyon'u sona erdirmek istediği yönünde beyanda bulunmazsa, Deklarasyon otomatik olarak birer yıllık sürelerle uzatılacak, taraf devletlerden herhangi biri, en az altı ay önceden bildirimde bulunmak

⁷⁰⁹ Foreign Relations of the United States, 2018e, s. 1314.

⁷¹⁰ *Guide to Latin in International Law*'da açıklandığı üzere, *modus vivendi*, çoğunlukla detaylı veya daimî nitelikte bir anlaşma akdedilene kadar statükoyu korumak amacıyla devletler arasında kabul edilen geçici, ancak bağlayıcı anlaşmayı ifade etmektedir. FELLMETH / HORWITZ, 2009, s. 188.

⁷¹¹ **Foreign Relations of the United States, 1951, Volume I, National Security Affairs; Foreign Economic Policy**, United States Government Printing Office, Washington, 2018f, s. 2680-2682, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v01> (erişim tarihi: 22.04.2021).

⁷¹² Bu madde orjinal metne göre kısaltılmıştır.

⁷¹³ Bu madde orjinal metne göre kısaltılmıştır.

kaydıyla, Deklarasyon'u bir yıllık sürenin sonundan itibaren geçerli olmak üzere sona erdirebilecektir. ...”

Modus Vivendi'de benimsenen esasların Antarktika Hakkında Taslak Deklarasyon'dan çok uzak olmadığı görülmektedir. ABD ve Şili arasında *Modus Vivendi*'ye ilişkin müzakereler bir süre daha devam etmiş, ancak bu öneri neticelenememiştir.⁷¹⁴ ABD'nin önerisinin başarısızlıkla sonuçlanması ve Escudero planına dayanan *Modus Vivendi*'nin akdedilmesi için yapılan müteakip müzakerelerden sonra, 1955 yılının sonlarına kadar Antarktika'nın uluslararası yönetimine ilişkin çok fazla bir tartışma olmamıştır.⁷¹⁵

2.3.1.6. Müteakip Gelişmeler

Hindistan BM Daimî Temsilcisi Arthur S. Lall, 17 Şubat 1956 tarihinde *Antarktika Sorusu* maddesinin BM Genel Kurulu'nun 11. oturumunun gündemine eklenmesi talebinde bulunmuş, 12 Eylül 1956 tarihinde *Antarktika Sorusu* ibaresinin *Antarktika'nın Barışçı Kullanımı* olarak değiştirilmesini talep etmiştir.⁷¹⁶

Hindistan'ın temel gayesi, Antarktik kaynaklarının barışçı amaçlara tahsis edilmesi, bölgenin askersizleştirilmesi, nükleer silahların test edilmesinin yasaklanması ve uyuşmazlıkların uluslararası mahkemeye tevdi edilmesi esaslarına dayanan bir uluslararası antlaşmasının oluşturulması olmuştur.⁷¹⁷ Hindistan'ın önerisi, bazı devletler tarafından olumlu karşılanmasına rağmen, büyük ölçüde Şili ve Arjantin tarafından karşı çıkılması ve ABD ve Birleşik Krallık tarafından desteklenmemesi sebebiyle geri çekilmiştir.⁷¹⁸

Yeni Zelanda Başbakanı Nash, 1956 yılında, Antarktika için vesayet rejimi tesis edilmesi ve Antarktika'nın BM kontrolünde bir *dünya toprağı* olması önerisinde bulunmuştur.⁷¹⁹

⁷¹⁴ HANESSIAN, 1960, s. 448.

⁷¹⁵ HANESSIAN, 1960, s. 449.

⁷¹⁶ UN Doc. A/3118/Add.1, 1956, <https://digitallibrary.un.org/record/839685> (erişim tarihi: 17.12.2020).

⁷¹⁷ **Exploitation of Antarctic Resources, Hearings Before the Subcommittee on Arms Control, Oceans, and International Environment of the Committee on Foreign Relations United States Senate, Ninety-fifth Congress, Second Session on U.S. Policy with Respect to the Exploitation of Antarctic Resources**, U.S. Government Printing Office, Washington, 1978, s. 199.

⁷¹⁸ Exploitation of Antarctic Resources, 1978, s. 199.

⁷¹⁹ Exploitation of Antarctic Resources, 1978, s. 199.

Nash, 1958 yılında, Antarktika'nın uluslararası kontrolüne dair herhangi bir düzenleme için BM'nin onayının alınmasını önerisini getirmiştir.⁷²⁰

2.3.1.7. Uluslararası Jeofizik Yılı

1 Temmuz 1957 ile 31 Aralık 1958 tarihleri arasında gerçekleştirilen UJY, Antarktika Antlaşması'nın oluşumu sürecinde önemli bir aşama teşkil etmiştir. Antarktika, UJY'nin temel inceleme konularından biri olmuştur ve UJY'de Antarktika araştırmalarında aktif rol üstlenen devletler arasındaki bilimsel iş birliği Antarktika Antlaşması'nın oluşumuna büyük bir katkı sağlamıştır.

1882-1933 tarihleri arasında gerçekleştirilen I. Uluslararası Kutup Yılı ve 1932-1933 tarihleri arasında gerçekleştirilen II. Uluslararası Kutup Yılı'nda bilimsel araştırmalar Arktik bölgesi ve alt Antarktik⁷²¹ bölgesi ile sınırlı tutulmuştur.⁷²² 1950 yılında, özellikle jeofizik olmak üzere bilim alanındaki gelişmelere bağlı olarak, üçüncü kutup yılı organize edilmesine dair Uluslararası Bilimsel Birlikler Konseyi'ne⁷²³ öneride bulunulmuştur.⁷²⁴ 1952 yılında, UBBK, programın küresel çapta organize edilmesine karar vermiş ve programa UJY adını vermiştir.⁷²⁵ UBBK tarafından UJY programını koordine etmek üzere *Uluslararası Jeofizik Yılı Özel Komitesi*⁷²⁶ adını taşıyan özel bir komite kurulmuştur.⁷²⁷

UJYÖK'nin ilk toplantısı yirmi altı devletin katılımıyla 1953 yılında Brüksel'de gerçekleştirilmiş, ikinci toplantısı ise otuz sekiz devletin katılımıyla 1954 yılında Roma'da gerçekleştirilmiş ve toplantıda UJY için Antarktika ve uzay temel inceleme konuları olarak

⁷²⁰ Exploitation of Antarctic Resources, 1978, s. 199.

⁷²¹ Alt Antarktik, Antarktik çemberinin hemen dışında kalan bölgeyi tanımlamak için kullanılmaktadır. "Subantarctic", **Merriam-Webster.com Dictionary**, Merriam-Webster, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/subantarctic> (erişim tarihi: 10.04.2021).

⁷²² RIFFENBURGH, Beau (ed.), **Encyclopedia of the Antarctic, Volume 1, A-K Index**, Routledge, New York, 2007, s. 827.

⁷²³ Bundan böyle "UBBK" olarak anılacaktır. 1931 yılında kurulan UBBK'nin adı daha sonra *Bilim İçin Uluslararası Konsey* olarak değiştirilmiştir. 2018 yılında, *Bilim İçin Uluslararası Konsey* ile *Uluslararası Sosyal Bilimler Konseyi* birleştirilmiş ve *Uluslararası Bilim Konseyi* kurulmuştur.

⁷²⁴ RIFFENBURGH, 2007, s. 827.

⁷²⁵ RIFFENBURGH, 2007, s. 827.

⁷²⁶ Bundan böyle "UJYÖK" olarak anılacaktır.

⁷²⁷ RIFFENBURGH, 2007, s. 827.

belirlenmiştir.⁷²⁸ Antarktika'daki bilimsel, teknik ve lojistik faaliyetleri düzenlemek üzere dört UJYÖK Antarktik Konferansı organize edilmiştir.⁷²⁹

1955 tarihli I. UJYÖK Antarktik Konferansı'nda, Konferans Başkanı M. G. Laclavère açılış konuşmasında, Konferans'ın teknik karakterine işaret etmiş ve mali ve siyasi meselelerin Konferans'ın konusu olmadığını, Konferans'ın amacının UJY kapsamında Antarktika için organize edilen bilim seferlerinden doğan teknik problemleri incelemek olduğunu belirtmiştir.⁷³⁰ Şili tarafından sunulan *Antarktik Konferansı'nın, M. Laclavère'nin açılış konuşmasındaki beyanlarını ve Konferans'ın esas gayesinin münhasıran bilim olduğuna dair ifadesini desteklediğine* ilişkin önerge oy birliğiyle kabul edilmiştir.⁷³¹

UJY, 1 Temmuz 1957 ile 31 Aralık 1958 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. UJY süresince on iki devlet Antarktika araştırmalarında aktif olarak rol almıştır. Antarktika kıtası üzerinde egemenlik iddia eden Arjantin, Avustralya, Birleşik Krallık, Fransa, Norveç, Şili, Yeni Zelanda dışında egemenlik iddia etme hakkını saklı tutan ABD ve Sovyetler Birliği ve ayrıca Belçika, Güney Afrika ve Japonya Antarktik araştırmalarına katılmıştır. UJY kapsamında Antarktika kıtasındaki mevcut yedi istasyona ek olarak kırk sekiz yeni istasyon kurulmuştur.⁷³²

İlgili devletler, UJY'nin herhangi bir sekteye uğramadan devam edebilmesi için hukuki ve siyasi meselelerin dışarıda tutulması hususunda bir çeşit centilmenler anlaşmasına varmışlardır.⁷³³ UJY'nin sona erdiği vakit, siyasi meselelere dair moratoryumun da sona ermesi durumu bazı devletler tarafından dikkate alınmıştır.⁷³⁴ Bu bağlamda ABD tarafından önemli bir adım atılmıştır.

⁷²⁸ HALL, H. Robert, **International Regime Formation and Leadership, The Origins of the Antarctic Treaty**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Tasmania, 1994, s. 106.

⁷²⁹ RIFFENBURGH, 2007, s. 827.

⁷³⁰ NICOLET, M. (ed.), **Annals of the International Geophysical Year, 1957-1958, Volume IIB, The International Geophysical Year Meetings**, Pergamon Press Ltd., Bristol, 1959, s. 397.

⁷³¹ NICOLET, 1959, s. 397.

⁷³² RUTFORD, Robert H., "Summary of Science in Antarctica Prior to and Including the International Geophysical Year", **Antarctic Treaty System: An Assessment: Proceedings of a Workshop Held at Beardmore South Field Camp, Antarctica (7-13 Ocak 1985)** (National Research Council), The National Academies Press, Washington D.C., 1986, s. 99.

⁷³³ DANIELS, Paul C., "The Antarctic Treaty", **Bulletin of the Atomic Scientists**, Yıl: 1970, Cilt: 26, Sayı: 10, s. 12.

⁷³⁴ DANIELS, 1970, s. 12.

2.3.1.8. Antarktika Konferansı

ABD hükûmeti, 3 Mayıs 1958 tarihinde ABD Başkanı Dwight David Eisenhower'ın bildirisini yayımlamış ve Antarktika'daki bilimsel iş birliğinin devamını temin edecek bir antlaşma akdetmek üzere Antarktik araştırmalarında aktif rol üstlenen diğer on bir devlete konferans çağrısı yapmıştır.⁷³⁵ ABD Başkanı Eisenhower'ın bildirisinde, ABD'nin Antarktika'dan münhasıran barışçı amaçlarla faydalanılmasını benimsediği, Antarktika'nın siyasi çekişme aracı haline gelmemesi ve Antarktika'nın bilimsel veya diğer barışçı faaliyetlerde bulunmak isteyen tüm devletlere açık olması gerektiği ve UJY sona erdikten sonra da tüm insanlığın yararına UJY'de sağlanan iş birliğinin devam etmesinin amaçlandığı ifade edilmiştir.⁷³⁶

Konferans çağrısının yapıldığı notada, öncelikle bilimsel iş birliğinin devamını temin etmek ve siyasi çekişmeye son vermek için uluslararası antlaşma akdetmenin önemine vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda, notada, UJY'nin 1958 yılının sonunda sona ereceği, ancak Antarktika'da koordineli bilimsel araştırma ihtiyacının yıllar boyunca devam edeceği, UJY'de Antarktik programına katılan devletler arasında bilimsel iş birliğinin devamını temin etmek için bir anlaşmaya varılmasının kıtadaki siyasi çekişmeleri engelleyebileceği, ilgili devletlerce bir anlaşmaya varılması halinde bunun tüm devletlerin yararına olacağı belirtilmiştir.⁷³⁷

Notada, Antarktika'da doğrudan menfaatleri bulunan devletler arasında akdedilecek antlaşmanın barışçı amaçları şu şekilde sıralanmıştır:⁷³⁸

- A. Tüm devletlerin vatandaşları, kuruluşları ve hükûmetleri tarafından Antarktika'da bilimsel araştırma yapma özgürlüğü ve UJY süresince başarılı bir şekilde sürdürülen uluslararası bilimsel iş birliğinin devamı.*
- B. Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılmasını temin etmek hususunda uluslararası mutabakat.*
- C. BM Şartı'na aykırı olmayan diğer barışçı amaçlar.”*

⁷³⁵ Eisenhower ve ABD'nin notasından aktaran: KOHLER, Foy D., "Negotiation as an Effective Instrument of American Foreign Policy", **The Department of State Bulletin**, Yıl: 1958, Cilt: 38, Sayı: 988, s. 910.

⁷³⁶ Aktaran: KOHLER, 1958, s. 910-911.

⁷³⁷ Aktaran: KOHLER, 1958, s. 911.

⁷³⁸ Aktaran: KOHLER, 1958, s. 911.

Antarktika'da doğrudan menfaati bulunan devletler arasında varılacak mutabakatın söz konusu amaçlara hukuki etki tanımak amacıyla antlaşma şeklinde olması önerilmiştir.⁷³⁹ Bu konuda notada, katılan devletlerin tarihsel haklarından veya egemenlik iddialarından feragat etmesine gerek olmaksızın antlaşma akdedilmesinin mümkün olduğu, antlaşma yürürlükte olduğu sürece söz konusu hak ve iddiaların etkilenmeksizin aynı şekilde kalacağı ve yeni bir hak kazanılamayacağı ya da yeni bir iddia öne sürülemeyeceğinin antlaşmada öngörülebileceği, antlaşma süresince kıtada hukuki statükonun dondurulacağı, ortak idari düzenlemelere antlaşmada yer verilebileceğine işaret edilmiştir.⁷⁴⁰ Ek olarak, BM uzman kuruluşlarıyla iş birliğinin de destekleneceğine vurgu yapılmıştır.⁷⁴¹ Notada, ABD'nin Antarktika'da egemenlik iddia etme hakkı da dâhil olmak üzere tüm haklarını saklı tuttuğuna da yer verilmiştir.⁷⁴²

ABD'nin notasına tüm devletlerden olumlu yanıt gelmiş ve uluslararası konferansın toplanmasından önce Washington'da hazırlık görüşmeleri yapılmasına karar verilmiştir.⁷⁴³ 1958 yılı Haziran ayında başlayan hazırlık görüşmeleri bir yıldan fazla sürmüş, hazırlık görüşmelerinin sona ermesiyle birlikte uluslararası konferansın 15 Ekim 1959 tarihinde Washington'da toplanacağı duyurulmuştur.⁷⁴⁴

Hazırlık görüşmeleri devam ederken, Hindistan BM Daimî Temsilcisi Arthur S. Lall 15 Temmuz 1958 tarihinde BM Genel Kurulu'nun 13. oturumunun gündemine yeniden *Antarktika Sorusu* maddesinin eklenmesi talebinde bulunmuştur. Talebe eklenen açıklayıcı memorandumda, Antarktika'dan münhasıran barışçı amaçlarla faydalanılmasının ve Antarktika'daki faaliyetlerin kıtanın doğal koşullarını olumsuz etkilememesinin önemine işaret edilmiştir.⁷⁴⁵ Memorandumda, Genel Kurul'un, tüm devletlere Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılması ve uluslararası çekişme aracı haline gelmemesi yönünde çağrıda bulunması önerilmiş, bu amacın hiçbir devletin haklarından veya egemenlik iddialarından feragat etmesine gerek olmaksızın gerçekleştirilebileceği, bu konuda tüm uluslararası toplum tarafından adım atılması gerektiği belirtilmiştir.⁷⁴⁶ Hindistan'ın önerisi yine çok fazla destek görmemiştir, ancak bu

⁷³⁹ Aktaran: KOHLER, 1958, s. 911.

⁷⁴⁰ Aktaran: KOHLER, 1958, s. 911-912.

⁷⁴¹ Aktaran: KOHLER, 1958, s. 912.

⁷⁴² Aktaran: KOHLER, 1958, s. 911.

⁷⁴³ DANIELS, 1970, s. 13.

⁷⁴⁴ DANIELS, 1970, s. 13.

⁷⁴⁵ UN Doc. A/3852, 1958, s. 2, <https://undocs.org/A/3852> (erişim tarihi: 25.12.2020).

⁷⁴⁶ UN Doc. A/3852, 1958, s. 3.

defa önerinin destek görmemesinde gerçekleşmesi beklenen uluslararası konferansın etkisi olmuştur.⁷⁴⁷

UJY'de Antarktika araştırmalarına katılan on iki devletin temsilcilerinin katılımıyla 15 Ekim 1959 tarihinde toplanan Antarktika Konferansı toplam altı hafta sürmüş ve 1 Aralık 1959 tarihinde Antarktika Antlaşması imzalanmıştır. Antarktika Antlaşması 23 Haziran 1961 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antarktika Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, Antarktika'da egemenlik iddia eden devletler kendilerini bağlayıcı birtakım yükümlülükler altına girmişlerdir.

2.3.1.9. Antarktika Antlaşması Hükümlerinin İncelenmesi

Antarktika Antlaşması'nın dibacesinde, Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılmasının ve Antarktika'nın uluslararası çekişmeye konu olmamasının tüm insanlığın menfaatine olduğuna yer verilmiştir. Ayrıca, UJY'de uygulandığı şekilde Antarktika'da bilimsel araştırma özgürlüğüne dayalı iş birliğinin devamı ve gelişimi için sağlam temeller tesis edilmesinin önemine vurgu yapılmış ve Antarktika'nın sadece barışçı amaçlarla kullanılmasını ve Antarktika'da uluslararası uyumun devamını temin eden bir antlaşmanın BM Şartı'nda öngörülen amaç ve ilkelerin gelişimine katkı sağlayacağı belirtilmiştir.

Antarktika Antlaşması'nın iki temel amacı bulunmakta olup, bunlardan birincisi Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılan bir alan olarak korunması, ikincisi ise Antarktika'da bilimsel araştırma özgürlüğünün teşvik edilmesidir.⁷⁴⁸ Bu amaçların yerine getirilmesini temin etmek üzere, Antarktika Antlaşması çerçevesinde, kıtada her türlü askeri faaliyette bulunulması, silahların test edilmesi, nükleer deneme yapılması ve radyoaktif atıkların atılması yasaklanmıştır.⁷⁴⁹ Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılması şartına Antlaşma'nın ilk maddesinde yer verilmiş ve askeri üs kurulması, tahkimat yapılması, askeri manevra yapılması, silahların test edilmesi gibi askeri nitelikte her türlü önlemin yasaklandığı öngörülmüştür.⁷⁵⁰ Bununla birlikte, bilimsel

⁷⁴⁷ HANESSIAN, 1960, s. 452.

⁷⁴⁸ BARCELÓ, John J. III, "Symposium: The International Legal Regime for Antarctica: Introduction", **Cornell International Law Journal**, Yıl: 1986, Cilt: 19, Sayı: 2, s. 157.

⁷⁴⁹ BARCELÓ, 1986, s. 157.

⁷⁵⁰ Antarktika Antlaşması, m. 1/1.

araştırma ve diğer herhangi bir barışçı amaç için askeri personel veya ekipman kullanılması yasaklanmamıştır.⁷⁵¹ Antarktika'da nükleer deneme yapılması ve radyoaktif atıkların atılmasının yasaklanması ise Antarktika Antlaşması'nın 5. maddesinde düzenlenmiştir. Vigni, AAS'deki belirli normların Uluslararası Teamül Hukuku kuralı haline geldiğini ve tüm devletleri bağladığını, Antarktika Antlaşması'nın 1. maddesindeki yasağın da bu bağlamda değerlendirilebileceğini belirtmiştir.⁷⁵²

İfade edildiği üzere, Antarktika Antlaşması'nın diğer bir amacı bilimsel araştırma özgürlüğünün teşvik edilmesidir. Bilimsel araştırma özgürlüğü ve bilimsel iş birliği Antarktika Antlaşması'nın 2. ve 3. maddelerinde düzenlenmiştir. Antarktika Antlaşması'nın 2. maddesinde, Antlaşma hükümlerine uygun olmak kaydıyla, UJY'de uygulandığı şekilde, Antarktika'da bilimsel araştırma özgürlüğünün ve bu amaçla iş birliğinin devam edeceğine yer verilmiştir. Antlaşma'nın 3. maddesinde ise bilimsel iş birliğinin teşvikine dair üç husus öngörülmüştür:

- “(a) Bilimsel faaliyetlerin en ekonomik ve etkili şekilde gerçekleştirilebilmesi için kıtadaki bilimsel programlara dair planlara ilişkin bilgi alışverişi yapılacaktır.*
(b) Antarktika'da seferler ve istasyonlar arasında bilim personeli değişimi yapılacaktır.
(c) Antarktika'dan elde edilen bilimsel gözlem ve sonuçlara ilişkin bilgi alışverişi yapılacak ve serbest erişim sağlanacaktır.”

Maddenin devamında, bilimsel iş birliğinin teşvikine ilişkin bu hükmün uygulanmasında BM'nin uzman kuruluşları ve ilgili uluslararası örgütler ile iş birliğinin destekleneceğine yer verilmiştir.⁷⁵³ BM ile iş birliği içerisinde olunması Eisenhower'ın konferans çağrısında da yer verilen bir husustur.

Taraf devletler, AAS çerçevesinde, Antarktik çevresinin ve ekosisteminin korunması olmak üzere üçüncü bir amaca işaret eden kararlar almışlardır.⁷⁵⁴ Çevrenin korunması amacı, Antarktika Antlaşması'nda sarıh bir şekilde düzenlenmemiştir. Antarktika Antlaşması'nda Antarktik çevresinin ve ekosisteminin korunması gayesi açıkça

⁷⁵¹ Antarktika Antlaşması, m. 1/2.

⁷⁵² VIGNI, Patrizia, “The Interaction between the Antarctic Treaty System and the Other Relevant Conventions Applicable to the Antarctic Area”, **Max Planck Yearbook of United Nations Law**, Yıl: 2000, s. 540, dipnot 156.

⁷⁵³ Antarktika Antlaşması, m. 3/2.

⁷⁵⁴ BARCELÓ, 1986, s. 157.

öngörülmemiş olmakla birlikte, kıtada nükleer deneme yapılması ve kıtaya radyoaktif atık atılması yasaklanmış ve taraf devletlere, kıtadaki canlı kaynakların korunması hususunda istişare etme yükümlülüğü getirilmiştir.⁷⁵⁵ Antarktika Antlaşması'nı müteakiben AAS çerçevesinde kabul edilen uluslararası belgelerde çevrenin korunması amacı geliştirilmiş, esas itibarıyla temel odak noktası olmuştur.

Antarktika Antlaşması'nın 4. maddesi egemenlik hak ve iddialarıyla ilişkilidir. Bu hüküm Antlaşma'nın en önemli hükümlerinden olduğundan üzerinde durmakta fayda bulunmaktadır. Antarktika Antlaşması'nın 4/1 maddesinde, Antlaşma'nın hiçbir hükmünün, daha önceden ileri sürülmüş bulunan *ülkesel egemenlik* hak ve iddialarından ve iddialarının dayanaklarından vazgeçildiği anlamına gelmeyeceği, diğer bir devletin *ülkesel egemenlik* hak ve iddialarını veya iddialarının dayanaklarını tanıma veya tanımama durumunu etkilemeyeceği öngörülmüştür. Bu bağlamda, kıta üzerinde *ülkesel egemenlik* iddiasında bulunan devletler, egemenlik iddialarından vazgeçmemişler, iddiaların mevcudiyeti etkilenmemiştir. Antlaşma'nın 4/2 maddesinde ise, Antlaşma yürürlükte olduğu sürece, hiçbir eylem veya işlemin Antarktika'da *ülkesel egemenlik* iddiasının öne sürülmesi, desteklenmesi veya reddedilmesi için dayanak teşkil etmeyeceği ve yeni bir egemenlik hakkı yaratmayacağı, yeni bir *ülkesel egemenlik* iddiasının ileri sürülemeyeceği ve mevcut iddianın genişletilemeyeceği düzenlenmiştir.

Bu hüküm ile birlikte hukuki statüko *dondurulmuştur*.⁷⁵⁶ Statükonun dondurulması vurgusu Antarktika Konferansı çağrısının yapıldığı notada da yer almıştır. Bu maddede, Antlaşma'nın hiçbir hükmünün egemenlik hak ve iddialarından vazgeçilmesi anlamı taşımayacağıının öngörülmesinin yanı sıra, egemenlik iddialarının dayanaklarından da vazgeçildiği anlamına gelmeyeceğine yer verilmiştir. Egemenlik iddialarının dayanakları ifadesi, ABD ve Sovyetler Birliği'nin çıkarlarını korumaktadır, zira ABD ve Sovyetler Birliği egemenlik iddiasında bulunmamakla birlikte, iddiada bulunma haklarını saklı tutmuşlardır.⁷⁵⁷

⁷⁵⁵ BARCELÓ, 1986, s. 157.

⁷⁵⁶ HANESSIAN, 1960, s. 470.

⁷⁵⁷ TRIGGS, Gillian, "The Antarctic Treaty System: A Model of Legal Creativity and Cooperation", **Science Diplomacy: Antarctica, Science and the Governance of International Spaces** (ed. Paul Arthur Berkman, vd.), Smithsonian Institution Scholarly Press, Washington, 2011, s. 43.

Crawford, Antarktika Antlaşması'nın 4. maddesindeki "*kıtasal halez getirmeksizin hükmüyle*", Antarktika kıtası üzerinde egemenlik iddia eden devletlerin yanı sıra, egemenlik iddiasında bulunmayan devletlerin de hukuki pozisyonlarının korunduğunu ifade etmiştir.⁷⁵⁸ Benzer şekilde, Scott'a göre, Antlaşma'nın 4. maddesi çerçevesinde, bireysel iddialarının statüsü çözümlenmeksizin, kıta üzerinde egemenlik iddia eden, egemenlik iddia etme hakkını saklı tutan ve egemenlik iddiasında bulunmayan devletlerin pozisyonları korunmuştur.⁷⁵⁹ Antlaşma'nın 4. maddesi, Antarktika'da egemenlik ve yetki sorunsalına dair geçici bir mekanizma öngörmüş, bu bağlamda 1959 yılında olduğu şekliyle mevcut statükoyu korumuş, ancak çelişkili ve çekişmeli egemenlik iddialarını çözümlenmeyi amaçlamamış, çözümlenici bir mekanizma da getirmemiştir.⁷⁶⁰ Bu çerçevede, Antlaşma'nın 4. maddesinin tartışmalı egemenlik iddialarına nihai bir çözüm getirmediği söylenebilecektir.

Vigni'ye göre, Antlaşma'nın 4. maddesi çerçevesinde, egemenlik iddialarının dondurulmasıyla birlikte, Antarktika için atipik bir hukuksal statü yaratılmıştır.⁷⁶¹ Söz konusu hüküm, *danışman taraflar* arasında barışçı iş birliğini sağlamış ve *iki odaklı yaklaşım* olarak adlandırılan yaklaşımın gelişimini desteklemiştir.⁷⁶²

Antarktika Antlaşması çerçevesinde uygulanan *iki odaklı yaklaşım*, Antlaşma kapsamındaki faaliyetlerde ortak yükümlülüklerin öngörülmesine, aynı zamanda egemenlik iddia eden ve etmeyen devletlerin kendi hukuki pozisyonlarına uygun olarak söz konusu yükümlülükleri yorumlamalarına olanak sağlamıştır.⁷⁶³ Scully, *iki odaklı yaklaşımın* Antartik yönetiminin temel bir unsuru olduğuna işaret etmiştir.⁷⁶⁴

Elferink, Antlaşma'nın 4. maddesinin, Antarktika'nın statüsüyle ilişkili olarak devletlerin pozisyonlarına halez getirmeksizin, devletlere iş birliğinde bulunma imkânı sağladığını, ancak bu durumun gerginlikten arı olmadığını belirtmiştir.⁷⁶⁵ Bu bağlamda, Elferink, *iki*

⁷⁵⁸ CRAWFORD, 2012, s. 252.

⁷⁵⁹ SCOTT, Karen N., "Managing Sovereignty and Jurisdictional Disputes in the Antarctic: The Next Fifty Years", **Yearbook of International Environmental Law**, Yıl: 2009, Cilt: 20, Sayı: 1, s. 4.

⁷⁶⁰ SCOTT, 2009, s. 5.

⁷⁶¹ VIGNI, 2000, s. 485.

⁷⁶² VIGNI, 2000, s. 485.

⁷⁶³ SCULLY, 2011, s. 31.

⁷⁶⁴ SCULLY, 2011, s. 31.

⁷⁶⁵ ELFERINK, Alex G. Oude, "The continental shelf in the polar regions: cold war or black-letter law?", **Netherlands Yearbook of International Law**, Yıl: 2009, Cilt: 40, s. 134.

odaklı yaklaşımı, başka bir ifadeyle *yapıcı iki anlamlılığı*, kıta üzerinde egemenlik iddia eden devletlerin eylemlerini icra ederken iddialarının herhangi bir şekilde zayıflamasından, diğer devletlerin ise eylemlerinin herhangi bir şekilde söz konusu iddiaların tanınması anlamına gelmesinden kaçınacak şekilde hareket etmesi olarak açıklamıştır.⁷⁶⁶ Bu açıklamalar doğrultusunda, *iki odaklı yaklaşımın*, devletlerin kendi hukuki pozisyonlarına uygun şekilde hareket etmesine imkân sağladığı belirtilebilecektir.

Antarktika'da egemenlik iddia eden devletler, kıta üzerinde iddia ettikleri egemenlik haklarıyla bağlantılı olarak deniz yetki alanları üzerindeki haklarından da vazgeçmemişlerdir.⁷⁶⁷ Antarktika kıtası üzerinde egemenlik iddialarını tanımayan devletler ise, Antarktika'da kıyı devleti bulunmadığından deniz yetki alanlarının varlığından da söz edilemeyeceği görüşünde olmuştur.⁷⁶⁸

Peterson'a göre, deniz yetki alanları bitişik topraklardaki egemenlik ile ilişkili olduğundan, 4. madde hükmünden taraf devletlerin Antarktika'da deniz yetki alanlarının varlığı sorusunu açık bırakmaya karar verdikleri anlaşılmaktadır.⁷⁶⁹ Bu bağlamda, egemenlik iddia eden devletler, iddiada buldukları topraklara bağlı deniz yetki alanlarının var olduğunu değerlendirmekte serbest iken, egemenlik iddialarını tanımayan iddiada bulunmayan devletler tüm Antarktik sularını açık deniz olarak tanımlamakta serbesttir.⁷⁷⁰ Bu görüş esas itibarıyla iki odaklı yaklaşıma işaret ediyor gözükmektedir.

Antarktika'da egemenlik iddia eden devletlerin BMHDS çerçevesinde deniz yetki alanlarına dair yeni bir iddiada bulunmasının veya mevcut iddialarını genişletmesinin Antarktika Antlaşması'nın 4/2 maddesinde öngörülen yasağa aykırı olup olmadığı önemli bir tartışma konusudur. Özellikle genişletilmiş kıta sahanlığı bakımından birkaç hususa işaret etmekte fayda bulunmaktadır.

⁷⁶⁶ ELFERINK, 2009, s. 134.

⁷⁶⁷ SCOVAZZI, Tullio, "The Antarctic Treaty System and the New Law of the Sea: Selected Questions", **International Law for Antarctica** (ed. Francesco Francioni / Tullio Scovazzi), 2. Baskı, 1996, Kluwer Law International, The Hague, s. 379.

⁷⁶⁸ SCOVAZZI, 1996, s. 379.

⁷⁶⁹ PETERSON, M. J., "Antarctic implications of the new law of the sea", **Ocean Development & International Law**, Yıl: 1986, Cilt: 16, Sayı: 2, s. 141.

⁷⁷⁰ PETERSON, 1986, s. 141.

BMDHS'nin II. Ek'inin 4. maddesi uyarınca, eğer kıyı devleti kıta sahanlığı için 200 deniz milinin ötesinde bir dış sınır tayin edecek ise, BMDHS'nin kendisi için yürürlüğe girdiği tarihten itibaren en geç on yıl içerisinde Kıta Sahanlığı Sınırları Komisyonu'na⁷⁷¹ bildirimde bulunması gerekmektedir. Bu bağlamda, ilk olarak, Avustralya 15 Kasım 2004 tarihinde bildirimde bulunmuş ve bu bildirimde Avustralya Antarktik Toprakları dâhil edilmiş, ancak KSSK'den şu an için bildirimde yer alan Antarktika'nın kıta sahanlığına dair herhangi bir işlemde bulunmamasını talep etmiştir.⁷⁷² İkinci olarak, Yeni Zelanda 19 Nisan 2006 tarihinde bildirimde bulunmuş ve bu bildirimde Antarktika'nın kıta sahanlığını içermeyen kısmi bir bildirim olduğunu ifade etmiştir.⁷⁷³ Üçüncü olarak, Fransa 22 Mayıs 2007 tarihinde kısmi bildirimde bulunmuştur.⁷⁷⁴ Dördüncü olarak, Arjantin 21 Nisan 2009 tarihinde bildirimde bulunmuş ve bildirimde Arjantin Antarktik Toprakları dâhil edilmiştir.⁷⁷⁵ Ancak, Arjantin daha sonra KSSK'den, bildirimde Antarktika'nın kıta sahanlığına ilişkin kısmına dair şu an için herhangi bir işlem yapılmamasını talep etmiştir.⁷⁷⁶ Beşinci olarak, 31 Mart 2009 tarihinde Birleşik Krallık bildirimde bulunmuş ve bunun kısmi bir bildirim olduğunu beyan etmiştir.⁷⁷⁷ Altıncı olarak, Norveç, 4 Mayıs 2009 tarihinde Kraliçe Maud Toprakları için bildirimde bulunmuş, ancak KSSK'den şu an için bildirimde yer alan Kraliçe Maud Toprakları'nın kıta sahanlığına dair herhangi bir işlemde bulunmamasını

⁷⁷¹ Kısaca "KSSK" olarak anılacaktır.

⁷⁷² Avustralya'nın bildiri için bakınız **Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS), Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by Australia**, 2012, https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_aus.htm (erişim tarihi: 25.04.2021).

⁷⁷³ Yeni Zelanda'nın bildiri için bakınız **Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS), Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by New Zealand**, 2009, https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_nzl.htm (erişim tarihi: 25.04.2021).

⁷⁷⁴ Fransa'nın bildiri için bakınız **Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS), Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by France**, 2009, https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_fra.htm (erişim tarihi: 25.04.2021).

⁷⁷⁵ Arjantin'in bildiri için bakınız **Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS), Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by the Argentine Republic**, 2016, https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_arg_25_2009.htm (erişim tarihi: 25.04.2021).

⁷⁷⁶ **Summary of Recommendations of the Commission on the Limits of the Continental Shelf in Regard to the Submission Made by Argentina on 21 April 2009**, 2016, https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/arg25_09/2016_03_11_COM_SUMR_EC_ARG.pdf (erişim tarihi: 25.04.2021).

⁷⁷⁷ Birleşik Krallık'ın bildiri için bakınız **Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS) Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland**, 2010, https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_gbr1.htm (erişim tarihi: 25.04.2021).

talep etmiştir.⁷⁷⁸ Son olarak, Şili, 21 Aralık 2020 tarihinde kısmi bildirimde bulunmuş ve müteakip kısmi bildirim Şili Antarktik Toprakları'na ilişkin olacağını belirtmiştir.⁷⁷⁹ Bu bağlamda, tüm devletlerin benzer bir tutum sergilediği görülmektedir. Wolfrum, devletlerin bu şekildeki tek taraflı adımlarının gelecekte maden faaliyetlerinde bulunma olasılığını korumak için atıldığını ifade etmiştir.⁷⁸⁰

Antarktika Antlaşması'nın 6. maddesi Antlaşma'nın uygulama alanını düzenlemektedir. Bu bağlamda, Antlaşma, buz sahanlığı dâhil olmak üzere 60 derece güney enleminin güneyinde kalan bölgeye uygulanmaktadır. Bununla birlikte, Antlaşması'nın 6. maddesinde, Antlaşma'daki hiçbir hükmün devletlerin Uluslararası Hukukta açık denizlere ilişkin olarak sahip olduğu haklara hâlel getirmeyeceği düzenlenmiştir. Antlaşma kapsamına Arjantin, Şili ve Birleşik Krallık tarafından hak iddia edilen Güney Shetland Adaları ve Arjantin ve Birleşik Krallık tarafından hak iddia edilen Güney Orkney Adaları dâhil bulunmakta, ancak Falkland Adaları ve başlıca alt Antarktik adaları⁷⁸¹ dâhil bulunmamaktadır.⁷⁸²

Antarktika Antlaşması'nın 9. maddesi karar alma mekanizmasına ilişkindir. Karar alma amacıyla, Antlaşma tarafları, oy kullanma ve karar alma yetkisine sahip olan *danışman taraflar* ve teknik olarak oy kullanma yetkisi bulunmayan *danışman olmayan taraflar* olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.⁷⁸³ *Danışman taraflar*, Antarktika Antlaşması'na ilk

⁷⁷⁸ Norveç'in bildirim için bakınız **Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS) Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by the Kingdom of Norway**, 2019, https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_nor_30_2009.htm (erişim tarihi: 25.04.2021).

⁷⁷⁹ Şili'nin bildirim için bakınız **Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS), Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Partial Submission by the Republic of Chile**, 2020, https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_chl_87_2020.htm (erişim tarihi: 25.04.2021).

⁷⁸⁰ WOLFRUM, 2017, s. 148.

⁷⁸¹ Güney Sandwich Adaları, Güney Georgia, Kerguelen, Marion Adası, Macquarie Adası, Heard Adası, Campbell Adası, Bouvet Adası, Gough Adası ve Crozet Adası, Antarktika Antlaşması kapsamı dışında kalan başlıca alt-Antarktik adalarıdır. HANESSIAN, 1960, s. 471.

⁷⁸² HANESSIAN, 1960, s. 471.

⁷⁸³ BARCELÓ, 1986, s. 159. Scott'a göre, kıtadaki egemenlik iddiaları genel olarak tanınmamasına veya aktif olarak icra edilmemesine rağmen, tartışmalı egemenlik iddialarının varlığı, AAS'nin gelişimi üzerinde etki göstermiş ve bölgede faaliyet gösteren tüm devletlerin hak ve yükümlülüklerine dolaylı olarak etki etmiştir. Bu bağlamda, 60 derece güney enleminin güneyindeki bölge olarak belirlenen Antarktika Antlaşması'nın uygulama alanı Antarktik sektörlerinin sınırlarını yansıtmakta olup, en çok eleştiri konusu olan *danışman taraf* ve *danışman olmayan taraf* ayrımı da egemenlik iddia eden devletlere ayrıcalık tanımak için getirilmiştir. SCOTT, 2009, s. 5.

imza atan on iki devleti ve bilim istasyonu kurmak veya bilim seferi düzenlemek gibi Antarktika'da önemli bilimsel araştırma faaliyetinde bulunmak suretiyle Antarktika'ya olan ilgisini kanıtlayan devletleri kapsamaktadır.⁷⁸⁴ Antarktika Antlaşması'na halihazırda elli dört ülke taraftır. *Danışman taraf* statüsünde yirmi dokuz devlet bulunmaktadır.⁷⁸⁵

Antarktika Antlaşması'nda, *danışman tarafların* bilgi alışverişinde bulunmak, Antarktika'ya ilişkin ortak menfaati ilgilendiren konularda istişare etmek ve Antlaşma'nın amaç ve ilkelerini ilerletmek üzere önlemler oluşturmak ve önlemleri hükümetlerine tavsiye etmek üzere uygun aralıklarla toplanacağı öngörülmüştür.⁷⁸⁶ Antlaşma'da, alınacak önlemler arasında Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılması, Antarktika'da bilimsel araştırmaların, uluslararası bilimsel iş birliğinin ve Antlaşma'nın 7. madde uyarınca yapılacak denetimlerin kolaylaştırılması, Antarktika'da yetkinin kullanılmasına ilişkin meseleler ve Antarktika'da yaşayan canlı kaynakların korunması ve muhafazası sayılmıştır.⁷⁸⁷ *Danışman taraflar*, 1991 yılına kadar iki yılda bir toplanmakta iken, 1991 yılından itibaren ise AADT yılda bir defa yapılmaktadır.

1995 tarihli XIX. Antarktika Antlaşması Danışma Toplantısı'nda⁷⁸⁸ alınan karara göre, toplantılarda alınan kararlara ilişkin olarak önlemler, kararlar ve öneriler olmak üzere üçlü bir ayırım yapılmıştır.⁷⁸⁹ Böylelikle tavsiyeler ibaresi terkedilmiştir.⁷⁹⁰ Önlemler bağlayıcı niteliktedir.⁷⁹¹ Önlemlerin bağlayıcı nitelik kazanabilmesi için tüm *danışman taraflarca* onaylanması gerekmektedir.⁷⁹² Kararlar iç örgütsel meselelere ilişkin olarak alınmaktadır.⁷⁹³ Kararlar da önlemler gibi bağlayıcı niteliktedir, ancak idari nitelikte

⁷⁸⁴ BARCELÓ, 1986, s. 159.

⁷⁸⁵ Antlaşma'ya ilk imza atan on iki devlet dışında diğer *danışman taraflar* Brezilya, Bulgaristan, Çin, Çekya, Ekvator, Finlandiya, Fransa, Almanya, Hindistan, İtalya, Kore, Hollanda, Peru, Polonya, İspanya, İsveç ve Ukrayna'dır.

⁷⁸⁶ Antarktika Antlaşması, m. 9/1.

⁷⁸⁷ Antarktika Antlaşması, m. 9/1.

⁷⁸⁸ Kısaca "AADT" olarak anılacaktır.

⁷⁸⁹ Karar metni için bakınız "Decision 1 (1995)", **Antarctic Treaty Final Report of the Nineteenth Antarctic Treaty Consultative Meeting (8-19 Mayıs 1995)**, s. 89-90, https://documents.ats.aq/ATCM19/fr/ATCM19_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 23.04.2021).

⁷⁹⁰ TRIGGS, 2011, s. 44.

⁷⁹¹ Decision 1 (1995), s. 89.

⁷⁹² Decision 1 (1995), s. 89.

⁷⁹³ Decision 1 (1995), s. 89.

olduklarından *danışman tarafların* onayına ihtiyaç bulunmamaktadır.⁷⁹⁴ Öneriler ise tavsiye niteliğindedir.⁷⁹⁵

Antarktika Antlaşması'na taraf olmakla birlikte henüz Antarktika'ya olan ilgisini kanıtlamamış bulunan devletler *danışman olmayan taraf* statüsünde kabul edilmektedir. *Danışman olmayan taraflar* da AADT'ye davet edilmektedir, ancak bu devletler oy kullanma yetkisine sahip bulunmadığından karar alma sürecine resmî olarak katılamamaktadır. Kararları *danışman taraflar* almaktadır. Halihazırda yirmi beş devlet *danışman olmayan taraf* statüsündedir.⁷⁹⁶

Türkiye de *danışman olmayan taraf* statüsündedir. Son yıllarda birtakım önemli gelişmeler olmuştur. 2019 yılında gerçekleştirilen 3. Ulusal Antarktika Bilim Seferi kapsamında Horseshoe Adası'nda üç yıl süreyle hizmet vermek üzere geçici Türk Bilimsel Araştırma Kampı kurulmuştur. 9 Şubat 2020 tarihinde 4. Ulusal Antarktika Bilim Seferi yapılmış ve bilim seferi otuz günde tamamlanmıştır. Bu gelişmeler *danışman taraf* statüsüne giden yolda büyük önem taşımaktadır.

Antarktika Antlaşması'nın 7. maddesi *danışman taraflarca* atanacak gözlemcilerin Antarktika'nın tüm bölgelerinde yapabileceği denetime ilişkindir.⁷⁹⁷ AADT'ye katılma ve AADT'de oy kullanma hakkına sahip devletler Antarktika'nın tüm bölgelerinde denetim yapmak üzere gözlemci atama hakkına sahiptir. Gözlemcilerin Antarktika'nın tüm bölgelerine erişim özgürlüğü bulunmaktadır.⁷⁹⁸ Antarktika'nın tüm bölgeleri ifadesine Antarktika'daki istasyonlar, üsler, bu alanlardaki malzemeler, iniş ve biniş noktalarında tüm gemiler ve uçaklar da dâhildir.⁷⁹⁹

Antarktika Antlaşması'nın 8. maddesi yetki ile ilişkilidir. Antlaşma'nın 7. maddesi uyarınca atanan gözlemciler, Antlaşma'nın 3. maddesi uyarınca değişimi yapılan bilim

⁷⁹⁴ TRIGGS, 2011, s. 44.

⁷⁹⁵ Decision 1 (1995), s. 89.

⁷⁹⁶ *Danışman olmayan taraflar*, Avusturya, Beyaz Rusya, Kanada, Kolombiya, Küba, Danimarka, Estonya, Yunanistan, Guatemala, Macaristan, İzlanda, Kazakistan, Kore, Malezya, Monako, Moğolistan, Pakistan, Papua Yeni Gine, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, İsviçre, Türkiye ve Venezuela'dır.

⁷⁹⁷ AUBURN, Francis M., "Aspects of the Antarctic Treaty System", **Archiv Des Völkerrechts**, Yıl: 1988, Cilt: 26, Sayı: 2, s. 205.

⁷⁹⁸ Antarktika Antlaşması, m. 7/2.

⁷⁹⁹ Antarktika Antlaşması, m. 7/3.

personeli ve bu kişilere eşlik eden destek personeli olmak üzere üç grup kişi yönünden devletlerin yetkisi vatandaşlık esasına dayandırılmıştır.⁸⁰⁰ Bu bağlamda, söz konusu gözlemciler, bilim personeli ve destek personeli Antarktika'da görevlerini icra ettikleri sırada gerçekleştirdikleri eylem veya ihmallere yönünden tabiiyetinde buldukları taraf devletin yetkisine tabi olacaklardır.⁸⁰¹ Esas itibarıyla bu hükmün istasyonlarda bulunan bilim personeli ve destek personelinin büyük bir kısmını kapsamadığı söylenebilecektir.⁸⁰² Maddenin devamında, Antlaşma'nın 9/1-e maddesine hâlel getirmeksizin yetki uyuşmazlığı durumunda taraf devletlerin ortak bir çözüm bulmak üzere istişare edeceklerine yer verilmiştir.⁸⁰³ Antlaşma'nın 9/1-e maddesi uyarınca, AADT'de görüşülecek konular arasında Antarktika'da yetkinin kullanılmasına ilişkin meseleler de yer almaktadır.

Antarktika Antlaşması'nın 10. maddesinde, BM Şartı'na uygun olarak, taraf devletlerce, hiç kimsenin Antlaşma'nın amaç ve ilkelerine aykırı herhangi bir faaliyette bulunmamasını sağlamak için gerekli adımların atılması gerektiği düzenlenmiştir. Hanessian'a göre, taraf devletlerden birinin, bir devletin Antlaşma'nın amaç ve ilkelerine aykırı davrandığını tespit etmesi durumunda, konuyu BM'ye taşımak dışında nasıl bir yükümlülüğü bulunduğu açık değildir.⁸⁰⁴

Uyuşmazlıkların çözümü ise Antarktika Antlaşması'nın 11. maddesinde düzenlenmiştir. Antlaşma'nın yorumlanmasından veya uygulanmasından doğan taraf devletler arasındaki uyuşmazlıklarda, uyuşmazlık tarafları, söz konusu uyuşmazlığın müzakere, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, tahkim, yargısal çözüm ya da diğer barışçı yöntemlerle çözümü için istişare edeceklerdir.⁸⁰⁵ Bu şekilde çözüme kavuşturulamayan uyuşmazlıklar için UAD'ye başvurulacaktır.⁸⁰⁶ Uyuşmazlığın UAD önüne götürülebilmesi için uyuşmazlık taraflarının rızası aranmaktadır.⁸⁰⁷ Uyuşmazlığın UAD önüne

⁸⁰⁰ VICUNA, Francisco Orrego, "Port State Jurisdiction in Antarctica: A New Approach to Inspection, Control and Enforcement", **Implementing the Environmental Protection Regime for the Antarctica** (ed. Davor Vidas), Springer Science+Business Media, Dordrecht, 2000, s. 46.

⁸⁰¹ Antarktika Antlaşması, m. 8/1.

⁸⁰² HANESSIAN, 1960, s. 472.

⁸⁰³ Antarktika Antlaşması, m. 8/2.

⁸⁰⁴ HANESSIAN, 1960, s. 473.

⁸⁰⁵ Antarktika Antlaşması, m. 11/1.

⁸⁰⁶ Antarktika Antlaşması, m. 11/2.

⁸⁰⁷ Antarktika Antlaşması, m. 11/2.

götürülmesi hususunda tarafların mutabakata varamaması durumunda diğer barışçı yollarla uyuşmazlığın çözümlenmesi hususunda sorumlulukları devam etmektedir.⁸⁰⁸

Antarktika Antlaşması'nın 12. maddesinde antlaşma değişikliğine ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Antlaşma'da, (i) 12/1 maddesine göre antlaşma değişikliği ve (ii) 12/2 maddesine göre gözden geçirme konferansında antlaşma değişikliği olmak üzere iki prosedür öngörülmüştür.

Antarktika Antlaşması'nın 12/1 maddesine uyarınca, Antlaşma her zaman *danışman tarafların* oy birliğiyle değiştirilebilecektir. Antlaşma'nın 12/1-a maddesine göre, değişiklikler, tüm *danışman taraflarca* değişikliğin onaylandığına dair depoziter hükûmet olan ABD'ye bildirimde bulunulmasıyla birlikte yürürlüğe girecektir. Antlaşma'nın 12/1-b maddesine göre, diğer taraf devletler bakımından söz konusu değişiklikler, onay bildiriminin depoziter hükûmete ulaşmasıyla birlikte yürürlüğe girecektir. Değişikliklerin 12/1-a maddesine uygun olarak yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl içerisinde onay bildiri depoziter hükûmete iletilmezse, söz konusu diğer taraf devlet Antlaşma'dan çekilmiş sayılacaktır.⁸⁰⁹

Antarktika Antlaşması'nın 12/2 maddesinde ise *danışman tarafların* talep edebileceği gözden geçirme konferansına dair resmî süreç düzenlenmiştir.⁸¹⁰ Antlaşma'nın 12/2-a maddesine göre, Antlaşma'nın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren otuz yıllık süre dolduktan sonra *danışman taraflardan* herhangi birinin depoziter hükûmete bildirimde bulunmak suretiyle talep etmesi durumunda tüm taraf devletlerin katılacağı bir gözden geçirme konferansı düzenlenebilecektir.⁸¹¹ Antlaşma değişikliği için konferansta *danışman tarafların* çoğunluğu da dâhil olmak üzere taraf devletlerin çoğunluğu aranmaktadır.⁸¹² Konferansta herhangi bir antlaşma değişikliğinin kabul edilmesi durumunda, depoziter hükûmet konferans sona erdikten sonra tüm taraf devletlerle iletişime geçecek ve söz konusu değişiklik 12/1 maddesine uygun olarak yürürlüğe girecektir.⁸¹³ Eğer tüm taraf devletlerle iletişime geçildiği tarihten itibaren iki yıl içerisinde

⁸⁰⁸ Antarktika Antlaşması, m. 11/2.

⁸⁰⁹ Antarktika Antlaşması, m. 12/1-b.

⁸¹⁰ ROTHWELL, Donald R., "The Antarctic Treaty at Sixty Years: Past, Present and Future", **ANU College of Law Legal Studies Research Paper Series**, 2019, s. 15. <https://ssrn.com/abstract=3437554> (erişim tarihi: 27.12.2020).

⁸¹¹ Antarktika Antlaşması, m. 12/2-a.

⁸¹² Antarktika Antlaşması, m. 12/2-b.

⁸¹³ Antarktika Antlaşması, m. 12/2-b.

12/1-a maddesine uygun olarak antlaşma değişikliği yürürlüğe girmezse, taraf devletler söz konusu süre dolduktan sonra herhangi bir zamanda depoziter hükûmete bildirimde bulunmak suretiyle Antlaşma'dan çekilebilecektir.⁸¹⁴ Çekilme bildirimi depoziter hükûmete ulaştıktan iki yıl sonra söz konusu taraf devlet Antlaşma'dan çekilmiş sayılacaktır.⁸¹⁵

Otuz yıllık süre 1991 yılında hiçbir devlet tarafından gözden geçirme konferansı toplanması talep edilmeksizin dolmuştur.⁸¹⁶ Bununla birlikte, Antarktika Antlaşması'nın otuzuncu yılı olmasına istinaden 1991 yılında *Deklarasyon* kabul edilmiş ve Deklarasyon'da Antarktika'da iş birliği için Antarktika Antlaşması'nın süregelen etkinliğine ve Madrid Protokolü'nün kabulüne vurgu yapılmıştır.⁸¹⁷ Antarktik çevresinin ve bağlı ve ilişkili ekosistemlerin kapsamlı bir biçimde korunmasını temin etmek üzere 1991 yılında Madrid Protokolü kabul edilmiştir. Madrid Protokolü Antarktika Antlaşması'nı değiştiren bir antlaşma değildir, tamamlayan bir antlaşmadır.⁸¹⁸

Antarktika Antlaşması kapsamında otuz yıllık süre dolduktan sonra herhangi bir zamanda gözden geçirme konferansının talep edilip edilemeyeceği noktasında, doktrinde bir engel bulunmadığı belirtilmiştir.⁸¹⁹ Antarktika Antlaşması'nın 12/2 maddesi, konferans çağrısının yapılabilmesi için geçmesi gereken asgari süreyi öngörmekte, ancak azami süreyi düzenlememektedir.⁸²⁰

Antarktika Antlaşması'nın orijinal metninde sekretaryaya ilişkin herhangi bir hüküm yer almamıştır. Daimî bir sekretaryaya ihtiyaç duyulması üzerine yapılan müzakereler neticesinde 2001 yılında gerçekleştirilen XXIV. AADT'de alınan *Karar 1* ile AADT'ye ve Çevre Koruma Komitesi'ne⁸²¹ yardımcı olmak üzere daimî nitelikte Antarktika Antlaşması

⁸¹⁴ Antarktika Antlaşması, m. 12/2-c.

⁸¹⁵ Antarktika Antlaşması, m. 12/2-c.

⁸¹⁶ CRAWFORD, James / ROTHWELL, Donald R., "Legal Issues Confronting Australia's Antarctica", **Australian Year Book of International Law**, Yıl: 1992, Cilt: 13, Sayı: 1, s. 53-54.

⁸¹⁷ "Declaration", **Antarctic Treaty Final Report of the Sixteenth Antarctic Treaty Consultative Meeting (7-18 Ekim 1991)**, s. 135, https://documents.ats.aq/ATCM16/fr/ATCM16_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 27.12.2020).

⁸¹⁸ Madrid Protokolü, m. 4/1.

⁸¹⁹ ROTHWELL, 2019, s. 15.

⁸²⁰ ROTHWELL, 2019, s. 15.

⁸²¹ Kısaca "ÇKK" olarak anılacaktır.

Sekretaryası'nın kurulmasına karar verilmiş⁸²² ve 2003 yılında gerçekleştirilen XXVI. AADT'de kabul edilen *Önlem 1* ile Sekretarya'nın kurumsal niteliğine ilişkin hususlar belirlenmiştir.⁸²³ Sekretarya, AADT'nin organı niteliğindedir ve AADT'ye bağlıdır.⁸²⁴ Sekretarya, 1 Eylül 2004 tarihi itibarıyla resmî olarak görevine başlamıştır.

Aust, Antarktika'nın *benzersiz* bir hukuksal statüye sahip olduğunu değerlendirmiştir.⁸²⁵ Bu bağlamda, yazar, kıtada yedi devletin egemenlik iddia etmesine, iddiaların sektörler çerçevesinde ileri sürülmesine, iki devletin egemenlik iddia etme hakkını saklı tutmasına, kıtada egemenlik iddia edilmeyen bir sektör bulunmasına, Antlaşma'nın diğer tarafları da dâhil olmak üzere devletlerin çoğunluğunun kıtada *ülkesel egemenliğin* varlığını reddetmesine, egemenlik sorunsalı dondurulmakla birlikte yetki sorunsalının kısmen çözümlenmesine (örneğin, gözlemci atanması usulü) işaret etmiştir.⁸²⁶

2.3.2. Antarktik Flora ve Faunanın Korunması İçin Kararlaştırılan Önlemler

AFFKKÖ, 2-13 Haziran 1964 tarihleri arasında gerçekleştirilen III. AADT'de kabul edilmiş ve *danışman taraflarca* gecikmeksizin onaylanması ve yürürlüğe konulması tavsiye edilmiştir.⁸²⁷ Jacobsson, AFFKKÖ, *sözleşme* olarak adlandırılmamakla birlikte, AFFKKÖ'nün şekil itibarıyla dolaylı olarak Antarktika Antlaşması bünyesinde bir antlaşma statüsüne işaret ettiğini belirtmiştir.⁸²⁸

AFFKKÖ ile birlikte Antarktika Antlaşması'nın uygulama alanı *Özel Muhafaza Alanı* olarak tayin edilmiştir. AFFKKÖ'nün uygulama alanında izin alınmaksızın yerel memelilerin ve kuşların öldürülmesi, yaralanması, yakalanması ve yerel memeli ve

⁸²² "Decision 1 (2001)", **Antarctic Treaty Final Report of the Twenty-fourth Antarctic Treaty Consultative Meeting (9-20 Temmuz 2001)**, s. 45, https://documents.ats.aq/ATCM24/fr/ATCM24_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 23.04.2021).

⁸²³ 2003 tarihli AADT'de alınan *Önlem 1* için bakınız "Measure 1 (2003)", **Treaty Consultative Meeting Final Report of the XXVI Antarctic Treaty Consultative Meeting (9-20 Haziran 2003)**, s. 53-64, https://documents.ats.aq/ATCM26/fr/ATCM26_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 23.04.2021).

⁸²⁴ Measure 1 (2003), m. 1, s. 53.

⁸²⁵ AUST, 2010, s. 328.

⁸²⁶ AUST, 2010, s. 328.

⁸²⁷ Recommendation III-VIII, **Antarctic Treaty Report of the Third Antarctic Treaty Consultative Meeting (2-13 Haziran 1964)**, s. 7-8, <https://www.ats.aq/devAS/Meetings/Past/4> (erişim tarihi: 28.12.2020).

⁸²⁸ JACOBSSON, Marie, "Building the International Legal Framework for Antarctica", **Science Diplomacy: Antarctica, Science and the Governance of International Spaces** (ed. Paul Arthur Berkman, vd.), Smithsonian Institution Scholarly Press, Washington, 2011, s. 8.

kuşlara saldırılması yasaklanmıştır.⁸²⁹ Katılan devletler izin haricinde bölgedeki yerel memeli ve kuşların normal yaşam koşullarına zararlı müdahaleyi en aza indirmek için gerekli önlemleri almayı taahhüt etmişlerdir.⁸³⁰ AFFKKÖ kapsamında belirli alanlar *Özel Koruma Alanları* olarak tayin edilmiştir. Katılan devletlerce *Özel Koruma Alanları* olarak belirlenen alanlara kendine özgü doğal ekolojik sistemlerinin korunması için özel önem gösterilecektir.⁸³¹ İzin alınmaksızın *Özel Koruma Alanları*'nda yerel bitkilerin toplanamayacağı kabul edilmiştir.⁸³² Yine izin alınmaksızın yerel olmayan hayvan ve bitki türlerinin AFFKKÖ'nün uygulama alanına getirilmesi yasaklanmıştır.⁸³³ AFFKKÖ, Antarktika Antlaşması'na paralel şekilde buz sahanlığı dâhil olmak üzere 60 derece güney enleminin güneyinde kalan bölgeye uygulanmaktadır.⁸³⁴ AFFKKÖ'deki hiçbir hüküm devletlerin Uluslararası Hukuka göre var olan açık denizlerdeki haklarını etkilemeyecektir.⁸³⁵

2.3.3. Antarktik Foklarının Korunması Sözleşmesi

Birçoğu açık denizlerde bulunan fok türlerinin neslinin tükenmesi tehlikesinin ortaya çıkması ve AFFKKÖ'de fokların koruma altına alınmamış olması karşısında, *danışman taraflarca* uluslararası ölçekte fokların korunması için önlemler alınması gerektiği kararlaştırılmıştır.⁸³⁶ Fokların korunmasına dair uluslararası enstrümanın ne şekilde oluşturulması gerektiği noktasında, *danışman taraflarca* AFFKKÖ'ye benzer biçimde Antarktika Antlaşması tavsiye kararı şeklinde veya bağımsız bir enstrüman şeklinde düzenlenmesi değerlendirilmiş ve bağımsız uluslararası enstrüman tercih edilmiştir.⁸³⁷ 1970 tarihli VI. AADT raporunda, denizlerdeki fokların korunmasının Antarktika Antlaşması'nın kapsamına girmediği, Antarktika Antlaşması'na taraf olmayan devletleri de ilgilendirdiği ve AADT'den ayrı olarak müzakerelerin sürdürüldüğüne yer verilmiştir.⁸³⁸

⁸²⁹ AFFKKÖ, m. 6/1.

⁸³⁰ AFFKKÖ, m. 7/1.

⁸³¹ AFFKKÖ, m. 8/1.

⁸³² AFFKKÖ, m. 8/2-a.

⁸³³ AFFKKÖ, m. 9/1.

⁸³⁴ AFFKKÖ, m. 1/1.

⁸³⁵ AFFKKÖ, m. 1/2.

⁸³⁶ COHEN, Harlan K. (ed.), "Conservation of Antarctic Seals", **Handbook of the Antarctic Treaty System**, 2002, s. 326, <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/15280.pdf> (erişim tarihi: 28.12.2020).

⁸³⁷ Conservation of Antarctic Seals, s. 349.

⁸³⁸ "The Final Report of the Sixth Antarctic Treaty Consultative Meeting", **Antarctic Treaty Report of Sixth Consultative Meeting (19-31 Ekim 1970)**, s. 9-10, <https://www.ats.aq/devAS/Meetings/Past/7> (erişim tarihi: 28.12.2020).

Ayrı bir uluslararası sözleşme olarak AFKS, 1 Haziran 1972 tarihinde imzaya açılmış ve 11 Mart 1978 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

AFKS'nin dibacesinde Antarktik foklarının deniz çevresinin önemli bir canlı kaynağı olduğu ve etkin bir şekilde korunması için uluslararası antlaşma çerçevesinde düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç duyulduğuna yer verilmiştir. AFKS, Antarktika Antlaşması'na paralel şekilde, 60 derece güney enleminin güneyinde kalan denizlere uygulanmaktadır.⁸³⁹ AFKS'de öngörülen durumlar dışında, AFKS'de belirtilen belirli türdeki fokların taraf devletlerin vatandaşları veya bayrağını taşıyan gemileri tarafından öldürülmesi veya yakalanması yasaklanmıştır.⁸⁴⁰ Taraf devletler, AFKS'nin uygulanması için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.⁸⁴¹ AFKS'de, insanlar veya köpekler için zaruri yiyecek kaynağı olması, bilimsel araştırma için gerekli olması veya müzeler, eğitim kurumları ve kültürel kuruluşlara örnek temin edilmesi amacıyla taraf devletlerce sınırlı sayıda fokun öldürülmesi veya yakalanması için izin verebileceği öngörülmüştür.⁸⁴² Taraf devletlerin her biri, diğer taraf devletleri ve Antarktik Araştırmaları Bilim Komitesi'ni⁸⁴³ verilen izinlerin amacı ve içeriği ve izin kapsamında öldürülen veya yakalanan fokların sayısı hakkında bilgilendirecektir.⁸⁴⁴

2.3.4. Antarktik Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Hakkında Sözleşme

1970'li yılların ortalarından itibaren AADT nezdinde Antarktika'daki deniz canlı kaynaklarının korunması konusu görüşülmeye başlamıştır. 1975 tarihli VIII. AADT'de alınan *Antarktik Deniz Canlı Kaynakları* konulu tavsiye kararında Antarktik deniz canlı kaynaklarının korunması için önlemler geliştirilmesine ilişkin çalışmaların

⁸³⁹ AFKS, m. 1/1.

⁸⁴⁰ AFKS, m. 2/1.

⁸⁴¹ AFKS, m. 2/2.

⁸⁴² AFKS, m. 4/1.

⁸⁴³ 1957 yılında gerçekleştirilen IV. UJYÖK Antarktik Konferansı'nda alınan tavsiye kararı üzerine, UBBK İcra Komitesi tarafından Antarktika'daki bilimsel araştırmaların incelenmesi için bir ad hoc komite kurulmuştur. Ad hoc komite, UBBK tarafından Antarktika'daki bilimsel faaliyetlerin uluslararası organizasyonunun sürdürülmesi için bir komite kurulması gerektiği yönünde tavsiyede bulunmuş ve böylelikle, 1958 yılında *Antarktik Araştırmaları Özel Komitesi* kurulmuştur. RIFFENBURGH, 2007, s. 827. Antarktik Araştırmaları Özel Komitesi'nin adı daha sonra *Antarktik Araştırmaları Bilim Komitesi* olarak değiştirilmiştir. Kısaca "AABK" olarak anılacaktır.

⁸⁴⁴ AFKS, m. 4/1.

desteklenmesine yer verilmiş ve *Antarktik Deniz Canlı Kaynakları* konusunun IX. AADT'nin gündemine eklenmesi tavsiye edilmiştir.⁸⁴⁵

Danışman taraflarca 1977 tarihli IX. AADT'de alınan *Antarktik Deniz Canlı Kaynakları* konulu tavsiye kararında, 1978 yılı sona ermeden Antarktik deniz canlı kaynaklarının korunması için nihai bir rejimin tesis edilmesi ve taslak rejimin oluşturulması için özel danışma toplantısı yapılması kararlaştırılmıştır.⁸⁴⁶ Özel danışma toplantısında görüşülecek konular arasında rejimin şeklinin belirlenmesi ve antlaşma gibi bir uluslararası enstrümanın gerekli olup olmadığının değerlendirilmesi de yer verilmiştir.⁸⁴⁷ Tavsiye kararında, taslak rejimin oluşturulmasında özellikle aşağıdaki hususların dikkate alınacağı öngörülmüştür.⁸⁴⁸

“(a) Rejim, Antarktika Antlaşması alanındaki çevrenin korunmasına ve muhafazasına ilişkin danışman tarafların asli sorumluluğunu ve danışman taraflarca tavsiye edilen önlemlerin önemini açıkça tanımalıdır.

(b) Antarktika Antlaşması'nın 4. maddesindeki hükümler rejimden etkilenmemelidir. 4. maddede yer alan ilkelerin 60 derece güney enleminin güneyindeki deniz alanlarına uygulanması teminat altına alınmalıdır.

(c) Rejim, Antarktik ekosistemi içerisindeki deniz canlı kaynaklarının bir bütün olarak etkin bir biçimde korunmasını sağlamalıdır.

(d) Rejim, Antarktika Antlaşması'nın özel yetki alanındaki bölgeyi kapsamalıdır.

(e) Ancak rejim, bölgedeki kıyı devletlerinin yetkisine halel getirmemek kaydıyla, Antarktik ekosistemi içerisindeki türlerin etkin muhafazası için gerekli olduğu takdirde, 60 derece güney enleminin kuzeyine genişletilmelidir.

(f) Rejim, mevcut uluslararası sözleşmelerle düzenlenen türlere uygulanmamalı, ancak bu türlerin rejime dâhil olan türlerle ilişkisi dikkate alınmalıdır.”

II. Özel Antarktika Antlaşması Danışma Toplantısı'nın⁸⁴⁹ 27 Şubat-10 Mart 1978 tarihleri arasında gerçekleştirilen ilk oturumunda Antarktik deniz canlı kaynaklarının korunmasına dair taslak rejimin oluşturulması için görüşmelere başlanmış, 17-28 Temmuz 1978 tarihleri arasında gerçekleştirilen ikinci oturumda taslak metin ortaya konulmuş ve son

⁸⁴⁵ Recommendation VIII-10, **Antarctic Treaty, Report of the Eighth Antarctic Consultative Meeting (9-20 Haziran 1975)**, s. 40, https://documents.ats.aq/ATCM8/fr/ATCM8_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 28.12.2020).

⁸⁴⁶ Recommendation IX-2, **Antarctic Treaty, Report of the Ninth Consultative Meeting (19 Eylül-7 Ekim 1977)**, s. 15, https://documents.ats.aq/ATCM9/fr/ATCM9_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 28.12.2020).

⁸⁴⁷ Recommendation IX-2, 1977, s. 15.

⁸⁴⁸ Recommendation IX-2, 1977, s. 15-16.

⁸⁴⁹ Kısaca “ÖAADT” olarak anılacaktır.

oturumu ise 5-6 Mayıs 1980 tarihleri arasında yapılmıştır. *Antarktik Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Konferansı* 7-20 Mayıs 1980 tarihleri arasında Canberra'da gerçekleştirilmiş ve 20 Mayıs 1980 tarihinde ADCKKS kabul edilmiştir. ADCKKS, 7 Nisan 1982 tarihinde yürürlüğe girmiştir. ADCKKS'ye halihazırda otuz beş ülke taraf bulunmaktadır.⁸⁵⁰ Ayrıca Avrupa Topluluğu 1982 yılında ADCKKS'ye taraf olmuştur.

ADCKKS, 60 derece güney enleminin güneyindeki Antarktik deniz canlı kaynaklarına ve Antarktik deniz ekosisteminin bir parçasını oluşturan Antarktik Yakınsama⁸⁵¹ ile 60 derece güney enlemi arasında kalan bölgedeki Antarktik deniz canlı kaynaklarına uygulanmaktadır.⁸⁵² Antarktik deniz canlı kaynakları, “*yüzgeçli balıklar, yumuşakçalar, kabuklular ve Antarktik yakınsamanın güneyinde bulunan kuşlar da dâhil olmak üzere yaşayan tüm diğer türdeki organizmaları*” ifade etmektedir.⁸⁵³ Antarktik deniz ekosistemi ise Antarktik deniz canlı kaynaklarının birbirleriyle ve fiziksel çevreleriyle olan ilişkisi anlamını taşımaktadır.⁸⁵⁴ ADCKKS kapsamında Antarktik Yakınsama ise, enlem ve boylamlar boyunca ADCKKS'de belirtilen noktalarda birleşen çizgiyi ifade etmektedir.⁸⁵⁵ ADCKKS'nin temel amacı, Antarktika'daki deniz canlı kaynaklarının korunmasını temin etmektir.⁸⁵⁶ ADCKKS kapsamında, ADCKKS'de öngörülen esaslara uygun olarak avlanmaya izin verilmektedir.⁸⁵⁷

ADCKKS'de, Antarktika Antlaşması'nın bazı hükümlere de atıf yapıldığı görülmektedir. Taraf devletler, Antarktika Antlaşması'na taraf olsun veya olmasın, bu Antlaşma'nın uygulama alanında Antlaşma'nın amaç ve ilkelere aykırı faaliyette bulunmama yükümlülüğü altına girmiş ve Antlaşma'nın 1. ve 5. maddesinde öngörülen yükümlülüklerle bağlı olmayı kabul etmiştir.⁸⁵⁸ Yukarıda aktarıldığı üzere, Antarktika

⁸⁵⁰ Antarktika Antlaşması'na ilk imza atan on iki devletin yanı sıra ADCKKS'ye taraf olan diğer devletler, Brezilya, Bulgaristan, Kanada, Çin, Cook Adaları, Finlandiya, Almanya, Yunanistan, Hindistan, İtalya, Kore, Morityus, Namibya, Hollanda, Pakistan, Panama, Peru, Polonya, İspanya, İsveç, Ukrayna, Uruguay ve Vanuatu'dur.

⁸⁵¹ Sözlük anlamına göre, Antarktik yakınsama, 48 derece ve 61 derece güney enlemi arasında görülen soğuk Antarktik yüzey suları ile ılık alt Antarktik yüzey sularının birleştiği ve daha soğuk, daha yoğun olan Antarktik sularının ılık suların altında kaldığı yaklaşık 40-50 km genişlediğinde olan Güney Okyanusu'ndaki düzensiz eğriyi ifade etmektedir. HINCE, 2001, s. 13.

⁸⁵² ADCKKS, m. 1/1.

⁸⁵³ ADCKKS, m. 1/2.

⁸⁵⁴ ADCKKS, m. 1/3.

⁸⁵⁵ ADCKKS'nin 1/4 maddesinde öngörülen noktalar şu şekildedir: “50°G, 0°; 50°G, 30°D; 45°G, 30°D; 45°G, 80°E; 55°G, 80°D; 55°G, 150°D; 60°G, 150°D; 60°G, 50°B; 50°G, 50°B; 50°G, 0°”.

⁸⁵⁶ ADCKKS, m. 2/1.

⁸⁵⁷ ADCKKS, m. 2/3.

⁸⁵⁸ ADCKKS, m. 3.

Antlaşması'nın 1. maddesi Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılmasını, Antarktika'da her türlü askeri önlemin yasaklanmasını düzenlemekte iken, Antlaşma'nın 5. maddesi Antarktika'da nükleer deneme yapılmasını ve radyoaktif atıkların atılmasını yasaklamaktadır.

ADCKKS uyarınca, Antarktika Antlaşması'na taraf olup olmadığına bakılmaksızın, ADCKKS'ye taraf tüm devletler birbirleriyle ilişkilerinde Antarktika Antlaşma'nın 4. maddesi ve 6. maddesi ile bağlı olmayı kabul etmişlerdir.⁸⁵⁹ Hatırlanacağı üzere, Antlaşma'nın 4. maddesi Antarktika'daki egemenlik hak ve iddialarıyla ilişkilidir. Antlaşma'nın 6. maddesi ise, Antlaşma'daki hiçbir hükmün devletlerin Uluslararası Hukukta açık denizlere ilişkin sahip olduğu haklara hanel getirmeyeceğini öngörmektedir. ADCKKS çerçevesinde, Antarktika Antlaşması'na taraf olmayan, ancak ADCKKS'ye taraf olan devletler Antartik çevresinin korunması hususunda *danışman tarafların* özel yükümlülüğü ve sorumluluğu bulunduğunu kabul etmişlerdir.⁸⁶⁰

ADCKKS ile birlikte *Antartik Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Komisyonu*⁸⁶¹ kurulmuştur.⁸⁶² ADCKKK, temel olarak Antartik ekosisteminin temel bir parçası olarak görülen Antartik krill kaynaklarına artan ticari ilgi ve Güney Okyanusu'ndaki çeşitli diğer deniz kaynaklarının aşırı sömürülmesi karşısında Antartik deniz yaşamının korunmasını temin etmek üzere kurulmuştur.⁸⁶³ ADCKKS uyarınca ADCKKK yasal kişiliğe sahiptir.⁸⁶⁴

ADCKKS'de, ADCKKK'nin görevinin ADCKKS'nin 2. maddesinde sayılan amaç ve ilkelerin yerine getirilmesini temin etmek olduğu öngörülmüştür.⁸⁶⁵ ADCKKS'nin 2. maddesinde öngörülen amaç ve ilkelere baktığımızda, ADCKKS'nin temel amacı Antarktika'daki deniz canlı kaynaklarının korunmasıdır. ADCKKS kapsamında benimsenen ilkeler ise (i) avlanan kaynakların belirli bir seviyenin altına düşmesinin engellenmesi, (ii) ekolojik ilişkinin sürdürülmesi ve azalan kaynakların belirli bir seviyenin üzerine çıkarılması ve (iii) deniz canlı kaynaklarının sürdürülebilir korumasını temin etmek amacıyla deniz ekosisteminde yirmi/otuz yıl içerisinde geri dönüşü olmayacak

⁸⁵⁹ ADCKKS, m. 4/1.

⁸⁶⁰ ADCKKS, m. 5/1.

⁸⁶¹ Kısaca "ADCKKK" olarak anılacaktır.

⁸⁶² ADCKKS, m. 7/1.

⁸⁶³ **About CCAMLR**, 2021, <https://www.ccamlr.org/en/organisation> (erişim tarihi: 08.07.2020).

⁸⁶⁴ ADCKKS, m. 8.

⁸⁶⁵ ADCKKS, m. 9/1.

değişikliklerin engellenmesi ve değişiklik risklerinin en aza indirgenmesidir.⁸⁶⁶ ADCKKS kapsamında, ADCKKK'ye söz konusu amaç ve ilkelerin yerine getirilmesini sağlamak amacıyla belirli görevler yüklenmiş, koruma önlemleri alma yetkisi verilmiştir.⁸⁶⁷ Komisyon toplantıları yıllık olarak gerçekleştirilmekte ve aksi kararlaştırılmadığı müddetçe ADCKKK merkezi olan Hobart, Tasmania, Avustralya'da yapılmaktadır.⁸⁶⁸

ADCKKS ile ayrıca ADCKKK'nin danışma organı niteliğinde *Antarktik Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması için Bilimsel Komite*⁸⁶⁹ kurulmuştur.⁸⁷⁰ Bilimsel Komite aksini kararlaştırmadığı müddetçe Bilimsel Komite toplantıları ADCKKK merkezinde yapılmaktadır.⁸⁷¹ Bilimsel Komite, özellikle ADCKKS'nin uygulama alanındaki denizin canlı kaynaklarına dair bilgilerin toplanması, çalışmalar yapılması ve bilgi alışverişinde bulunulmasına ilişkin danışma ve iş birliğini destekleme görevini üstlenmiştir.⁸⁷² Bilimsel Komite, ADCKKK tarafından tayin edilen ve ADCKKS'nin 15. maddesinde sıralanan faaliyetleri yürütmekle yükümlüdür.⁸⁷³

2.3.5. Antarktik Maden Kaynakları Faaliyetlerinin Düzenlenmesi Hakkında Sözleşme

Danışman taraflarca 1972-1981 yılları arasında gerçekleştirilen AADT'de ele alınan temel konulardan biri maden kaynaklarına ilişkin faaliyetlerin etkileri ve düzenlenmesi olmuş ve önce *Antarktik Kaynakları-Maden Aramanın Etkileri*, daha sonra *Antarktik Maden Kaynakları* konulu çeşitli tavsiye kararları alınmıştır.

1972 tarihli VII. AADT'de alınan tavsiye kararında, kutuplarda maden arama faaliyetlerine dair teknolojik gelişmeler, Antarktika'da işletilebilir maden kaynaklarının olma olasılığına artan ilgi, maden arama faaliyetlerinin yaratacağı çevresel problemler, *danışman tarafların* çevrenin korunmasına ve kaynakların makul kullanımına dair

⁸⁶⁶ ADCKKS, m. 2/3.

⁸⁶⁷ ADCKKS, m. 9/1.

⁸⁶⁸ ADCKKS, m. 13.

⁸⁶⁹ Kısaca "Bilimsel Komite" olarak anılacaktır.

⁸⁷⁰ ADCKKS, m. 14/1.

⁸⁷¹ ADCKKS, m. 14/1.

⁸⁷² ADCKKS, m. 15/1.

⁸⁷³ ADCKKS, m. 15/2.

sorumluluğu hususlarına vurgu yapılarak, Antarktik kaynakları için maden aramanın etkileri üzerine çalışma yapılması tavsiye edilmiştir.⁸⁷⁴

1975 tarihli VIII. AADT'de alınan tavsiye kararında, maden kaynakları faaliyetlerinin Antarktik çevresini ve Antarktik çevresine bağlı ekosistemleri olumsuz etkileyebileceği, Antarktika Antlaşması'nın uygulama alanına dair *danışman tarafların* Antarktik çevresinin korunmasında ve taraf devletlerin hiç kimsenin Antlaşma'nın amaç ve ilkelerine aykırı faaliyette bulunulmamasını sağlamada özel sorumluluğu bulunduğu vurgulanarak, Antarktik kaynakları için maden arama ve işletilmesi üzerine tüm yönleriyle ayrıntılı çalışma yapılması ve maden faaliyetlerinin çevresel etkilerinin değerlendirilmesi tavsiye edilmiştir.⁸⁷⁵ Kararda ayrıca, AABK'nin, maden arama ve işletilmesinin Antarktik çevresine ve Antarktik çevresinin bağlı olduğu diğer ekosistemlere etkilerini değerlendirmek ve gerekli bilimsel araştırma programlarının sürdürülmesini sağlamak üzere davet edilmesine karar verilmiştir.⁸⁷⁶ 1977 yılında AABK Uzmanlar Grubu tarafından *Antarktika'daki Maden Arama ve İşletilmesinin Çevresel Etkileri Üzerine Ön Değerlendirme Raporu* tamamlanmıştır.⁸⁷⁷

1977 tarihli IX. AADT'de alınan tavsiye kararında, benzer şekilde maden kaynaklarının arama ve işletilmesine ilişkin kontrolsüz faaliyetlerin Antarktik çevresini ve Antarktik çevresine bağlı ekosistemleri olumsuz etkileyebileceği ve *danışman tarafların* Antarktika'daki faaliyetlerin uluslararası çekişmeye neden olmaması, Antarktik çevresine zarar vermemesi, bilimsel araştırmaları sekteye uğratmaması ve Antarktika Antlaşması'nın amaç ve ilkelerine aykırı olmasını temin etmek yönünde özel sorumluluğu bulunduğu vurgulanmıştır.⁸⁷⁸

⁸⁷⁴ Recommendation VII-6, **Antarctic Treaty, Report of the Seventh Consultative Meeting (30 Ekim-10 Kasım 1972)**, s. 22, https://documents.ats.aq/ATCM7/fr/ATCM7_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 29.12.2020).

⁸⁷⁵ Recommendation VIII-14, **Antarctic Treaty, Report of Eighth Consultative Meeting (9-20 Haziran 1975)**, s. 44-45, https://documents.ats.aq/ATCM8/fr/ATCM8_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 29.12.2020).

⁸⁷⁶ Recommendation VIII-14, 1975, s. 45.

⁸⁷⁷ 1977 yılında hazırlanan bir rapor daha bulunmaktadır. VIII-14 sayılı tavsiye kararına istinaden düzenlenen Özel Hazırlık Toplantısı'ndan sonra kurulan Uzmanlar Grubu tarafından *Maden Arama ve İşletilmesi Hakkında Uzmanlar Grubu Raporu* konulu bir rapor hazırlanmış ve bu rapor IX. AADT raporuna eklenmiştir. Rapor için bakınız **Antarctic Treaty Report of the Ninth Consultative Meeting (19 Eylül-7 Ekim 1977)**, s. 56-73.

⁸⁷⁸ Recommendation IX-1, **Antarctic Treaty Report of the Ninth Consultative Meeting (19 Eylül-7 Ekim 1977)**, s. 11-12.

1977 tarihli kararda, maden kaynaklarına ilişkin faaliyetlerin çevresel etkilerine dair çalışmaların sürdürülmesi, maden kaynaklarına ilişkin tesis edilecek rejim üzerine çalışmalar yapılması, rejimin tesisi sürecinde *danışman tarafların* vatandaşlarının ve diğer devletlerin Antartik maden kaynaklarına ilişkin tüm arama ve işletme faaliyetlerinden kaçınmasının sağlanması tavsiye edilmiştir.⁸⁷⁹ Söz konusu rejimin, Antartika Antlaşması'nın 4. maddesine etki etmemesi vurgulanmış ve 1976 tarihli özel hazırlık toplantısında kararlaştırıldığı üzere, maden kaynakları sorusuna ilişkin olarak, *danışman tarafların* aktif ve sorumlu rol oynamaya devam etmesi, Antartika Antlaşması'nın bütünüyle sürdürülmesi, Antartik çevresinin ve bağlı ekosistemlerinin korunmasının temel önem teşkil etmesi ve tüm insanlığın kıtadaki menfaatinin dikkate alınması hususları teyit edilmiştir.⁸⁸⁰

1979 tarihli X. AADT'de⁸⁸¹ alınan kararda, aynı doğrultuda Antartika'daki faaliyetlere dair *danışman tarafların* özel sorumluluğu bulunduğu, kontrolsüz maden faaliyetlerinin Antartik ekosistemine zarar verebileceği, maden faaliyetlerine dair alınacak kararlarda Antartika'nın ekolojik ve bilimsel değerinin ve Antartika'nın tüm dünya çevresine olan önemini dikkate alınması gerektiğine işaret edilmiştir.⁸⁸² Kararda, maden kaynaklarına ilişkin tesis edilecek rejim üzerine çalışma yapılması, tesis edilecek rejimde maden faaliyetlerine izin verilip verilmeyeceğinin belirlenmesi, izin verilmesi halinde, bu faaliyetlere dair ekolojik, teknolojik, siyasi, hukuki ve ekonomik hususların düzenlenmesi tavsiye edilmiştir.⁸⁸³

1981 tarihli XI. AADT'de, sözleşme gibi uluslararası bir enstrümanın gerekli olup olmadığı da dâhil olmak üzere maden kaynakları rejiminin biçimini tespit etmek ve maden kaynakları rejimini oluşturmak üzere özel danışma toplantısı yapılması

⁸⁷⁹ Recommendation IX-1, 1977, s. 12-13

⁸⁸⁰ Recommendation IX-1, 1977, s. 12-13.

⁸⁸¹ X. AADT raporuna eklendiği üzere, 1979 yılında *Maden Arama ve İşletme Sorunsalının Hukuki ve Siyasi Yönleri Hakkında Çalışma Grubu Raporu ve Antartika'da Maden Arama ve İşletmeye dair Ekolojik, Teknolojik ve Diğer İlgili Konular Uzmanlar Grubu Raporu* konulu iki rapor hazırlanmıştır. Raporlar için bakınız **Antarctic Treaty, Report of the Tenth Consultative Meeting (17 Eylül-5 Ekim 1979)**, s. 101-120, https://documents.ats.aq/ATCM10/fr/ATCM10_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 01.01.2021).

⁸⁸² Recommendation X-1, **Antarctic Treaty, Report of the Tenth Consultative Meeting (17 Eylül-5 Ekim 1979)**, s. 11.

⁸⁸³ Recommendation X-1, 1979, s. 12.

kararlaştırılmıştır.⁸⁸⁴ Tavsiye kararında, tesis edilecek rejimin IX. AADT’de teyit edilen esaslara dayanması gerektiği belirtilmiş, bununla birlikte rejimin içeriğine ilişkin olarak aşağıdaki hususlar sıralanmıştır:⁸⁸⁵

- “I. a. ...maden kaynakları faaliyetlerin Antarktik çevresine olan muhtemel etkisinin değerlendirilmesi;
 b. maden kaynakları faaliyetlerinin kabul edilip edilmeyeceğinin belirlenmesi;
 c. bunun kabul edilmesi durumunda, ... söz konusu faaliyetlerin ekolojik, teknolojik, siyasi, hukuki ve ekonomik yönlerinin düzenlenmesi.
 II. Danışman taraflar dışındaki diğer devletlerin Antarktika Antlaşması aracılığıyla veya diğer bir biçimde katılım usulünün düzenlenmesi:
 a. katılan devletlerin Antarktika Antlaşması’nın temel hükümleriyle, özellikle 1., 4., 5. ve 6. maddeleriyle ve danışman taraflar kabul ettiği ilgili tavsiye kararlarıyla bağlı olmasının sağlanması...
 III. Rejim ve diğer ilgili uluslararası örgütler arasında iş birliği düzenlemelerine dair hükümlere yer verilmesi.
 IV. ... rejimin oluşturulmasında uygulama alanının kesin sınırlarının belirlenmesi.
 V. Danışman tarafların Antarktika Antlaşması alanının çevresi yönünden özel sorumluluğunun korunmasını temin edecek hükümlere yer verilmesi...
 VI. Rejimin ticari maden arama ... ve işletmeyi ... kapsamı.
 VII. Çevre ve kaynak yönetimi kararları için gerekli araştırmanın yapılmasının teşvik edilmesi.”*

Antarktik maden kaynakları rejiminin oluşturulması için IV. ÖAADT, on dört *danışman tarafın* katılımıyla 1982 yılında çalışmalarına başlamıştır.⁸⁸⁶ 1983 tarihli XII. AADT’de *danışman taraf* statüsünde olmayan Antarktika Antlaşması’na taraf devletlerin gözlemci olarak AADT’ye davet edilebilmelerine karar verilmiş ve IV. ÖAADT’nin 1984 tarihli oturumunda söz konusu kararın Antarktik madenlerine ilişkin toplantıları da kapsamı kararlaştırılmıştır.⁸⁸⁷ IV. ÖAADT’nin son oturumu⁸⁸⁸ 2 Mayıs-2 Haziran 1988 tarihleri arasında Wellington’da yapılmış, konsensüsle kabul edilen AMKFDS 25 Kasım 1988 tarihinde imzaya açılmıştır.⁸⁸⁹ AMKFDS kapsamında, AMKFDS’de öngörülen esaslara

⁸⁸⁴ Recommendation XI-1, **Antarctic Treaty Report of the Eleventh Consultative Meeting (23 Haziran 1981-7 Temmuz 1981)**, s. 19, https://documents.ats.aq/ATCM11/fr/ATCM11_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 02.01.2021).

⁸⁸⁵ Recommendation XI-1, 1981, s. 19-21.

⁸⁸⁶ **Final Report of the Fourth Special Antarctic Treaty Consultative Meeting on Antarctic Mineral Resources**, 1988, s. 3, https://documents.ats.aq/SATCM4_12/fr/SATCM4_12_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 23.04.2021).

⁸⁸⁷ Final Report, 1988, s. 3-4.

⁸⁸⁸ 1982 yılında 1988 yılına kadar toplam on iki oturum yapılmıştır.

⁸⁸⁹ Final Report, 1988, s. 5.

ve AMKFDS çerçevesinde kabul edilen yürürlükte önlemlere aykırı şekilde maden faaliyetlerinde bulunulması yasaklanmıştır.⁸⁹⁰

Avustralya, 1989 yılı Mayıs ayında resmî olarak AMKFDS'yi imzalamayacağını açıklamıştır.⁸⁹¹ Avustralya Dışişleri Bakanlığı ve Çevre Bakanlığının 1989 yılı Haziran ayında ortaklaşa yaptığı basın açıklamasında, Avustralya hükûmetinin Antarktik çevresinin kapsamlı bir biçimde korunmasını amaçladığı, bu bağlamda, kıtada ve kıta çevresinde petrol sondajı da dâhil olmak üzere hiçbir maden faaliyetinin gerçekleştirilmemesini benimsediği belirtilmiştir.⁸⁹² Basın açıklamasında, AMKFDS'ye göre “dünyanın son kalan muazzam el değmemiş yeri” için daha güçlü bir korumanın tercih edildiği, Avustralya'nın AMKFDS'yi imzalamayacağı, diğer yandan AAS çerçevesinde kapsamlı bir çevre koruma sözleşmesi akdetmek üzere müzakerelerde bulunulması için adım atılacağı ve özellikle “*El Değmemiş Antarktik Parkı*” kurulması olasılığının araştırılacağı hususlarına yer verilmiştir.⁸⁹³ AMKFDS, Avustralya ve Fransa hariç on dokuz devlet tarafından imzalanmasına rağmen, hiçbir devlet onaylama işlemi gerçekleştirilmemiştir.⁸⁹⁴ Dolayısıyla AMKFDS'nin 62. maddesi uyarınca temel yürürlük şartı yerine getirilmemiştir.

AMKFDS'nin müzakere edildiği sırada, birçok sivil toplum kuruluşu Antarktika'da daha katı çevresel önlemlerin uygulanması çağrısında bulunmuş, bazı sivil toplum kuruluşları ise Antarktika'nın *dünya parkı* olarak tayin edilmesini desteklemiştir.⁸⁹⁵ Esas itibarıyla Antarktika'nın *dünya parkı* olması önerisi ilk olarak 1972 yılında getirilmiştir. 1972 tarihli

⁸⁹⁰ AMKFDS, m. 3. AMKFDS'nin, *insanlığın ortak mirası* kavramının unsurlarından bazılarını barındırdığı görülmektedir. Bu bağlamda, AMKFDS'nin dibacesinde ve 2. maddede yer verilen Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılması ve uluslararası çekişme aracı olmaması, Antarktik çevresinin korunmasının önemi, maden faaliyetlerine katılımın rejime dâhil olan tüm devletlere açık olması ve gelişmekte olan taraf ülkelerin özel durumunun dikkate alınması, maden faaliyetlerinde tüm tarafların adil ve etkin katılımının desteklenmesi ve uluslararası toplumun tamamının menfaatinin gözetilmesi hususlarına işaret edilebilir. Bu konuda benzer bir değerlendirme için ayrıca bakınız WOLFRUM, 2017, s. 147.

⁸⁹¹ BLAY, S. / TSAMENYI, B. M., “Australia and the Convention for the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities (CRAMRA)”, **Polar Record**, Yıl: 1990, Cilt: 26, Sayı: 158, s. 198.

⁸⁹² Aktaran: BLAY, S. / TSAMENYI, B. M., 1990, s. 198.

⁸⁹³ Aktaran: BLAY, S. / TSAMENYI, B. M., 1990, s. 198.

⁸⁹⁴ AMKFDS'yi imzalayan devletler Yeni Zelanda, Arjantin, Brezilya, Şili, Çin, Çekoslovakya, Danimarka, Finlandiya, Almanya Demokratik Cumhuriyeti, Japonya, Norveç, Polonya, İsveç, Güney Afrika, Güney Kore, Sovyetler Birliği, Birleşik Krallık, ABD ve Uruguay'dır. **Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities**, <https://www.mfat.govt.nz/en/about-us/who-we-are/treaties/convention-on-the-regulation-of-antarctic-mineral-resource-activities/> (erişim tarihi: 03.01.2021).

⁸⁹⁵ ROTHWELL, Donald R., “The Antarctic Treaty System: Resource Development, Environmental Protection or Disintegration?”, **Arctic**, Yıl: 1990, Cilt: 43, Sayı: 3, s. 287.

II. Dünya Milli Parklar Konferansı'nda alınan *BM Bünyesinde Antarktika'nın Dünya Parkı Olarak Kurulması* konulu tavsiye kararında, Antarktika kıtasının ve kıtayı çevreleyen denizin bozulmamış doğal ekosisteminin muazzam bilimsel ve estetik değerinin tanındığı vurgulanmış ve Antarktika Antlaşması'na taraf devletlere, Antarktika kıtasının ve kıtayı çevreleyen denizin BM bünyesinde ilk *dünya parkı* olarak kurulmasının müzakere edilmesi yönünde tavsiyede bulunulmuştur.⁸⁹⁶ Yeni Zelanda, 1975 tarihli VIII. AADT'de mevcut sistem çerçevesinde oluşturulan antlaşma rejimi değiştirilmeksizin Antarktika için *dünya parkı* kurulması yönünde bir öneri getirmiştir.⁸⁹⁷ Bu öneri Şili tarafından desteklenmekle birlikte, VIII. AADT'nin gündemine alınmamıştır.⁸⁹⁸ 1982 tarihli Dünya Milli Parklar Kongresi'nde, Antarktika için *dünya parkı* kavramının ivedilikle geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁸⁹⁹

1980'lerde özellikle Avustralya Koruma Vakfı, Greenpeace ve Antarktik ve Güney Okyanusu Koalisyonu,⁹⁰⁰ Antarktika'nın *dünya parkı* olarak tayin edilmesi tartışmalarında önemli rol oynamıştır.⁹⁰¹ Sivil toplum kuruluşlarının desteklediği Antarktik *dünya parkı* yaklaşımında, kıtadaki maden faaliyetlerinin yasaklanması ve kıtadaki faaliyetlere barışçı bilimsel amaçlara uygun olarak devam edilmesi amaçlanmıştır.⁹⁰² Bu yaklaşımda çevrenin korunması temel öneme sahiptir.

⁸⁹⁶ "Second World Conference on National Parks: Recommendations", **Trends**, Yıl: 1973, Cilt: 10, Sayı: 1, s. 61-62.

⁸⁹⁷ JOYNER, 1998, s. 175.

⁸⁹⁸ JOYNER, 1998, s. 175.

⁸⁹⁹ **Fish and Wildlife Miscellaneous-Part 4, Hearings Before the Subcommittee on Fisheries and Wildlife Conservation and the Environment of the Committee on Merchant Marine and Fisheries, House of Representatives, Ninety-Eight Congress, First Session on Antarctic Marine Living Resources-H.R. 3416 June 30, 1983, Webless Migratory Game Bird Fund-H.R. 891 July 26, 1983, U.S. Whaling Policy Oversight September 28, 1983, Serial No. 98-24**, U.S. Government Printing Office, Washington, 1983, s. 184.

⁹⁰⁰ Kısaca "AGOK" olarak anılacaktır.

⁹⁰¹ ROTHWELL, 1990, s. 287.

⁹⁰² ROTHWELL, 1990, s. 287. AGOK, 1980'lerde Antarktik doğal kaynaklarının işletilmesinin engellenmesi ve Antarktika'nın *dünya parkı* olarak tayin edilmesine yönelik yürüttüğü kampanyada, (i) Antarktika'nın son el değmemiş kıta olarak tanınması, (ii) ihtiyatlılık ilkesine dayalı olarak Antarktik kıtasının ve Güney Okyanusu'nun fauna ve florasının korunması ve (iii) kıtanın bilimsel araştırma ve uluslararası iş birliği için kullanılması ve nükleer ve askeri faaliyetlerden arı barış bölgesi olarak kalması esaslarına dayanmıştır. **Antarctica, World Park**, 2003, <https://www.asoc.org/explore/latest-news/1932-antarctica-world-park> (erişim tarihi: 11.03.2021). Greenpeace ise, Antarktika'da *dünya parkı* ilkelerini, (i) kıtanın, el değmemiş değerlerin çok önemli olduğu bir bölge olması, (ii) hem karada hem denizde flora ve faunanın ve atmosfer dâhil olmak üzere çevrenin tam olarak korunması, (iii) kıtanın nükleer ve konvansiyonel silahlardan ve tüm askeri faaliyetlerden arı barış bölgesi olması ve (iv) kıtanın tüm ulusların bilim

2.3.6. Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü

1980'li yılların sonundan itibaren Madrid Protokolü'nün müzakereleri için adımlar atılmaya başlamıştır. Şili'nin önerisi üzerine, 1989 tarihli XV. AADT'nin gündemine, *Antartik çevresinin ve bağlı ve ilişkili ekosistemlerin korunması için kapsamlı önlemler* maddesi eklenmiştir.⁹⁰³ Avustralya ve Fransa, Antarktika'yı *doğa rezervi* ve *bilim sahası* olarak tayin etmek üzere Antartik çevresinin ve bağlı ve ilişkili ekosistemlerin korunması için kapsamlı bir rejim oluşturulmasının tavsiye edilmesini önermiştir.⁹⁰⁴ Antartik çevresinin ve bağlı ve ilişkili ekosistemlerin korunması konusunda, Avustralya ve Fransa'nın yanı sıra, Yeni Zelanda, Şili, ABD ve İsveç tarafından da çeşitli öneriler getirilmiş, kurulan çalışma grubu tarafından taslak ilkeler oluşturulmuştur.⁹⁰⁵

XV. AADT'de alınan tavsiye kararında, insan faaliyetlerinin Antartik çevresi ve bağlı ve ilişkili ekosistemleri üzerinde olumsuz etkileri olmamasını ve Antarktika'nın *bilimsel, estetik, el değmemiş değerinin* zarar görmemesini temin etmek üzere bu çevrenin korunması için kapsamlı bir sistem oluşturmak ve bu sistemi etkin bir biçimde uygulamak öncelikli amaç olarak ifade edilmiştir.⁹⁰⁶ Bu amacı yerine getirmek üzere, ilgili tüm önerileri incelemek ve müzakerelerde bulunmak gayesiyle 1990 yılında özel danışma toplantısı yapılması tavsiye edilmiştir.⁹⁰⁷ XI. ÖAADT'nin ilk oturumu 19 Kasım-6 Aralık

insanları arasındaki iş birliğinin desteklediği bilimsel araştırma sahası olması olarak belirlemiştir. Greenpeace'in açıklamasına göre, *"dünya parkı olarak, Antarktika, asksizleştirilmiş, nükleer silahlardan arındırılmış, barışçı bir bölge olarak kalmalıdır. Kıtanın ve Güney Okyanusu'nun el değmemiş değerleri korunmalı, bölgedeki herhangi bir insan faaliyetinin ve tüm insan faaliyetlerinin kabul edilebilirliğinin değerlendirilmesinde, koruma önemle dikkate alınmalıdır. Uluslararası bilimsel iş birliği teşvik edilmeye devam edecektir. Hatta, bilim, kıtadaki insan faaliyetlerinin öncelikli sebebi olmalıdır. Antarktika'nın çevresine ve diğer özelliklerine kalıcı olarak zarar vereceğinden tüm ticari maden faaliyetleri yasaklanmalıdır. Zehirli ve radyoaktif atıkların depolanması, boşaltılması veya yakılması da yasak olmalı ve herhangi bir amaçla nükleer reaktörlerin kullanılması yasaklanmalıdır. Antartik Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Sözleşmesi çerçevesinde kabul edilen deniz canlı kaynaklarının yönetimine dair ekosistem yaklaşımı sürdürülmelidir. Antarktika'da üstlenilen tüm faaliyetlerin birbiriyle uyum içerisinde olan standartlara uygun olarak yönetilmesini temin etmek ve kuralların, düzenlemelerin ve önlemlerin yeknesak bir şekilde uygulanmasını sağlamak üzere bir yönetim yapısı oluşturulmalıdır. Egemenlik iddialarına ilişkin Antarktika Antlaşması bünyesinde yapılan hukuki düzenlemeler yürürlükte kalacaktır."* **Antarctica Legislation: S. 2575; S.J. Res. 206 and S. Res. 186, Hearing Before the Committee on Foreign Relations United States Senate, One Hundred First Congress, Second Session, July 27, 1990**, U.S. Government Printing Office, Washington, 1990, s. 40.

⁹⁰³ **Final Report of the Fifteenth Antarctic Treaty Consultative Meeting**, 1989, s. 222, https://documents.ats.aq/ATCM15/fr/ATCM15_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 3.1.2021).

⁹⁰⁴ Final Report, 1989, s. 224.

⁹⁰⁵ Taslak ilkeler için bakınız Final Report, 1989, s. 220-267.

⁹⁰⁶ Recommendation XV-1, Final Report, 1989, s. 45.

⁹⁰⁷ Recommendation XV-1, Final Report, 1989, s. 45.

1990 tarihleri arasında Şili’de ve sonraki oturumları ise 22-30 Nisan 1991, 17-22 Haziran 1991 ve 3-4 Ekim 1991 tarihlerinde Madrid’de yapılmıştır.

XI. ÖAADT sonucunda, *Madrid Protokolü* ve dört eki konsensüsle kabul edilmiştir. Protokol 4 Ekim 1991 tarihinde Madrid’de imzaya açılmıştır. Protokol’ün 23. maddesinde, Protokol’ün kabul edildiği tarihte *danışman taraf* statüsünde olan devletlerin tamamı tarafından onay belgelerinin tevdi edildiği tarihi izleyen otuzuncu günde yürürlüğe gireceği öngörülmüştür. En son 15 Aralık 1997 tarihinde Japonya’nın Protokol’ü onaylamasının ardından, Protokol 14 Ocak 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Protokol, Antarktika Antlaşması’nın eki mahiyetindedir.⁹⁰⁸ Protokol’ün amacı, Antarktik çevresinin ve Antarktik çevresine bağlı ve Antarktik çevresiyle ilişkili ekosistemlerin kapsamlı bir biçimde korunmasını temin etmektir.⁹⁰⁹ Protokol uyarınca, Antarktika *barış ve bilime tahsis edilmiş doğal rezerv*⁹¹⁰ olarak tayin edilmiştir.⁹¹¹ Protokol’ün bu hükmü, Avustralya ve Fransa’nın kıtanın *doğa rezervi* ve *bilim sahası* olarak tayin edilmesi önerisini yansıtmaktadır.⁹¹² Vigni, AAS’deki belirli normların Uluslararası Teamül Hukuku kuralı haline geldiğini ve tüm devletleri bağladığını, Madrid Protokolü’nün 2. maddesindeki Antarktik çevresinin korunması yükümlülüğünün de bu bağlamda değerlendirilebileceğini belirtmiştir.⁹¹³

Madrid Protokolü ile birlikte, Antarktika’nın dünyada benzersiz bir pozisyona sahip olduğu tanınmıştır.⁹¹⁴ Madrid Protokolü, Antarktika’nın barışçı ve bilimsel amaçlarla kullanılmasının ötesinde, Antarktik ekosisteminin korunması gerektiğini belirlemek ve bunun için Antarktika’yı *doğal rezerv* olarak tayin etmek suretiyle Antarktika Antlaşması’nı genişletmiştir.⁹¹⁵ Antarktika’nın *barış ve bilime tahsis edilmiş doğal rezerv*

⁹⁰⁸ Madrid Protokolü, m. 4/1.

⁹⁰⁹ Madrid Protokolü, m. 2.

⁹¹⁰ Protokol’de doğal rezerv tanımı yer almamaktadır. *Cambridge Academic Content Dictionary*’de, *doğa rezervi*, çoğunlukla nadir olması sebebiyle belirli bir bölgede yaşayan hayvanları ve bitkileri korumak için o bölgenin koruma altına alınması olarak tanımlanmaktadır. “Nature reserve”, **Cambridge Academic Content Dictionary**, Cambridge University Press, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/nature-reserve> (erişim tarihi: 03.03.2021).

⁹¹¹ Madrid Protokolü, m. 2.

⁹¹² BLAY, S. K. N., “New Trends in the Protection of the Antarctic Environment: The 1991 Madrid Protocol”, **The American Journal of International Law**, Yıl: 1992, Cilt: 86, Sayı: 2, s. 387.

⁹¹³ VIGNI, 2000, s. 540, dipnot 156.

⁹¹⁴ LENNON, Erika, “A Tale of Two Poles: A Comparative Look at the Legal Regimes in the Arctic and the Antarctic”, **Sustainable Development Law and Policy**, Yıl: 2008, Cilt: 8, Sayı: 3, s. 33.

⁹¹⁵ LENNON, 2008, s. 33.

statüsünü temin etmek üzere, Madrid Protokolü'nde, çevrenin zarar görmemesi için özellikle belirli amaçlar öngörölmüş ve bilimsel araştırmanın teşviki için devletler iş birliğine çağırılmıştır.⁹¹⁶

Madrid Protokolü uyarınca, Antarktika Antlaşması'nın uygulama alanındaki tüm faaliyetlerin planlanmasında ve yürütülmesinde, Antarktik çevresinin ve bağlı ve ilişkili ekosistemlerin ve Antarktika'nın *gerçek değerinin* korunmasının özellikle göz önünde tutulması gerektiği benimsenmiştir.⁹¹⁷ Antarktika'nın *gerçek değerinin* korunması, *el değmemiş, estetik* değerinin korunması ve bilimsel araştırmaların yürütüleceği bir alan olarak değerinin korunmasını da kapsamaktadır.⁹¹⁸ Protokol uyarınca, Antarktika Antlaşması'nın uygulama alanındaki faaliyetlerin planlanmasında ve yürütülmesinde taraflar iş birliğinde bulunma yükümü altındadır.⁹¹⁹

Madrid Protokolü'nün 3. maddesinde Antarktika'daki faaliyetlerin planlanmasında ve yürütülmesinde uygulanması gereken birtakım temel esaslara yer verilmiştir. Bu anlamda 3. madde, Protokol'ün temel hükümlerindedir. Söz konusu esaslar şu şekilde sıralanabilir:

“(a) Antarktika Antlaşması alanındaki faaliyetler Antarktika çevresi ve bağlı ve ilişkili ekosistemler üzerindeki olumsuz etkileri sınırlandıracak şekilde planlanacak ve yürütülecektir.

(b) Antarktika Antlaşması alanındaki faaliyetlerin planlanmasında ve yürütülmesinde

(i) iklim veya hava üzerindeki olumsuz etkilerden;

(ii) hava ve su kalitesi üzerindeki önemli olumsuz etkilerden;

(iii) atmosfer, kara (sular dâhil), buzul veya deniz çevrelerindeki önemli değişikliklerden;

(iv) flora ve fauna türlerinin dağılımı, zenginliği ve üretkenliği üzerindeki zararlı değişikliklerden;

(v) nesli tükenmekte ya da tehlike altında olan türlerin veya bu türlerin popülasyonunun tehlikeye atılmasından; veyahut

(vi) biyolojik, bilimsel, tarihi, estetik ve el değmemişlik açısından önemi bulunan alanların zarar görmesinden veya tehlikeye atılmasından kaçınılmalıdır.

(c) Antarktika Antlaşması alanındaki faaliyetler ... yeterli bilgiye dayanarak planlanmalı ve yürütülmelidir...

⁹¹⁶ LENNON, 2008, s. 33.

⁹¹⁷ Madrid Protokolü, m. 3/1.

⁹¹⁸ Madrid Protokolü, m. 3/1.

⁹¹⁹ Madrid Protokolü, m. 6.

(d) Tahmin edilen etkilerin teyit edilmesi de dâhil olmak üzere, devam eden faaliyetlerin etkilerinin değerlendirilmesine imkân sağlamak için etkin ve düzenli gözetim yapılmalıdır.

(e) Antarktika Antlaşması alanının hem içerisinde hem de dışarısında yürütülen faaliyetlerin Antarktik çevresi ve bağlı ve ilişkili ekosistemleri üzerindeki muhtemel öngörülemeyen etkilerinin erken tespitinin kolaylaştırmak için etkin ve düzenli gözetim yapılmalıdır.”

Bu esaslarla birlikte, Protokol’ün 3. maddesinde, Antarktika Antlaşması alanındaki tüm faaliyetlerin planlanmasında ve yürütülmesinde bilimsel araştırma önceliğine uyulması ve bilimsel araştırmaların yürütüleceği bir alan olarak Antarktika’nın değerinin korunması vurgulanmıştır.

Madrid Protokolü’nün 7. maddesi, Protokol’ün en önemli hükümlerinden biridir. Protokol’ün 7. maddesinde, bilimsel araştırma dışında maden kaynaklarına ilişkin her türlü faaliyet yasaklandığı düzenlenmiştir.⁹²⁰ Protokol’ün 7. maddesi tartışmalı hükümlerden biri olmuştur. Zira bazı devletler maden faaliyetlerinin sürekli olarak yasaklanması gerektiğini savunmuş, Birleşik Krallık ve ABD dâhil diğer bazı devletler ise maden faaliyetlerinin sürekli olarak yasaklanmasına karşı çıkmış ve çözüm Protokol’ün 25. maddesinde bulunmuştur.⁹²¹

Madrid Protokolü’nün 25. maddesi, Protokol’ün değiştirilmesini ve tadil edilmesini düzenlemektedir. Bu hüküm Protokol’ün 7. maddesini de kapsamaktadır.⁹²² Protokol, Antarktika Antlaşması’nın 12/1-a ve 12/1-b maddesinde öngörülen usule uygun olarak her zaman değiştirilebilir.⁹²³ Bununla birlikte, Protokol’ün yürürlüğe girmesinden itibaren elli yıllık sürenin sonunda *danışman taraflardan* herhangi biri depozitere bildirimde bulunmak suretiyle Protokol’ün gözden geçirilmesi isteyebilir.⁹²⁴ Protokol’ün işleyişini gözden geçirmek üzere yapılacak konferans *gözden geçirme konferansı* olarak adlandırılmaktadır. Bu çerçevede, Protokol’ün 25. maddesi uyarınca, Protokol, *danışman tarafların* oy birliğiyle her zaman değiştirilebilir veya elli yıllık sürenin sonunda

⁹²⁰ Doktrinde, Madrid Protokolü’nün 7. maddesindeki maden kaynaklarının işletilmesi yasağı ile BMDHS’nin XI. bölüm hükümleri arasında çelişki bulunduğu tartışılmıştır. Ulusal sınırların ötesindeki derin deniz yatağı kaynakları bakımından, Vigni, mevcut durumda BMDHS’nin XI. bölümünün Antarktika dışında diğer tüm derin deniz yatağı bölgelerine uygulanabilir olduğunu vurgulamıştır. VIGNI, 2000, s. 530.

⁹²¹ REDGWELL, Catherine, “Environmental Protection in Antarctica: The 1991 Protocol”, **The International and Comparative Law Quarterly**, Yıl: 1994, Cilt: 43, Sayı: 3, s. 609.

⁹²² REDGWELL, 1994, s. 609.

⁹²³ Eklerin düzenlediği 9. madde hükümleri saklıdır. Madrid Protokolü, m. 25/1.

⁹²⁴ Madrid Protokolü, m. 25/2.

danışman taraflardan biri Protokol'ün gözden geçirilmesi için konferans düzenlenmesini talep edebilir. Böylelikle, 2048 yılına kadar Protokol'ün ancak *danışman tarafların* oy birliği ile değiştirilebileceği söylenebilir.⁹²⁵

Gözden geçirme konferansında önerilen değişikliğin Protokol'ün kabul edildiği anda *danışman taraf* statüsünde olan devletlerin dörtte üçü dâhil olmak üzere tarafların çoğunluğunca kabul edilmesi gerekmektedir.⁹²⁶ Bu konferans sonucunda kabul edilen değişikliğin yürürlüğe girebilmesi için, Protokol'ün kabul edildiği anda *danışman taraf* statüsünde olan tüm devletler dâhil olmak üzere *danışman tarafların* dörtte üçünün onayı, kabulü, uygun bulması veya katılımı gerekmektedir.⁹²⁷

Protokol'ün tadilini ve değiştirilmesini düzenleyen 25. maddede 7. maddeye ilişkin özel bir düzenleme bulunmaktadır. Buna göre, maden faaliyetleri yasağı, Antarktik maden faaliyetlerine ilişkin bağlayıcı hukuki bir rejim yürürlüğe girmediği müddetçe devam edecektir.⁹²⁸ Söz konusu bağlayıcı rejimin maden faaliyetlerine izin verilip verilmediği ve izin verildiyse, hangi koşullarda söz konusu faaliyetlerin icra edilebileceği hususlarını içermesi gerekmektedir.⁹²⁹ Gözden geçirme konferansında 7. maddeye ilişkin tadil veya değişiklik önerildiği takdirde, önerilen tadil ve değişiklik bağlayıcı hukuki rejimi de kapsamalıdır.⁹³⁰ Söz konusu tadil veya değişikliğin kabul edilmesinden itibaren üç yıl içerisinde yürürlüğe girmemesi durumunda, taraflardan herhangi birinin depozitere bildirimde bulunarak Protokol'den çekilme hakkı bulunmaktadır ve söz konusu çekilme, bildirimde depozitere ulaşmasından itibaren iki yıllık sürenin sonunda geçerli olacaktır.⁹³¹ Doktrinde bu hükmün *çekilme kaydı* olarak adlandırıldığı görülmektedir.⁹³² Bu doğrultuda çekilme kaydının, maden faaliyetlerini düzenleyen ayrı bir bağlayıcı hukuki rejimin mevcut olduğu ve Protokol'den çekilen devletin söz konusu rejime tabi olduğu varsayımına dayandığı anlaşılmaktadır.⁹³³

⁹²⁵ **The Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty**, <https://www.ats.aq/e/protocol.html> (erişim tarihi: 30.04.2021).

⁹²⁶ Madrid Protokolü, m. 25/3.

⁹²⁷ Madrid Protokolü, m. 25/4.

⁹²⁸ Madrid Protokolü, m. 25/5-a.

⁹²⁹ Madrid Protokolü, m. 25/5-a.

⁹³⁰ Madrid Protokolü, m. 25/5-a.

⁹³¹ Madrid Protokolü, m. 25/5-b.

⁹³² Örneğin bakınız REDGWELL, 1994, s. 610.

⁹³³ REDGWELL, 1994, s. 610.

Bu çerçevede, Protokol hükümlerine göre iki durumda maden faaliyetlerine başlanması söz konusu olup, bunlardan birincisi, gözden geçirme konferansında 7. maddeye ilişkin değişikliğin yeter sayıda devlet tarafından kabul edilmesi ve onaylanması, Antarktik maden faaliyetlerini düzenleyen bağlayıcı hukuki rejimin yürürlükte olması ve rejim kapsamında maden faaliyetlerinin uygun görülmesi durumudur.⁹³⁴ İkincisi ise, gözden geçirme konferansında 7. maddeye ilişkin değişikliğin yeter sayıda devlet tarafından kabul edilmesi, ancak yeter sayıda devlet tarafından üç yıllık süre içerisinde onaylanmaması halinde, herhangi bir taraf devletin Protokol'den çekilmesi durumudur.⁹³⁵

Protokol'ün 8. maddesi çevresel etki değerlendirmesini düzenlemektedir. Antarktika Antlaşması'nın 7/5 maddesi⁹³⁶ gereğince ön bildirim gerektiği tüm faaliyetler açısından çevresel etki değerlendirmesinin yapılması gerekmektedir.⁹³⁷ Etkin bir çevre düzenlemesinden söz edilebilmesi için çevresel etki değerlendirmesi *sine qua non* bir unsur olması itibarıyla, söz konusu hükmün Antarktik çevresinin korunmasında önemli bir adım teşkil ettiği değerlendirilebilecektir.⁹³⁸

Protokol'ün 11. maddesi ile birlikte *Çevre Koruma Komitesi*⁹³⁹ kurulmuştur. ÇKK'nin temel görevi AADT'de değerlendirilmek üzere Protokol'ün ve eklerinin uygulanmasına ilişkin olarak tavsiyelerde bulunmak ve AADT'de tayin edilecek diğer görevleri yerine getirmektir.⁹⁴⁰ ÇKK'nin ilk toplantısı 1998 yılında yapılmıştır. ÇKK, AADT'ye paralel olarak yılda bir defa toplanmaktadır.

Protokol'ün 14. maddesinde denetim sistemi düzenlenmiştir. Antarktik çevresinin ve bağlı ve ilişkili ekosistemlerin korunmasını ve Protokol hükümlerinin yerine getirilmesini temin etmek üzere, Antarktika Antlaşması'nın 7. maddesine uygun olarak gözlemciler tarafından denetim yapılabilecektir.⁹⁴¹ *Danışman taraflar* kendi vatandaşlarını gözlemci

⁹³⁴ REDGWELL, 1994, s. 610.

⁹³⁵ REDGWELL, 1994, s. 610.

⁹³⁶ Antarktikta Antlaşması'nın 7/5 maddesi gereğince, taraf devletler, Antarktika'ya giden ve Antarktika içerisinde kendi gemileri veya vatandaşlarının tüm seferleri, kendi ülkesinden Antarktika'ya düzenlenecek tüm seferler, kendi vatandaşlarının bulunduğu tüm istasyonlar ve Antarktika'da bulunacak askeri personel ve ekipmanları hakkında diğer taraf devletlere önceden bildirimde bulunmakla yükümlüdür.

⁹³⁷ REDGWELL, 1994, s. 610.

⁹³⁸ REDGWELL, 1994, s. 610-611.

⁹³⁹ Kısaca "ÇKK" olarak anılacaktır.

⁹⁴⁰ Madrid Protokolü, m. 12/1.

⁹⁴¹ Madrid Protokolü, m. 14/1.

olarak atayabilecekleri gibi, AADT'de belirlenen esaslara göre denetim yapmak üzere AADT'de de gözlemci atanabilecektir.⁹⁴²

Protokol ekleri Protokol'ün bütünüleyici bir parçasıdır.⁹⁴³ Protokol'ün dört eki – (i) *Çevresel Etki Değerlendirmesi*, (ii) *Antarktik Fauna ve Floranın Korunması*, (iii) *Atıkların Yok Edilmesi ve Atık Yönetimi* ve (iv) *Deniz Kirliliğinin Önlenmesi* – Protokol ile birlikte 1991 yılında kabul edilmiş ve 1998 yılında yürürlüğe girmiştir. Protokol'ün beşinci eki *Koruma Alanı ve Yönetim* 1991 tarihli XVI. AADT'de kabul edilmiş ve 2002 yılında yürürlüğe girmiştir. Son olarak, Protokol'ün altıncı eki *Çevresel Acil Durumlardan Doğan Sorumluluk* 2005 tarihli XXVIII. AADT'de kabul edilmiştir, ancak henüz *danışman tarafların* tamamı onaylamadığı için yürürlüğe girmemiştir.

Madrid Protokolü'nde, Antarktika'nın *dünya parkı* olarak tayin edildiğine dair herhangi bir ibare yer almamış, ancak açıklandığı üzere Antarktika'nın *barış ve bilime tahsis edilmiş doğal rezerv* olduğu öngörülmüştür. Joyner, Madrid Protokolü'nün Antarktika'nın statüsünü *de facto dünya parkına* yakınlaştırdığını, ancak *de jure dünya parkına* dönüştürmekten uzak olduğunu değerlendirmiştir.⁹⁴⁴

2.4. ANTARKTİKA'NIN HUKUKSAL STATÜSÜNÜN BELİRLENMESİNDE RES NULLIUS VE RES COMMUNIS KAVRAMLARININ YERİ

Corpus Iuris Civilis'in *Iustiniani Institutiones* kısmında, bazı şeylerin herkes için ortak olduğu, bazı şeylerin kamuya ait olduğu, bazı şeylerin belirli topluluklara ait olduğu, bazı şeylerin hiç kimseye ait olmadığı ve bazı şeylerin de özel kişilere ait olduğu öngörülmüştür.⁹⁴⁵ Bu bağlamda, her şey sahiplik ve kullanım açısından *res communes omnium*, *res publicae*, *res universitatis*, *res nullius* ve *res privatae* olmak üzere beş kategoriye ayrılmıştır.⁹⁴⁶

⁹⁴² Madrid Protokolü, m. 14/2.

⁹⁴³ Madrid Protokolü, m. 9/1.

⁹⁴⁴ JOYNER, 1998, s. 179.

⁹⁴⁵ CAPURSO, Andrea, "The Non-Appropriation Principle: A Roman Interpretation", **69th International Astronautical Congress (1-5 Ekim 2018)**, <https://iislweb.org/wp-content/uploads/2019/01/The-NonAppropriation-Principle-A-Roman-Interpretation.pdf> (erişim tarihi: 09.09.2020).

⁹⁴⁶ CAPURSO, 2018.

Antarktika'nın hukuksal statüsünün belirlenmesinde Uluslararası Hukuk doktrininde klasik Roma Hukuku kavramlarından yola çıkarak Antarktika'nın özellikle *res nullius* veya *res communis* olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışılmıştır. Doktrindeki görüşler incelendiğinde bu konuda bir mutabakatın bulunmadığı görülmektedir.

Guide to Latin in International Law'da, *res nullius*, mevcut durumda hiçbir kişi veya devletin sahipliğinde bulunmayan mal olarak,⁹⁴⁷ *terra nullius* ise, mevcut durumda hiçbir devletin egemenliği altında bulunmayan, ancak devletlerin egemenlik altına alma niyetiyle münhasır hak iddialarına veya barışçı işgaline konu olabilen toprak olarak tanımlanmıştır.⁹⁴⁸ *Res nullius*, hiç kimseye ait olmayan şey anlamına gelmekte olup, *res nullius*'ın önemli bir uygulaması olan *terra nullius* ise hiçbir kişinin sahipliğinde veya devletin egemenliğinde olmayan toprakları ifade etmek için kullanılmaktadır. Antarktika kıtası üzerinde egemenlik iddia eden devletler tarafından Antarktika kıtası *terra nullius* olarak görülmüş ve kıtanın yüzde seksen beşi üzerinde egemenlik iddiasında bulunulmuştur.

Chopra'ya göre, Antarktika kıtasının büyük bir kısmı deniz seviyesinin üstünde kaldığından *terra* olarak nitelendirilebilmekle birlikte, kıtanın önemli bir kısmı deniz seviyesinin altında kalması nedeniyle *terra nullius* olarak değerlendirilememektedir.⁹⁴⁹ Antarktika'nın üçte biri donmuş denizden oluştuğundan kıtanın tamamı *terra nullius* olarak tanımlanamamakta, sadece üçte ikilik kısmı *terra* olarak nitelendirilebilmektedir.⁹⁵⁰ Bu bağlamda, bir sonraki adım olarak Antarktika kıtasının *res nullius* olup olmadığının tartışılması gerekmektedir.

Chopra'ya göre, Antarktika kıtasının doğal koşullarına istinaden, kıtayı fiiliyatta kontrol etmek, denetim altına almak ve kıtanın geniş bir alanını işgal etmek imkânsız olduğundan, kıtanın kara kısmını *nullius* kategorisinde değerlendirmek doğru gözükmemektedir.⁹⁵¹ *Res nullius* kavramına göre, hiç kimsenin sahip olmadığı şeyin fiilî olarak sahip olunabilir veya işgal edilebilir nitelikte olması gerekmekte olup,

⁹⁴⁷ Bu tanım ile birlikte, *Guide to Latin in International Law*'da, *res nullius*'ın üç ayrı tanımına daha yer verilmiştir. FELLMETH / HORWITZ, 2009, s. 253.

⁹⁴⁸ FELLMETH / HORWITZ, 2009, s. 277.

⁹⁴⁹ CHOPRA, Sudhir K., "Antarctica as a Commons Regime: A Conceptual Framework for Cooperation and Coexistence", **The Antarctic Legal Regime** (ed. Christopher C. Joyner ve Sudhir K. Chopra), Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1988, s. 165.

⁹⁵⁰ CHOPRA, 1988, s. 166.

⁹⁵¹ CHOPRA, 1988, s. 167.

Antarktika'nın fiziki koşulları dikkate alındığında, Antarktika bakımından bu koşulun yerine getirilemeyeceği anlaşılmaktadır, zira gerçekte hiçbir devlet birkaç kutup istasyonundan daha büyük bir alanı işgal ettiğini ortaya koyamamaktadır.⁹⁵²

Aust ise, *terra nullius'un* en açık örneğinin Antarktika'nın egemenlik iddia edilmeyen sektörü olduğunu belirtmiştir.⁹⁵³ Benzer şekilde Crawford, Antarktika'nın egemenlik iddia edilmeyen sektörünün dünyada son kalan *terra nullius* olduğunu ifade etmiştir.⁹⁵⁴ Antarktika'nın egemenlik iddia edilmeyen sektörü *terra nullius* olarak kabul edildiğinde, söz konusu sektörün egemenlik iddialarına da konu olabileceği sonucu çıkmaktadır.

Batı Sahra danışma görüşünde belirtildiği gibi, *terra nullius* Uluslararası Hukukta kabul edilen ülke kazanım yöntemlerinden biri olan işgal ile birlikte ele alınması gereken bir hukuki terimdir. Antarktika kıtasında geçerli bir işgalin mevcudiyetinden söz edilip edilemeyeceği tartışmalı bulunmaktadır. Kimi yazarlar sert iklim koşullarının işgalin temel kurallarının uygulanması gereğini etkilemediğini ve kıtanın fiziki koşullara *istinaden etkin işgale* elverişli olmadığını savunmaktadır. Bu açıdan yaklaşıldığında, Antarktika kıtasını *terra nullius* olarak değerlendirmek mümkün gözükmemektedir.

Res communis olarak kabul edilen alanların ise hiçbir devlet tarafından egemenlik altına alınamayacağı ve hiçbir devlete tahsis edilemeyeceği kabul edilmektedir. Devletler bu alanların kullanımına saygı göstermek ve bu alanların kullanımını etkileyecek olumsuz davranışlardan kaçınmakla yükümlüdür. Genel olarak bir şeye hiç kimsenin sahip olmadığı durumlarda *res communis* rejimi uygulanmakta olup, *res communis* rejiminde herkesin serbestçe keşfetme ve kullanma hakkı bulunduğu kabul edilmektedir.⁹⁵⁵

Antarktika Sorusu'na dair BM nezdindeki müzakerelerde de bazı devletler Antarktika'da etkin bir hukuk sisteminin mevcut olduğunu, herhangi bir yasal boşluk bulunmadığını, Antarktika'da egemenlik iddia eden yedi devletin iddialarını sürdürdüğünü, dolayısıyla

⁹⁵² CHOPRA, 1988, s. 167.

⁹⁵³ AUST, 2010, s. 37.

⁹⁵⁴ CRAWFORD, 2012, s. 252.

⁹⁵⁵ CHOPRA, 1988, s. 167.

Antarktika'nın *res nullius* veya *res communis* olarak değerlendirilemeyeceğini öne sürmüşlerdir.⁹⁵⁶

Shackelford, egemenlik iddialarının tartışmalı durumu itibarıyla Antarktika'nın *terra communis* veya *terra nullius* olarak nitelendirilemeyeceğini değerlendirmiştir. Bu bağlamda, Shackelford, Antarktika'nın hukuksal statüsünün halen çözüme kavuşturulmadığını, Antarktika'nın *terra communis* olarak nitelendirilemeyeceğini, zira yedi devletin egemenlik iddialarını muhafaza ettiğini ve Antarktika'nın *terra nullius* olarak değerlendirilemeyeceğini, zira diğer devletlerin önemli bir kısmının şiddetle egemenlik iddialarını reddettiğini ifade etmiştir.⁹⁵⁷

Tronchetti'ye göre ise, Antarktika Antlaşması'nda açıkça antlaşmanın hiçbir hükmünün ileri sürülmüş bulunan haklardan vazgeçileceği anlamına gelmeyeceğinin öngörülmesi karşısında, Antarktika'nın *res communis* olarak görülmesi mümkün gözükmemektedir.⁹⁵⁸ *Res communis* herhangi bir devletin egemenliğine tabi olması mümkün bulunmayan şeyleri ifade etmek için kullanılan bir terim olup, Antarktika Antlaşması akdedilirken mevcut egemenlik iddialardan vazgeçilmemesi en azından bazı devletlerin Antarktika'yı teorik açıdan tahsis edilebilir olarak değerlendirdiğini göstermektedir.⁹⁵⁹

Guide to Latin in International Law'da, *terra communis* ise, ortak toprak, hiç kimsenin sahip olmadığı veya hiçbir devletin egemenlik yetkisini icra etmediği, teorik açıdan herkesin eşit şartlarda kullanımına açık olan toprak olarak tanımlanmakta, Antarktika'nın da *terra communis*'in bir örneği olduğuna yer verilmektedir.⁹⁶⁰

Collis, Antarktika Antlaşması'nın Antarktika'ya *terra nullius* ve *terra communis* arasında bir statü tanıdığını ifade etmiştir.⁹⁶¹ Slomanson, bazı yazarların Antarktika'yı, sert iklim koşullarının kıtanın işgal altına alınmasını oldukça zor hale getirmesi sebebiyle, *res*

⁹⁵⁶ UN Doc. A/39/583 (Part I), 1984, s. 38, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N84/259/62/pdf/N8425962.pdf?OpenElement> (erişim tarihi: 28.08.2020).

⁹⁵⁷ SHACKELFORD, Scott J., "The Tragedy of the Common Heritage of Mankind", **Stanford Environmental Law Journal**, Yıl: 2009, Cilt: 28, Sayı: 1, s. 139.

⁹⁵⁸ TRONCHETTI, 2009, s. 138.

⁹⁵⁹ TRONCHETTI, 2009, s. 138.

⁹⁶⁰ FELLMETH/ HORWITZ, 2009, s. 276.

⁹⁶¹ COLLIS, Christy, "Territories beyond possession? Antarctica and Outer Space", **The Polar Journal**, Yıl: 2017, Cilt: 7, Sayı: 2, s. 294.

communis olarak değerlendirdiğine işaret etmiştir.⁹⁶² Bu bağlamda, kıtanın *etkin işgal* altına alınamayacağı'nın kabul edilmesi *res communis* yaklaşımını desteklemektedir.

Dunlap, Antarktika'yı *res communis* olarak değerlendirmiş ve Antarktika'nın açık denizler ve uzay ile belirli açılardan benzediğine işaret etmiştir.⁹⁶³ Bu bağlamda, Dunlap, her üç alanın da insan popülasyonunun toplandığı bölgelerden oldukça uzak olduğu, çevresel koşulları itibarıyla maliyetli yapay çevreler oluşturulmaksızın söz konusu alanlarda yerleşim kurulmasının çok zor veya imkânsız olduğu, doğal kaynaklar bakımından zengin olduğu, ancak koşullar dolayısıyla kaynakların çıkarılmasının oldukça maliyetli olduğu ve yoğun çevresel kaygılara konu olduğunu belirtmiş, her üç alanı düzenleyen antlaşmalarda ortak hükümlerin bulunduğu dikkat çekmiştir.⁹⁶⁴

Chopra, Antarktika'nın hukuksal statüsü ile ilgili olarak *res publica* rejimini de ele almıştır.⁹⁶⁵ *Black's Law Dictionary*'de, "*res publicae*", deniz, seyrüsefere elverişli sular ve otoyollar gibi kamuya ait olduğu kabul edilen, münferiden sahip olunamayan şeyler olarak tanımlanmıştır.⁹⁶⁶ *Guide to Latin in International Law*'da, "*res publicae*" terimi, umumi parklar, suların büyük çoğunluğu veya otoyollar gibi hükûmete veya kamuya ait olduğu kabul edilen taşınır veya taşınmaz mal olarak açıklanmıştır.⁹⁶⁷

Chopra, *res publica* rejiminde, serbest erişime imkân tanınmakla birlikte, yönetim ve kontrol amacıyla devlet sahipliğine veya kurumsal sahipliğe izin verildiği, bu rejimin bir şeyin fiziksel özellikleri sebebiyle ferdi mülkiyete elverişli olmadığı durumlar için öngörülmekte olduğu, uluslararası nehirler ve su yollarının bu rejime örnek olarak gösterilebileceğini belirtmiştir.⁹⁶⁸ Yazara göre, *res publica* rejiminin unsurları açısından değerlendirildiğinde, AAS'nin de aslında münferit sahiplik ve kullanım konusundaki "kaotik" durumdan kaçınmak için geliştirildiği değerlendirilebilecektir.⁹⁶⁹ Yazar, 1988 tarihli çalışmasında, Antarktika için kesin bir hukuksal çerçeve bulmanın oldukça zor olduğunu, AAS'nin mevcut durumuna, *res nullius* rejiminin en az uygulanabilir olduğunu,

⁹⁶² SLOMANSON, 2011, s. 288.

⁹⁶³ DUNLAP, 2000, s. 109.

⁹⁶⁴ DUNLAP, 2000, s. 109.

⁹⁶⁵ Bu konuda bakınız CHOPRA, 1988, s. 168-169. Ayrıca bakınız JOYNER, 1998, s. 34-35.

⁹⁶⁶ GARNER, 1999, s. 1314.

⁹⁶⁷ FELLMETH / HORWITZ, 2009, s. 254.

⁹⁶⁸ CHOPRA, 1988, s. 168.

⁹⁶⁹ CHOPRA, 1988, s. 169.

res communis rejiminin kısmen benzediğini ve en yakınının *res publica* rejimi olduğunu ifade etmiştir.⁹⁷⁰

Doktrin görüşleri ışığında, Antarktika'nın hukuksal statüsünün belirlenmesinde klasik Roma Hukuku kavramlarından yola çıkarak kesin bir hukuksal çerçeve ortaya koymak mümkün gözükmemektedir. Doktrinde Antarktika'nın *res nullius/terra nullius* veya *res communis/terra communis* olarak nitelendirilmesinde bir mutabakat bulunmadığı, *res publica* rejiminin ise Antarktika'nın hukuksal statüsüyle ilişkili olarak yaygın biçimde ele alınmadığı görülmektedir.

2.5. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER NEZDİNDE YÜRÜTÜLEN ÇALIŞMALAR

2.5.1. Antarktika Sorusu'nun Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Gündemine Alınması

Hindistan, 17 Şubat 1956 tarihinde *Antarktika Sorusu*'nun BM Genel Kurulu'nun 11. oturumunun gündemine eklenmesi talebinde bulunmuştur. Hindistan'ın önerisi bölgede aktif rol oynayan devletler tarafından desteklenmemiştir. Hindistan yeniden 15 Temmuz 1958 tarihinde BM Genel Kurulu'nun 13. oturumunun gündemine *Antarktika Sorusu*'nun eklenmesi talebinde bulunmuştur. Gerçekleşmesi beklenen uluslararası konferansın etkisiyle Hindistan'ın önerisi yeterince destek görmemiştir.

Antarktika'nın hukuksal statüsünün BM nezdinde tartışmaya açılması Malezya'nın girişimiyle olmuştur. Malezya Başbakanı Mahathir bin Mohamad BM Genel Kurulu'nun 37. oturumunun 29 Aralık 1982 tarihli toplantısında BM'nin Antarktika'ya odaklanması gerektiğine dikkate çekmiştir. Mohamad, söz konusu oturumda yaptığı konuşmasında, dünyada halen yerli halkların bulunmadığı bölgeler olduğu, Antarktika'nın bu alanların en büyüğü olduğu, geçmişte devletlerin Antarktika'ya seferler düzenlediklerini ve sadece bilimsel keşiflerle sınırlı kalmayarak büyük bir alanı kapsayacak şekilde egemenlik iddia ettikleri, ancak söz konusu gayrimeskun bölgelerin hukuken keşfedenlere ait olmadığını belirtmiştir.⁹⁷¹ Mohamad, söz konusu gayrimeskun bölgelerin denizler ve deniz yatağı

⁹⁷⁰ CHOPRA, 1988, s. 169.

⁹⁷¹ UN Doc. A/37/PV.10, 1982, s. 132, <https://undocs.org/en/A/37/PV.10> (erişim tarihi: 09.01.2021).

gibi uluslararası topluma ait olduğu, bu bölgeler üzerinde egemenlik iddia eden devletlerin iddialarından vazgeçmesi gerektiği, böylelikle BM'nin bu bölgeleri yönetebileceği veya mevcut işgalcilerin tüm milletler adına vasi olarak hareket edebileceğini ifade etmiştir.⁹⁷² Bununla birlikte Mohamad, egemenlik iddia edilen ve edilmeyen gayrimeskun bölgelere ilişkin bir toplantı yapılması ve tüm ulusların bu bölgelerdeki haklarının belirlenmesi gerektiğine, Antarktika Antlaşması bakımından, seçilmiş bir grup devlet arasında akdedilen söz konusu Antlaşma'nın BM üyelerinin gerçek bakış açısını yansıtmadığına, yeni bir uluslararası antlaşmaya ihtiyaç bulunduğuna yer vermiştir.⁹⁷³

BM Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nın 9 Aralık 1982 tarihli toplantısında Malezya temsilcisi Ghazali Shafie, BMDHS'ye ilişkin müzakerelerin başarılı bir şekilde tamamlanması ile uluslararası toplumun ortak yarara ulaşmada kararlılığını ortaya koyduğu ve ortak menfaatin söz konusu olduğu diğer bir bölge olarak, tüm insanlığın yararına sayısız olanakların mevcut olduğu Antarktika'ya odaklanılması gerektiğini belirtmiştir.⁹⁷⁴

Bağlantısızlar Hareketi'nin 7-12 Mart 1983 tarihlerinde Yeni Delhi'de gerçekleştirilen 7. Zirve Konferansı'nda, Antarktika'nın tüm dünya için çevresel, iklimsel, bilimsel ve ekonomik yönden önemi bulunduğu, tüm insanlığın menfaatine olarak Antarktika'nın sonsuza dek münhasıran barışçı amaçlarla kullanılmaya devam etmesi, Antarktika'nın uluslararası çekişmeye konu olmaması ve tüm uluslarca erişilebilir olması gerektiğine yer verilmiştir.⁹⁷⁵ Ayrıca Antarktika'nın keşfi ve Antarktik kaynaklarının işletilmesinde tüm insanlığın yararının gözetilmesi ve Antarktik çevresinin korunmasının dikkate alınması gerektiği vurgulanmış, Antarktika'ya artan uluslararası ilgi karşısında, kıtadaki uluslararası iş birliğini genişletmek gayesiyle, BM Genel Kurulu'nun 38. oturumunda, BM'nin Antarktika'ya ilişkin kapsamlı bir çalışma yapmayı üstlenmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁹⁷⁶

⁹⁷² UN Doc. A/37/PV.10, 1982, s. 132.

⁹⁷³ UN Doc. A/37/PV.10, 1982, s. 132.

⁹⁷⁴ UN Doc. A/CONF.62/SR.192, 1982, s. 118. https://legal.un.org/diplomaticconferences/1973_los/docs/english/vol_17/a_conf62_sr192.pdf (erişim tarihi: 09.01.2021).

⁹⁷⁵ UN Doc. A/38/132, 1983, s. 98, <https://undocs.org/A/38/132> (erişim tarihi: 09.01.2021).

⁹⁷⁶ UN Doc. A/38/132, 1983, s. 98.

Malezya ve Antigua ve Barbuda, 11 Ağustos 1983 tarihinde *Antarktika*'nın BM Genel Kurulu'nun 38. oturumunun gündemine alınmasını talep etmiştir.⁹⁷⁷ Talebe eklenen açıklayıcı memorandumda, Antarktika'nın çevresel, iklimsel ve bilimsel açıdan tüm dünyaya olan öneminin, farklı disiplinlerden bilim adamlarını ve birçok ulusu Antarktika Antlaşması çerçevesinde iş birliği yapmak ve önlemleri çalışmalar yürütmek üzere teşvik ettiği, bununla birlikte Antarktika'daki faaliyetlerin tüm insanlığın yararına ve menfaatine yürütülmesini temin etmek için BM aracılığıyla evrensel bir çerçevede daha geniş bir uluslararası birlik olanağının incelenmesi gerektiğine yer verilmiştir.⁹⁷⁸

Antarktika'nın BM Genel Kurulu'nun gündemine alınması önerisine devletler farklı şekillerde yaklaşmıştır. Malezya ve Antigua ve Barbuda'nın yanı sıra, Singapur, Filipinler, Tayland, Pakistan, Cezayir, Sierra Leone ve Guyana konunun BM Genel Kurulu nezdinde tartışmaya açılmasına destek vermiş, *danışman taraflar* ise, AAS'nin geçerliliğine vurgu yaparak, konunun Genel Kurul nezdinde görüşülmesini desteklememişlerdir.⁹⁷⁹ *Antarktika Sorusu*, BM Genel Kurulu'nun 38. oturumunun gündemine alınmıştır.

BM Genel Kurulu'nun 38. oturumunun 15 Aralık 1983 tarihli toplantısında, Genel Sekreter'den Antarktika'nın tüm yönlerine ilişkin olarak kapsamlı, olgusal ve tarafsız bir çalışma hazırlanmasını istenmesi, çalışmanın hazırlanması sırasında tüm üye devletlerin görüşlerinin alınması, raporun müteakip oturumda sunulması ve *Antarktika Sorusu*'nun BM Genel Kurulu'nun 39. oturumunun gündeme alınmasına karar verilmiştir.⁹⁸⁰

BM Genel Kurulu'nun 38. oturumu süresince *Antarktika Sorusu*'nun ele alındığı Birinci Komite nezdinde gerçekleşen müzakerelerde görüşlerin açık bir şekilde ikiye ayrıldığı görülmektedir.⁹⁸¹ Malezya ve diğer bazı ülkeler, AAS'yi eleştirmiş, kıtanın uluslararası toplum tarafından yönetilmesi ve *insanlığın ortak mirası* kavramının kıtaya uygulanması gerektiğini ileri sürmüş, *danışman taraflar* ve diğer bazı devletler ise, AAS'nin

⁹⁷⁷ Malezya ve Antigua ve Barbuda'nın talebi için bakınız UN Doc. A/38/193, 1983, s. 2, <https://digitallibrary.un.org/record/48312?ln=en> (erişim tarihi: 09.01.2021).

⁹⁷⁸ UN Doc. A/38/193, 1983, s. 2.

⁹⁷⁹ HAYASHI, Moritaka, "The Antarctica Question in the United Nations", **Cornell International Law Journal**, Yıl: 1986, Cilt:19, Sayı: 2, s. 276-277.

⁹⁸⁰ UN Doc. A/RES/38/77, 1983, s. 69-70, <https://undocs.org/en/A/RES/38/77> (erişim tarihi: 10.01.2021).

⁹⁸¹ HAYASHI, 1986, s. 277.

başarılarına, faydalarına ve açıklığına vurgu yapmış, Antarktika Antlaşması'nın değiştirilmesi veya Antarktika Antlaşması yerine yeni bir rejim oluşturulmasını desteklemediklerini ortaya koymuşlardır.⁹⁸²

15 Aralık 1983 tarihli Genel Kurul kararı doğrultusunda Genel Sekreter tarafından *Antarktika Sorusu*'na ilişkin oldukça kapsamlı bir rapor hazırlanmıştır. Rapor iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım Antarktika'nın fiziki, hukuki, siyasi, ekonomik ve bilimsel yönlerine ilişkindir. Raporun ikinci kısmında ise elli dört üye devletin görüşüne yer verilmiştir.

2.5.2. Antarktika Antlaşması Sistemi'ne Yönelik Eleştiriler

2.5.2.1. Antarktika'nın İnsanlığın Ortak Mirası Olarak Tanınması Tartışmaları

AAS dışında kalan gelişmekte olan ülkelerin birçoğunun yaklaşımı, Antarktika'yı uzay ve uluslararası deniz yatağı ile kıyas etmek suretiyle, *insanlığın ortak mirası* kavramının Antarktika'ya ve Antarktik kaynaklarına uygulanması gerektiği yönünde olmuştur.⁹⁸³ Devletlerin *insanlığın ortak mirası* kavramının Antarktika'ya uygulanması yönündeki görüşleri Genel Sekreter'in 1984 tarihli raporuna yansımıştır.

Genel Sekreter'in 1984 tarihli raporu incelendiğinde, örneğin Mısır, kıtada *insanlığın ortak mirası* kavramına dayanan bir uluslararası rejim oluşturulması, tüm devletlerin eşit olarak Antarktik kaynaklarından ve bilimsel ve teknik çalışmaların sonuçlarından tam anlamıyla yararlanması, söz konusu rejim kapsamında Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılmaya devam etmesi ve nükleer denemelerin yapılması ve nükleer atıkların atılmasına dair yasakların mevcudiyetini koruması gerektiğini belirtmiştir.⁹⁸⁴ Gana, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak tayin edildiği daha açık ve erişilebilir bir rejim tesis etmek üzere BM nezdinde müzakerelere başlanması gerektiğini savunmuştur.⁹⁸⁵

⁹⁸² HAYASHI, 1986, s. 277.

⁹⁸³ KEYUAN, 1991, s. 183.

⁹⁸⁴ UN Doc. A/39/583 Part II Volume II, 1984, s. 47, <https://digitallibrary.un.org/record/663410?ln=en> (erişim tarihi: 10.1.2021).

⁹⁸⁵ UN Doc. A/39/583 Part II Volume II, 1984, s. s. 83.

Malezya, Antarktika Antlaşması'nda öngörülen Antarktika'nın barışçı amaçlarla kullanılması, askeri faaliyetlerden ve nükleer silahlardan arındırılması, Antarktik çevresinin ve ekosisteminin korunması, bilimsel araştırmanın teşvik edilmesi amaçlarını desteklediğini, ancak *insanlığın ortak mirası* olarak Antarktika için evrensel nitelikte ve uluslararası toplumun tamamının menfaatini temin eden bir rejim oluşturulması ve Antarktika'nın keşfi ve kullanımında tüm insanlığın yararının gözetilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁹⁸⁶

Nijerya, Antarktika Antlaşması'nda Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılmasının tüm insanlığın menfaatine olduğunun benimsenmesine rağmen, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak öngörülmediğini, Antlaşma'da kıtanın *insanlığın ortak mirası* olarak tanınmamasının ciddi bir eksiklik olduğunu ve söz konusu eksikliğin düzeltilmesinin BM sistemi çerçevesinde Antlaşma'nın yeniden incelenmesinde özellikle ele alınması gerektiğini belirtmiştir.⁹⁸⁷

Pakistan, Antarktika Antlaşması'nın BM nezdinde uluslararası toplumun üyeleriyle müzakere edilecek bir uluslararası rejimle değiştirilmesi, evrensel nitelikte uluslararası bir antlaşma çerçevesinde oluşturulması önerilen bu uluslararası rejimin Antarktika'nın gelişimi ve yönetimini, özellikle gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçları ve menfaatleri dikkate alınarak, Antarktik kaynaklarının ve kaynakların kullanımından elde edilen yararların hakça paylaşımını öngörmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁹⁸⁸ Bununla birlikte Pakistan, söz konusu antlaşmanın BM bünyesinde gerçekleştirilecek bir konferansta müzakere edilmesi gerektiğini belirtmiş, BM Şartı ve ulusal sınırların ötesinde kalan bölgelerin rejimini düzenleyen uluslararası enstrümanlar (Uzay Antlaşması, Ay Antlaşması ve BMDHS) doğrultusunda, konferansın kılavuz ilkelerinin neler olması gerektiğini sıralayarak, kılavuz ilkeler arasında Antarktika ve Antarktik kaynaklarının *insanlığın ortak mirası* olduğuna yer vermiştir.⁹⁸⁹

Tayland, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olduğu yönünde birçok gelişmekte olan ülkeyle aynı görüşü paylaştığını, bu bağlamda Antarktika'nın, tüm uluslararası toplum

⁹⁸⁶ UN Doc. A/39/583 Part II Volume II, 1984, s. 110-111.

⁹⁸⁷ UN Doc. A/39/583 Part II Volume III, 1984, s. 21, <https://digitallibrary.un.org/record/684441?ln=en> (erişim tarihi: 12.08.2020).

⁹⁸⁸ UN Doc. A/39/583 Part II Volume III, 1984, s. 34-35.

⁹⁸⁹ UN Doc. A/39/583 Part II Volume III, 1984, s. 35.

arasında yarar paylaşımı esasına dayanan evrensel nitelikte bir rejimle yönetilmesi gerektiğini, ancak Tayland'ın bu tutumun mevcut sisteme zarar vermek veya karşı çıkmak anlamına gelmediğini belirtmiştir.⁹⁹⁰

Zambiya, *insanlığın ortak mirasının* Antarktika'ya uygulanması gerektiğini savunmuş ve BMDHS çerçevesinde geliştirilen unsurların Antarktika için de kullanılabileceğini belirterek, söz konusu unsurları “(a) ortak miras olarak ilan edilen kaynakların hiçbir ulusa, kuruluşa veya ulus grubuna tahsis edilememesi, (b) uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla bu kaynakların ortak yönetimi, (c) insanlığın tamamı tarafından faydaların paylaşımı, (d) kaynakların münhasıran barışçı amaçlarla kullanılması, (e) kaynakların gelecek nesiller için korunması” olarak sıralamıştır.⁹⁹¹ Bangladeş, Antarktika'da yerli halkın bulunmadığı ve yüksek miktarda maden ve fosil kaynaklarının bulunma olasılığı göz önüne alındığında, Antarktika için *insanlığın ortak mirasına* dayanan küresel bir rejim oluşturulması gerektiğini belirtmiştir.⁹⁹²

Genel Sekreter'in 1984 tarihli raporu incelendiğinde, Antarktika Antlaşması'na taraf devletlerin ise Antarktika'daki mevcut hukuki rejimin uzun bir süredir başarılı bir şekilde yürütüldüğünü, muhafaza edilmesi gerektiğini ve Antarktika'nın uzaydan ve uluslararası deniz yatağından farklı olduğunu öne sürdüğü görülmektedir. *İnsanlığın ortak mirası* kavramının Antarktika'da uygulanması, egemenliğin reddedilmesi anlamına geleceğinden, egemenlik iddia eden devletler menfaatlerini korumak için *insanlığın ortak mirası* kavramına karşı çıkmışlardır.⁹⁹³

Örneğin, Avustralya, uzay ve uluslararası deniz yatağı gibi Antarktika'nın da *insanlığın ortak mirası* olarak görülmesi gerektiği yönündeki argümanı desteklemediğini, kıtada yedi devletin egemenlik iddiasını koruduğunu ve daimî istasyonlarının bulunduğunu, dolayısıyla egemenlik iddia edilmeyen sektör dışında Antarktika'nın ulusal sınırların dışında bulunmadığını, söz konusu iddialarının *insanlığın ortak mirası* kavramının ortaya çıkmasından önce ileri sürüldüğünü, Antarktika'nın uzun bir süredir uluslararası antlaşma çerçevesinde etkin bir biçimde yönetildiğini ifade etmiştir.⁹⁹⁴ Bununla birlikte,

⁹⁹⁰ UN Doc. A/39/583 Part II Volume III, 1984, s. 80.

⁹⁹¹ UN Doc. A/39/583 Part II Volume III, 1984, s. 137-138.

⁹⁹² UN Doc. A/39/583 Part II Volume I, 1984, s. 92, <https://digitallibrary.un.org/record/71429?ln=en> (erişim tarihi: 12.01.2021).

⁹⁹³ KEYUAN, 1991, s. 187.

⁹⁹⁴ UN Doc. A/39/583 Part II Volume I, 1984, s. 90.

Avustralya, *ortak miras* kavramının kalkınma amacı barındırdığını, Antarktik çevresinin kolaylıkla zarar görebilecek nitelikte olduğunu ve ciddi bir şekilde korunması gerektiğini, dolayısıyla kavramın Antarktika'ya uygun olmadığını, Antarktik maden rejimine ilişkin müzakerelerde Antarktik çevresinin korunmasının özellikle dikkate alındığını açıklamıştır.⁹⁹⁵ Ayrıca, Antarktika'daki deniz canlı kaynaklarına erişimin ADCKKS hükümlerine riayet etmek kaydıyla tüm devletlere açık olduğunu eklemiştir.⁹⁹⁶

Şili, Antarktika'nın, uluslararası deniz yatağı ve uzay ile karşılaştırıldığı ve evrensel bir ilke olarak *insanlığın ortak mirasının* söz konusu üç alana uygulanabileceğinin iddia edildiği, ancak ortak alanların yönetimine dair emredici nitelikte ve Antarktika Antlaşması'na göre öncelikli olarak uygulanabilecek bir Uluslararası Hukuk normunun bulunmadığı, Antarktika'dan farklı olarak, uluslararası deniz yatağı ve uzayın devletlerin egemenlik iddiasına konu olmadığını belirtmiş ve her üç alanın birbirinden farklı olduğuna işaret etmiştir.⁹⁹⁷ Şili, Antarktika'da *ortak mirasın* değil, *tüm insanlığın menfaatinin* söz konusu olduğunu ifade etmiştir.⁹⁹⁸ Ayrıca *tüm insanlığın menfaatinin* söz konusu olduğu bir alan olarak Antarktika'nın gelişiminin ancak mevcut sistemin dinamik bir biçimde ilerlemesi yoluyla sağlanabileceğini eklemiştir.⁹⁹⁹

Macaristan, Antarktika'nın *res communis omnium usus* olduğu, zira Antarktika Antlaşması'nın 13. maddesi kapsamında Antlaşma'ya katılımın tüm devletlere açık olduğunu ve böylelikle devletlere Antarktika'da barışçı faaliyetlerde bulunma ve bilimsel araştırmalara katılma olanağı tanındığını, Antlaşma yürürlüğe girdiğinden beri barışçı iş birliğinin başarılı bir biçimde yerine getirildiğini ve Antlaşma çerçevesinde kurulan mevcut rejimin değiştirilmeksizin devam etmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁰⁰⁰

Arjantin, mevcut sistemin korunması gerektiğini savunmuş ve Antarktika'nın hatalı olarak karşılaştırma yapılan uluslararası deniz yatağı ve uzaydan farklı olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁰¹ Norveç, Antarktika Antlaşması'nın etkin bir alternatifinin olmadığını, yerleşik sisteme yapılacak herhangi bir müdahalenin uluslararası uyumsuzluğa sebebiyet

⁹⁹⁵ UN Doc. A/39/583 Part II Volume I, 1984, s. 90.

⁹⁹⁶ UN Doc. A/39/583 Part II Volume I, 1984, s. 90.

⁹⁹⁷ UN Doc. A/39/583 Part II Volume II, 1984, s. 30-31.

⁹⁹⁸ UN Doc. A/39/583 Part II Volume II, 1984, s. 31.

⁹⁹⁹ UN Doc. A/39/583 Part II Volume II, 1984, s. 33.

¹⁰⁰⁰ UN Doc. A/39/583 Part II Volume II, 1984, s. 86.

¹⁰⁰¹ UN Doc. A/39/583 Part II Volume I, 1984, s.24-25.

verebileceğini belirtmiştir.¹⁰⁰² Birleşik Krallık, AAS'nin BM Şartı'nın amaçları ve ilkeleriyle uyum içinde olduğunu, AAS'nin değiştirilmesini gerektiren herhangi bir haklı gerekçe bulunmadığını ifade etmiştir.¹⁰⁰³ Fransa da mevcut etkin sistemin korunması gerektiğine işaret etmiştir.¹⁰⁰⁴

Afrika Birliği Örgütü tarafından alınan 1985 tarihli *Antarktika Sorusu Hakkında Karar*'da, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olması yönünde bir karar alınmış ve BM Genel Kurulu'nun 42. oturumunda, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak tanınması için gerekli adımları atılması yönünde Afrika Birliği Örgütü'ne üye devletlere çağrıda bulunulmuştur.¹⁰⁰⁵ Kararda, tüm insanlığın yararına Antarktika'daki uluslararası iş birliğinin kapsamının genişletilmesi, tüm insanlığın menfaatine Antarktika'nın sonsuza dek münhasıran barışçı amaçlarla kullanılmaya devam etmesi ve uluslararası çekişmeye konu olmaması gerektiği vurgulanmıştır.¹⁰⁰⁶ Birinci Komite nezdinde gerçekleştirilen müzakerelerde kimi devletler Afrika Birliği Örgütü'nün söz konusu kararına atıfta bulunmuş ve *insanlığın ortak mirasının* Antarktika'ya uygulanması gerektiği savunmuştur.

Birinci Komite'nin 1985 tarihli toplantı kayıtları incelendiğinde *insanlığın ortak mirasının* Antarktika'ya uygulanmasına ilişkin karşıt görüşlerin devam ettiği gözlemlenmektedir. Malezya, Antarktik kaynaklarının *insanlığın ortak mirası* olarak nitelendirilmesi, bu bağlamda Antarktik kaynaklarının işletilmesinde, "*Antarktika'da uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi, Antarktik çevresinin korunması, Antarktik kaynaklarının hiç kimseye tahsis edilmemesi ve muhafazası, uluslararası yönetim ve işletmeden elde edilen yararların hakça paylaşımının temin edilmesi*" gerektiğini belirtmiştir.¹⁰⁰⁷

¹⁰⁰² UN Doc. A/39/583 Part II Volume III, 1984, s. 30.

¹⁰⁰³ UN Doc. A/39/583 Part II Volume III, 1984, s. 99. BM Genel Kurulu'nun 40. oturumunun 25 Eylül 1985 tarihli toplantısında, Birleşik Krallık *ortak miras* rejiminin Antarktika'ya uygulanmasına yönelik bir girişimin mevcut sisteme zarar vereceği, kıtadaki istikrarı bozabileceği ve Antarktika'daki uluslararası bilimsel iş birliğini tehlike atacağını belirtmiştir. UN Doc. A/40/PV.9, 1985, s. 62, <https://digitallibrary.un.org/record/98525?ln=en> (erişim tarihi: 13.01.2021).

¹⁰⁰⁴ UN Doc. A/39/583 Part II Vol. II, 1984, s. 64.

¹⁰⁰⁵ CM/Res/988 (XLII), 1985, https://au.int/sites/default/files/decisions/9603-25com_1985b.pdf (erişim tarihi: 13.01.2021).

¹⁰⁰⁶ CM/Res/988 (XLII), 1985.

¹⁰⁰⁷ UN Doc. A/C.1/40/PV.48, 1985, s. 13, <https://digitallibrary.un.org/record/104305> (erişim tarihi: 13.01.2021).

Bolivya, Antarktika'daki deniz canlı kaynaklarının ve maden kaynaklarının *insanlığın ortak mirası* olarak tanınması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰⁰⁸ Nijerya, egemenlik iddialarına ilişkin nihai çözümün Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak tanınmasında yattığını ifade etmiştir.¹⁰⁰⁹ Mısır, Antarktik kaynakların işletilmesi konusunun *insanlığın ortak mirası* ilkesine göre idare edilmesi gerektiğine yer vermiştir.¹⁰¹⁰

Zambiya, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak ilan edilmesinin egemenlik sorunsalına çözüm getireceğine işaret etmiştir.¹⁰¹¹ Gana, Afrika Birliği Örgütü kararında öngörülen Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak tanınması yönündeki amacı, tüm üye devletlerle özellikle *danışman taraflar* ile müzakerelerde bulunmak suretiyle yerine getirme niyetinde olduğunu açıklamıştır.¹⁰¹² Kamerun, *insanlığın ortak mirası* rejiminin Antarktika'ya uygulanmasını desteklediğini ortaya koymuştur.¹⁰¹³ Tayland, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak tayin edilmesi gerektiğine yer vermiştir.¹⁰¹⁴

Bangladeş, Antarktika Antlaşması'nda, kıtanın kaynaklarının işletilmesi rejiminin düzenlenmediği ve mevcut sistem içerisinde de adil ve makul bir maden kaynakları rejiminin müzakere edilmesinin mümkün olmadığı, Antarktika'da yerli halkın mevcut olmadığı ve zengin maden ve fosil kaynaklarının bulunma olasılığı dikkate alındığında, Antarktika için *insanlığın ortak mirası* temelinde küresel bir rejimin oluşturulması gerektiğini belirtmiştir.¹⁰¹⁵ Sudan, uluslararası deniz yatağına ve uzayına benzer şekilde, Antarktika kıtasının da *insanlığın ortak mirasının* bir parçası olduğu ve Antarktika için *insanlığın ortak mirasına* dayanan bir uluslararası rejim oluşturulması gerektiğini ifade

¹⁰⁰⁸ UN Doc. A/C.1/40/PV.48, 1985, s. 51.

¹⁰⁰⁹ UN Doc. A/C.1/40/PV.49, 1985, s. 21, <https://digitallibrary.un.org/record/104312?ln=en> (erişim tarihi: 13.01.2021).

¹⁰¹⁰ UN Doc. A/C.1/40/PV.49, 1985, s. 32.

¹⁰¹¹ UN Doc. A/C.1/40/PV.52, 1985, s. 18, <https://digitallibrary.un.org/record/104303?ln=en> (erişim tarihi: 13.01.2021).

¹⁰¹² UN Doc. A/C.1/40/PV.52, 1985, s. 27.

¹⁰¹³ UN Doc. A/C.1/40/PV.52, 1985, s. 52.

¹⁰¹⁴ UN Doc. A/C.1/40/PV.51, 1985, s. 22, <https://digitallibrary.un.org/record/104304?ln=en> (erişim tarihi: 13.01.2021)

¹⁰¹⁵ UN Doc. A/C.1/40/PV.50, 1985, s. 14, <https://digitallibrary.un.org/record/104313?ln=en> (erişim tarihi: 13.1.2021).

etmiştir.¹⁰¹⁶ Kenya, Antarktika'daki kaynakların *insanlığın ortak mirası* olarak ilan edilmesi gerektiğine yer vermiştir.¹⁰¹⁷

Pakistan, Afrika Birliği Örgütü'nün Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olması yönündeki kararını desteklediğini ifade etmiştir.¹⁰¹⁸ Nepal, Afrika Birliği Örgütü'nün Antarktika kıtasının *insanlığın ortak mirası* olarak ilan edilmesi yönündeki kararını desteklediğini ortaya koymuştur.¹⁰¹⁹ Cape Verde, Afrika Birliği Örgütü'nün görüşünü paylaştığına yer vermiş ve Afrika Birliği Örgütü tarafından Antarktika *insanlığın ortak mirası* olarak ilan edilmesi suretiyle, Ay ve diğer gök cisimleri ve uluslararası deniz yatağına ilişkin olarak benimsendiği üzere, ortak alanların hiç kimsenin mülkiyetinde olmadığı, tüm insanlığa ait olduğu yönünde çoğunluğun görüşünün ortaya konduğunu ifade etmiştir.¹⁰²⁰

Avustralya, bazı temsilcilerin uzay ve uluslararası deniz yatağında uygulandığı şekilde Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak tanınması gerektiğini ileri sürdüğü, *insanlığın ortak mirası* kavramının uygulanabilmesi için ilgili bölgenin ulusal sınırların ötesinde olması ve mevcut bir hukuki rejimin bulunmaması gerektiği, uzay ve uluslararası deniz yatağı için bu şartların mevcudiyetinden söz edilebileceği, ancak Antarktika'da durumun farklı olduğu, zira çok uzun süredir kıta üzerinde egemenlik iddialarının bulunduğu ve kıtaya çok taraflı bir sistemin uygulandığını açıklamıştır.¹⁰²¹

Polonya, *insanlığın ortak mirası* kavramının Antarktika ile ilgili olarak değerlendirilemeyeceğini, kıtada *hukuki bir boşluğun* bulunmadığını belirtmiştir.¹⁰²² Almanya Demokratik Cumhuriyeti, *insanlığın ortak mirası* kavramının Antarktika'da uygulanabilir olmadığına, zira kıtanın halihazırda devletler arasında barışçı ve adil iş birliğini öngören ve tüm devletlerin katılımına açık bir uluslararası sistem çerçevesinde yönetildiğine vurgu yapmıştır.¹⁰²³ Belçika, uluslararası deniz yatağı ve uzay ile ilgili olarak

¹⁰¹⁶ UN Doc. A/C.1/40/PV.50, 1985, s. 41.

¹⁰¹⁷ UN Doc. A/C.1/40/PV.54, 1985, s. 21, <https://digitallibrary.un.org/record/107877?ln=en> (erişim tarihi: 13.01.2021).

¹⁰¹⁸ UN Doc. A/C.1/40/PV.50, 1985, s. 46.

¹⁰¹⁹ UN Doc. A/C.1/40/PV.53, 1985, s. 26, <https://digitallibrary.un.org/record/107882?ln=en> (erişim tarihi: 13.1.2021).

¹⁰²⁰ UN Doc. A/C.1/40/PV.53, 1985, s. 37.

¹⁰²¹ UN Doc. A/C.1/40/PV.48, 1985, s. 22.

¹⁰²² UN Doc. A/C.1/40/PV.52, 1985, s. 8.

¹⁰²³ UN Doc. A/C.1/40/PV.52, 1985, s. 41.

ileri sürülen benzerliğin ilişkili bulunmadığı, söz konusu iki durumda öncesinde herhangi bir antlaşmanın mevcut olmadığı, ancak Antarktika'nın durumuna bakıldığında etkinliği kanıtlanmış bir uluslararası enstrümanın var olduğuna yer vermiştir.¹⁰²⁴ Arjantin, Antarktika kıtası üzerinde egemenlik iddia eden devletler bulunduğundan ötürü uzay ve uluslararası deniz yatağı ile yapılan karşılaştırmalara katılmadığı, Antarktika'nın *res nullius* olmadığı ve kıtada diğer durumlar için geliştirilen rejimlerle doldurulması gereken bir hukuki boşluğun bulunmadığı, halihazırda tüm devletlerin katılabildiği etkin bir hukuk sisteminin mevcut olduğunu belirtmiştir.¹⁰²⁵

2.5.2.2. Sisteme Yönelik Diğer Eleştiriler

BM müzakereleri kapsamında yukarıda aktarıldığı üzere Antarktika'nın mevcut hukuksal rejimine ilişkin olarak Antarktika Antlaşması'na taraf ülkeler ve taraf olmayan ülkeler birbirlerine karşı görüşte olmuştur. Söz konusu müzakerelerde temel olarak tartışılan hususun Antarktika'ya uygulanan mevcut hukuksal rejimin değiştirilmesi ve kıtanın ve kıtadaki kaynakların *insanlığın ortak mirası* olarak tanınmasına ilişkin olduğu görülmektedir.

Antarktika'nın mevcut rejimine getirilen eleştiriler sadece *insanlığın ortak mirası* ile sınırlı kalmamış, *insanlığın ortak mirasıyla* bağlantılı olarak mevcut sistemin çeşitli yönleri belirli açılardan eleştirilmiştir. Devletlerin Antarktika'daki egemenlik iddialarına karşı birtakım itirazlar öne sürülmüştür. Bazı devletler egemen iddialarının geçerliliğini reddetmiş, bazıları ise egemenlik iddialarının Antarktika Antlaşması'nda ele alınış şekline karşı çıkmışlardır.¹⁰²⁶ Kıta üzerinde egemenlik iddiasında bulunan devletler ise, egemenlik iddialarının Uluslararası Hukuka göre geçerli olduğunu ileri sürmüş, ayrıca *danışman taraflar*, Antarktika Antlaşması'nın 4. maddesinin dikkatlice hazırlanmış bir hüküm olduğunu, Antlaşma yürürlüğe girdiğinden beri egemenlik sorunsalına dair uyumsuzluk olasılığını bertaraf ettiğini öne sürmüşlerdir.¹⁰²⁷

İkinci olarak, Antarktika Antlaşması'nın karar alma mekanizmasına yönelik olarak eleştiriler getirilmiştir. Bu bağlamda, kimi devletler, *danışman taraf* statüsü için öngörülen

¹⁰²⁴ UN Doc. A/C.1/40/PV.53, 1985, s. 42.

¹⁰²⁵ UN Doc. A/C.1/40/PV.50, 1985, s. 26.

¹⁰²⁶ HAYASHI, 1986, s. 280-281.

¹⁰²⁷ HAYASHI, 1986, s. 281.

şartlara itiraz etmiş ve sistemin adaletli, hakkaniyetli ve demokratik olmadığı öne sürmüştü, *danışman taraflar* ise Antlaşma kapsamındaki karar alma mekanizmasının Uluslararası Hukuka göre geçerli olduğunu ve ayrıca adaletli, makul ve etkin olduğunu savunmuşlardır.¹⁰²⁸

Antarktika Konferansı'nda, Antarktika Antlaşması metni müzakere edilirken, ilk etapta antlaşmaya katılan her devletin AADT'ye de katılma hakkı elde edeceği benimsenmiştir.¹⁰²⁹ Ancak daha sonra bu yaklaşımda değişikliğe gidilmiştir. Esas itibarıyla *danışman taraf* statüsünün katılan devlet statüsünden farklı olmasını öneren Şili olmuştur.¹⁰³⁰ Vicuna tarafından açıklandığı üzere, bu öneri, herhangi bir kişiye ayrımcılık yapmak veya diğer devletlerin meşru menfaatlerine zarar vermek için getirilmemiş, sadece kıtada aktif faaliyet gösteren devletlerin sorumluluk üstlenmesini temin etmek gayesiyle yapılmıştır.¹⁰³¹

Üçüncü olarak, özellikle maden kaynaklarına ilişkin olmak üzere AADT'nin gizli bir şekilde yürütülmesi ve söz konusu toplantılara ait bilgilerin uluslararası toplumla paylaşılmaması yönünde eleştiriler getirilmiş, bu bağlamda, uluslararası toplumun tamamını ilgilendiren Antarktika'ya ilişkin toplantılar ve diğer faaliyetler hakkında tüm toplumun bilgilendirilme hakkı bulunduğu öne sürülmüştür.¹⁰³² *Danışman taraflar* ise, belirli bir derecede gizliliğin farklı görüşler ve yaklaşımların uyumlaştırılması için genellikle gerekli olduğunu, kararları ve tavsiyeleri içeren AADT raporlarının kamuya her zaman arz edildiğini, bununla birlikte artık *danışman olmayan tarafların* toplantılara gözlemci olarak katılabildiklerini ve karar alma sürecinde görüş bildirebildiklerini belirtmiştir.¹⁰³³

Dördüncü olarak, AAS kapsamında çevrenin yeterli derecede korunmadığına yönelik eleştiriler getirilmiş, *danışman taraflar* ise çevrenin korunmasının en çok önem verilen konulardan biri olduğunu, bu bağlamda çevrenin korunması için önemli sayıda tavsiye

¹⁰²⁸ HAYASHI, 1986, s. 282-283.

¹⁰²⁹ VICUÑA, F. Orrego, "The Antarctic Treaty system: a viable alternative for the regulation of resource-orientated activities", **The Antarctic Treaty regime: law, environment and resources** (ed. Gillian D. Triggs), Cambridge University Press, New York, 1987, s. 69.

¹⁰³⁰ PINOCHET DE LA BARRA'dan aktaran: VICUNA, 1987, s. 69.

¹⁰³¹ VICUÑA, 1987, s. 69.

¹⁰³² HAYASHI, 1986, s. 284

¹⁰³³ HAYASHI, 1986, s. 284-285.

kararının kabul edildiğini belirtmiş, bununla birlikte ADCKKS'nin kabulü vurgulanmıştır.¹⁰³⁴

2.5.2.3. Birinci Komite Nezdinde Gerçekleştirilen Müteakip Toplantılarda Antarktika'nın İnsanlığın Ortak Mirası Olarak Tanınmasını Destekleyen Görüşler

Birinci Komitenin 1985 yılı sonrası toplantı kayıtları incelendiğinde, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak tanınması yönündeki görüşlerin devam ettiği görülmektedir. Örneğin, 1986 yılındaki müzakerelerde, Zimbabwe, Antarktika'nın tüm uluslararası toplum için önemi bulunduğu ve Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak görülmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰³⁵ Sri Lanka, Antarktika Antlaşması'nın egemenlik iddiaları sorunsalını çözemediğini, BMDHS, Uzay Antlaşması ve Ay Antlaşması'nda benimsenen *insanlığın ortak mirası* rejiminin Antarktika'ya da uygulanabilir olduğunu belirtmiştir.¹⁰³⁶ Nepal, Afrika Birliği Örgütü'nün kararını desteklediğini tekrar etmiştir.¹⁰³⁷ Gana, Antarktika için, BM nezdinde, Uzay Antlaşması, Ay Antlaşması ve BMDHS'ye uyumlu bir rejim oluşturulabileceğini belirtmiş, tüm ortak alanlar gibi Antarktika'da yerli nüfusun bulunmadığı, Antarktika'nın geniş kaynaklara sahip olduğu ve *terra communis* statüsünde olan Antarktika'ya hiçbir devlet veya devlet grubunun sahip olmayacağına işaret etmiştir.¹⁰³⁸ Bangladeş, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰³⁹

1987 yılındaki müzakerelerde, Pakistan, AAS'nin BM nezdinde gerçekleştirilecek uluslararası konferansta müzakere edilmek suretiyle evrensel nitelikte bir yeni enstrüman ile değiştirilmesi ve söz konusu yeni enstrümanda Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olması, hiçbir devlet veya kişiye tahsis edilememesi ve münhasıran barışçı amaçlarla kullanılması olmak üzere üç temel esasa yer verilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁰⁴⁰ Zaire, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olduğu yönünde herhangi bir

¹⁰³⁴ HAYASHI, 1986, s. 285-286.

¹⁰³⁵ UN Doc. A/C.1/41/PV.49, 1986, s. 33-34, <https://digitallibrary.un.org/record/127427?ln=en> (erişim tarihi: 13.01.2021).

¹⁰³⁶ UN Doc. A/C.1/41/PV.49, 1986, s. 36.

¹⁰³⁷ UN Doc. A/C.1/41/PV.49, 1986, s. 64-65.

¹⁰³⁸ UN Doc. A/C.1/41/PV.49, 1986, s. 46.

¹⁰³⁹ UN Doc. A/C.1/41/PV.51, 1986, s. 2, <https://digitallibrary.un.org/record/127428?ln=en> (erişim tarihi: 13.01.2021).

¹⁰⁴⁰ UN Doc. A/C.1/42/PV.46, 1987, s. 33, <https://digitallibrary.un.org/record/152076?ln=en> (erişim tarihi: 14.01.2021).

tereddüt bulunmadığını ifade etmiştir.¹⁰⁴¹ Nijerya, Antarktika'ya ilişkin olarak *ortak miras* kavramını desteklediğini belirtmiştir.¹⁰⁴² Nepal, Antarktika'nın tüm insanlığın menfaatine yönetiminin ancak *insanlığın ortak mirası* ilkesinin kabulüyle mümkün olduğunu söylemiştir.¹⁰⁴³

1988 yılındaki müzakerelerde, Sudan, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak kalması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰⁴⁴ Butan, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁴⁵ Uganda, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak tayin edildiğine yer vermiştir.¹⁰⁴⁶ İran, Antarktika'yı *insanlığın ortak mirası* olarak tanımlanmıştır.¹⁰⁴⁷

1989 yılındaki müzakerelerde Nepal, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olduğunu belirterek, kıtadaki egemenlik iddialarının geçerliliğini tanımadığını vurgulamıştır.¹⁰⁴⁸ Gana, kıtanın yönetimi ve kullanımının BM Şartı'nda benimsenen ilkelere uygun olarak yürütülmesi gerektiği, bunun uluslararası toplumun çoğunluğu tarafından desteklenen *insanlığın ortak mirasının* uygulanması yoluyla sağlanabileceği, *ortak miras* yaklaşımının egemenlik iddialarına son vereceğini ifade etmiştir.¹⁰⁴⁹ Pakistan, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olduğu, kıtanın korunmasında herkesin ortak sorumluluğu bulunduğu, uluslararası toplumun desteği olmaksızın kıtanın korunmasına ilişkin herhangi bir rejimin başarılı olamayacağı, sadece açık, adil, hesap verebilir ve evrensel bir antlaşmanın Antarktika'nın ve Antarktik çevresinin etkin bir şekilde korunmasını sağlayabileceğine yer vermiştir.¹⁰⁵⁰

Zimbabve, *insanlığın ortak mirası* kavramının, devletlerin Antarktika'da herhangi bir *ülkesel egemenlik* iddiasında bulunamaması ve Antarktika'nın, tüm işletme faaliyetlerinin

¹⁰⁴¹ UN Doc. A/C.1/42/PV.47, 1987, s. 9-10, <https://digitallibrary.un.org/record/152077?ln=en> (erişim tarihi: 14.01.2021)

¹⁰⁴² UN Doc. A/C.1/42/PV.47, 1987, s. 17.

¹⁰⁴³ UN Doc. A/C.1/42/PV.47, 1987, s. 26.

¹⁰⁴⁴ UN Doc. A/C.1/43/PV.45, 1988, s. 7, <https://digitallibrary.un.org/record/54243?ln=en> (erişim tarihi: 14.01.2021).

¹⁰⁴⁵ UN Doc. A/C.1/43/PV.45, 1988, s. 17.

¹⁰⁴⁶ UN Doc. A/C.1/43/PV.46, 1988, s. 8, <https://digitallibrary.un.org/record/53767?ln=en> (erişim tarihi: 14.01.2021).

¹⁰⁴⁷ UN Doc. A/C.1/43/PV.46, 1988, s. 28.

¹⁰⁴⁸ UN Doc. A/C.1/44/PV.42, 1989, s. 11, <https://digitallibrary.un.org/record/81780?ln=en> (erişim tarihi: 14.01.2021).

¹⁰⁴⁹ UN Doc. A/C.1/44/PV.42, 1989, s. 16.

¹⁰⁵⁰ UN Doc. A/C.1/44/PV.42, 1989, s. 26.

yasaklandığı ve BM'nin idaresi altında bilimsel araştırmaların yürütüldüğü doğa rezervi olarak ilan edilmesi bağlamında kullanıldığına vurgu yapmıştır.¹⁰⁵¹

Butan, *insanlığın ortak mirası* olarak Antarktika'nın tüm uluslararası toplum tarafından korunması gerektiğinin öneminin Bağlantısızlar Hareketi 9. Zirve Konferansı'nda¹⁰⁵² teyit edildiğine yer vermiştir.¹⁰⁵³ Umman, *insanlığın ortak mirası* ilkesinin Antarktika'ya uygulanması ve kıtanın BM Şartı'nın amaç ve ilkeleri doğrultusunda evrensel olarak yönetilmesi gerektiği, bu bağlamda, *ortak miras* ilkesinin uygulanmasıyla egemenlik iddialarına son verilebileceği, devletlerin büyük çoğunluğunun temel ihtiyaçlarının karşılanmasına katkı sağlanabileceği ve demokratik karar alma mekanizmasının temin edilebileceğini belirtmiştir.¹⁰⁵⁴

Nijerya, *insanlığın ortak mirası* olarak Antarktika'nın tüm insanlık için korunması gerektiği, bu amacı gerçekleştirmek için tüm egemenlik iddialarının ortadan kaldırılması, kıtanın askersizleştirilmesi ve BM bünyesinde münhasıran barışçı bilimsel ve ticari olmayan amaçlarla kullanılması gerektiğine yer vermiştir.¹⁰⁵⁵ İran, uzay ve uluslararası deniz yatağına benzer şekilde, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak değerlendirildiğini ifade etmiştir.¹⁰⁵⁶ Tanzania, Antarktika'nın geleceğinin ve hassas ekosisteminin küresel bir mesele olduğu, *insanlığın ortak mirası* olarak birkaç devletin münhasır yetkisine bırakılmaması gerektiğini belirtmiştir.¹⁰⁵⁷

¹⁰⁵¹ UN Doc. A/C.1/44/PV.44, 1989, s. 42, <https://digitallibrary.un.org/record/84708?ln=en> (erişim tarihi: 14.01.2021).

¹⁰⁵² Bağlantısızlar Hareketi'nin 4-7 Eylül 1989 tarihleri arasında gerçekleştirilen 9. Zirve Konferansı'nda Antarktika'nın sonsuza dek münhasıran barışçı amaçlarla kullanılmasının, uluslararası çekişmeye konu olmamasının ve tüm uluslarca erişilebilir olmasının tüm insanlığın menfaatine olduğu, uluslararası barış ve güvenlik, ekonomi, çevre, bilimsel araştırma ve küresel iklim koşullarına olan etkiler yönünden Antarktika'da tüm insanlığın menfaatinin bulunduğu, tüm zararlı insan faaliyetlerine karşı Antarktik çevresinin ve bağlı ve ilişkili ekosistemlerin korunmasının tüm insanlığın menfaatine olduğuna işaret edilmiştir. UN Doc. A/44/551, 1989, s. 63, <https://undocs.org/en/A/44/551> (erişim tarihi: 14.01.2021).

¹⁰⁵³ UN Doc. A/C.1/44/PV.45, 1989, s. 12, <https://digitallibrary.un.org/record/83655?ln=en> (erişim tarihi: 14.01.2021).

¹⁰⁵⁴ UN Doc. A/C.1/44/PV.45, 1989, s. 16.

¹⁰⁵⁵ UN Doc. A/C.1/44/PV.45, 1989, s. 28.

¹⁰⁵⁶ UN Doc. A/C.1/44/PV.45, 1989, s. 53.

¹⁰⁵⁷ UN Doc. A/C.1/44/PV.45, 1989, s. 43.

1990 yılındaki müzakerelerde, Antigua ve Barbuda, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak korunması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰⁵⁸ Malezya, 23 Haziran 1991 tarihi itibarıyla Antarktika'nın otuz yıldır yürürlükte olacağı, Antarktika Antlaşması hükümlerine göre herhangi bir *danışman tarafın* Antlaşma'nın gözden geçirilmesini talep edebileceği, bu gözden geçirme prosedürünün uluslararası toplumun talep ettiği değişikliklerin yerine getirilmesi için uygun bir imkân olduğu, bu bağlamda uluslararası toplumun Antarktika'nın tüm ulusların *ortak mirası* olması için gerekli adımları atması gerektiği, böylelikle Antarktik kaynaklarının tüm uluslar arasında hakça paylaşımının temin edileceğine yer vermiştir.¹⁰⁵⁹ Gana, *insanlığın ortak mirası* ilkesinin Antarktika'ya uygulanması gerektiğini, bu bağlamda BMDHS ve diğer ilgili BM antlaşmalarının örnek alabileceğini belirtmiştir.¹⁰⁶⁰

1991 yılındaki müzakerelerde Madrid Protokolü'nün imzalanması tartışılan temel konulardan biri olmuştur. Nepal, Madrid Protokolü'nün imzalamasına işaret ederek elli yıl süreyle maden faaliyetlerinin yasaklanmasının Antarktika'nın korunmasında önemli bir gelişme olduğuna yer vermiş, Antarktika'yı *insanlığın ortak mirası* olarak tanımlamıştır.¹⁰⁶¹ Bangladeş, Madrid Protokolü'nün imzalanmasına ve elli yıl süreyle maden faaliyetlerinin yasaklanmasının önemine dikkat çekmiş, diğer taraftan uluslararası toplumun maden faaliyetlerinin sürekli olarak yasaklanması yönündeki çağrısının dikkate alınmadığına yer vermiştir.¹⁰⁶² Pakistan, Madrid Protokolü'nün akdedilmesini ve elli yıl süreyle maden faaliyetlerinin yasaklanmasını desteklediğini belirtmiş, diğer yandan zaman içerisinde maden kaynaklarının keşfi ve işletilmesinin sürekli olarak yasaklanmasını desteklediğini ortaya koymuş, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olduğunu vurgulamıştır.¹⁰⁶³

1992 yılındaki müzakerelerde Antigua ve Barbuda, Nepal ve Pakistan tarafından Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁶⁴ 1993 yılındaki

¹⁰⁵⁸ UN Doc. A/C.1/45/PV.40, 1990, s. 18, <https://digitallibrary.un.org/record/105345?ln=en> (erişim tarihi: 14.01.2021).

¹⁰⁵⁹ UN Doc. A/C.1/45/PV.40, 1990, s. 34.

¹⁰⁶⁰ UN Doc. A/C.1/45/PV.40, 1990, s. 38.

¹⁰⁶¹ UN Doc. A/C.1/46/PV.39, 1991, s. 13-16, <https://digitallibrary.un.org/record/185941?ln=en> (erişim tarihi: 15.01.2020).

¹⁰⁶² UN Doc. A/C.1/46/PV.39, 1991, s. 21.

¹⁰⁶³ UN Doc. A/C.1/46/PV.39, 1991, s. 16-17.

¹⁰⁶⁴ UN Doc. A/C.1/47/PV.38, 1992, s. 23, 28, <https://digitallibrary.un.org/record/158739?ln=en> (erişim tarihi: 15.01.2021); UN Doc. A/C.1/47/PV.39, 1992, s. 9-10, <https://digitallibrary.un.org/record/157537?ln=en> (erişim tarihi: 15.01.2021).

müzakerelerde Filipinler, Nepal ve Benin tarafından Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olduğu vurgusu yapılmıştır.¹⁰⁶⁵ 1994 yılındaki müzakerelerde Sierra Leone ve Benin tarafından Antarktika'yı *insanlığın ortak mirası* olarak nitelendirilmiştir.¹⁰⁶⁶ *Antarktika Sorusu* Birinci Komite nezdinde daha sonra 1996 yılında, 1999 yılında, 2002 yılında ve son olarak 2005 yılında tartışılmıştır. Aşağıda açıklandığı üzere, BM Genel Kurulu 2005 yılında *Antarktika Sorusu*'nun gündemden çıkarılmasına karar vermiştir.

2.5.3. Antarktika Sorusu'na İlişkin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Alınan Kararlar

BM Genel Kurulu'nun 40. oturumunun 16 Aralık 1985 tarihli toplantısında *Antarktika Sorusu*'na ilişkin olarak üç tane karar alınmıştır. Bu kararlarda Antarktika Antlaşması'na taraf devletlerin çoğu oy kullanmamış, *Antarktika Sorusu*'nun gündeme alındığı BM Genel Kurulu'nun 38. oturumundan beri var olan konsensüs bozulmuştur.¹⁰⁶⁷ 1985 yılından 1994 yılına kadar *danışman tarafların* çoğu BM Genel Kurulu'nda *Antarktika Sorusu*'na ilişkin olarak alınan kararların oylamasına katılmamış, konsensüs tekrar 1994 yılında sağlanabilmiştir.¹⁰⁶⁸

İlk kararda, Antarktika'nın sonsuza dek münhasıran barışçı amaçlarla kullanılmasının tüm insanlığın menfaatine olduğu ve uluslararası çekişmeye konu olmaması gerektiği, Antarktika'da tüm insanlığın menfaati bulunduğu vurgulanmış ve Genel Sekreter'den *danışman tarafların* Antarktika'ya ilişkin BM'ye temin ettiği bilgiler, ilgili uzman kuruluşların ve hükümetler arası örgütlerin AAS'ye katılımı ve BMDHS'nin Güney Okyanusu bakımından önemi hususlarında *Antarktika Sorusu*'na ilişkin çalışmanın güncellenmesi ve çalışmanın müteakip oturumda sunulması talep edilmiştir.¹⁰⁶⁹ *Antarktika Sorusu* gündem maddesiyle ilişkili olarak müteakip toplantılarda da Genel Sekreter'den belirli açılardan raporlama yapması talep edilmiştir. Önemle işaret etmek

¹⁰⁶⁵ UN Doc. A/C.1/48/SR.33, 1993, s. 5, <https://digitallibrary.un.org/record/180542> (erişim tarihi: 15.01.2021); UN Doc. A/C.1/48/SR.32, 1993, s. 7-8, <https://digitallibrary.un.org/record/181314?ln=en> (erişim tarihi: 15.01.2021).

¹⁰⁶⁶ UN Doc. A/C.1/49/PV.26, 1994, s. 8, <https://digitallibrary.un.org/record/175630?ln=en> (erişim tarihi: 15.01.2021).

¹⁰⁶⁷ UN Doc. A/41/688, 1986, <https://undocs.org/A/41/688> (erişim tarihi: 17.01.2021).

¹⁰⁶⁸ *Antarktika Sorusu*'na ilişkin alınan kararların her bir oturumda ne şekilde kabul edildiğini gösteren tablo için bakınız BECK, Peter J., "Twenty years on: the UN and the 'Question of Antarctica' 1983-2003", **Polar Record**, Yıl: 2004, Cilt: 40, Sayı: 214, s. 206.

¹⁰⁶⁹ UN Doc. 40/156, 1985, s. 105-106, <https://digitallibrary.un.org/record/110342> (erişim tarihi: 17.01.2021).

gerekir ki, Genel Kurul'da alınan müteakip kararlarda Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılması vurgusu tekrar edilmiştir.

İkinci kararda Antarktika'nın yönetimi, keşfi ve kullanımında, BM Şartı'nın amaçları ve ilkelerine riayet edilmesi, tüm insanlığın yararına uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi ve uluslararası iş birliğinin teşvik edilmesi gerektiği vurgulanmış ve Antarktik maden kaynakları rejimine dair müzakerelerin devam etmekte olduğuna yer verilmiştir.¹⁰⁷⁰ Alınan kararda, Antarktika'daki kaynaklarının işletilmesinde “*Antarktika'da uluslararası barış ve güvenliğin devamı, Antarktik çevresinin korunması, kaynakların hiç kimseye tahsis edilememesi ve muhafazası ve uluslararası yönetim ve işletmeden elde edilen yararların hakça paylaşımı*” esaslarının temin edilmesi gerektiği öngörülmüş, *danışman taraflar* Antarktik maden kaynakları rejimi müzakereleri hakkında Genel Sekreter'e bilgi vermek üzere davet edilmiş ve Genel Sekreter'den *danışman tarafların* cevaplarını içeren raporunu müteakip oturumda sunması talep edilmiştir.¹⁰⁷¹ Bu kararda Antarktik kaynaklarının işletilmesiyle ilgili rejimin esasları yönünden *insanlığın ortak mirasının* birtakım unsurlarına yer verildiği görülmektedir.

Son karar ise Güney Afrika'nın AADT'ye katılımına ilişkindir. Kararda, *apartheid*¹⁰⁷² rejimi uygulayan Güney Afrika'nın *danışman taraf* statüsünün devam ettiği ve *danışman taraflarca* Güney Afrika'nın¹⁰⁷³ AADT'ye katılımının engellenmesi gerektiğine yer verilmiştir.¹⁰⁷⁴ 1993 yılına kadar tüm toplantılarda Güney Afrika'nın AADT'ye katılımının engellenmesi çağrısı tekrar edilmiştir. Müteakip toplantılarda alınan kararlar açıklanırken Güney Afrika'nın AADT'ye katılımına ilişkin kararlar aynı doğrultuda seyrettiğinden tekrar edilmeyecektir.

¹⁰⁷⁰ UN Doc. 40/156, 1985, s. 106.

¹⁰⁷¹ UN Doc. 40/156, 1985, s. 106.

¹⁰⁷² *Apartheid*, Güney Afrika'daki azınlıktaki beyazlar ile çoğunluktaki beyaz olmayanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen ve beyaz olmayanlara karşı ayrımcılık yapılan politikaya verilen isimdir. Britannica, The Editors of Encyclopaedia, “Apartheid”, **Encyclopedia Britannica**, 2020, <https://www.britannica.com/topic/apartheid> (erişim tarihi: 17.01.2021).

¹⁰⁷³ BM Genel Kurulu 12 Kasım 1974 tarihinde Güney Afrika'nın *apartheid* politikası sebebiyle Genel Kurul çalışmalarına katılımını askıya almış, bu durum 1994 yılına kadar devam etmiştir. Demokratik gelişmelerin beraberinde 1994 yılında Güney Afrika BM'ye geri kabul edilmiştir. **Key Dates in the UN Campaign Against Apartheid**, https://www.un.org/en/events/mandeladay/un_against_apartheid.shtml (erişim tarihi: 17.01.2021)

¹⁰⁷⁴ UN Doc. 40/156, 1985, s. 106.

BM Genel Kurulu'nun 41. oturumunun 4 Aralık 1986 tarihli toplantısında alınan kararda, Antarktik kaynaklarının işletilmesine ilişkin aynı esaslar tekrar edilmiş ve *danışman taraflara* maden kaynakları rejimine ilişkin müzakerelerin uluslararası toplumun tüm üyelerinin katılımı sağlanana kadar durdurulması yönünde çağrıda bulunulmuştur.¹⁰⁷⁵

BM Genel Kurulu'nun 42. oturumunun 30 Kasım 1987 tarihli toplantısında alınan kararda, *danışman taraflara*, Genel Sekreter'i maden kaynakları rejimi müzakereleri de dâhil olmak üzere, Antarktika Antlaşması'na taraf devletlerin tüm toplantılarına davet etmesi ve tekrar maden kaynakları rejimi müzakerelerine uluslararası toplumun tüm üyelerinin katılımı sağlanana kadar müzakerelerin durdurulması yönünde çağrıda bulunulmuştur.¹⁰⁷⁶

BM Genel Kurulu'nun 43. oturumunun 7 Aralık 1988 tarihli toplantısında alınan kararda, tüm insanlığın yararının temin edilebilmesi için Antarktik maden kaynakları rejiminin uluslararası toplumun tüm üyelerinin katılımıyla müzakere edilmesi gerektiği, Genel Kurul'un müzakerelerin durdurulması yönündeki çağrılarına rağmen *danışman tarafların* müzakerelere devam etmesinden ve 2 Haziran 1988 tarihinde Antarktik maden kaynakları faaliyetlerinin düzenlenmesine ilişkin bir sözleşme kabul etmesinden büyük üzüntü duyulduğu belirtilmiştir.¹⁰⁷⁷

BM Genel Kurulu'nun 44. oturumunda çevre konusuna odaklanılmıştır. Thatcher, BM Genel Kurulu'nda 8 Kasım 1989 tarihinde yaptığı konuşmasında, Arktik ve Antarktika'ya ilişkin olarak bilim adamlarının çevresel tehlikelere karşı uyardığına işaret etmiştir.¹⁰⁷⁸ BM Genel Kurulu'nun 44. oturumunun 15 Aralık 1989 tarihli toplantısında Antarktik çevresinin korunması temel odak noktası olmuş, Antarktika'nın *doğa rezervi* veya *dünya*

¹⁰⁷⁵ UN Doc. A/RES/41/88, 1986, s. 100, <https://undocs.org/en/A/RES/41/88> (erişim tarihi: 17.01.2021).

¹⁰⁷⁶ UN Doc. 42/46, 1987, s. 98, <https://digitallibrary.un.org/record/192595?ln=en> (erişim tarihi: 17.01.2021).

¹⁰⁷⁷ UN Doc. 43/83, 1988, s. 103, <https://digitallibrary.un.org/record/192730> (erişim tarihi: 17.01.2021).

¹⁰⁷⁸ THATCHER, Margaret, **Speech to United Nations General Assembly (Global Environment)**, 1989, <https://www.margaretthatcher.org/document/107817> (erişim tarihi: 08.08.2020).

parkı tayin edilmesi gündeme gelmiştir. Bu bağlamda, 1989 tarihli toplantıda aşağıdaki kararlar alınmıştır:¹⁰⁷⁹

“... 4. Antarktika'nın küresel çevre ve ekosistemler üzerindeki önemli etkisi göz önüne alındığında, Antarktik çevresinin ve bağlı ve ilişkili ekosistemlerin korunmasını ve muhafazasını temin etmek üzere tesis edilecek rejimin, tüm insanlığın yararına olması için ve evrensel olarak kabul görmesi için ... uluslararası toplumun tüm üyelerinin katılımıyla müzakere edilmesi gerekmektedir.

5. Uluslararası toplumun tüm üyeleri, Antarktika'da ve Antarktika çevresinde maden arama ve işletme faaliyetlerinin yasaklanması yönündeki çabalara destek vermeli, Antarktika'daki tüm faaliyetlerin münhasıran barışçı bilimsel amaçlarla yürütülmesini temin etmeli, tüm faaliyetlerde Antarktika'da uluslararası barış ve güvenliğin devamını, Antarktik çevresinin korunmasını ve tüm insanlığın yararının gözetilmesini teminat altına almalıdır.

6. Uluslararası toplumun tüm üyelerinin tam katılımıyla yapılacak müzakereler doğrultusunda, Antarktika'nın doğa rezervi veya dünya parkı olarak tayin edilmesi, Antarktik çevresinin ve bağlı ve ilişkili ekosistemlerin tüm insanlığın yararına korunmasını ve muhafazasını temin edecektir.

7. Bilimsel istasyonların ve seferlerin sayısı göz önüne alındığında, insan faaliyetlerinin Antarktik çevresi ve bağlı ve ilişkili ekosistemler üzerindeki olumsuz etkilerden kaçınmak veya olumsuz etkilerini en aza indirmek için küresel önem taşıyan konularda bilimsel araştırma odaklı, katı çevresel önlemlerle idare edilen uluslararası istasyonların kurulması suretiyle uluslararası bilimsel araştırma geliştirilmelidir. ...”

Bununla birlikte, kararda, *danışman taraflara* yapılan çağrılara rağmen, Genel Sekreter'in toplantılara davet edilmediğine işaret edilmiş ve Genel Sekreter'in Antarktika Antlaşması'na taraf devletlerin tüm toplantılarına davet edilmesi yönünde tekrar çağrı yapılmıştır.¹⁰⁸⁰ 1994 yılına kadar alınan tüm Genel Kurul kararlarında Genel Sekreter'in Antarktika Antlaşması'na taraf devletlerin tüm toplantılarına davet edilmesi yönündeki çağrı tekrar edilmiştir.

BM Genel Kurulu'nun 45. oturumunun 12 Aralık 1990 tarihli toplantısında, Antarktik çevresinin korunması için atılacak adımlara ilişkin olarak aynı yaklaşım devam etmiştir. Bu bağlamda, 1990 tarihli toplantıda alınan kararda, Antarktika'nın ve bağlı ve ilişkili ekosistemlerinin korunmasına dair kapsamlı bir çevre sözleşmesinin hazırlanması ve *doğa rezervi* veya *dünya parkı* oluşturulması konularının uluslararası toplumun katılımıyla müzakere edilmesi gerektiği ve bunun BM sistemi içerisinde gerçekleşmesi

¹⁰⁷⁹ UN Doc. A/RES/44/124, 1989, s. 92, <https://digitallibrary.un.org/record/192776> (erişim tarihi: 17.01.2021).

¹⁰⁸⁰ UN Doc. A/RES/44/124, 1989, s. 92.

gerektiğine işaret edilmiştir.¹⁰⁸¹ Kararda, uluslararası toplumun tüm üyelerinin Antarktika'da maden faaliyetlerinin yasaklanması yönündeki çabalara destek vermesi ve tüm faaliyetlerin münhasıran barışçı bilimsel amaçlarla yürütülmesi çağrısı tekrar edilmiş, Genel Sekreter'den Antarktika'da BM destekli bir istasyon kurulması hususunda kapsamlı bir çalışma yapması talep edilmiştir.¹⁰⁸²

Wolfrum, 1989 tarihli Genel Kurul kararında öngörülen ve özü itibarıyla 1990 tarihli Genel Kurul kararında tekrar edilen ifadelerin *ortak miras* ilkesini desteklediğini, bununla birlikte Antarktika'nın ve küresel çevrenin korunmasını kapsamak için ilkeyi değiştirdiğini belirtmiştir.¹⁰⁸³ Yazar, Antarktika bakımından Genel Kurul kararında formüle edildiği şekilde, *ortak miras* ilkesinin, ortak menfaatin korunması, ilgili rejiminin müzakerelerine uluslararası toplumunun tamamının katılımı, ekonomik faydalara ve bilimsel araştırmalara katılım ve çevrenin zararlı etkilere karşı korunması unsurlarını içerdiğini değerlendirmiştir.¹⁰⁸⁴

BM Genel Kurulu'nun 46. oturumunun 6 Aralık 1991 tarihli toplantısında, Madrid Protokolü temel olarak dikkat çekilen hususlardan biri olmuştur. Bu bağlamda, 1991 tarihli toplantıda, Antarktika Antlaşması'na taraf devletlerce Madrid Protokolü'nün imzalanmasının önemine dikkat çekilmekle birlikte, Protokol'ün uluslararası toplumun tamamının katılımıyla müzakere edilmediği, Protokol metninde, hükümlere riayet edilmesini temin edecek gözetim ve uygulama mekanizmalarının eksik olduğu, maden faaliyetlerinin sürekli olarak yasaklanması çağrısının dikkate alınmadığı, Antarktika'da *doğa rezervi veya dünya parkı* oluşturan uluslararası sözleşmenin uluslararası toplumunun tamamının katılımıyla müzakere edilmesi gerektiğine işaret edilmiştir.¹⁰⁸⁵ Kararda, Antarktika'daki faaliyetlerin yürütülmesinde münhasıran barışçı bilimsel amaçla hareket edilmesi, uluslararası barış ve güvenliğinin devamının temin edilmesi, Antarktik çevresinin korunmasının sağlanması ve tüm insanlığın yararının gözetilmesi gerektiği yinelenmiştir.¹⁰⁸⁶ Bununla birlikte, Antarktika'daki bilimsel araştırma istasyonlarının

¹⁰⁸¹ UN Doc. A/RES/45/78, 1990, s. 84, <https://digitallibrary.un.org/record/192946> (erişim tarihi: 17.01.2021).

¹⁰⁸² UN Doc. A/RES/45/78, 1990, s. 84.

¹⁰⁸³ WOLFRUM, 2017, s. 143.

¹⁰⁸⁴ WOLFRUM, 2017, s. 143.

¹⁰⁸⁵ UN Doc. A/RES/46/41, 1991, s. 84, <https://digitallibrary.un.org/record/134354> (erişim tarihi: 17.01.2021).

¹⁰⁸⁶ UN Doc. A/RES/46/41, 1991, s. 84.

sayısının azaltılması hususunda *danışman taraflara* iş birliği çağrısında bulunulmuştur.¹⁰⁸⁷

3-14 Haziran 1992 tarihleri arasında Rio De Janeiro'da gerçekleştirilen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda¹⁰⁸⁸ *Gündem 21* kabul edilmiştir. Gündem 21 sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin bir eylem planıdır. Gündem 21'in 17. bölümünde Antarktika'ya yer verilmiştir. İlgili maddede, Antarktika'nın bilimsel araştırmaların yürütüldüğü bir alan olarak değeri dikkate alındığında, Antarktika'da bilimsel araştırma faaliyetleri yürüten devletlerin, bilimsel araştırmalardan elde edilen veri ve bilgileri uluslararası toplumla paylaşması, düzenli seminerler ve sempozyumların desteklenmesi de dâhil olmak üzere uluslararası bilim toplumunun ve BM uzman kurumlarının söz konusu veri ve bilgilere erişimini sağlaması hususlarına yer verilmiştir.¹⁰⁸⁹

BM Genel Kurulu'nun 47. oturumunun 9 Aralık 1992 tarihli toplantısında, *danışman taraflara*, ırk ayrımı gözetmeyen demokratik hükümet göreve başlayana kadar Güney Afrika'nın AADT'ye katılımının engellenmesi, Antarktika'nın tüm yönlerine dair Genel Sekreter'e düzenli olarak bilgilendirmede bulunması ve Gündem 21'in 17. bölümü kapsamında *danışman taraflarca* yapılan taahhüt vurgulanarak, 1993 yılından itibaren çevre konusunda yıllık seminer veya sempozyum düzenlenmesinin değerlendirilmesi hususunda çağrıda bulunulmuştur.¹⁰⁹⁰ Bununla birlikte, kararda Madrid Protokolü hükümlerine riayet edilmesini temin etmek için gözetim ve uygulama mekanizmasının tesis edilmesi gerektiğine yer verilmiş, Madrid Protokolü ile maden faaliyetlerinin elli yıl süreyle yasaklanmış olmasının önemine dikkat çekilerek, yasağın sürekli hale getirilmesi yönünde çağrıda bulunulmuş, Antarktika'da *doğa rezervi* veya *dünya parkı* kuran uluslararası sözleşmenin uluslararası toplumunun tamamının katılımıyla müzakere edilmesi ve Antarktika'daki faaliyetlerin münhasıran barışçı bilimsel amaçlarla yürütülmesine dair kararlar tekrar edilmiştir.¹⁰⁹¹ Müteakip Genel Kurul kararlarında Gündem 21 kapsamında *danışman taraflarca* yapılan taahhüt vurgulanmıştır.

¹⁰⁸⁷ UN Doc. A/RES/46/41, 1991, s. 84.

¹⁰⁸⁸ Kısaca "BMÇKK" olarak anılacaktır.

¹⁰⁸⁹ **Agenda 21**, 1992, para. 17.104., <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> (erişim tarihi: 18.01.2021).

¹⁰⁹⁰ UN Doc. A/RES/47/57, 1992, s. 78, <https://digitallibrary.un.org/record/158358> (erişim tarihi: 18.01.2021).

¹⁰⁹¹ UN Doc. A/RES/47/57, 1992, s. 78.

BM Genel Kurulu'nun 48. oturumunun 16 Aralık 1993 tarihli toplantısında bir önceki toplantıda alınan kararlara paralel doğrultuda kararlar alınmıştır.¹⁰⁹² Güney Afrika'da *apartheid* rejiminin sona ermesiyle birlikte 1993 tarihli Genel Kurul'da Güney Afrika'nın danışma toplantılarına katılımına ilişkin herhangi bir karar alınmamıştır.

Genel Kurul'un 1994 tarihli toplantısı önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zira Genel Kurul'da *Antarktika Sorusu*'na ilişkin konsensüsle karar alınmıştır. BM Genel Kurulu'nun 49. oturumunun 15 Aralık 1994 tarihli toplantısında alınan kararda, Madrid Protokolü'nün en kısa sürede yürürlüğe girmesinin sağlanması, vatandaşları Antarktika'da faaliyette bulunan devletlerin, faaliyetlerin Protokol ilkelerine uygun olarak yürütülmesini temin etmesi gerektiğine yer verilmiş ve *Antarktika Sorusu*'nun BM Genel Kurulu'nun 51. oturumunda ele alınmasına karar verilmiştir.¹⁰⁹³ Böylelikle her sene BM Genel Kurul gündemine alınan *Antarktika Sorusu*'nun ilk defa iki sene sonra BM Genel Kurul'da yeniden görüşülmesi kararlaştırılmıştır.

BM Genel Kurulu'nun 51. oturumunun 10 Aralık 1996 tarihli toplantısında *danışman tarafların* Genel Sekreter'i bilgilendirmeye devam etmesi çağrısı tekrar edilmiş ve *Antarktika Sorusu*'nun BM Genel Kurulu'nun 54. oturumunun gündemine alınması öngörülmüştür.¹⁰⁹⁴ Böylelikle *Antarktika Sorusu*'nun üç sene sonra yeniden Genel Kurul nezdinde tartışılması kararlaştırılmıştır. Bu gündem maddesi, BM Genel Kurulu'nun 54. oturumunun 1 Aralık 1999 tarihli toplantısında ve üç sene sonra BM Genel Kurulu'nun 57. oturumunun 22 Kasım 2002 tarihli toplantısında ele alınmıştır.¹⁰⁹⁵

BM Genel Kurulu'nun 60. oturumunun 8 Aralık 2005 tarihli toplantısında *Antarktika Sorusu*'nun Genel Kurul gündeminden çıkarılmasına karar verilmiştir.¹⁰⁹⁶ *Antarktika Sorusu* gündem maddesi, Birinci Komite'nin 1 Kasım 2005 tarihli toplantısında

¹⁰⁹² Karar metni için bakınız UN Doc. A/RES/48/80, 1993, s. 3-4, <https://undocs.org/en/A/RES/48/80> (erişim tarihi: 18.01.2021).

¹⁰⁹³ UN Doc. A/RES/49/80, 1994, s. 3, <https://undocs.org/en/A/RES/49/80> (erişim tarihi: 18.01.2021).

¹⁰⁹⁴ UN Doc. A/RES/51/56, 1996, s. 3, <https://undocs.org/en/A/RES/51/56> (erişim tarihi: 18.01.2021).

¹⁰⁹⁵ Karar metinleri için bakınız UN Doc. A/RES/54/45, 1999, s. 1-3, <https://undocs.org/en/A/RES/54/45> (erişim tarihi: 18.01.2021); UN Doc. A/RES/57/51, 2002, s. 1-3, <https://undocs.org/en/A/RES/57/51> (erişim tarihi: 18.01.2021).

¹⁰⁹⁶ UN Doc. A/RES/60/47, 2005, s. 2, <https://digitallibrary.un.org/record/562445> (erişim tarihi: 18.01.2021).

tartışılmıştır.¹⁰⁹⁷ Taslak kararın müzakeresinde Malezya tarafından *Antarktika Sorusu*'nun BM Genel Kurulu'nun 63. oturumunun gündemine eklenmesi ibaresinin çıkarılması ve *konunun askıya alınması* önerisi getirilmiştir.¹⁰⁹⁸ Birinci Komite'de sözlü olarak değişiklik yapılan taslak karar konsensüsle kabul edilmiştir.¹⁰⁹⁹ Malezya temsilcisi Hamidon, Birinci Komite'de yaptığı konuşmasında Antarktika'nın sonsuza dek *insanlığın ortak mirası* olmasını ve uluslararası topluma ait olmasını temin etme arayışını sürdüreceklerini, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak korunmaya devam edeceğini ümit ettiklerini ve BM tarafından konu askıya alınmakla birlikte, gerekli olduğu takdirde *Antarktika Sorusu*'nu ileriki toplantılarda görüşmeye hazır bulduklarını belirtmiştir.¹¹⁰⁰ Birinci Komite'nin taslak kararı 8 Aralık 2005 tarihinde Genel Kurul tarafından kabul edilmiştir.

Genel Sekreter'in 2005 tarihli raporuna bakıldığında AAS'nin başarısına dikkat çekildiği görülmektedir. Bu bağlamda, AAS'nin uluslararası iş birliğinin önemli bir örneği olmayı sürdürdüğü, *barış ve bilime tahsis edilmiş doğal rezerv* olarak tayin edilen kıtada bilimsel araştırma konusunda uluslararası iş birliğinin başarılı bir şekilde sağlandığı belirtilmiştir.¹¹⁰¹ Ayrıca ÇKK'nin insan faaliyetlerine ilişkin çevresel konularda dinamik bir tartışma ortamı olmaya devam ettiği ve yeni kurulan Sekretarya'nın özellikle Antarktika Antlaşması toplantıları ve faaliyetleri de dâhil olmak üzere Antarktika'ya ilişkin bilgilerin edinilebileceği bir merkez haline geleceğine yer verilmiştir.¹¹⁰²

Diğer yandan raporda güncel bazı konulara da dikkat çekilmiştir. Güney Okyanusu'ndaki yasa dışı balıkçılığın önüne geçilmesi için tüm ilgili devletlerin iş birliğinde bulunması gerektiği, turizmin son yıllarda oldukça arttığı, *biyoürünleştirmenin* gittikçe önemi artan bir konu olduğu, ticari faaliyetlerin AAS'nin başarısına etki etmemesi ve Antarktika'nın *barış ve bilime tahsis edilmiş doğal rezerv* statüsünün korunması için gerekli çabanın gösterilmesine devam edilmesi gerektiği, küresel değişimlerin, özellikle ozon tabakasının

¹⁰⁹⁷ Birinci Komite nezdindeki müzakereler için bakınız UN Doc. A/C.1/60/PV.23, 2005, <https://digitallibrary.un.org/record/568025?ln=en> (erişim tarihi: 18.01.2021).

¹⁰⁹⁸ UN Doc. A/C.1/60/PV.23, 2005, s. 12,

¹⁰⁹⁹ UN Doc. A/C.1/60/PV.23, 2005, s. 15.

¹¹⁰⁰ UN Doc. A/C.1/60/PV.23, 2005, s. 13-16.

¹¹⁰¹ UN Doc. A/60/222, 2005, s. 21, <https://undocs.org/A/60/222> (erişim tarihi: 18.01.2021).

¹¹⁰² UN Doc. A/60/222, 2005, s. 21.

incelmesinin ve iklim değişikliğinin Antarktik çevresini tehdit ettiği hususları vurgulanmıştır.¹¹⁰³

Beck, Malezya'nın başlattığı tartışma, *danışman tarafları* AAS'nin yönetimi çerçevesinde daha geniş uluslararası toplumun menfaatine daha fazla eylem ve işlemde bulunmak yönünde teşvik ettiğini, ancak *insanlığın ortak mirasının* Antarktika açısından çok az bir yol kat ettiğini belirtmiştir.¹¹⁰⁴ Wolfrum ise, yukarıda aktarıldığı üzere, Genel Kurul'da alınan özellikle 1989 ve 1990 tarihli kararlarda Antarktika için *insanlığın ortak mirası* kavramının desteklendiği yönünde bir görüş ortaya koymuştur. Bu kararlarda konsensüsün bulunmadığını eklemek gerekmektedir.

BM Genel Kurul kararlarına dair önemli bir konuya daha ışık tutmak gerekmektedir. *Antarktika Sorusu*'nun BM gündemine alındığı andan itibaren tüm Genel Kurul kararlarında var olduğu görülen ortak bir yaklaşım bulunmaktadır. Bu da Antarktika'nın barışçı amaçlarla kullanılmasıdır. *Antarktika Sorusu*'nun BM gündemine alındığı 1983 yılından itibaren alınan Genel Kurul kararlarında özellikle "*tüm insanlığın menfaatine olarak, Antarktika'nın sonsuza dek münhasıran barışçı amaçlarla kullanılmaya devam etmesi ve uluslararası çekişmeye sahne olmaması veya uluslararası çekişme aracı haline gelmemesi*" gerektiği hususunun vurgulandığı görülmektedir. Bununla birlikte, 1985 yılından itibaren alınan tüm kararlarda, "*Antarktika'nın yönetimi, keşfi, işletilmesi ve kullanımının, tüm insanlığın yararı için, Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkelerine ve uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi ve uluslararası iş birliğinin teşviki amaçlarına uygun olarak yürütülmesi*" gerektiğine yer verilmiştir. Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılması yükümlülüğünün Uluslararası Teamül Hukukunun bir parçası haline geldiği değerlendirilebilecektir.

Antarktika barışçı amaçlarla kullanımının yanı sıra, vurgulanması gereken diğer bir husus ise Antarktik çevresinin korunmasına ilişkindir. Bu bağlamda, konsensüsün sağladığı 1994 yılından itibaren alınan kararlarda, özellikle Madrid Protokolü'nde Antarktika'nın *barış ve bilime tahsis edilmiş doğal rezerv* olarak tayin edilmesine ve Antarktik çevresi ve bağlı ve ilişkili ekosistemlerin korunmasına ilişkin hükümlere yer verilmesine vurgu yapılmıştır. Ayrıca, 1995 yılından itibaren alınan tüm kararlarda ise,

¹¹⁰³ UN Doc. A/60/222, 2005, s. 22.

¹¹⁰⁴ BECK, Peter J., "The United Nations and Antarctica, 2005: the end of the 'Question of Antarctica'?", **Polar Record**, Yıl: 2006, Cilt: 42, Sayı: 222, s. 226.

kıtanın askersizleştirilmesi, nükleer denemelerin ve nükleer atık atılmasının yasaklanması, bilimsel araştırma özgürlüğünün temin edilmesi ve bilimsel bilgilerin paylaşılmasını öngören Antarktika Antlaşması'nın BM Şartı'nın amaç ve ilkelerinin geliştirilmesi yolunda ilerlediği öngörülmüştür.

Lamus, Antarktika Antlaşması'nın yürürlüğe girdiğinden beri değiştirilmemiş olması ve AAS çerçevesinde kabul edilen diğer antlaşmalarda da aynı tutumun devam etmesi karşısında, Antarktika Antlaşması'na dayanan uygulamaların yeknesak olduğunu, özellikle Antarktika'nın barışçı amaçlarla kullanımı bakımından bunun geçerli olduğunu değerlendirmiştir.¹¹⁰⁵ Yazar, Antarktika'nın barışçı amaçlarla kullanımı yükümlülüğünün psikolojik yönünü ise *Antarktika Sorusu* çerçevesinde kabul edilen kararlar bağlamında ele aldıktan sonra, kararlarda *opinio juris*'in mevcut olduğuna kanaat getirmiş ve genel uygulama da dikkate alındığında, uluslararası teamülden söz edebilmek için tüm koşulların mevcut olduğu sonucuna varmıştır.¹¹⁰⁶ Bu bağlamda, yazar, Antarktika Antlaşması'na taraf olmayan bir devletin Antlaşma'daki ilkelere, özellikle Antarktika'nın barışçı amaçlarla kullanımı ilkesine riayet etmekte yükümlü olduğunu belirtmiştir.¹¹⁰⁷

2.6. ANTARKTİKA'NIN REJİMİ İLE ARKTİK'İN REJİMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Antarktika ve Arktik fiziki konumları itibarıyla sıklıkla birbiriyle ilişkilendirilmektedir. Ancak, Antarktika'nın ve Arktik'in gerek coğrafi açıdan gerekse tabii olduğu hukuksal rejim açısından birbirinden oldukça farklı olduğu görülmektedir. Antarktika dünyanın en güneyinde yer alan bir kıtadır. Güney Okyanusu Antarktika kıtasını çevrelemektedir. Antarktika kıtasında yerleşik bir insan topluluğu yoktur. Kıtanın nüfusunu kıtada geçici olarak ikamet eden turistler ve bilim adamları oluşturmaktadır.

Arktik ise dünyanın en kuzeyinde yer almaktadır. Arktik bölgesinin büyük bir bölümü Arktik Okyanusu'ndan oluşmaktadır. Arktik Okyanusu'na kıyasla bulunan devletlerin toprakları Arktik Okyanusu'nu çevrelemektedir. Antarktika'dan farklı Arktik bölgesinde

¹¹⁰⁵ LAMUS, Fernando Villamizar, "Antarctic Treaty and Antarctic Territory Protection Mechanisms", *Revista Chilena de Derecho*, Yıl: 2013, Cilt: 40, Sayı: 2, s. 479.

¹¹⁰⁶ LAMUS, 2013, s. 480-481.

¹¹⁰⁷ LAMUS, 2013, s. 481.

yerleşik halk bulunmaktadır. Kuzey Kutup ve Güney Kutup bölgelerinin coğrafi açıdan farklı yönleri hukuki rejimlerinin de birbirinden farklı olması sonucunu doğurmuştur.

Arktik'in toprak parçalarının çevrelediği bir donmuş deniz olması ve Antarktika'nın denizin çevrelediği bir kıta olması karşısında, Uluslararası Deniz Hukuku Arktik'te temel ve önemli bir yönetim aracı olarak karşımıza çıkmakta iken, Antarktika'da aynı oranda öne çıkmamaktadır.¹¹⁰⁸ Arktik'te yerli halkın bulunması karşısında, Arktik yönünden kabul edilen uluslararası belgelerde yerli halkların konumunun da özellikle dikkate alındığı görülmektedir.

Antarktika kıtası AAS çerçevesinde yönetilmektedir. AAS kapsamında kabul edilen ilk uluslararası belge olan Antarktika Antlaşması'nın temel amaçları Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılması, Antarktika'da bilimsel araştırma özgürlüğü ve bilimsel iş birliğinin temin edilmesidir. Antarktika askerden arındırılmış bölge olarak tayin edilmiş iken, Arktik'in stratejik, askerileştirilmiş bir bölge olduğu görülmektedir.¹¹⁰⁹

AAS'de Antarktik çevresinin korunması amacı da ön plana çıkmaktadır. Esas itibarıyla Antarktik çevresinin korunması gayesi Antarktika Antlaşması'nda açıkça öngörülmemiş, AAS çerçevesinde kabul edilen müteakip uluslararası belgelerle geliştirilmiştir. Madrid Protokolü ile birlikte Antarktika *barış ve bilime tahsis edilmiş doğal rezerv* olarak ilan edilmiştir. Madrid Protokolü, Antarktik çevresinin korunmasının önemini açığa çıkarmıştır. Antarktika Antlaşması'nda egemenlik iddialarını dondurulmuştur. Dolayısıyla Antarktika'da, kendi ulusal çevre koruma sistemini uygulayacak egemen devlet bulunmadığından, çevrenin korunması Uluslararası Hukuk tarafından düzenlenmekte iken, Arktik'te tam tersi olarak, uluslararası alanların dışında, çevreye ilişkin ulusal hukuk düzenlemelerinin bölgenin büyük bir kısmına uygulandığı görülmektedir.¹¹¹⁰ Arktik'te çevrenin korunmasına ilişkin devletler arası iş birliğinde esnek hukuk yaklaşımı tercih

¹¹⁰⁸ WEIDEMANN, Lilly, **International Governance of the Arctic Marine Environment: With Particular Emphasis on High Seas Fisheries**, Springer International Publishing, Switzerland, 2014, s. 209.

¹¹⁰⁹ WEIDEMANN, 2014, s. 209.

¹¹¹⁰ KOIVUROVA, Timo, "Environmental Protection in the Arctic and Antarctic: Can the Polar Regimes Learn From Each Other?", **International Journal of Legal Information**, Yıl: 2005, Cilt: 33, Sayı: 2, s. 213.

edilmiş iken, Antarktika'da bağlayıcı hukuk kuralları oluşturulmuştur.¹¹¹¹ Arktik bölgesinin büyük bir kısmı Arktik devletlerinin egemenliği altında bulunmaktadır.

Antarktika kıtası üzerinde yedi devlet egemenlik iddiasında bulunmuştur. Diğer devletler Antarktika'daki egemenlik iddialarını tanımamaktadır. Antarktika Antlaşması ile birlikte egemenlik iddiaları dondurulmakla birlikte, Antlaşma yürürlükte olduğu sürece kıta üzerindeki herhangi bir faaliyetin egemenlik iddiasının dayanağını teşkil etmesi de engellenmiş ve yeni bir egemenlik iddiası ileri sürülmesi yasaklanmıştır. Diğer taraftan, Arktik'te tüm kara parçaları Arktik devletlerinin egemenliği altında bulunmakta, Arktik sularının büyük bir kısmı Arktik devletlerinin deniz yetki alanları içerisinde kalmakta ve Arktik Okyanusu'nun merkezi ise açık denizlerin bir parçası olarak görülmektedir.¹¹¹²

Antarktika'dan farklı olarak, Arktik'te kapsamlı münhasır bir hukuksal rejim bulunmamaktadır.¹¹¹³ Arktik özellikle BMDHS olmak üzere çeşitli uluslararası antlaşmalar, bölgesel antlaşmalar, ulusal hukuk ve esnek hukuk kuralları çerçevesinde yönetilmektedir.¹¹¹⁴ Önemle dikkat çekmek gerekir ki, Kanada, Danimarka, Norveç, Rusya ve ABD arasında 28 Mayıs 2008 tarihinde kabul edilen *Ilulissat Deklarasyonu'nda* Deniz Hukukunun kıta sahanlığının dış sınırının belirlenmesi, deniz çevresinin korunması, seyrüsefer serbestisi, bilimsel araştırma ve denizin diğer kullanımları bakımından önemli hak ve yükümlülükler öngördüğü, Arktik Okyanusu'nun beş kıyı devlet tarafından yönetiminin dayanağını bu hukuksal çerçevenin oluşturduğu, dolayısıyla Arktik Okyanusu'nun yönetimi için yeni bir kapsamlı uluslararası rejim geliştirilmesinin gerekli olmadığı ve Arktik Okyanusu'ndaki gelişmeler takip edilerek, uygun önlemlerin alınacağı ifade edilmiştir.¹¹¹⁵

Ilulissat Deklarasyonu'nda teyit edildiği üzere, Arktik iş birliğinde devletlerin kapsamlı bir uluslararası Arktik antlaşması oluşturmaktan kaçındığı ve aşağıda aktarılacak olan *Arktik Çevre Koruma Stratejisi'nde*¹¹¹⁶ ve *Arktik Konseyi'nde* esnek hukuk iş birliğinin tercih

¹¹¹¹ WEIDEMANN, 2014, s. 211.

¹¹¹² KOIVUROVA, 2005, s. 211.

¹¹¹³ WEIDEMANN, 2014, s. 228.

¹¹¹⁴ WEIDEMANN, 2014, s. 228.

¹¹¹⁵ **The Ilulissat Declaration**, 2008, s. 2, <https://arcticportal.org/images/stories/pdf/Ilulissat-declaration.pdf> (erişim tarihi: 9.10.2020).

¹¹¹⁶ Kısaca "AÇKS" olarak anılacaktır.

edildiği görülmektedir.¹¹¹⁷ Koivurova, Arktik Konseyi'nin hukuken bağlayıcı bir iş birliğinden kaçınmak için özellikle deklarasyon ile kurulduğunu ifade etmiştir.¹¹¹⁸ Deklarasyonlar ve eylem programları gibi esnek hukuk formları, devletleri hukuksal açıdan bağlamamakla birlikte, devletler nezdinde siyasi açıdan bağlayıcı sonuçlar doğurmakta ve çoğunlukla antlaşma aracılığıyla bir hukuki iş birliğine devletlerin hazır olup olmadığını görmek için kullanılmaktadır.¹¹¹⁹

Arktik bölgesi için bir yönetim sistemi oluşturulması Finlandiya'nın girişimiyle gerçekleşmiştir. 1989 yılı Eylül ayında Finlandiya hükûmetinin girişimiyle Arktik çevresinin korunması için iş birliği önlemlerini müzakere etmek üzere sekiz Arktik devleti Finlandiya'nın Rovaniemi kentinde toplanmış, 1989 yılındaki toplantıyı takiben 1990 yılı Nisan ayında Kanada'nın Yellowknife kentinde, 1991 yılı Ocak ayında İsveç'in Kiruna kentinde ve 1991 yılı Haziran ayında Rovaniemi kentinde müteakip toplantılar gerçekleştirilmiştir.¹¹²⁰ 14 Haziran 1991 tarihinde Rovaniemi'de sekiz Arktik devleti (Kanada, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, İsveç, Sovyetler Birliği ve ABD) tarafından *Arktik Çevresinin Korunması Hakkında Deklarasyon* imzalanmış ve AÇKS kabul edilmiştir.

AÇKS'de özellikle Arktik ekosisteminin önemine dair ulusal ve uluslararası alanda farkındalığın arttığı, Arktik'in çevre kirliliğine karşı oldukça hassas olduğu, yerli nüfusun büyük bir çoğunluğunun Arktik ekosistemine bağımlı olduğu, çevre kirliliğine karşı geri dönülmez sonuçlar doğmadan gerekli önlemlerin alınması gerektiği hususlarına işaret edilmiştir.¹¹²¹ Devletler arası iş birliğinin önemine de dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda, Arktik devletlerinin çevresel tehlikelere karşı mücadele etme ihtiyacı ve sorumluluğunun bilincinde olduğu, Arktik devletlerinin Arktik çevresinin korunması için strateji oluşturmak üzere bir araya geldiği, çevre kirliliği problemlerinin sınır tanımadığı ve çevresel tehlikelere karşı hiçbir devletin tek başına etkin bir biçimde hareket edemeyeceği

¹¹¹⁷ KOIVUROVA, Timo, "The Arctic Council: A Testing Ground for New International Environmental Governance", **The Brown Journal of World Affairs**, Yıl: 2012, Cilt: 19, Sayı: 1, s. 133.

¹¹¹⁸ KOIVUROVA, 2012, s. 143, dipnot 13.

¹¹¹⁹ KOIVUROVA, 2012, s. 143, dipnot 13.

¹¹²⁰ **Arctic Environmental Protection Strategy**, 1991, s. 1, http://library.arcticportal.org/1542/1/artic_environment.pdf (erişim tarihi: 30.09.2020).

¹¹²¹ Arctic Environmental Protection Strategy, 1991, s. 6.

vurgulanmıştır.¹¹²² AÇKS'nin uygulanması ve gelişimine ilişkin düzenli olarak toplantı yapılması da kararlaştırılmıştır.

AÇKS'nin uygulamasının ulusal düzenlemeler aracılığıyla ve özellikle BMDHS'nin teamül hukuku kuralları olmak üzere Uluslararası Hukuka uygun olarak yerine getirileceği öngörülmüştür.¹¹²³ AÇKS'nin temel hedefleri şu şekilde belirlenmiştir:¹¹²⁴

- “i) İnsanlar da dâhil olmak üzere Arktik ekosisteminin korunması,*
- ii) Arktik'teki yerli halk ve yerel nüfusların kullanımı da dâhil olmak üzere doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının ve çevre kalitesinin korunması, geliştirilmesi ve iyileştirilmesinin sağlanması,*
- iii) Arktik çevresinin korunmasına ilişkin olarak yerli halkın geleneksel ve kültürel ihtiyaçları, değerleri ve uygulamalarının dikkate alınması ve mümkün olduğunca uyum sağlanması,*
- iv) Arktik çevresinin durumunun düzenli olarak gözden geçirilmesi,*
- v) Çevre kirliliğinin tespit edilmesi, azaltılması ve nihai amaç olarak bertaraf edilmesi.”*

AÇKS'nin kabulünü takiben bir sonraki gelişme Arktik Konseyi'nin kuruluşu olmuştur. Arktik Konseyi'nin kuruluşu oldukça önemli bir gelişmedir. Kanada, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, Rusya Federasyonu, İsveç ve ABD arasında 19 Eylül 1996 tarihinde Ottawa'da *Arktik Konseyi'nin Kuruluşuna Dair Deklarasyon*'un¹¹²⁵ imzalanmasıyla birlikte Arktik Konseyi kurulmuştur.¹¹²⁶

Arktik Konseyi (i) sürdürülebilir kalkınma ve çevrenin korunması dâhil olmak üzere, ortak Arktik meselelerinde yerli Arktik topluluklarının ve diğer yerli halkın katılımıyla Arktik devletleri arasında iş birliği ve koordinasyonun teşvik edilmesi, (ii) belirli konular üzerine AÇKS kapsamında oluşturulan programların denetlenmesi ve koordine edilmesi, (iii) sürdürülebilir kalkınma programının şartlarının belirlenmesi, denetlenmesi ve koordine

¹¹²² Arctic Environmental Protection Strategy, 1991, s. 6.

¹¹²³ Arctic Environmental Protection Strategy, 1991, s. 7-8.

¹¹²⁴ Arctic Environmental Protection Strategy, 1991, s. 9.

¹¹²⁵ Kısaca “Ottawa Deklarasyonu” olarak anılacaktır.

¹¹²⁶ Ottawa Deklarasyonu için bakınız **Declaration on the Establishment of the Arctic Council**, 1996, http://library.arcticportal.org/1270/1/ottawa_decl_1996-3..pdf (erişim tarihi: 30.01.2021).

edilmesi ve (iv) Arktik'e ilişkin konularda bilgilerin paylaşılması ve eğitimin desteklenmesi amacıyla kurulmuştur.¹¹²⁷

Arktik Konseyi'nde farklı bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Sekiz Arktik devleti Arktik Konseyi'nin üyesidir. Ayrıca yerli halkı temsil eden altı grup Arktik Konseyi'nin daimî katılımcılarıdır. Bu gruplar *Aleut Uluslararası Birliği*, *Arktik Athabaskan Konseyi*, *Gwich'in Uluslararası Konseyi*, *Eskimo Kutup Konseyi*, *Rusya Kuzey Yerli Halkları Birliği* ve *Saami Konseyi* olarak sıralanabilir.¹¹²⁸ Daimî katılımcı kategorisinin oluşturulmasının temel sebebi Arktik Konseyi'ne yerli halklar temsilcilerinin aktif katılımını temin etmektir.¹¹²⁹ Yerli halklar gruplarının oy kullanma yetkisi bulunmaması itibarıyla Arktik Konseyi'ndeki rolünün sınırlı olduğu söylenebilecektir.¹¹³⁰

Ottawa Deklarasyonu ile AÇKS bünyesinde kurulan *Yerli Halklar Sekreteryası*'nın Arktik Konseyi bünyesinde çalışmalarına devam etmesi kararlaştırılmıştır.¹¹³¹ Yerli Halklar Sekreteryası'nın temel amaçlarından biri Arktik Konseyi'nin çalışmalarına yerli halklar kuruluşlarının katılımını desteklemektir.¹¹³²

Arktik Konseyi'nde daimî katılımcılarının yanı sıra gözlemci statüsü bulunmaktadır. Gözlemci statüsü Arktik devletleri dışındaki diğer devletlere, hükûmetler arası kuruluşlara, parlamentolar arası kuruluşlara ve hükûmet dışı kuruluşlara açıktır. Söz konusu devletler veya kuruluşlar tarafından gözlemci statüsü için başvuruda bulunulduğunda, Arktik Konseyi başvuruçunun gözlemci statüsünü uygunluğunu değerlendirirken belirli kriterleri dikkate alabilecektir. *Arktik Konseyi Usul Kuralları*'na göre başvuruçunun şu hususları yerine getirmesi gerekmektedir:¹¹³³

“a. Ottawa Deklarasyonu'nda tanımlanan Arktik Konseyi'nin amaçlarını kabul etmesi ve desteklemesi,

¹¹²⁷ Ottawa Deklarasyonu, m. 1.

¹¹²⁸ Daimî katılımcılar için bakınız **Permanent Participants**, <https://arctic-council.org/en/about/permanent-participants/> (erişim tarihi: 30.01.2021).

¹¹²⁹ Ottawa Deklarasyonu, m. 2.

¹¹³⁰ LENNON, 2008, s. 34.

¹¹³¹ Ottawa Deklarasyonu, m. 8.

¹¹³² **Indigenous Peoples' Secretariat**, <https://www.arcticpeoples.com/about#bio> (erişim tarihi: 08.10.2020).

¹¹³³ **Arctic Council Rules of Procedure**, s. 14, <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/940> (erişim tarihi: 30.01.2021). Arktik Konseyi Uygulama Kuralları 1998 tarihli I. Arktik Konseyi Bakanlar Toplantısı'nda kabul edilmiş, 2013 tarihli VIII. Arktik Konseyi Bakanlar Toplantısı'nda ise revize edilmiştir.

- b. Arktik devletlerinin Arktik'teki egemenliğini, egemen haklarını ve yetkisini tanıması,
- c. Özellikle Deniz Hukuku olmak üzere Arktik Okyanusu'na uygulanan kapsamlı hukuksal çerçeveyi ve bu çerçevenin Arktik Okyanusu'nun sorumlu yönetimi için sağlam bir temel sağladığını tanıması,
- d. Yerli Arktik halklarının ve Arktik'te yaşayan diğer kişilerin değerlerine, menfaatlerine, kültürlerine ve geleneklerine saygı göstermesi,
- e. Daimî katılımcıların ve diğer yerli Arktik halklarının çalışmalarına katkıda bulunmak için siyasi iradesini ve mali gücünü kanıtlaması,
- f. Arktik Konseyi'nin çalışmalarına ilişkin uzmanlığını ve Arktik'e olan ilgisini kanıtlaması, ve
- g. ... Arktik Konseyi çalışmalarını desteklemek hususunda menfaatini ve yeterliliğini kanıtlaması gerekmektedir.¹¹³⁴

Hali hazırda gözlemci statüsünde bulunan on üç devlet¹¹³⁵, on üç hükûmetler arası ve parlamentolar arası kuruluş ve on iki hükûmet dışı kuruluş¹¹³⁶ bulunmaktadır. Arktik Konseyi'nin sekretaryası da bulunmaktadır. 2011 yılında kabul edilen Nuuk Deklarasyon ile daimî nitelikte Arktik Konseyi Sekretaryası'nın kurulmasına karar verilmiş¹¹³⁷ ve Sekretarya 2013 yılında çalışmalarına başlamıştır. Arktik Konseyi Sekretaryası'nın görevleri *Arktik Konseyi Sekretaryası Çalışma Şartnamesi*'nde düzenlenmiştir.¹¹³⁸

Doktrinde, daimî sekretaryanın kurulması ile birlikte Arktik Konseyi'nin tartışmaya açık olarak hükûmetler arası forumdan uluslararası örgüte dönüştüğünden söz edilebileceği belirtilmiştir.¹¹³⁹ Bu çerçevede, her ne kadar Arktik Konseyi'nin kuruluşu kurucu antlaşmadan ziyade bir deklarasyona dayanmakta ise de, bir uluslararası örgütün mevcudiyetinden söz edilebilmesi için kurucu antlaşmanın şart olmadığı, zira Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı'nın kuruluşunun da Helsinki Deklarasyonu'na dayandığı

¹¹³⁴ Bu madde orijinal metne göre kısaltılmıştır.

¹¹³⁵ Gözlemci statüsünde bulunan devletler, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Hollanda, Çin, Polonya, Hindistan, Kore, Singapur, İspanya, İsviçre ve Birleşik Krallık'tır.

¹¹³⁶ Gözlemci statüsünde bulunan hükûmetler arası ve parlamentolar arası kuruluşların ve hükûmet dışı kuruluşların listesi için bakınız **Observers**, <https://arctic-council.org/en/about/observers/> (erişim tarihi: 08.10.2020).

¹¹³⁷ Nuuk Deklarasyonu için bakınız **Nuuk Declaration**, 2011, http://library.arcticportal.org/1254/1/Nuuk_Declaration_FINAL.pdf (erişim tarihi: 30.01.2021).

¹¹³⁸ Arktik Konseyi Sekretaryası Çalışma Şartnamesi için bakınız: **Terms of Reference of the Arctic Council Secretariat**, <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/1568> (erişim tarihi: 08.10.2020).

¹¹³⁹ BYERS, Michael, **International Law and the Arctic**, Cambridge University Press, New York, 2013, s. 8-9.

ve zaman içinde hükümetler arası forumdan uluslararası örgüte dönüştüğü ifade edilmiştir.¹¹⁴⁰

Arktik Konseyi'nde altı çalışma grubu bulunmaktadır.¹¹⁴¹ Bu çalışma grupları *Arktik Kirliliği Eylem Programı*, *Arktik İzleme ve Değerlendirme Programı*, *Arktik Flora ve Faunasının Korunması*, *Acil Durum Tedbirleri, Hazırlığı ve Müdahalesi*, *Arktik Deniz Çevresinin Korunması* ve *Sürdürülebilir Kalkınma Çalışma Grubu* olarak sıralanabilir. Arktik Konseyi faaliyetlerini söz konusu altı çalışma grubu aracılığıyla yürütmektedir.

Arktik Konseyi bünyesinde son on yıl içerisinde birtakım uluslararası sözleşmeler de kabul edilmiştir. Bu durum Arktik Konseyi'nin önceki *esnek hukuk kuruluşu* şeklindeki işleyişine bağlı kalmadığını göstermektedir.¹¹⁴² Bu sözleşmeler kronolojik açıdan 2011 yılında imzalanan "*Arktik'te Hava ve Deniz Arama ve Kurtarma İş Birliği Antlaşması*", 2013 yılında imzalanan "*Arktik'te Deniz Petrol Kirliliği Hazırlığı ve Müdahalesi İş Birliği Antlaşması*" ve 2017 yılında imzalanan "*Arktik Uluslararası Bilimsel İş Birliğinin Geliştirilmesi Hakkında Antlaşma*" olarak sıralanabilir.¹¹⁴³

Arktik'e uygulanan uluslararası sözleşmeler sadece bunlarla sınırlı değildir. Özellikle BMDHS'nin yanı sıra *Denizlerin Gemiler Tarafından Kirletilmesinin Önlenmesine Ait Uluslararası Sözleşme*, *Kutup Ayıları Antlaşması* ve diğer ikili ve çok taraflı uluslararası antlaşmalar belirli açılardan Arktik'e uygulanmaktadır.¹¹⁴⁴ *Denizde Can Emniyeti Uluslararası Sözleşmesi* ve *Kutup Sularında Faaliyet Gösteren Gemiler İçin Uluslararası Kod'un* da bu bağlamda zikredilmesi gerekmektedir.

Uluslararası platformda Antarktika'da benimsenen sistem model alınarak Arktik antlaşması oluşturulması ve çevre koruma mekanizmasının geliştirilmesi tartışılmıştır. Avrupa Parlamentosu'nun *Kuzey Kutbu için Sürdürülebilir AB Politikası* konulu raporunda Antarktika Antlaşması model alınarak Arktik antlaşması oluşturulması düşüncesinin Arktik'teki insanlar ve devletler tarafından desteklenmediği ve Arktik

¹¹⁴⁰ BYERS, 2013, s. 9, dipnot 36.

¹¹⁴¹ Çalışma grupları hakkında bakınız **Working Groups**, <https://arctic-council.org/en/about/working-groups/> (erişim tarihi: 30.01.2021).

¹¹⁴² KOIVUROVA, 2012, s. 139.

¹¹⁴³ Söz konusu uluslararası antlaşmalar için bakınız **International Cooperation in the Arctic**, <https://arctic-council.org/en/explore/work/cooperation/> (erişim tarihi: 30.01.2021).

¹¹⁴⁴ LENNON, 2008, s. 33.

meselerinin ele alınmasında uygun bir yol olmadığı belirtilmiştir.¹¹⁴⁵ Ayrıca raporda Arktik devletlerinin BMDHS'yi Arktik'a uygulanan tek çok taraflı kapsamlı rejim olarak değerlendirdiklerine ve coğrafi konumlarına, egemen haklarına, ekonomik ve ekonomi ve siyasi menfaatlerine dayalı olarak bölgede öncelikli söz sahibi olmak istediklerine yer verilmiştir.¹¹⁴⁶

Doktrindeki görüşlere de değinmekte fayda bulunmaktadır. Lennon, AAS'nin doğrudan bir model olmasa da muhtemel Arktik antlaşması için yol gösterebileceğini belirtmiş, Arktik çevresinin ve dolayısıyla tüm dünyanın korunması için Antarktik çevresinin korunması sistemine benzer şekilde bağlayıcı hukuk kurallarının oluşturulması gerektiğine dikkat çekmiştir.¹¹⁴⁷ Lennon'a göre, Arktik buzlarının erimesi mevcut sistemden daha bağlayıcı bir hukuki rejimin tesis edilmesi gerekliliğine işaret etmektedir.¹¹⁴⁸ Söz konusu hukuki rejimin oluşturulmasında, temel odak noktasının doğal kaynakların işletilmesinden ziyade çevrenin korunması olması gerekmektedir.¹¹⁴⁹

Sands'a göre, AÇKS'nin kabul edilmesi ve Arktik Konseyi'nin kurulması, ulusal sınırları aşan ve etkin bir biçimde korunması için uluslararası iş birliğini gerektiren Arktik ekosisteminin yönetimine dair yeni hukuksal düzenlemelerin ve kuruluşların geliştirilmesi hususunda fayda sağlamaktadır.¹¹⁵⁰ Ancak, Arktik'teki mevcut esnek hukuk yaklaşımı ilk aşamayı teşkil etmekte ve en nihayetinde taraflarca kabul edilen yükümlülüklerin yerine getirilmesini temin etmek üzere uygun kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ve maddi hukuk kurallarının tayin edilmesi gerekmektedir.¹¹⁵¹ Bu bağlamda, Sands, bir olasılık olarak Antarktika'ya benzer bir yapı oluşturulabileceğine işaret etmiştir.¹¹⁵² Weidemann, AAS'nin belirli unsurlarının Arktik'e başarılı bir şekilde uygulanabileceğini

¹¹⁴⁵ GAHLER, Michael (rap.), **Report on sustainable EU Policy for the High North (2009/2214(INI))**, 2010, s. 19, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2010-0377_EN.pdf?redirect (erişim tarihi: 12.10.2020).

¹¹⁴⁶ GAHLER, 2010, s. 21.

¹¹⁴⁷ LENNON, 2008, s. 36.

¹¹⁴⁸ LENNON, 2008, s. 36.

¹¹⁴⁹ LENNON, 2008, s. 36.

¹¹⁵⁰ SANDS, Philippe, **Principles of International Environmental Law**, 2. Baskı, Cambridge University Press, New York, 2003, s. 731.

¹¹⁵¹ SANDS, 2003, s. 731.

¹¹⁵² SANDS, 2003, s. 731.

ve bu suretle mevcut çevre koruma rejiminin geliştirilebileceğini ifade etmektedir.¹¹⁵³ AAS model alınarak, Arktik antlaşması oluşturulmasına ilişkin tartışmalar devam etmektedir.

2.7. ANTARKTİKA İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI MIDIR?

Bu çalışmada öncelikle *insanlığın ortak mirası* kavramının kullanım alanları incelenmiş, bu bağlamda Uluslararası Deniz Hukuku ve Uzay Hukukunda öngörülen rejim aktarılmıştır. Uluslararası Deniz Hukukundaki gelişmelerin beraberinde, *insanlığın ortak mirası* rejiminin Antarktika'ya da uygulanabilir olup olmadığı tartışılmıştır. Bu konuda bir değerlendirmek için çalışmamızda öncelikle kıtadaki egemenlik sorunsalı incelenmiştir. Zira Antarktika'nın hukuksal statüsü kıtadaki egemenlik konusuyla yakından ilişkili bulunmaktadır.

Antarktika halihazırda AAS çerçevesinde yönetilmektedir. Çalışmamızda AAS kapsamındaki uluslararası belgeler teker teker ele alınmıştır. Kimi devletler tarafından AAS birtakım açılardan eleştirilmiş ve konu BM gündemine taşınmıştır. BM nezdindeki müzakerelerde kimi devletler Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak ilan edilmesi gerektiği savunmuş, Antarktika Antlaşması'na taraf devletler ise mevcut sistemin korunması gerektiğini ve *insanlığın ortak mirası* rejiminin Antarktika'ya uygun olmadığını öne sürmüştür. *Antarktika Sorusu* BM gündemine taşındıktan sonra birçok önemli gelişme yaşanmıştır. Bu kısımda yukarıda yapılan incelemeler ışığında Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak nitelendirip nitelendirilemeyeceği irdelenecektir.

2.7.1. Ortakların Trajedisi ve İnsanlığın Ortak Mirası

Öncelikle Garrett Hardin ortaya atılan *ortakların trajedisi* kavramından bahsetmek gerekmektedir. Hardin, *ortakların trajedisini* bir örnekle şu şekilde açıklamaktadır:¹¹⁵⁴

a. Herkesin kullanımına açık olan bir çayırdaki her çoban kendi kazancını maksimize etmek isteyecektir.

¹¹⁵³ WEIDEMANN, 2014, s. 210.

¹¹⁵⁴ HARDIN, Garrett, "The Tragedy of the Commons", **Science**, Yıl: 1968, Cilt: 162, Sayı: 3859, s. 1244.

- b. Çoban kendi sürüsüne bir hayvan daha dâhil etmenin ne gibi bir faydası olduğunu soracaktır.
- c. Sürüye bir hayvan daha dâhil etmenin pozitif yönü hayvandan elde edilecek gelirdir. Negatif yönü ise bir hayvanın daha otlatılması gerekecektir.
- d. Pozitif ve negatif yönleri birlikte ele aldığında çoban kendi sürüsüne bir hayvan daha eklemenin en mantıklı çözüm olduğu sonucuna varacaktır.
- e. Ancak çayıyı paylaşan her çoban aynı sonuca varacaktır. Bu noktada trajedi başlamaktadır.

Hardin, her insanın sınırlı bir dünyada sınırsız bir şekilde kendi sürüsünü arttırmaya zorlayan bir sistem içine kapanıp kaldığını, ortakların serbestliğine inanan bir toplumda her insanın kendi çıkarını gözettiğini, ortakların serbestliğinin hepimizi mahvedeceğini belirtmektedir.¹¹⁵⁵ Hardin önemli bir noktaya parmak basmaktadır.

Ortakların trajedisinde bireyler kendi çıkarlarını gözetmekte, bu durum mevcut malların yok olması sonucunu doğurmakta ve trajedi, kullanımın artması üzerine mallar artık müştereken tedarik edilemediğinde ortaya çıkmaktadır.¹¹⁵⁶ Büyük ölçüde Hardin'in çalışmasındaki tasvire benzer şekilde, *küresel müştereklerin* de aşırı kullanım ile karşı karşıya kaldığı söylenebilecektir.¹¹⁵⁷ Bu noktada *küresel müşterekler* teriminin ne anlama geldiğinin açıklığa kavuşturulması önem taşımaktadır.

Küresel müşterekler terimi çeşitli çalışmalarda ele alınmıştır. *2015 Sonrası BM Kalkınma Gündemi Hakkında BM Sistemi Görev Grubu'nun 2015 Sonrası Kalkınma İçin Küresel Ortaklıkta Küresel Yönetim ve Küresel Müştereklerin Yönetimi* konulu raporunda, *küresel müştereklerin* geleneksel olarak ulusal yetki alanlarına ait sınırların ötesinde kalan tüm ulusların erişim sağlayabildiği alanlar olarak tanımlandığı ve Uluslararası Hukukta açık

¹¹⁵⁵ HARDIN, 1968, s. 1244.

¹¹⁵⁶ KINSELLA, David / RUSSETT, Bruce / STARR, Harvey, **World Politics: The Menu for Choice**, 9. Baskı, Wadsworth Cengage Learning, Boston, 2010, s. 468.

¹¹⁵⁷ CLANCY, Erin A., "The Tragedy of the Global Commons", **Indiana Journal of Global Legal Studies**, Yıl: 1998, Cilt: 5, Sayı: 2, s. 604.

denizler, atmosfer, Antarktika ve uzay olmak dört *küresel müşterekin* tanındığı öngörülmüştür.¹¹⁵⁸

BM Çevre Programı tarafından *küresel müştereklere* dair yapılmış bir açıklama bulunmaktadır. Keyuan, BM Çevre Programı tarafından yapılan buradaki geleneksel tanımlamanın akademide ve devlet uygulamalarında kullanıldığına işaret etmiştir.¹¹⁵⁹ Buna göre, *küresel müşterekler*, tek bir devletin siyaseten erişebileceği sınırların dışında kalan kaynaklar ve kaynak alanlarını ifade etmekte olup, Uluslararası Hukukta açık denizler, atmosfer, Antarktika ve uzay olmak üzere dört *küresel müşterekin* mevcudiyeti kabul edilmektedir.¹¹⁶⁰

Joyner, Antarktika özelinde yaptığı incelemede, Antarktika'nın *küresel müştereklerin* bir parçası olduğu sonucuna varmıştır.¹¹⁶¹ Yazara göre, müşterek Antarktika, Uluslararası Hukukta benzersiz bir statüye sahiptir ve Antarktika Antlaşması'ndaki belirli ilkeler, Antarktika'nın *küresel müşterek* statüsünde olduğunu göstermektedir.¹¹⁶² Bu açıdan yazar, kıtanın yönetimine dair Antarktika Antlaşması'nın etkin bir rejim olarak değerlendirilmesinde altı esasa işaret etmiştir:¹¹⁶³

- “1. Antlaşma, bölgenin hiç kimseye tahsis edilemeyeceği ve danışman yönetim usulü aracılığıyla taraflarca yönetileceğini öngörmektedir. Antlaşma'da, ülkesel egemenlik iddialarının meşru olarak mevcut olabileceği reddedilmekle birlikte, iddialar hiçbir şekilde pozitif anlamda tanınmamıştır.
2. Antlaşma, ortak erişim hakkı öngörmekte ve hiçbir devletin veya bireyin erişimini reddetmemektedir. Kişilerin kıtada serbestçe hareket etmesi ve yerleşim kurması yönünde herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir.
3. Antlaşma'da kaynaklara ilişkin münhasır bir hak tanınmamıştır. Bu, ortak yönetim, serbest ve açık erişim yoluyla sağlanmıştır.

¹¹⁵⁸ **Global governance and governance of the global commons in the global partnership for development beyond 2015**, 2013, s. 5, https://www.un.org/en/development/desa/policy/untaskteam_undf/thinkpieces/24_thinkpiece_global_governance.pdf (erişim tarihi: 30.01.2021).

¹¹⁵⁹ KEYUAN, Zou, “Global Commons and the Law of the Sea: An Introduction”, **Global Commons and the Law of the Sea** (ed. Zou Keyuan), Koninklijke Brill NV, Leiden, 2018, s. 1.

¹¹⁶⁰ **IEG of the Global Commons**, 2016, <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2015/12/Ses4-7.-UNEP-Division-of-Environmental-Law-and-Conventions-Global-Commons.pdf> (erişim tarihi: 30.01.2021).

¹¹⁶¹ JOYNER, 1998, s. 53.

¹¹⁶² JOYNER, 1998, s. 261.

¹¹⁶³ Joyner, bu esasların müşterek Antarktika'nın yönetimini düzenleyen AAS içerisindeki tamamlayıcı antlaşmalara da entegre edildiğini vurgulamıştır. JOYNER, 1998, s. 261. Sayılan esaslar numaralandırılmıştır.

4. Antlaşma'ya göre, karar alma mekanizmasında ortak hak kabul edilmiştir. Antarktika'ya ilişkin meselelerde tüm danışman taraflara ... eşit katılım hakkı sağlanmıştır. ...
5. Antlaşma'da çevrenin korunması gerekliliği desteklenmiştir.
6. Antlaşma, bilimsel bilgilerin paylaşılmasını ve kıtada barışın devam etmesini temin etmeyi amaçlamaktadır. ...”

Wijkman, *küresel müşterekleri* tek bir devletin genel olarak tanınmış münhasır yetkisinin bulunmadığı doğal kaynaklar olarak açıklamış ve Antarktika'yı *küresel müştereklerin* bir parçası olarak ele almıştır.¹¹⁶⁴ Bununla birlikte, yazar, Antarktika'yı *çekişmeli müşterek* olarak nitelendirmiştir.¹¹⁶⁵ Yazarın Antarktika'yı *çekişmeli müşterek* olarak nitelendirmesinin sebebi kıtada yedi devletin egemenlik iddia ediyor olmasıdır.¹¹⁶⁶

Buck ise, *The Global Commons: An Introduction* isimli eserinde, *küresel müşterekleri* tüm ulusların hukuki erişime sahip olduğu kaynak alanları olarak tanımlamış ve *küresel müşterekler* olarak Antarktika, açık denizler ve derin deniz yatağı, atmosfer ve uzayı incelemiştir.¹¹⁶⁷ Bununla birlikte yazar, yaptığı çalışmada, Antarktika'nın dört *küresel müşterekten* biri olarak ele alındığını, ancak az sayıda devletin kabul edildiği bir rejim kapsamında yönetildiğinden teknik olarak *uluslararası müşterek* olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁶⁸

Clancy tarafından açıklandığı üzere, *ortakların trajedisine* karşı savaşta *insanlığın ortak mirası* ve *sürdürülebilir kalkınma* olmak üzere iki kavram ortaya çıkmış, *insanlığın ortak mirası* BMDHS'ye ve *sürdürülebilir kalkınma* düşüncesi de *Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi*¹¹⁶⁹ ve diğer uluslararası çevre sözleşmelerine dâhil edilmiştir.¹¹⁷⁰ BÇS ve diğer birtakım uluslararası çevre sözleşmelerinde *insanlığın ortak kaygısı* kavramına yer verilmiştir.

BMDHS'de, uluslararası deniz yatağının ve buradaki maden kaynaklarının *insanlığın ortak mirası* olduğu öngörülmüştür. Ay Antlaşması'nda, Ay'ın ve Ay'daki doğal

¹¹⁶⁴ WIJKMAN, Magnus, “Managing the global commons”, **International Organization**, Yıl: 1982, Cilt: 36, Sayı: 3, s. 511.

¹¹⁶⁵ WIJKMAN, 1982, s. 532.

¹¹⁶⁶ WIJKMAN, 1982, s. 532.

¹¹⁶⁷ BUCK, 1998, ss. 1, 6.

¹¹⁶⁸ BUCK, 1998, s. 6.

¹¹⁶⁹ Kısaca “BÇS” olarak anılacaktır.

¹¹⁷⁰ CLANCY, 1998, s. 605.

kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğu belirtilmiştir. Antarktika Antlaşması'nda ve AAS çerçevesinde kabul edilen diğer uluslararası enstrümanlarda Antarktika'nın ve Antarktika'daki doğal kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğuna dair bir ibare yer almamaktadır. Antarktika Antlaşması'nın uluslararası deniz yatağı için *insanlığın ortak mirası* tartışmaları başlamadan önce kabul edildiği gözden kaçırılmamalıdır. BMDHS kabul edildikten sonra, *insanlığın ortak mirası* kavramının Antarktika'ya da uygulanması gerektiği öne sürülmüştür.

Doktrinde, Antarktika'nın belirli açılardan uluslararası deniz yatağından ve Ay'dan farklı olduğuna işaret edilmiştir. Örneğin, Triggs, uluslararası deniz yatağı, *insanlığın ortak mirası* olarak kabul edilmeden önce hiçbir devletin *etkin işgaline* veya egemenlik iddiasına konu olmadığı, aynı durumun uzay için de geçerli olduğu, dolayısıyla uluslararası deniz yatağı ve uzay kaynaklarının uluslararası toplumun menfaatine bir uluslararası otorite tarafından yönetilmesinin tartışılmasının radikal bir adım olmadığını belirtmiştir.¹¹⁷¹ Ancak, Antarktika açısından durum farklı şekilde cereyan etmiştir.

Uluslararası deniz yatağı ve Ay için *insanlığın ortak mirası* rejimi kabul edilmeden önce, uluslararası deniz yatağı ve Ay üzerinde hiçbir devlet egemenlik iddiasında bulunmamıştır. Antarktika için ise *insanlığın ortak mirası* gündeme gelmeden önce, devletler kıtanın yüzde seksen beşi üzerinde egemenlik iddiasında bulunmuştur.¹¹⁷² Antarktika kıtasının yedi devletin egemenlik iddiasına konu olması ve Antarktika Antlaşması'nın kabulü sonrasında, uluslararası deniz yatağına ilişkin gelişmelerin beraberinde, Antarktika için *insanlığın ortak mirası* tartışmaları başlamıştır.

İnsanlığın ortak mirası rejiminin Antarktika'ya uygulanması tartışılmaya başlandığında Antarktika uzun bir süredir AAS kapsamında yönetilmektedir. Uluslararası deniz yatağına ilişkin ise, Uluslararası Hukukta BMDHS'nin kabulü öncesinde açık bir uluslararası düzenlemenin mevcut olmadığı görülmektedir.

Uluslararası deniz yatağının *insanlığın ortak mirası* olarak ilan edilmeden önce tabii olduğu rejim konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. Bu konuda Keyuan, herhangi bir hukuki yapı bulunmadığını, Uluslararası Hukukta kabul edilen açık denizlerin serbestliği

¹¹⁷¹ TRIGGS, 1985, 224-225.

¹¹⁷² TRIGGS, 1985, s. 225.

ilkesinin uluslararası deniz yatağına ve uluslararası deniz yatağındaki kaynaklara uygulanabilir olmadığını belirtmiştir.¹¹⁷³ Pazarcı ise, uluslararası deniz yatağına açık denizler rejimi çerçevesinde serbestlik ilkesinin uygulanmasının kabul edildiğini ifade etmiştir.¹¹⁷⁴

Uluslararası deniz yatağına ilişkin ilk uluslararası düzenlemeler BMDHS ile getirilmiştir. Özellikle ABD başta olmak üzere teknolojik yönden gelişmiş devletlerin BMDHS'nin uluslararası deniz yatağına ilişkin düzenlemelerini içeren XI. bölümüne karşı çıkması karşısında, BMDHS'ye evrensel katılımı sağlamak gayesiyle başlatılan müzakereler neticesinde 1994 Uygulama Antlaşması kabul edilmiştir. 1994 Uygulama Antlaşması kapsamında XI. bölümde birtakım önemli değişiklikler yapılmıştır.

Uzay hukukuna ilişkin ilk temel uluslararası antlaşma olan 1967 Uzay Antlaşması'nda, Ay ve diğer gök cisimleri dâhil olmak üzere uzayın keşfi ve kullanımının *tüm insanlığın yetkisinde* olduğu belirtilmiştir. 1979 tarihli Ay Antlaşması'nda da Ay'ın keşfi ve kullanımının *tüm insanlığın yetkisinde* olduğu tekrar edilmiş, bununla birlikte Ay ve Ay'daki doğal kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğu öngörülmüştür. Ay Antlaşması halihazırda sadece on sekiz devlet tarafından onaylanmıştır. ABD ve Rusya Ay Antlaşması'nı imzalayan devletler arasında yer almamaktadır. Önde gelen uzay güçleri Ay Antlaşması'nı kabul etmemiş ve maliyetli uzay faaliyetlerinden elde edilen yararların hakça paylaşımına konu olmasını istememişlerdir.¹¹⁷⁵

Kimi yazarlar, Antarktika'da mevcut bir antlaşma sistemi olması itibarıyla, Antarktika'nın uluslararası deniz yatağı ve uzay ile kıyas edilmesinin uygun olmadığını değerlendirmişlerdir. Örneğin, Lagoni, Antarktika'da işleyen bir antlaşma sisteminin mevcut olduğunu, hukuksal açıdan uluslararası deniz yatağı ve Antarktika'nın kıyas edilmesinin uygun olmadığını belirtmiştir.¹¹⁷⁶ Wolfrum, Antarktika'daki hukuksal durumun uluslararası deniz yatağına benzer görülmesinin tartışmaya açık olduğunu, zira uluslararası deniz yatağından farklı olarak Antarktika'da detaylı bir hukuk sisteminin mevcut olduğunu, ayrıca *danışman tarafların* uluslararası topluma karşı sorumluluğunu

¹¹⁷³ KEYUAN, 1991, s. 186.

¹¹⁷⁴ PAZARCI, 2020, s. 312.

¹¹⁷⁵ BIERMANN, 1996, s. 430.

¹¹⁷⁶ LAGONI, 1979, s. 34.

çeşitli şekillerde ortaya koyduğunu ifade etmiştir.¹¹⁷⁷ Ayrıca, Keyuan, Antarktika ve Antarktika'nın hukuksal statüsünün uluslararası deniz yatağı ve uzay ile aynı şekilde ele alınamayacağı, zira Antarktika'nın *sui generis* bir yapıya sahip olduğunu ve kendi hukuksal rejimi çerçevesinde düzenlemelerin yapılması gerektiğini ileri sürmüştür.¹¹⁷⁸ Yazar, Antarktika için AAS dışında *insanlığın ortak mirası* kavramına dayanan yeni bir hukuksal rejim oluşturulması mümkün olmadığını ve *insanlığın ortak mirası* kavramının tam anlamıyla Antarktika'ya uygulanmasının AAS çerçevesinde kabul edilmesine ve kavramın gelişimine bağlı olduğunu ortaya koymuştur.¹¹⁷⁹

2.7.2. İnsanlığın Ortak Mirası Kavramının Unsurları Işığında Antarktika Antlaşması Sistemi

AAS kapsamında kabul edilen uluslararası enstrümanlarda, Antarktika'nın ve Antarktika'daki doğal kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğuna dair bir ibare yer almamakla birlikte, *insanlığın ortak mirasının* unsurlarından bazılarının mevcut olduğu görülmektedir.

İlk bölümde açıklandığı üzere, *insanlığın ortak mirasının* beş temel unsuru bulunmaktadır. İlk olarak tahsis edilemezlik unsuruna göre, *insanlığın ortak mirasına* konu alanın ve buradaki kaynakların hiçbir devlete veya kişiye tahsis edilemeyeceği kabul edilmektedir. Antarktika kıtası üzerinde yedi devlet egemenlik iddiasında bulunmuştur. Antarktika Antlaşması'nın 4. maddesi ile birlikte kıta üzerinde egemenlik iddiaları dondurulmuştur. Madde hükmünde Antlaşma'nın hiçbir hükmünün egemenlik hak ve iddialarından vazgeçilmesi anlamı taşımayacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla egemenlik iddialarının mevcudiyeti etkilenmemiştir. Maddede ayrıca yeni bir egemenlik iddiası ileri sürülemeyeceği de öngörülmüştür. Keyuan, AAS'nin gelişimi, üye devlet sayısının artması ve Antarktika'nın giderek artan uluslararasılaştırılmasının beraberinde, kıtadaki egemenlik iddialarının öneminin azalacağı ve nihayetinde ortadan kalkacağı

¹¹⁷⁷ WOLFRUM, 2017, s. 144.

¹¹⁷⁸ KEYUAN, 1991, s. 187.

¹¹⁷⁹ KEYUAN, 1991, s. 190-191.

görüşündedir.¹¹⁸⁰ Diğer taraftan Scott, 2009 tarihli çalışmasında, yedi devletin egemenlik menfaatleri bakımından son elli yıl içerisinde bir azalma görülmediğini belirtmiştir.¹¹⁸¹

Kiss, tahsis edilemezlik unsurunun, en az zararlarla şimdiki nesiller tarafından gelecek nesillere aktarılması gereken *ortak miras* için değil, *res communis* için gerekli bir özellik olduğunu belirtmiş ve *insanlığın ortak mirasının* en önemli kriterlerinin barışçı kullanım ve tüm insanlığın menfaatine iyi yönetim olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁸² Kiss, 1985 tarihli çalışmasında, AAS'de açıkça *insanlığın ortak mirası* terimi kullanılmamasına rağmen, AAS çerçevesinde kabul edilen antlaşmalar ve kurallar doğrultusunda AAS'nin özelliklerinin *insanlığın ortak mirası* kriterlerini karşıladığına yer vermiştir.¹¹⁸³

İnsanlığın ortak mirasının ikinci unsuru uluslararası ortak yönetimdir. İnsanlığın ortak mirası esas itibarıyla *insanlığın ortak mirasına* konu ortak alanın uluslararası toplumun tüm insanlarına ait olduğu ve tüm insanlar tarafından yönetilmesi gerektiği, ancak tüm insanların ortak alanın yönetimine katılması mümkün olmadığından özel bir otoritenin tesis edilmesi gerektiği düşüncesine dayanmaktadır.

AAS'ye baktığımızda ise ikili bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Antarktika Antlaşması tarafları oy kullanma ve karar alma yetkisine sahip olan *danışman taraflar* ve oy kullanma yetkisi bulunmayan *danışman olmayan taraflar* olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. *Danışman olmayan taraflar*, oy kullanma yetkisine sahip bulunmadığından resmî olarak karar alma sürecine katılamamaktadır. *Danışman taraf* statüsünü kazanabilmek için ilgili devletin bilim istasyonu kurmak veya bilim seferi düzenlemek gibi Antarktika'da önemli bilimsel faaliyette bulunmak suretiyle Antarktika'ya olan ilgisini kanıtlaması gerekmektedir.

İnsanlığın ortak mirasının üçüncü unsuru yarar paylaşımıdır. Yarar paylaşımı unsuru ortak alandaki faaliyetlerden elde edilen yararların paylaşımını ifade etmektedir. Kiss'e göre, yarar paylaşımı gelirlerin hakça paylaşımını ifade edebileceği gibi, Antarktika'nın durumun da olduğu şekilde bilimsel bilginin paylaşılması anlamını da taşıyabilir.¹¹⁸⁴

¹¹⁸⁰ KEYUAN, 1991, s. 193.

¹¹⁸¹ SCOTT, 2009, s. 14.

¹¹⁸² KISS, 1985, s. 433.

¹¹⁸³ KISS, 1985, s. 429.

¹¹⁸⁴ KISS, 1985, s. 438.

Bilimsel bilgilerin paylaşımına ilişkin hüküm Antarktika Antlaşması'nın 3. maddesinde yer almaktadır. Söz konusu hükümde, bilimsel faaliyetlerin en ekonomik ve etkili şekilde gerçekleşebilmesi için kıtadaki bilimsel programlara dair planlara ilişkin bilgi alışverişi, keşif seferleri ve bilimsel üsler arasında bilim personeli değişimi ve bilimsel gözlem ve sonuçlara ilişkin bilgi alışverişi yapılacağı düzenlenmiştir. Madrid Protokolü kapsamında halihazırda Antarktika'da maden faaliyetleri elli yıl süreyle yasaklanmış bulunmaktadır.¹¹⁸⁵

İnsanlığın ortak mirasının dördüncü unsuru barışçı amaçlarla kullanımdır. Antarktika Antlaşması'nın dibacesinde, Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılmasının ve uluslararası çatışmalara konu olmamasının tüm insanlığın menfaatine olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Antarktika'nın sadece barışçı amaçlarla kullanılmasını ve Antarktika'da uluslararası uyumun devamını temin eden bir antlaşmanın BM Şartı'nda öngörülen amaç ve ilkelerin gelişimine katkı sağlayacağına yer verilmiştir.

Antarktika Antlaşması'nın Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılması ve Antarktika'da bilimsel araştırma özgürlüğünün teşvik edilmesi olmak üzere iki temel amacı bulunmaktadır. Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılması ile ilgili olarak askeri üs kurulması, tahkimat yapılması, askeri manevra yapılması, silahların test edilmesi gibi askeri nitelikteki her türlü eylemin yasaklanması Antlaşma'nın 1. maddesinde, Antarktika'da nükleer deneme yapılmasının yasaklanması ise Antlaşma'nın 5. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu iki temel amacın AAS çerçevesinde kabul edilen müteakip uluslararası belgelerde de muhafaza edildiği görülmektedir. Nitekim 1991 Madrid Protokolü'nde Antarktika'nın *barış ve bilime tahsis edilmiş doğal rezerv* olduğu öngörülmüştür.

İnsanlığın ortak mirasının beşinci unsuru gelecek nesiller yararına korunmadır. *İnsanlığın ortak mirasına* konu ortak alanın gelecek nesiller için korunması unsuru kaynakların ve çevrenin korunması ile ilgilidir. Antarktik çevresinin korunmasıyla ilgili olarak Antarktika Antlaşması'nı takiben kabul edilen uluslararası belgelere bakmak gerekmektedir.

¹¹⁸⁵ Bu konuda bakınız s. 147-148.

AAS çerçevesinde 1964 yılında AFFKKÖ, 1972 yılında AFKS, 1980 yılında ADCKKS ve 1991 yılında Madrid Protokolü kabul edilmiştir. 1991 Madrid Protokolü Antarktik çevresinin ve bağlı ve ilişkili ekosistemlerinin kapsamlı bir biçimde korunması amacını gütmektedir. Nitekim Protokol'ün dibacesinde Antarktik çevresinin ve bağlı ve ilişkili ekosistemlerin korunması için kapsamlı bir rejim geliştirilmesinin *tüm insanlığın menfaatine* olduğu vurgulanmıştır. Madrid Protokolü'nün imzalamasının 25. yılı olması vesilesiyle 30 Mayıs 2016 tarihinde kabul edilen *Santiago Deklarasyonu*'nda da Antarktik kara ve deniz çevresinin korunması çabalarının artırılması gerekliliği vurgulanmıştır.¹¹⁸⁶ Çevrenin korunması her geçen gün daha da önem kazanmaktadır.

İnsanlığın ortak mirası kavramına sayılan unsurlar çerçevesinden bakıldığında, *insanlığın ortak mirası* rejiminin Antarktika'nın hukuksal rejimiyle belirli açılardan uyum içerisinde olduğu, ancak çatışan noktaları da bulunduğu görülmektedir. Çatışan noktaları bakımından özellikle egemenlik iddialarının varlığı ve Antarktika'nın yönetim modelinin bu noktada zikredilmesi gerekmektedir. Noyes'e göre, AAS'nin kıtanın münhasıran barışçı amaçlara tahsis edilmiş olması, çevrenin korunması ve bilimsel araştırma sonuçlarının paylaşılması gibi *insanlığın ortak mirasının* unsurlarını yansıtan özellikleri bulunmakla birlikte, kıta üzerinde egemenlik iddialarının bulunması, hakça paylaşımdan ziyade maden faaliyetlerin yasaklanmış olması ve küresel ortak yönetimden ziyade Antarktika Antlaşması'na taraf bazı devletlerce kıtanın yönetilmesi gibi özellikleri *insanlığın ortak mirası* ile uyuşmamaktadır.¹¹⁸⁷

Vigni de *insanlığın ortak mirasının* belirli açılardan Antarktika'nın hukuksal statüsüyle bağdaşmadığı görüşündedir. Bu bağlamda, Vigni, *insanlığın ortak mirasının*, ortak mallar üzerinde egemenlik olasılığını bertaraf etmesi, ancak Antarktika Antlaşması'nın 4. maddesi kapsamında egemenlik iddialarının dondurulmuş olması, diğer taraftan Antarktika Antlaşması çerçevesinde etkin katılımın sadece bilimsel araştırma üssü kurmak gibi önemli bilimsel faaliyette bulunmak suretiyle Antarktika'ya olan ilgisini kanıtlayan devletlere tanınması, bu açıdan AAS'nin seçici karakterinin tüm devletlerin aynı hak ve öneme sahip olduğu *ortak miras* kavramıyla bağdaşmaması ve *ortak mirasın* temel kriteri olan kaynakların hakça paylaşımının AAS kapsamındaki hiçbir uluslararası

¹¹⁸⁶ **Santiago Declaration on the Twenty Fifth Anniversary of the signing of the Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty**, 2016, s. 2, https://documents.ats.aq/ATCM39/ad/atcm39_ad003_e.pdf (erişim tarihi: 01.02.2021).

¹¹⁸⁷ NOYES, 2011-2012, s. 462, dipnot 66.

belgede öngörülmemiş olmasına işaret etmiştir.¹¹⁸⁸ Vigni, *insanlığın ortak mirasının* BMDHS'de düzenlendiği şekilde Antarktika'ya uygulanamayacağı, Antarktika'nın özel hukuksal statüsüne uyarlanması gerektiğini savunmuştur.¹¹⁸⁹

Vigni ve Francioni, daha yakın tarihli bir çalışmada benzer hususları tekrarlamıştır. Vigni ve Francioni'ye göre, Antarktika Antlaşması çerçevesinde benimsenen *iki odaklı yaklaşım*, egemenlik iddia eden devletlerin tam anlamıyla egemen haklarını kullanmasının önüne geçmekle birlikte, iddiaların varlığı, Antarktika'nın statüsünün *insanlığın ortak mirası* olarak tanınmasını engellemektedir.¹¹⁹⁰ Antarktika Antlaşması, bir tarafta *ortak mirastan* ayrılan, diğer tarafta *ortak mirasla* uyum içerisinde olan şu özellikleri içermektedir:¹¹⁹¹

1. *Ortak miras* rejiminde, *ülkesel egemenlik* kabul edilmezken, Antlaşma'nın 4. maddesi, *ülkesel egemenliği* açıkça reddetmemekte, sadece uluslararası iş birliğini sağlamak için egemenlik iddialarını dondurmaktadır. Bu hüküm, hiçbir devletin egemenlik iddiasında bulunmadığı sektörün statüsünü de açık bırakmaktadır.
2. *Ortak miras* rejiminde, ortak alanlar ve kaynaklar üzerinde tüm devletlerin aynı hak ve yükümlülüklerle sahip olması gerektiği kabul edilmekte iken, Antarktika Antlaşması, *danışman taraflara* geniş yönetme yetkileri vermiştir. Diğer taraftan, Antlaşma'daki bilimsel araştırma, erişim özgürlüğü ve barışçı amaçlara ilişkin hükümlerin *ortak miras* ilkesiyle uyum içerisinde olduğu görülmektedir.
3. *Ortak miras* rejimi, *ortak miras* kaynaklarının hakça paylaşımı esasına dayanmakta iken, Antarktika Antlaşması'nda benzer bir düzenleme yer almamıştır. Diğer taraftan, doğal kaynaklara ilişkin ulusal iddialar bir kenara bırakılarak, Antarktika'da maden faaliyetleri yasaklanmış, Antarktika *barış ve bilime tahsis edilmiş doğal rezerv* olarak tayin edilmiştir.

Guntrip, Antarktika Antlaşması rejiminin, kıta üzerindeki egemenlik iddialarının varlığı ve maden kaynaklarının işletilmesinin yasaklanması bakımından *insanlığın ortak*

¹¹⁸⁸ VIGNI, 2000, s. 499-500.

¹¹⁸⁹ VIGNI, 2000, s. 503.

¹¹⁹⁰ VIGNI, Patrizia / FRANCIANI, Francesco, "Territorial claims and coastal states", **Handbook on the Politics of Antarctica** (ed. Klaus Doods, vd.), Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, 2017, s. 242.

¹¹⁹¹ VIGNI / FRANCIANI, 2017, s. 242-243.

*mirasından ayrıldığı, ayrıca danışman taraf statüsünün adil bir yönetim sistemini yansıtmadığı ve bu açıdan eleştiri konusu olduğunu belirtmiştir.*¹¹⁹²

Frakes, Antarktika Antlaşması, gelecekte tahsis edilemezlik, barışçı amaçlarla kullanım, araştırma sonuçlarının paylaşımı, gelecek nesillerin yararına çevre koruma önlemleri gibi hususlar bakımından *ortak miras* ilkesini çeşitli şekillerde uygulandığını ve *ortak miras* ilkesinin Antarktika'nın yönetimini dolaylı olarak etkilediğini ifade etmiştir.¹¹⁹³ Scholtz da *insanlığın ortak mirasının* Antarktika'da dolaylı olarak uygulandığı görüşündedir.¹¹⁹⁴

Kim ve Lee'ye göre, Antarktika Antlaşması uyarınca, Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanımı, fayda paylaşımı unsuru çerçevesinde değerlendirilecek olan bilimsel araştırma gözlem ve sonuçlarının paylaşımı, mevcut egemenlik iddiaları bakımından statüko korunmakla birlikte gelecekte tahsis edilemezlik gibi hususlar bakımından Antarktika Antlaşması *insanlığın ortak mirasının* belirli yönlerini yansıtmaktadır.¹¹⁹⁵ Ancak, hakça paylaşımdan ziyade maden faaliyetlerinin yasaklanması ve ortak bir yönetimden ziyade belirli taraf devletlerce Antarktika'nın yönetimi karşısında, *insanlığın ortak mirası* ilkesi Antarktika Antlaşması çerçevesinde tam anlamıyla uygulanmamaktadır.¹¹⁹⁶ Yazarlar, mevcut durumda Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olmadığını belirtmiş, ancak Antarktika'yı *insanlığın ortak mirası* adayı olarak değerlendirmiştir.¹¹⁹⁷

Keyuan, AAS'nin daimî uluslararasılaştırma yönünde gelişim gösterdiği ve uluslararası toplumun tamamının yararına düzenlemeler yapıldığını vurgulamış, genel eğilimin Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olma yolunda sürekli olarak geliştiği yönünde olduğuna işaret etmiştir.¹¹⁹⁸ Bununla birlikte, yazar, kıtada maden faaliyetlerin yasaklanmasının, özellikle gelecek nesillerin yararının gözetilmesi bakımından, kısmen *insanlığın ortak mirası* kavramıyla uyum içerisinde olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁹⁹ Bu

¹¹⁹² GUNTRIP, 2003, s. 398.

¹¹⁹³ FRAKES, 2003, s. 428.

¹¹⁹⁴ SCHOLTZ, 2000, s. 279.

¹¹⁹⁵ LEE, Seokwoo / KIM, Jeong Woo, "Applying the Principle of the Common Heritage of Mankind: An East Asian Perspective", **Global Commons and Law of the Sea** (ed. Zou Keyuan), Koninklijke Brill NV, Leiden, 2018, s. 33.

¹¹⁹⁶ KIM / LEE, 2018, s. 33.

¹¹⁹⁷ KIM / LEE, 2018, s. 33-34.

¹¹⁹⁸ KEYUAN, 1991, s. 197.

¹¹⁹⁹ KEYUAN, 1991, s. 198.

çerçevede, belirli bir açıdan maden faaliyetlerinin yasaklanmasının aslında *insanlığın ortak mirası* kavramıyla çatışmadığı değerlendirilebilecektir.

Nitekim Scott da benzer yaklaşım ortaya koymuştur. Scott'a göre, kaynakların işletilmesi bakımından, Antarktika'nın durumunda *insanlığın ortak menfaatinin* en iyi şekilde işletme faaliyetlerinin kısıtlanması veya geçici bir süre durdurulması yoluyla sağlanabileceği ileri sürülebilecektir.¹²⁰⁰ Bunun dışında, yazar, Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak tayin edilmesinin egemenlik uyumsuzluğunu çözümleneceğini değerlendirmiştir.¹²⁰¹

Yeni eserlerde Antarktika ile ilişkili olarak *insanlığın ortak mirası* tartışmasında çevrenin korunmasının ön plana çıktığı görülmektedir. Wolfrum, Madrid Protokolü'ndeki Antarktik çevresinin ve bağlı ve ilişkili ekosistemlerin korunması için kapsamlı bir rejim oluşturulmasının tüm insanlığın menfaatine olduğu vurgusunun "*ortak miras ilkesine değiştirilmiş bir atıf*" olduğunu, egemenlik iddiaları konusunda bir uzlaşma sağlamak oldukça zor olduğundan miras teriminden kaçınıldığını belirtmiştir.¹²⁰² Yazar, Antarktik çevresinin korunmasında uluslararası toplumun menfaatinin bulunduğu benimsenmesi, bilimsel faaliyetlerde uluslararası toplumun menfaatinin dikkate alınması, *danışman taraflarca* Antarktika'nın uluslararası çekişmeye konu olmaması gerektiğinin kabul edilmesi ve AADT'nin daha şeffaf hale gelmesi hususlarının *ortak miras ilkesinin* unsurlarını yansıttığını değerlendirmiştir.¹²⁰³

Malezya ve Antarktika'yı konu alan bir çalışmada ise, bilimsel iş birliğinin Malezya'nın *ortak miras* Antarktika'yı desteklenmesindeki menfaatini güçlendirdiği, ancak temel odak noktasının kıtadaki maden kaynaklarının hakça paylaşımından ziyade küresel çevrenin korunması adına kıtanın el değmemiş çevresinin korunması olduğu belirtilmiştir.¹²⁰⁴

Tüm bu görüşler ve tartışmalar ışığında, AAS çerçevesinde benimsenen rejimin *insanlığın ortak mirası* kavramıyla belirli açılardan uyum içerisinde olduğu, ancak bugün için pozitif Uluslararası Hukukta Antarktika'nın açıkça *insanlığın ortak mirası* olarak

¹²⁰⁰ SCOTT, 2009, s. 37.

¹²⁰¹ SCOTT, 2009, s. 37.

¹²⁰² WOLFRUM, 2017, s. 147.

¹²⁰³ WOLFRUM, 2017, s. 147-148.

¹²⁰⁴ SHAH, Rohani Mohd HUSIN, Zaliha Hj / ABDULLAH, Nuraisyah Chua / vd., "Malaysia Strategies in Sustaining its Antarctic Endeavours", **Procedia – Social and Behavioral Sciences**, Yıl: 2015, Sayı: 202, s. 121.

nitelendirilemediği sonucuna varılmaktadır. Bununla birlikte, Uluslararası Hukukun dinamik bir hukuk olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Antarktika'nın hukuksal rejiminin geliştirilmesi *danışman taraflara* bağlıdır ve *danışman taraflar*, kıtanın hukuki rejimin geliştirilmesinde uluslararası toplumun tamamının menfaati bakımından uzlaşma arayışını sürdürmelidir.¹²⁰⁵

2.7.3. İnsanlığın Ortak Mirasından İnsanlığın Ortak Kaygısına

İnsanlığın ortak mirası kavramıyla bağlantılı olarak *insanlığın ortak kaygısı* kavramına da işaret etmekte fayda bulunmaktadır. Vigni ve Francioni, *insanlığın ortak mirasının* yeni bir biçimi olan *insanlığın ortak kaygısının* Antarktika'nın *sui generis* hukuksal statüsüyle ilişkili gözüktüğüne işaret etmiştir.¹²⁰⁶ Kimi yazarlar Antarktika'nın hukuksal rejimini *sui generis* olarak nitelendirmektedir.¹²⁰⁷ Özellikle Mickelson tarafından yapılan sınıflandırmayı vurgulamak gerekmektedir. Mickelson, ülke kategorilerini *terra nullius*, *res communis* ve *insanlığın ortak mirası* olarak sıralamakta ve dördüncü toprak kategorisi olarak AAS çerçevesinde Antarktika'ya uygulanan *sui generis* rejimden söz edilebileceğini belirtmiştir.¹²⁰⁸ Bu açıdan Mickelson, Antarktika Antlaşması uyarınca, mevcut ülkesel yetki iddialarının özünde askıya alınmış olmasını, yeni bir yetki iddiasının ileri sürülmesinin engellenmesini ve Madrid Protokolü çerçevesinde, Antarktika'nın *barış ve bilime tahsis edilmiş doğal rezerv* olarak tayin edilmesini vurgulamıştır.¹²⁰⁹

İnsanlığın ortak kaygısı, temel olarak uluslararası toplumun tamamı için önemi olan konularda ortak sorumluluğu ifade etmektedir. *İnsanlığın ortak kaygısı*, özellikle ulusal

¹²⁰⁵ WOLFRUM, 2017, s. 149.

¹²⁰⁶ VIGNI / FRANCONI, 2017, s. 243. Benzer değerlendirne için bakınız VIGNI, 2000, s. 501.

¹²⁰⁷ Örneğin, Jabour, Antarktika'nın fiziksel özellikleri ve *sui generis* siyasi ve hukuksal statüsü bakımından *benzersiz* olduğunu belirtmektedir. JABOUR, Julia, "Biological prospecting: the ethics of exclusive reward from Antarctic activity", **Ethics in Science and Environmental Politics**, Yıl: 2010, Cilt: 10, s. 20. Freeland ve Pecujlic, AAS'yi *sui generis* bir hukuksal rejim olarak nitelendirmektedir. FREELAND, Steven / PECUJLIC, Anja Nakarada, "How Do You Like Your Regulation – Hard or Soft? The Antarctic Treaty and the Outer Space Treaty Compared", **National Law School of India Review**, Yıl: 2018, Cilt: 30, Sayı: 1, s. 16. Vitucci, Antarktika'ya uygulanan rejimi *sui generis* olarak nitelendirmektedir. VITUCCI, Maria Chiara, "Internationalised Territorial Regimes as Solution to Conflict?", **Law, Territory and Conflict Resolution: Law as a Problem and Law as a Solution** (ed. Matteo Nicolini, vd.), Koninklijke Brill nv, Leiden, 2016, s. 126.

¹²⁰⁸ MICKELSON, Karin, "The Maps of International Law: Perceptions of Nature in the Classification of Territory", **Leiden Journal of International Law**, Yıl: 2014, Cilt: 27, Sayı: 3, s. 622, dipnot 5.

¹²⁰⁹ MICKELSON, 2014, s. 622.

sınırların dikkate alınmadığı çevresel meseleler için kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²¹⁰ *Ortak kaygı* meseleleri, kaçınılmaz olarak tek bir devletin ulusal sınırlarını aşmakta ve devletlerin kollektif eylemini gerektirmektedir.¹²¹¹

İnsanlığın ortak kaygısı, insanlığın ortak mirasından farklı bir kavramdır. *İnsanlığın ortak mirası*, ulusal sınırların ötesindeki belirli ortak alanlar ve buradaki belirli kaynaklar için kabul edilmektedir. *İnsanlığın ortak kaygısı* ise ulusal sınırların içerisinde de etki gösterebilmektedir.

Ortak kaygı, sadece belirli bir alana ait bir kavram olmayıp, egemen devletin toprakları içerisinde veya toprakları dışında ortaya çıkabilmektedir.¹²¹² Diğer taraftan, uluslararası deniz yatağında olduğu gibi, bazı kaynakların ortak alanlarda bulunması itibarıyla *insanlığın ortak mirasına* ait bulunduğu kabul edilmektedir.¹²¹³ *İnsanlığın ortak mirası* kavramı, kaynakların beraberinde ortak alanın kendisini de kapsamaktadır.

Bu çerçevede, *insanlığın ortak kaygısı, insanlığın ortak mirasından* ulusal sınırların ötesindeki alanlarla sınırlı olmaması itibarıyla ayrılmaktadır.¹²¹⁴ *Ortak kaygı*, hem *küresel müştereklerle* hem de devletlerin ülkesel yetkisindeki alanlarla ilişkilidir ve esas itibarıyla, çevresel bir kavram olarak ortaya çıkmıştır.¹²¹⁵ BM Çevre Programı'nın 2006 tarihli kılavuzunda, doğal çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, bu bağlamda özellikle iklim sisteminin doğru yönetimi, biyolojik çeşitlilik ve dünyadaki fauna ve floranın *insanlığın ortak kaygısı* olarak kabul edildiğine yer verilmiştir.¹²¹⁶

1988 tarihli *Şimdiki ve Gelecek Nesiller İçin Küresel İklimin Korunması* konulu BM Genel Kurulu kararında, dünyada yaşamın sürdürülebilmesinin temel koşulu iklim olduğundan,

¹²¹⁰ BOWLING, Chelsea / PIERSON, Elizabeth / RATTE, Stephanie, **The Common Concern of Humankind: A Potential Framework for a New International Legally Binding Instrument on the Conservation and Sustainable Use of Marine Biological Diversity in the High Seas**, s.3 https://www.un.org/depts/los/biodiversity/prepcom_files/BowlingPiersonandRatte_Common_Concern.pdf (erişim tarihi: 03.02.2021).

¹²¹¹ SHELTON, Dinah, "Common Concern of Humanity", **Environmental Policy and Law**, Yıl: 2009, Cilt: 39, Sayı: 2, s. 83.

¹²¹² SHELTON, 2009, s. 83.

¹²¹³ SHELTON, 2009, s. 83.

¹²¹⁴ HORN, 2004, s. 244.

¹²¹⁵ HORN, 2004, s. 244.

¹²¹⁶ KURUKULASURIYA, Lal / ROBINSON, Nicholas A., **UNEP Training Manual on International Environmental Law**, 2006, s. 36, <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/20599> (erişim tarihi: 03.02.2021).

iklim değişikliğinin *insanlığın ortak kaygısı* olarak tanındığı belirtilmiştir.¹²¹⁷ Esas itibarıyla bu karar Malta'nın önerisine dayanmaktadır. Malta, 9 Eylül 1988 tarihinde BM Genel Kurulu'nun 43. oturumunun gündemine *iklimin insanlığın ortak mirasının bir parçası olarak ilan* gündem maddesinin eklenmesi talebinde bulunmuş ve talebe ek açıklayıcı memorandumda, Malta'nın iklimin *insanlığın ortak mirası* olarak ilan edilmesini önerdiğine yer verilmiştir.¹²¹⁸ Genel Kurul tarafından 23 Eylül 1988 tarihinde *insanlığın ortak mirasının bir parçası olarak iklimin korunması* maddesinin gündeme alınmasına karar verilmiş ve İkinci Komite tarafından oluşturulan taslak karar metninde iklim değişikliğinin *insanlığın ortak kaygısı* olarak tanındığı öngörülmüştür.¹²¹⁹ Genel Kurul tarafından alınan karar da bu doğrultuda olmuştur.

1992 tarihli Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın¹²²⁰ hazırlık çalışmalarında, biyolojik çeşitliliğin, genetik kaynakların, ekolojik bölgelerin ve ormanların *insanlığın ortak mirası* olarak nitelendirilmesi yönünde getirilen önerilere, özellikle gelişmekte olan ülkeler egemenliğin ihlali sonucunu doğurabileceğinden itiraz etmişler ve neticede *insanlığın ortak kaygısı* kavramı kabul edilmiştir.¹²²¹ BMÇKK'de *insanlığın ortak kaygısı* kavramına açıkça yer veren iki uluslararası belge imzaya açılmıştır.

BMÇKK'de imzaya açılan uluslararası belgelerden biri BÇS'dir. BÇS'nin dibacesinde biyolojik çeşitliliğin korunmasının *insanlığın ortak kaygısı* olduğu belirtilmiştir. BÇS kapsamında *insanlığın ortak kaygısı* olarak nitelendirilen biyolojik çeşitlilik değil, biyolojik çeşitliliğin korunmasıdır. BÇS'nin hazırlık çalışmaları sırasında, *ortak kaygı* ilkesinin, tüm devletlerin ve tüm insanların küresel ortaklığa katılımı, nesiller arası eşitlik ve adil külfet paylaşımı esaslarını barındırdığına, bu ilke çerçevesinde, ulusların kendi doğal kaynaklarını kullanmasına dair egemen hakları ve küresel çevrenin korunması konusunda uluslararası toplumun menfaati arasında denge kurulması gerektiğine işaret edilmiştir.¹²²² BÇS'nin 1. maddesinde öngörüldüğü üzere (i) biyolojik çeşitliliğin

¹²¹⁷ UN Doc. 43/53, 1988, s. 133, <https://undocs.org/A/RES/43/53> (erişim tarihi: 04.02.2021).

¹²¹⁸ UN Doc. A/43/241, 1988, s. 1-2, <https://undocs.org/en/A/43/241> (erişim tarihi: 04.02.2021).

¹²¹⁹ UN Doc. A/43/905, 1988, s. 1, 6. <https://digitallibrary.un.org/record/52649?ln=en> (erişim tarihi: 04.02.2021).

¹²²⁰ Kısaca "BMÇKK" olarak anılacaktır.

¹²²¹ SCHRIJVER, Nico, **Sovereignty over natural resources**, Cambridge University Press, New York, 2008, s. 389.

¹²²² UNEP/Bio.Div/WG.2/2/5, 1991, s. 4, <https://www.cbd.int/doc/meetings/iccbd/bdn-02-awg-02/official/bdn-02-awg-02-05-en.pdf> (erişim tarihi: 04.02.2021).

korunması, (ii) biyolojik çeşitliliğin unsurlarının sürdürülebilir kullanımı ve (iii) genetik kaynakların kullanımından doğan yararların adil ve hakça paylaşımı olmak üzere üç temel amacı bulunmaktadır.¹²²³ Türkiye de BÇS'ye taraftır. BÇS'nin iki ek protokolü bulunmaktadır.¹²²⁴

*Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi*¹²²⁵ ise BMÇKK'de imzaya açılan uluslararası belgelerden bir diğeridir. BMİDÇS'nin dibacesinde dünya iklimindeki değişikliğin ve bunun zararlı etkilerinin *insanlığın ortak kaygısı* olduğu ifade edilmiştir. BMİDÇS'nin 2. maddesi uyarınca, BMİDÇS'nin temel amacı atmosferdeki seri gazı birikimlerinin iklim sistemi için tehlike arz eden insan müdahalesini engelleyecek seviyede dengelenmesidir. BMİDÇS'ye Türkiye de taraftır. BMİDÇS'nin bir ek protokolü bulunmaktadır.¹²²⁶

İklim değişikliğini *insanlığın ortak kaygısı* olarak kabul eden bir uluslararası sözleşme daha bulunmaktadır. 2015 tarihli *Paris Sözleşmesi*'nin dibacesinde de iklim değişikliğinin *insanlığın ortak kaygısı* olduğu öngörülmüştür. Paris Sözleşmesi'nin 1. maddesinde öngörüldüğü üzere temel amacı, BMİDÇS'nin uygulamasının geliştirilmesinde iklim değişikliği tehdidine karşı küresel cevabın güçlendirilmesi, bu suretle küresel ortalama sıcaklık artışının belirli bir seviyede tutulmasıdır. Türkiye Paris Sözleşmesi'ni imzalamıştır, ancak henüz yürürlüğe koymamıştır.

2001 yılında imzaya açılan *Gıda ve Tarım İçin Bitki Genetik Kaynakları Uluslararası Antlaşması'nın* dibacesinde de gıda ve tarım için bitki genetik kaynaklarının *tüm ülkelerin ortak kaygısı* olduğuna yer verilmiştir.

¹²²³ Konvansiyon amaçlarının detaylı analizi için bakınız SMAGADI, Aphrodite, "Analysis of the Objectives of the Convention on Biological Diversity: Their Interrelation and Implementation Guidance for Access and Benefit Sharing", **Columbia Journal of Environmental Law**, Yıl: 2006, Cilt: 31, Sayı: 2, s. 243-284.

¹²²⁴ Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin 2000 tarihli *Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin Biyogüvenlik Kartagena Protokolü* ve 2010 tarihli *Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin Genetik Kaynaklara Erişim ve Kullanımından Doğan Yararların Adil ve Hakça Paylaşımı Nagoya Protokolü* olmak üzere iki ek protokolü bulunmaktadır. Kartagena Protokolü'ne Türkiye de taraftır.

¹²²⁵ Kısaca "BMİDÇS" olarak anılacaktır.

¹²²⁶ 1997 tarihinde kabul edilen *Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine Yönelik Kyoto Protokolü*'ne Türkiye de taraftır.

Uluslararası Hukuk Komisyonu atmosferin korunmasına dair taslak rehber ilkeler konusunda halihazırda bir çalışma yürütmektedir. Taslak rehber ilkelerin dibacesinde, atmosfer kirliliğinden ve insan kaynaklı zararlı değişikliklerden atmosferin korunmasının *insanlığın ortak kaygısı* olduğu öngörülmektedir.¹²²⁷ Bu bağlamda atmosferin korunmasının da *insanlığın ortak kaygısı* çerçevesinde ele alındığı görülmektedir.¹²²⁸

Danışman taraflar arasından *insanlığın ortak kaygısı* kavramının Antarktika'ya uygulanabilir olmadığı yönünde görüşlerin dile getirildiği görülmektedir. Bu bağlamda 1996 tarihli XX. AADT'de Birleşik Krallık tarafından sunulan *Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü ve Küresel veya Bölgesel Kapsamlı Diğer Uluslararası Antlaşmalar Arasındaki İlişki* konulu belgede, ozon tabakası, küresel iklim ve küresel biyolojik çeşitlilik gibi *ortak kaygı* meselelerini düzenleyen yeni küresel çevre antlaşmalarının yanı sıra BM Genel Kurul kararlarında kullanılan *insanlığın ortak kaygısı* kavramının, temel olarak çevrenin söz konusu açılardan korunmasında ve çevrenin korunmasına ilişkin kuralların uygulanmasında tüm devletlerin ortak hukuki menfaatinin ifade ettiğine yer verilmiştir.¹²²⁹ Birleşik Krallık, kavramın hukuksal statüsünün ve Antarktika ile ilişkisinin açık olmadığını, Madrid Protokolü'nde *insanlığın ortak kaygısı* kavramına yer verilmediği, Protokol'ün dibacesinde *tüm insanlığın menfaati* vurgusunun yapıldığı, *tüm insanlığın menfaatinin* daha özel bir kavram olan *insanlığın ortak kaygısından* farklı olduğunu belirtmiştir.¹²³⁰ Bununla birlikte, Birleşik Krallık, Protokol'ün 6. maddesi itibarıyla *ortak kaygı* kavramının uygulanamayacağını, Protokol'ün 6. maddesinin, sadece Antarktika Antlaşması'na taraf devletlerin katılımına açık olan taraf devletlere iş birliğinde bulunma yükümlülüğü getirdiğini eklemiştir.¹²³¹ Protokol'ün 6. maddesi, Antarktika Antlaşması'nın uygulama alanındaki faaliyetlerin planlanmasında ve yürütülmesinde iş birliği hükümlerini düzenlemektedir.

¹²²⁷ UN Doc. A/CN.4/736, 2020, s. 38, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N20/017/43/PDF/N2001743.pdf?OpenElement> (erişim tarihi: 05.02.2021).

¹²²⁸ Doktrinde de *insanlığın ortak mirasının* atmosferin korunması için uygun bir kavram olmadığı ifade edilmiştir. Biermann, atmosferin insanlık yararına işletilmesinden ziyade insan faaliyetlerden korunması gerektiğinden, *insanlığın ortak mirası* kavramının, atmosfer kirliliğine ilişkin spesifik meseleleri çözmek için uygun olmadığını değerlendirmiştir. BIERMANN, Frank, "“Common Concern of Humankind”: The Emergence of a New Concept of International Environmental Law", **Archiv des Völkerrechts**, Yıl: 1996, Cilt: 34, Sayı: 4, s. 430. (s. 426-481)

¹²²⁹ XX ATCM/WP 10 (Rev. 1), 1996, s. 4, https://documents.ats.aq/ATCM20/wp/ATCM20_wp010_e.pdf (erişim tarihi: 24.09.2020).

¹²³⁰ XX ATCM/WP 10 (Rev. 1), 1996, s. 4-5.

¹²³¹ XX ATCM/WP 10 (Rev. 1), 1996, s. 5.

Antarktika Antlaşması'nın dibacesinde Antarktika'nın sonsuza dek münhasıran barışçı amaçlarla kullanılmasının ve Antarktika'nın uluslararası çekişmeye konu olmamasının tüm insanlığın menfaatine olduğu belirtilmiştir. UJY'de Antarktik programına katılan devletler arasında sağlanan bilimsel iş birliğinin devamının temin edilmesi, böylelikle uyuşmazlıkların engellenmesi Antarktika Antlaşması'nın temel hedeflerindedir. Nitekim UJY'de uygulandığı şekilde bilimsel araştırma özgürlüğü temelinde devletler arasında iş birliğinin devamının sağlam temellere oturtulması yine Antarktika Antlaşması'nın dibacesinde vurgulanmıştır.

ADCKKS'nin dibacesinde yine Antarktika kıtasını çevreleyen suların münhasıran barışçı amaçlarla korunmasının ve uluslararası çekişmeye konu olmasının engellenmesinin tüm insanlığın menfaatine olduğu belirtilmiştir. Şu anda yürürlükte bulunmayan AMKFDS'nin dibacesinde Antarktika Antlaşması'nın uygulama alanının sonsuza dek münhasıran barışçı amaçlarla kullanılmaya devam etmesinin ve uluslararası çekişmeye konu olmamasının tüm insanlığın menfaatine olduğu ifade edilmiştir. Madrid Protokolü'nün dibacesinde ise daha farklı olarak Antarktik çevresinin ve bağlı ve ilişkili ekosistemlerinin korunması için kapsamlı bir rejim oluşturulmasının tüm insanlığın menfaatine olduğu öngörülmüştür. Söz konusu belgelerin hiçbirinde *insanlığın ortak kaygısı* kavramına yer verilmemiştir.

Vigni, hem *ortak kaygı* hem de *ortak mirasın* Antarktika'da uygulanmasının kıtanın özgün özelliklerine uyarlanmasına bağlı olduğunu ifade etmiştir.¹²³² Vigni ve Francioni, daha yakın tarihli bir çalışmasında, *iki odaklı yaklaşıma* işaret ederek, *ortak kaygı* ilkesinin Antarktika'nın özgün hukuksal statüsüne uyarlanabileceğine işaret etmiştir.¹²³³ Yazarlar, *ortak kaygı* ilkesinin, yeni bir egemenlik iddiası ileri sürülmesini yasaklayan, ancak önceden mevcut olan iddiaların meşruluğunu açıkça reddetmeyen Antarktika Antlaşması'nın 4. maddesi ile *ortak miras* kavramı arasındaki çelişkili durumu çözümlenebileceğini, zira *ortak kaygı* ilkesinin egemenlik kavramıyla bağdaşmaz nitelikte olmadığını değerlendirmişlerdir.¹²³⁴ Bu görüşler çerçevesinde, *insanlığın ortak kaygısının* Antarktika'nın özelliklerine uyarlandığı takdirde, Antarktika'da uygulanabileceği sonucu çıkmaktadır. Bu kısımda yapılan incelemeler ışığında, bugün

¹²³² VIGNI, 2000, s. 503.

¹²³³ VIGNI / FRANCONI, 2017, s. 243.

¹²³⁴ VIGNI / FRANCONI, 2017, s. 243. Benzer değerlendirme için bakınız VIGNI, 2000, s. 501.

için pozitif Uluslararası Hukukta *insanlığın ortak kaygısı* kavramının Antarktika'nın hukuksal statüsünü açıklamadığı söylenebilecektir.

SONUÇ

İnsanlığın ortak mirası kavramının Uluslararası Hukukta yoğun tartışmalara konu olması Pardo'nun girişimiyle gerçekleşmiştir. 1967 yılında Pardo, BM Genel Kurulu nezdinde ulusal sınırların dışında kalan deniz yatağı ve okyanus tabanının *insanlığın ortak mirası* olarak ilan edilmesini önermiştir. BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen 1970 İlkeler Deklarasyonu'nda, ulusal sınırların ötesindeki deniz yatağı, okyanus tabanı ve bunların toprak altının ve buradaki kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğu öngörülmüş ve bu bölgenin rejimine ilişkin esaslar belirlenmiştir. BM Genel Kurulu tarafından 1970 İlkeler Deklarasyonu'nun kabulü beraberinde, BM Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nın 1973 yılında toplanması kararlaştırılmıştır. 1973 yılında toplanan BM Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı tam dokuz yıl sürmüş ve 1982 yılında BMDHS kabul edilmiştir. BMDHS'de, ulusal sınırların ötesindeki deniz yatağı, okyanus tabanı ve bunların toprak altı anlamını taşıyan *Bölge* ve *Bölge* kaynaklarının *insanlığın ortak mirası* olduğu düzenlenmiştir. Özellikle bazı devletlerin *Bölge* rejiminin düzenlendiği BMDHS'nin XI. bölümüne karşı çıkması üzerine yapılan müzakereler neticesinde 1994 Uygulama Antlaşması kabul edilmiştir. 1994 Uygulama Antlaşması'nda *insanlığın ortak mirası* kavramı teyit edilmiştir.

İnsanlığın ortak mirası, sadece Uluslararası Deniz Hukukunda değil, Uzay Hukukunda da kullanılan bir kavramdır. BMDHS'nin yanı sıra, 1979 yılında kabul edilen Ay Antlaşması'nda da Ay ve Ay'daki doğal kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğu öngörülmüştür.

Bu çerçevede, BMDHS ve Ay Antlaşması olmak üzere Uluslararası Hukukta *insanlığın ortak mirası* kavramını açıkça düzenleyen iki uluslararası antlaşma bulunmaktadır. Doktrinde *insanlığın ortak mirası* kavramının ortak bir tanımı bulunmamakla ve unsurları farklı şekillerde yorumlanmakla birlikte, temel olarak bu kavramın ulusal sınırların ötesindeki belirli ortak alanların ve buradaki doğal kaynakların (i) hiçbir devlete veya kişiye tahsis edilememesi, (ii) uluslararası ortak rejim kapsamında yönetilmesi, (iii) kullanımından elde edilen yararların paylaşılması, (iv) barışçı amaçlarla kullanılması ve (v) gelecek nesiller yararına korunmasını ifade ettiği söylenebilecektir.

BMDHS çerçevesinde uluslararası deniz yatağının *insanlığın ortak mirası* olarak kabulü sonrasında, uluslararası alanda Antarktika'nın da *insanlığın ortak mirası* olarak

tanınması gerektiği tartışılmıştır. Antarktika'nın hukuksal statüsünün belirlenmesinde BM nezdindeki *insanlığın ortak mirası* tartışmaları oldukça önemli bir yere sahiptir, zira bu tartışmalar, Antarktika'nın tabi olduğu hukuksal rejim konusunda devletlerin görüşlerini ortaya koymuştur.

Bu çalışmada, Antarktika'nın hukuksal statüsünü belirlemek için Uluslararası Hukuk doktrininde mekânsal açıdan *ülkesel egemenlik*, vesayet altındaki ülkeler, *res nullius* ve *res communis* olarak sıralanan temel rejimler üzerinden hareket edilmiş ve bu çerçevede belirli sonuçlara ulaşılmıştır.

Ülkesel egemenlik, bir devletin kendi ülkesine dair sahip olduğu münhasır yetkiyi ifade etmektedir. Antarktika kıtası üzerinde Birleşik Krallık, Yeni Zelanda, Fransa, Avustralya, Norveç, Şili ve Arjantin olmak yedi devlet *ülkesel egemenlik* iddiasında bulunmaktadır. Bugün için Antarktika bir antlaşmalar sistemi çerçevesinde yönetilmektedir ve kıta üzerinde hiçbir devletin egemen olarak münhasır yetkisinden söz edilememektedir.

Bazı toprakların sahip olduğu özel statü sebebiyle hiçbir devletin egemenliğine tabi bulunmadığı kabul edilmektedir. MC döneminde manda altındaki ülkeler ve BM döneminde vesayet altındaki ülkeler bu şekildedir. Antarktika Antlaşması'nın oluşum sürecinde, Antarktika'nın vesayet rejimi çerçevesinde yönetilmesi önerilmiş, ancak bu öneri kabul görmemiştir. Bu bağlamda, vesayet rejiminin de bir noktada Antarktika ile ilgili olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Terra nullius ise belirli bir devlete ait olmayan toprak olarak tanımlanmaktadır. *Terra nullius*, işgal ile birlikte ele alınan bir hukuki kavramdır. Hiçbir devletin egemenliği altından bulunmayan toprakların işgal yoluyla kazanımı mümkündür. Uluslararası Hukukta *terra nullius*'un geçerli bir şekilde kazanımından söz edilebilmesi için *etkin işgalin* mevcudiyeti aranmaktadır. Antarktika'nın *etkin işgal* altına alınamayacağı kabul edildiği takdirde, Antarktika'yı *terra nullius* olarak nitelendirmek de mümkün gözükmemektedir.

Res communis ise hiçbir devletin egemenliği altında bulunmayan ve hiçbir devlet tarafından egemenlik altına alınmayan alanları ifade etmektedir. Antarktika'nın *etkin işgal* altına alınamayacağı'nın kabul edilmesi *res communis* kavramını desteklemektedir.

Antarktika'nın *res nullius/terra nullius* veya *res communis/terra communis* olarak nitelendirilmesinde doktrinde bir mutabakat bulunmamaktadır.

Geleneksel ülke kazanım yöntemlerinden işgal, Antarktika'daki *ülkesel egemenlik* sorunsalıyla yakından ilişkilidir. Oppenheim'a göre, *etkin işgalin* sahiplik ve idare olmak üzere iki temel unsuru bulunmaktadır. Bu çerçevede, işgalci devletin, ilk olarak, işgal edilen toprakların egemenlik altına alındığı ve söz konusu toprakları egemenliği altında tutma niyeti olduğunu ilan eden resmî bir işlem tesis etmesi ve işgal edilen topraklarda yerleşim kurması ve ikinci olarak, işgal edilen toprakların gerçekten kendisi tarafından yönetildiğini göstermek üzere bir idare oluşturması gerekmektedir.

Palmas Adası, Doğu Grönland ve Clipperton Adası davalarında yerleşim kriterinin *etkin işgalin* gerekli bir unsuru olmadığı ortaya konmuştur. Palmas Adası davasında, işgal yoluyla egemenlik kazanımının temel kriteri uyumsuzluk konusu topraklara ilişkin fiilî, sürekli ve barışçı devlet yetkisinin sergilenmesi olarak değerlendirilmiş, söz konusu topraklarda özel bir idarenin kurulması aranmamıştır. Doğu Grönland davasında, USAD, sürekli biçimde egemenlik yetkisinin sergilenmesine dayanan bir egemenlik iddiasında, egemen olarak hareket etme niyet ve iradesi ve fiilî egemenlik yetkisinin icra edilmesi veya sergilenmesi olmak üzere iki unsur arandığını belirtmiştir. USAD, kararında, seyrek nüfuslu veya gayrimeskun bölgeler üzerindeki egemenlik iddiaları bakımından, daha üstün bir iddia öne sürülmemesi kaydıyla, çok az derecede fiilî olarak egemenlik hakkının kullanılmasının yeterli görüldüğüne yer vermiştir. Clipperton davasında, eğer bir toprak tamamıyla gayrimeskun olduğundan dolayı işgal eden devletin ortaya çıktığı andan itibaren tam ve tartışmasız tasarrufundaysa, işgal eden devletin söz konusu toprakları o andan itibaren sahipliği altına aldığı ve işgal ettiğinin kabul edileceği ifade edilmiştir.

Bu davalar birlikte değerlendirildiğinde, *etkin işgalin* şartlarının egemenlik iddia edilen toprakların seyrek nüfuslu veya gayrimeskun olmasına bağlı olarak farklılık arz ettiği, seyrek nüfuslu veya gayrimeskun topraklar açısından fiilî işgalin mevcudiyetinin aranmadığı anlaşılmaktadır.

Antarktika'da egemenlik sorunsalı bakımından temel tartışma noktası da sürekli yerleşim kriterinin kıta üzerinde egemenliğin geçerli bir şekilde kurulması için zorunlu bir unsur

teşkil edip etmediği ve idari kontrolün derecesiyle ilgilidir. Zira Antarktika'nın fiziki koşulları kıtanın tamamı üzerinde sürekli yerleşim kurulmasına imkân vermemektedir.

Elbette ki her somut vaka kendi hukuki, siyasi ve tarihi koşulları çerçevesinde değerlendirilmelidir. Söz konusu davalar uluslararası mahkemelerin *etkin işgal* doktrinine dair yaklaşımını ortaya koymak bakımından önem taşımakla birlikte, Antarktika'daki egemenlik sorunsalı bakımından emsal teşkil etmemektedir. Antarktika bakımından eğer sert iklim koşullarının varlığının Oppenheim'in yorumladığı *etkin işgalin* şartlarının yerine getirilmesi gereğini etkilemediği kabul edildiği takdirde, *etkin işgalden* söz edebilmek için sürekli yerleşimin zorunlu bir kriter olmayı sürdürdüğü değerlendirilebilecektir.

Antarktika'da egemenlik iddia eden devletler, egemenlik iddialarının sınırlandırılmasında sektör teorisinden yararlanmışlardır. İlk defa Kanada tarafından ileri sürülen sektör teorisi temel olarak coğrafi ilişkiye dayanmaktadır. Dolayısıyla, coğrafi ilişkiye dayanan sektör teorisinin Antarktika'da uygulanabilir olmadığı değerlendirilmektedir. Şili ve Arjantin ayrıca Antarktika kıtası üzerindeki hak iddialarında *uti possidetis* kavramına ve yakınlık teorisine dayanmışlardır. Fakat, Antarktika'daki egemenlik iddiaları bakımından *uti possidetis* ve yakınlık teorisi de geçerli bir dayanak teşkil etmemektedir. Belirli istisnai durumlar haricinde, yakınlık, egemenlik hakkının bağımsız kaynağı olarak kabul görmemektedir. Bunun sonucunda, temeli yakınlık teorisine dayanan sektör teorisinin de egemenlik hakkının bağımsız kaynağını teşkil etmediği yönünde bir değerlendirme yapılabilecektir.

Kıta üzerindeki egemenlik iddiaları Antarktika Antlaşması uyarınca dondurulmuştur. Antarktika Antlaşması, AAS'nin ilk halkasını oluşturmaktadır. AAS, (i) Antarktika Antlaşması, (ii) AADT'de kabul edilen yürürlükteki önlemler, (iii) Antarktika Antlaşması temelinde kabul edilen yürürlükteki uluslararası antlaşmalar (AFKS, ADCKKS, Madrid Protokolü ve ekleri) ve (iv) söz konusu antlaşmalar bünyesinde kabul edilen yürürlükteki önlemleri kapsamaktadır.

ABD, Antarktika Antlaşması'nın oluşum sürecinde aktif ve önemli bir rol oynamıştır. Antarktika için ilk olarak vesayet rejimi tartışılmıştır, ancak bu düşünce kabul görmemiştir. Daha sonra Antarktika için ortak yönetim tartışılmıştır, ancak kıtada egemenlik iddia eden devletlerin tamamı bu yaklaşımı desteklememiştir. Şili temsilcisi

Guzman, Antarktika ile ilgilenen devletler tarafından mevcut hak ve menfaatlerin beş veya on yıl süreliğine dondurulduğuna dair ortak bir beyanname düzenlenmesini önermiştir. Antarktika Antlaşması'nın oluşum sürecinde bu öneri önemli bir yere sahip olmuştur.

1957-1958 yıllarında gerçekleştirilen UJY Antarktika Antlaşması'nın kabulüne giden süreçte önemli bir aşama teşkil etmiştir. Antarktika kıtası üzerinde egemenlik iddia eden devletlerin yanı sıra egemenlik iddia etme hakkını saklı tutan ABD ve Sovyetler Birliği, ayrıca Belçika, Güney Afrika ve Japonya olmak üzere on iki devlet UJY süresince Antarktika araştırmalarında aktif olarak rol almıştır.

ABD, 1958 yılında Antarktika'daki bilimsel iş birliğinin devamını temin edecek bir antlaşma akdetmek üzere Antarktik araştırmalarında aktif rol üstlenen diğer on bir devlete konferans çağrısı yapmıştır. On iki devletin temsilcilerinin katılımıyla 1959 yılında toplanan Antarktika Konferansı sonucunda Antarktika Antlaşması imzalanmıştır.

Antarktika Antlaşması'nın iki temel amacı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılması, ikincisi ise Antarktika'da bilimsel araştırma özgürlüğünün teşvik edilmesidir. Bu amaçları yerine getirilmesini temin etmek üzere kıtada her türlü askeri faaliyette bulunulması, silahların test edilmesi ve nükleer deneme yapılması yasaklanmıştır. AAS çerçevesinde taraf devletler Antarktik çevresinin ve ekosisteminin korunması olmak üzere üçüncü bir amaca işaret eden kararlar almış ve antlaşmalar kabul etmişlerdir.

Antarktika Antlaşması'nın 4. maddesi uyarınca hukuki statüko dondurulmuş, ayrıca yeni bir egemenlik iddiası öne sürülemeyeceği öngörülmüştür. Mevcut iddialarının statüsü çözümlenmeksizin kıta üzerinde egemenlik iddia eden, egemenlik iddia etme hakkını saklı tutan ve egemenlik iddia etmeyen devletlerin hukuki pozisyonları korunmuştur. Antarktika Antlaşması'nın 4. maddesi tartışmalı egemenlik iddialarına ilişkin nihai bir çözüm öngörmemiştir. *Ülkesel egemenlik* iddialarıyla bağlantılı olarak, deniz yetki alanları konusunda da söz konusu hüküm nihai bir çözüm getirmemiştir.

AFFKKÖ, Antarktika Antlaşması'ndan sonra AAS çerçevesinde kabul edilen önemli bir uluslararası enstrümandır. AFFKKÖ uyarınca Antarktika Antlaşması'nın uygulama alanı *Özel Muhafaza Alanı* olarak tayin edilmiştir.

Antarktika Antlaşması temelinde kabul edilen uluslararası antlaşmalardan biri 1972 tarihli AFKS'dir. AFKS'nin temel amacı, Antarktik foklarının etkin bir şekilde korunmasıdır. AFKS uyarınca, AFKS'de öngörülen durumlar dışında, belirli türdeki fokların taraf devletlerin vatandaşları veya bayrağını taşıyan gemileri tarafından öldürülmesi veya yakalanması yasaklanmıştır.

Antarktika Antlaşması temelinde kabul edilen uluslararası antlaşmalardan bir diğeri 1975 tarihli ADCKKS'dir. ADCKKS'nin temel amacı, Antarktika'daki deniz canlı kaynaklarının korunmasıdır ve ADCKKS uyarınca, sadece belirli şartlar dâhilinde deniz canlı kaynaklarının avlanmasına izin verilmektedir.

Antarktika Antlaşması temelinde kabul edilen yürürlükteki uluslararası antlaşmalardan sonuncusu 1991 tarihli Madrid Protokolü ve ekleridir. Protokol'ün temel amacı, Antarktik çevresinin ve bağlı ve ilişkili ekosistemlerin kapsamlı bir şekilde korunmasıdır. Protokol uyarınca, Antarktika *barış ve bilime tahsis edilmiş doğal rezerv* olarak tayin edilmiş ve kıtada bilimsel araştırma dışında maden kaynaklarına ilişkin her türlü faaliyet yasaklanmıştır. Protokol'de öngörülen bu yasak daimî nitelikte değildir. Dolayısıyla, enerji kaynaklarına olan ihtiyaç bağlamında gelecekte bu yasağın gözden geçirilmesi söz konusu olabilecektir.

Madrid Protokolü müzakereleri öncesinde Antarktik maden kaynakları rejimine ilişkin 1988 yılında AMKFDS kabul edilmiştir. Ancak, AMKFDS yürürlüğe girmemiştir. AMKFDS'nin müzakere edildiği sırada, bazı sivil toplum kuruluşları tarafından Antarktika için desteklenen *dünya parkı* terimi Madrid Protokolü'ne dâhil edilmemiştir.

AAS çerçevesinde kabul edilen hiçbir uluslararası enstrümanda Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olduğuna dair bir ibare yer almamıştır. Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak tanınmasına dair tartışmalar BMDHS'nin kabulü sonrasında cereyan etmiştir. 1983 yılında BM Genel Kurulu nezdinde *Antarktika Sorusu* tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar bağlamında, bazı devletler *insanlığın ortak mirası* rejiminin Antarktika'ya ve

Antarktik kaynaklarına uygulanması gerektiğini savunmuştur. BM Genel Kurulu nezdindeki müzakereler kapsamında *insanlığın ortak mirasıyla* bağlantılı olarak mevcut sistemin çeşitli yönleri de belirli açılardan eleştirilmiştir. Devletlerin Antarktika'daki egemenlik iddialarına, Antarktika Antlaşması'ndaki karar alma mekanizmasına, AADT'nin gizliliğine, çevre koruma mekanizmasının eksikliğine yönelik birtakım itirazlar öne sürülmüştür.

Antarktika Sorusu yirmi yılı aşkın bir süreyle BM Genel Kurulu'nun gündeminde yer almıştır. *Antarktika Sorusu*'nun BM Genel Kurulu'nun gündemine alındığı 1983 yılından itibaren alınan tüm kararlarda ortak bir noktanın mevcut olduğu görülmektedir. Bu da Antarktika'nın tüm insanlığın menfaatine olarak münhasıran barışçı amaçlarla kullanılması ve uluslararası çekişmeye sahne olmaması veya uluslararası çekişme aracı haline gelmemesidir. Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanımı yükümlülüğünün Uluslararası Teamül Hukukunun bir parçası haline geldiği değerlendirilebilecektir.

BM Genel Kurulu nezdinde müzakereler sonrasında ve AAS'nin gelişimi çerçevesinde, bugün için Antarktika'nın *insanlığın ortak mirası* olarak nitelendirip nitelendirilemeyeceği sorusunu ele almak gerekmektedir. Temel olarak Antarktika'nın uluslararası deniz yatağına ve Ay'a benzediğinden bahisle *insanlığın ortak mirası* olarak tanınması gerektiği savunulmuştur.

Antarktika'nın belirli açılardan uluslararası deniz yatağından ve Ay'dan farklı olduğuna işaret etmek gerekmektedir. Uluslararası deniz yatağı ve Ay, *insanlığın ortak mirası* olarak kabul edilmeden önce hiçbir devletin egemenlik iddiasına veya *etkin işgaline* konu olmamıştır. Antarktika için ise, *insanlığın ortak mirası* tartışmaları gündeme gelmeden önce, kıtanın yüzde seksen beşi üzerinde egemenlik iddiasında bulunulmuştur. Antarktika kıtasının yedi devletin egemenlik iddiasına konu olması ve Antarktika Antlaşması'nın kabulü sonrasında, uluslararası deniz yatağına ilişkin gelişmelerin beraberinde, Antarktika için *insanlığın ortak mirası* tartışmaları başlamıştır.

İnsanlığın ortak mirası tartışmaları öncesinde, Antarktika uzun bir süredir Antarktika Antlaşması temelinde oluşturulan sistem çerçevesinde yönetilmektedir. Diğer taraftan, BMDHS'nin kabulü öncesinde uluslararası deniz yatağının rejimine ilişkin açık bir

uluslararası düzenleme bulunmamaktadır. Ay bakımından ilk uluslararası düzenlemeler ise Uzay Antlaşması ile getirilmiş, sonrasında Ay Antlaşması kabul edilmiştir.

AAS kapsamında kabul edilen uluslararası enstrümanlarda, Antarktika ve Antarktika'daki doğal kaynakların *insanlığın ortak mirası* olduğuna dair bir ibare yer almamakla birlikte, *insanlığın ortak mirası* kavramının unsurlarından bazılarının mevcut olduğu görülmektedir.

İnsanlığın ortak mirasının ilk unsuru tahsis edilemezliktir. Tahsis edilemezlik unsuru, ortak mirasın kısmen veya tamamen hiç kimseye tahsis edilememesi anlamını taşımaktadır. Antarktika kıtası üzerinde yedi devlet egemenlik iddiasında bulunmuştur. Antarktika Antlaşması kapsamında egemenlik iddiaları dondurulmakla birlikte, iddiaların mevcudiyeti etkilenmemiştir.

İnsanlığın ortak mirasının ikinci unsuru uluslararası ortak yönetimdir. Uluslararası ortak yönetim unsuruna göre, bir uluslararası otoritenin tesis edilmesi ve söz konusu uluslararası otoritenin tüm insanlığın menfaatine hareket etmek suretiyle ortak alanın yönetimini üstlenmesi gerektiği kabul edilmektedir. Antarktika Antlaşması uyarınca, Antarktika'nın yönetiminde, oy kullanma ve karar alma yetkisine sahip olan *danışman taraflar* ve oy kullanma yetkisi bulunmayan *danışman olmayan taraflar* olmak üzere ikili bir yapı karşımıza çıkmaktadır.

İnsanlığın ortak mirasının üçüncü unsuru yarar paylaşımıdır. Yarar paylaşımı, *ortak mirastan* elde edilen mali yararların hakça paylaşımını ifade edebileceği gibi, bilimsel bilgilerin paylaşımı anlamı da taşıyabilir. Bilimsel bilgilerin paylaşılması Antarktika Antlaşması'nda açıkça düzenlenmektedir.

İnsanlığın ortak mirasının dördüncü unsuru barışçı amaçlarla kullanımdır. Barışçı amaçlarla kullanım unsuruna göre, *insanlığın ortak mirasına* konu ortak alanın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılması gerektiği benimsenmektedir. Antarktika Antlaşması'nın temel amaçlarından biri Antarktika'nın münhasıran barışçı amaçlarla kullanılmasıdır.

İnsanlığın ortak mirasının beşinci unsuru gelecek nesiller yararına korunmadır. Bu unsur kaynakların ve çevrenin korunması ile ilgilidir. *Ortak mirasın* gelecek nesiller yararına korunması, önemli derecede zarar görmemiş biçimde gelecek nesillere aktarılması gerektiği kabul edilmektedir. Antarktika Antlaşması'nı müteakiben AAS çerçevesinde kabul edilen uluslararası enstrümanlarda çevrenin korunması amacının ön plana çıktığı görülmektedir.

Açıklanan unsurlar çerçevesinde, *insanlığın ortak mirası* rejiminin Antarktika'nın hukuki rejimiyle belirli açılardan uyum içerisinde olduğu, ancak çatışan noktaları da bulunduğu görülmektedir. Çatışan noktaları bakımından özellikle egemenlik iddialarının varlığı ve Antarktika'nın yönetim modelinin bu noktada zikredilmesi gerekmektedir.

AAS, *insanlığın ortak mirası* kavramının bazı unsurlarını barındırmakla birlikte, Antarktika bugün için pozitif Uluslararası Hukukta açıkça *insanlığın ortak mirası* olarak nitelendirilememektedir. Antarktik çevresinin korunması amacının önem kazanması *insanlığın ortak kaygısı* kavramını desteklemekle birlikte, *insanlığın ortak mirası* kavramıyla bağlantılı görülen *insanlığın ortak kaygısı* da bugün için Antarktika'nın hukuksal statüsünü açıklamamaktadır. Uluslararası Hukukun dinamizmi çerçevesinde iki kavramdan birinin ağırlık kazanması olasılık dâhilindedir. Söz konusu iki kavramdan biri benimsense de benimsenirse de Antarktika bakımından önemli olan noktanın tüm insanlığın ortak menfaatinin göz ardı edilmemesi olduğu özellikle vurgulanmalıdır.

Özetle, bugün için Antarktika'da hiçbir devletin *ülkesel egemenliğinden* söz edilmemektedir. Antarktika Antlaşması çerçevesinde Antarktika kıtası üzerindeki egemenlik iddiaları dondurulmuş ve yeni bir iddia öne sürülemeyeceği benimsenmiştir. Ancak, devletler egemenlik iddialarından vazgeçmemişlerdir. Uluslararası Hukukta Antarktika'daki egemenlik iddialarının geçerliliği tartışmalı bulunmaktadır. Bu tartışmalar özellikle *etkin işgalin* koşullarının yerine getirip getirilmediği noktasında toplanmaktadır. Uluslararası toplumun büyük bir çoğunluğu Antarktika'daki egemenlik iddialarının geçerliliğini reddetmektedir. Uluslararası Hukuk doktrininde Antarktika'nın *res nullius* veya *terra nullius* olarak nitelendirilmesinde bir mutabakat bulunmamaktadır. AAS belirli açılardan *insanlığın ortak mirası* kavramının unsurlarını barındırmakla birlikte, Antarktika'nın hukuksal rejimiyle *insanlığın ortak mirası* rejiminin belirli çakışan noktaları bulunmaktadır. Bugün için Antarktika, pozitif Uluslararası Hukukta açıkça *insanlığın ortak*

mirası olarak nitelendirilememektedir. AFFKKÖ uyarınca, Antarktika Antlaşması'nın uygulama alanı *Özel Muhafaza Alanı* olarak tayin edilmiştir. Madrid Protokolü'nde, Antarktika'nın *barış ve bilime tahsis edilmiş doğal rezerv* olduğunu öngörülmüştür. AAS çerçevesinde Antarktika için *sui generis* bir rejim oluşturulmuştur. Tüm bu yapılan incelemeler ışığında, Antarktika'nın emsali olmayan, benzersiz bir hukuksal statüye sahip olduğu söylenebilecektir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR VE KİTAP BÖLÜMLERİ

Activities of Nations in Ocean Space, Hearings Before the Subcommittee on Ocean Space of the Committee on Foreign Relations, United States Senate, Ninety-First Congress, First Session on S. Res. 33, U.S. Government Printing Office, Washington, 1969.

Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, Parts 1 and 2, U.S. Government Printing Office, Washington, 1980.

Agreement Governing the Activities of States of the Moon and Other Celestial Bodies, Part 4, U.S. Government Printing Office, Washington, 1981.

Antarctica Legislation: S. 2575; S.J. Res. 206 and S. Res. 186, Hearing Before the Committee on Foreign Relations United States Senate, One Hundred First Congress, Second Session, July 27, 1990, U.S. Government Printing Office, Washington, 1990.

AUST, Anthony, **Handbook of International Law**, 2. Baskı, Cambridge, Cambridge University Press, 2010.

BROS, Holland (ed.), **Debates of the Senate of the Dominion of Canada 1906-7, Third Session-Tenth Parliament**, S. E. Dawson, Ottawa, 1907, https://parl.canadiana.ca/view/oop.debates_SOC1003_01/1?r=0&s=1 (erişim tarihi: 30.03.2020).

BROWN, E.D., "The 1973 Conference on the Law of the Sea: The Consequences of Failure to Agree", **The Law of the Sea: A New Geneva Conference Proceedings of the Sixth Annual Conference of the Law of the Sea Institute (21-24 Haziran 1971)**, (ed. Lewis M. Alexander), University of Rhoda Island, Kingston, 1972, (s.1-36).

BUCK, Susan J., **The Global Commons: An Introduction**, Island Press, Washington, 1998.

BYERS, Michael, **International Law and the Arctic**, Cambridge University Press, New York, 2013.

CHARNEY, Jonathan I., "The Antarctic Treaty System and Customary International Law", **International Law for Antarctica** (ed. Francesco Francioni ve Tullio Scovazzi), 2. Baskı, Kluwer Law International, The Hague, 1996, (s. 52-102).

CHOPRA, Sudhir K., "Antarctica as a Commons Regime: A Conceptual Framework for Cooperation and Coexistence", **The Antarctic Legal Regime** (ed. Christopher C. Joyner ve Sudhir K. Chopra), Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1988, (s. 163-186).

CHURCHILL, Robin R., "Claims to Maritime Zones in the Arctic – Law of the Sea Normality or Polar Peculiarity?", **The Law of the Sea and Polar Maritime Delimitation and Jurisdiction** (ed. Alex G. Oude Elferink ve Donald R. Rothwell), Kluwer Law International, The Hague, 2001.

CRAWFORD, James R., **Brownlie's Principles of Public International Law**, 8. Baskı, Oxford University Press, Oxford, 2012.

Deep Seabed Hard Minerals Act, Hearings and Markup Before the Committee on International Relations and its Subcommittees on International Organizations and International Economic Policy and Trade House of Representatives, Ninety-Fifth Congress, Second Session H.R. 3350, U.S. Government Printing Office, Washington, 1978.

Deep Seabed Hard Mineral Resources Act, Hearings and Markup Before the Subcommittees on International Economic Policy and Trade and on International Organizations of the Committee on Foreign Affairs House of Representatives, Ninety-Sixth Congress on H.R. 2759, U.S. Government Printing Office, Washington, 1980.

DICKSON, Susan / HENDRY, Ian, **British Overseas Territories Law**, 2. Baskı, Hart Publishing, Oxford, 2018.

DUPUY, René-Jean / VIGNES, Daniel (ed.), **A Handbook on the New Law of the Sea 1**, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht / Boston / Lancaster, 1991.

Exploitation of Antarctic Resources, Hearings Before the Subcommittee on Arms Control, Oceans, and International Environment of the Committee on Foreign Relations United States Senate, Ninety-fifth Congress, Second Session on U.S. Policy with Respect to the Exploitation of Antarctic Resources, U.S. Government Printing Office, Washington, 1978.

Extraterritorial Criminal Jurisdiction, Hearing Before the Subcommittee on Immigration, Citizenship and International Law of the Committee on the Judiciary House of Representatives Ninety-Fifth Congress First Session on H.R. 763, H.R. 6148 and H.R. 7842, U.S. Government Printing Office, Washington, 1977.

FELLMETH, Aaron X. / HORWITZ, Maurice, **Guide to Latin in International Law**, Oxford University Press, New York, 2009.

Fish and Wildlife Miscellaneous-Part 4, Hearings Before the Subcommittee on Fisheries and Wildlife Conservation and the Environment of the Committee on Merchant Marine and Fisheries, House of Representatives, Ninety-Eight Congress, First Session on Antarctic Marine Living Resources-H.R. 3416 June 30, 1983, Webless Migratory Game Bird Fund-H.R. 891 July 26, 1983, U.S. Whaling Policy Oversight September 28, 1983, Serial No. 98-24, U.S. Government Printing Office, Washington, 1983.

Foreign Relations of the United States, 1948 Volume 1, Part 2, General; The United Nations, United States Government Printing Office, Washington, 2018a, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v01p2> (erişim tarihi: 04.12.2020).

Foreign Relations of the United States, 1949, Volume V, Eastern Europe; The Soviet Union, United States Government Printing Office, Washington, 2018b, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v05> (erişim tarihi: 05.12.2020).

Foreign Relations of the United States, 1955-1957, Volume XI, United Nations and General International Matters, United States Government Printing Office, Washington, 2018c, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v11> (erişim tarihi: 16.12.2020).

Foreign Relations of the United States, 1949, Volume I, National Security Affairs, Foreign Economic Policy, United States Government Printing Office, Washington, 2018d, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v01> (erişim tarihi: 16.12.2020).

Foreign Relations of the United States, 1950, Volume I, National Security Affairs; Foreign Economic Policy, United States Government Printing Office, Washington, 2018e, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v01> (erişim tarihi: 22.04.2021).

Foreign Relations of the United States, 1951, Volume I, National Security Affairs; Foreign Economic Policy, United States Government Printing Office, Washington, 2018f, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v01> (erişim tarihi: 22.04.2021).

GARNER, Bryan A. / SCHULTZ, David W. / COOPER Lance A., vd. (ed.), **Black's Law Dictionary**, 7. Baskı, West Group, St. Paul, 1999.

GREIG, Donald W., "Sovereignty, Territory and the International Lawyer's Dilemma", **Osgoode Hall Law Journal**, Yıl: 1988, Cilt: 26, Sayı: 1, (s. 127-175).

HACKWORTH, Green Haywood, **Digest of International Law, Vol I, Chapters I-V**, United States Government Printing Office, Washington, 1940.

HEADLAND, Robert, **Chronological list of Antarctic expeditions and related historical events**, Cambridge University Press, Cambridge, 1989.

HINCE, Bernadette, **The Antarctic Dictionary: A Complete Guide to Antarctic English**, 2. Baskı, CSIRO Publishing and Museum of Victoria, Collingwood, 2001.

HOWKINS, Adrian, **Frozen Empires: An Environmental History of the Antarctic Peninsula**, Oxford University Press, New York, 2017.

JACOBSSON, Marie, "Building the International Legal Framework for Antarctica", **Science Diplomacy: Antarctica, Science and the Governance of International Spaces** (ed. Paul Arthur Berkman, vd.), Smithsonian Institution Scholarly Press, Washington, 2011, (s. 1-15).

- JENNINGS, R. Y., **The Acquisition of Territory in International Law**, Manchester University Press, Manchester, 1963.
- JOYNER, Christopher C., **Governing the Frozen Commons: the Antarctic Regime and Environmental Protection**, University of South Carolina Press, South Carolina, 1998.
- JOYNER, Christopher C., **Antarctica and the Law of the Sea**, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1992.
- KACZOROWSKA, Alina, **Public International Law**, 4. Baskı, Routledge, Oxon, 2010.
- KEYUAN, Zou, "Global Commons and the Law of the Sea: An Introduction", **Global Commons and the Law of the Sea** (ed. Zou Keyuan), Koninklijke Brill NV, Leiden, 2018, (s. 1-11).
- KINSELLA, David / RUSSETT, Bruce / STARR, Harvey, **World Politics: The Menu for Choice**, 9. Baskı, Wadsworth Cengage Learning, Boston, 2010.
- LEE, Seokwoo / KIM, Jeong Woo, "Applying the Principle of the Common Heritage of Mankind: An East Asian Perspective", **Global Commons and Law of the Sea** (ed. Zou Keyuan), Koninklijke Brill NV, Leiden, 2018, (s. 15-49).
- MARCINIAK, Konrad Jan, "Marine Genetic Resources: Do They Form Part of the Common Heritage of Mankind Principle?", **Natural Resources and the Law of the Sea: Exploration, Allocation, Exploitation of Natural Resources in Areas under National Jurisdiction and Beyond** (ed. Lawrence Martin, vd.), JurisNet LLC, New York, 2017, (s. 373-405).
- MAVROEIDI, Eleni-Anna, "The Effectiveness and Applicability of the Moon Agreement in the Twenty-First Century: Will There Be a Future?", **The Space Treaties at Crossroads Considerations de Lege Ferenda** (ed. George D. Kyriakopoulos ve Maria Manoli), Springer Nature Switzerland AG, Cham, 2019, (s. 35-48).
- MILLS, William James, **Exploring Polar Frontiers: A Historical Encyclopedia**, ABC-CLIO, Santa Barbara, 2003.
- MORRIS, Micheal A., **The Strait of Magellan**, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1988.

- MUTLU, Erdem İlker, **Savaşın ve Barışın Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016.
- MYHRE, Jeffrey D., **The Antarctic Treaty system**, Routledge, New York / Oxon, 2019.
- Naval War College, **International Law Documents, 1948-49, Volume XLVI**, United States Government Printing Office, Washington, 1950.
- NICOLET, M. (ed.), **Annals of the International Geophysical Year, 1957-1958, Volume IIB, The International Geophysical Year Meetings**, Pergamon Press Ltd., Bristol, 1959.
- NORDQUIST, Myron H. / ROSENNE, Shabtai / SOHN, Louis B., **United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982: A Commentary, Volume V**, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1989, s. 241.
- OPPENHEIM, L., **International Law: A Treatise, Vol. I. Peace**, Gece Kitaplığı, Ankara, 2018, s. 308.
- PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, 19. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2020.
- PHARAND, Donat, **Canada's Arctic Waters in International Law**, Cambridge University Press, New York, 1988.
- PARDO, Arvid / CHRISTOL, Carl Q., "The Common Interest: Tension Between the Whole and the Parts", **The Structure and Process of International Law: Essays in Legal Philosophy Doctrine and Theory** (ed. R. St. J. Macdonald ve Douglas M. Johnston), Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1983, (s. 643-660).
- RIFFENBURGH, Beau (ed.), **Encyclopedia of the Antarctic, Volume 1, A-K Index**, Routledge, New York, 2007, s. 827.
- RUTFORD, Robert H., "Summary of Science in Antarctica Prior to and Including the International Geophysical Year", **Antarctic Treaty System: An Assessment: Proceedings of a Workshop Held at Beardmore South Field Camp, Antarctica (7-13 Ocak 1985)** (National Research Council), The National Academies Press, Washington D.C., 1986, (s. 87-101).
- SAHURIE, Emilio J., **The International Law of Antarctica**, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1992.

SANDS, Philippe, **Principles of International Environmental Law**, 2. Baskı, Cambridge University Press, New York, 2003.

SCHRIJVER, Nico, **Sovereignty over natural resources**, Cambridge University Press, New York, 2008.

SCOVAZZI, Tullio, "The Antarctic Treaty System and the New Law of the Sea: Selected Questions", **International Law for Antarctica** (ed. Francesco Francioni / Tullio Scovazzi), 2. Baskı, 1996, Kluwer Law International, The Hague, (s. 377-394).

SCULLY, Tucker, "The Development of the Antarctic Treaty System", **Science Diplomacy: Antarctica, Science and the Governance of International Spaces** (ed. Paul Arthur Berkman, vd.), Smithsonian Institution Scholarly Press, Washington, 2011, (s. 29-38).

SHAW, Malcolm N., **Uluslararası Hukuk** (çev. Yücel Acer, vd.), 8. Baskı, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2018.

SLOMANSON, William R., **Fundamental Perspectives of International Law**, 6. Baskı, Wadsworth Cengage Learning, Boston, 2011.

STOKKE, Olav Schram / VIDAS, Davor, "Introduction", **Governing the Antarctic: the effectiveness and legitimacy of the Antarctic Treaty system**, (ed. Olav Schram Stokke ve Davor Vidas), Cambridge University Press, Cambridge, 1996, (s. 1-9).

SUR, Melda, **Uluslararası Hukukun Esasları**, 14. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2020.

The United Nations and the Issue of Deep Ocean Resources, Hearings before the Subcommittee on International Organizations and Movements of the Committee on Foreign Affairs House of Representatives, Ninetieth Congress, First Session, U.S. Government Printing Office, Washington, 1967.

TRIGGS, Gillian, "The Antarctic Treaty System: A Model of Legal Creativity and Cooperation", **Science Diplomacy: Antarctica, Science and the Governance of International Spaces** (ed. Paul Arthur Berkman, vd.), Smithsonian Institution Scholarly Press, Washington, 2011, (s. 39-49).

- TRONCHETTI, Fabio, **The Exploitation of Natural Resources of the Moon and Other Celestial Bodies: A Proposal for a Legal Regime**, Koninklijke Brill NV, Leiden, 2009.
- VICUÑA, Francisco Orrego, "Port State Jurisdiction in Antarctica: A New Approach to Inspection, Control and Enforcement", **Implementing the Environmental Protection Regime for the Antarctica** (ed. Davor Vidas), Springer Science+Business Media, Dordrecht, 2000, (s. 45-69).
- VICUÑA, F. Orrego, "The Antarctic Treaty system: a viable alternative for the regulation of resource-orientated activities", **The Antarctic Treaty regime: law, environment and resources** (ed. Gillian D. Triggs), Cambridge University Press, New York, 1987, (s. 65-76).
- VIDAS, Davor, "The Antarctic Treaty System in the international community: an overview", **Governing the Antarctic: the effectiveness and legitimacy of the Antarctic Treaty system**, (ed. Olav Schram Stokke ve Davor Vidas), Cambridge University Press, Cambridge, 1996, (s. 35-60).
- VIGNI, Patrizia / FRANCONI, Francesco, "Territorial claims and coastal states", **Handbook on the Politics of Antarctica** (ed. Klaus Doods, vd.), Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, 2017, (s. 241-254).
- VITUCCI, Maria Chiara, "Internationalised Territorial Regimes as Solution to Conflict?", **Law, Territory and Conflict Resolution: Law as a Problem and Law as a Solution** (ed. Matteo Nicolini, vd.), Koninklijke Brill nv, Leiden, 2016, (s. 124-141).
- WATTS, Arthur, **International Law and the Antarctic Treaty System**, Grotius Publications Limited, Cambridge, 1992.
- WEIDEMANN, Lilly, **International Governance of the Arctic Marine Environment: With Particular Emphasis on High Seas Fisheries**, Springer International Publishing, Switzerland, 2014, s. 209.
- WOLFRUM, Rüdiger, "Common interest and common heritage in Antarctica", **Handbook on the politics of Antarctica**, (ed. Klaus Doods, vd.), Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2017, (s. 142-151).

WOLFUM, Rüdiger, "Common Interests in the Ocean", **Science Diplomacy: Antarctica, Science and the Governance of International Spaces** (ed. Paul Arthur Berkman, vd.), Smithsonian Institution Scholarly Press, Washington, 2011, (s. 281-285).

SÜRELİ YAYINLAR

ALLEN, Craig, "Protecting the Oceanic Gardens of Eden: International Law Issues in Deep-Sea Vent Resource Conservation and Management", **The Georgetown International Environmental Law Review**, Yıl: 2001, Cilt: 13, Sayı: 3, (s. 563-660).

ARSAVA, Füsün A., "Uluslararası Hukukta Güç ve Hukuk İlişkisi", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Yıl: 2012, Sayı: 10, (s. 351-380).

AUBURN, Francis M., "Aspects of the Antarctic Treaty System", **Archiv Des Völkerrechts**, Yıl: 1988, Cilt: 26, Sayı: 2, (s. 203-215).

BARCELÓ, John J. III, "Symposium: The International Legal Regime for Antarctica: Introduction", **Cornell International Law Journal**, Yıl: 1986, Cilt: 19, Sayı: 2, (s. 155-161).

BECK, Peter J., "The United Nations and Antarctica, 2005: the end of the 'Question of Antarctica'?", **Polar Record**, Yıl: 2006, Cilt: 42, Sayı: 222, (s. 217-227).

Beck, Peter J., "Twenty years on: the UN and the 'Question of Antarctica' 1983-2003", **Polar Record**, Yıl: 2004, Cilt: 40, Sayı: 214, (s. 205-212).

BECK, Peter J., "Who Owns Antarctica?: Governing and Managing the Last Continent", **Boundary and Territory Briefing**, Yıl: 1994, Cilt: 1, Sayı: 1, (s. 1-59).

BERNHARDT, J. Peter A., "Sovereignty in Antarctica", **California Western International Law Journal**, Yıl: 1975, Cilt: 5, Sayı: 2, (s. 297-349).

BIBLOWIT, Charles E., Deep Seabed Mining: The United States and the United Nations Convention on the Law of the Sea, **St. John's Law Review**, Yıl: 1984, Cilt: 58, Sayı: 2, s. 286. (s. 267-305).

- BIERMANN, Frank, ““Common Concern of Humankind”: The Emergence of a New Concept of International Environmental Law”, **Archiv des Völkerrechts**, Yıl: 1996, Cilt: 34, Sayı: 4, (s. 426-481).
- BLAY, S. K. N., “New Trends in the Protection of the Antarctic Environment: The 1991 Madrid Protocol”, **The American Journal of International Law**, Yıl: 1992, Cilt: 86, Sayı: 2, (s. 377-399).
- BLAY, S. K. N. / TSAMENYI, B. M., “Australia and the Convention for the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities (CRAMRA)”, **Polar Record**, Yıl: 1990, Cilt: 26, Sayı: 158, (s. 195-202).
- BOURREL, Marie / THIELE, Torsten / CURRIE, Duncan, “The common of heritage of mankind as a means to assess and advance equity in deep sea mining”, **Marine Policy**, Yıl: 2018, Cilt: 95, (s. 311-316).
- DANIELS, Paul C., “The Antarctic Treaty”, **Bulletin of the Atomic Scientists**, Yıl: 1970, Cilt: 26, Sayı: 10, (s. 11-15).
- CLANCY, Erin A., “The Tragedy of the Global Commons”, **Indiana Journal of Global Legal Studies**, Yıl: 1998, Cilt: 5, Sayı: 2, (s. 601-619).
- COCCA, Aldo Armando, “The Advances in International Law through the Law of Outer Space”, **Journal of Space Law**, Yıl: 1981, Cilt: 9, Sayı: 1, (s. 13-20).
- COLLIS, Christy, “Territories beyond possession? Antarctica and Outer Space”, **The Polar Journal**, Yıl: 2017, Cilt: 7, Sayı: 2, (s. 287-302).
- CONFORTI, Benedetto, “Territorial Claims in Antarctica: A Modern Way to Deal with an Old Problem”, **Cornell International Law Journal**, Yıl: 1986, Cilt: 19, Sayı: 2, (s.249-258).
- CRAWFORD, James / ROTHWELL, Donald R., “Legal Issues Confronting Australia's Antarctica”, **Australian Year Book of International Law**, Yıl: 1990-1991, Cilt: 13, (s. 53-88).
- Declaration on the Progressive Development of Principles of Public International Law relating to a New International Economic Order, **Rivista di Studi Politici Internazionali**, Yıl: 1987, Cilt: 54, Sayı: 2, (s. 313-319).

- DENZEZ, Marc, "The Role of 'Folk Law' as Evidence of Historic Title in International Boundary Claims", **The Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law**, Yıl: 1985, Cilt: 17, Sayı: 23, (s. 69-101).
- DUNLAP, William V., "International Boundaries: The Next Generation", **Boundary and Security Bulletin**, Yıl: 2000, Cilt: 7, Sayı: 4, (s. 106-117).
- ELFERINK, Alex G. Oude, "The continental shelf in the polar regions: cold war or black-letter law?", **Netherlands Yearbook of International Law**, Yıl: 2009, Cilt: 40, (s. 121-181).
- ELFERINK, Alex G. Oude, "The Regime of the Area: Delineating the Scope of Application of the Common Heritage Principle and Freedom of High Seas", **The International Journal of Marine and Coastal Law**, Yıl: 2007, Cilt: 22, Sayı: 1, (s.143-176).
- FRAKES, Jennifer, "The Common Heritage of Mankind Principle and Deep Seabed, Outer Space and Antarctica: Will Developed and Developing Nations Reach a Compromise", **Wisconsin International Law Journal**, Yıl: 2003, Cilt: 21, Sayı: 2, (s. 409-434).
- FREELAND, Steven / PECUJLIC, Anja Nakarada, "How Do You Like Your Regulation – Hard or Soft? The Antarctic Treaty and the Outer Space Treaty Compared", **National Law School of India Review**, Yıl: 2018, Cilt: 30, Sayı: 1, (s. 11-36).
- GOLDIE, L.F.E., "A Note on Some Diverse Meanings of 'The Common Heritage of Mankind'", **Syracuse Journal of International Law and Commerce**, Yıl: 1983, Cilt: 10, Sayı: 1, (s. 69-112).
- GUNTRIP, Edward, "The Common Heritage of Mankind: An Adequate Regime for Managing the Deep Seabed?", **Melbourne Journal of International Law**, Yıl: 2003, Cilt: 4, Sayı: 2, (s. 376-405).
- HANESSIAN, John, "The Antarctic Treaty 1959", **The International and Comparative Law Quarterly**, Yıl: 1960, Cilt: 9, Sayı: 3, (s. 436-480).
- HARDIN, Garrett, "The Tragedy of the Commons", **Science**, Yıl: 1968, Cilt: 162, Sayı: 3859, (s. 1243-1248).

- HAYASHI, Moritaka, "The Antarctica Question in the United Nations", **Cornell International Law Journal**, Yıl: 1986, Cilt:19, Sayı: 2, (s. 275-290).
- HAYTON, Robert, D, "The "American" Antarctic", **The American Journal of International Law**, Yıl: 1956, Cilt: 50, Sayı: 3, (s. 583-610).
- HEAD, Ivan L., "Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions", **McGill Law Journal**, Yıl: 1963, Cilt: 9, Sayı:3, (s. 200-226).
- HEIDBRINK, Ingo, "Claiming Sovereignty Where There can be no Sovereignty-Antarctica", **Environment, Space, Place**, Yıl: 2016, Cilt: 8, Sayı: 2, (s. 99-121).
- HEIM, Barbara Ellen, "Exploring the Last Frontiers for Mineral Resources: A Comparison of International Law Regarding the Deep Seabed, Outer Space, and Antarctica", **Vanderbilt Journal of Transnational Law**, Yıl: 1990, Cilt: 23, Sayı: 4, (s. 819-850).
- HEMMINGS, Alan D. / GILBERT, Neil, "Antarctica's Unclaimed Sector", **Antarctic**, Yıl: 2015, Cilt: 33, Sayı: 4, https://www.academia.edu/17896384/Antarcticas_Unclaimed_Sector (erişim tarihi: 20.11.2020).
- HONNOLD, Edward, "Thaw in International Law? Rights in Antarctica under the Law of Common Spaces", **The Yale Law Journal**, Yıl: 1978, Cilt: 87, Sayı: 4, (s. 804-859).
- HORN, Laura, "The Implications of the Concept of Common Concern of a Human Kind on a Human Right to a Healthy Environment", **Macquarie Journal of International and Comparative Environmental Law**, Yıl: 2004, Cilt: 1, Sayı: 2, (s. 233-268).
- HOWKINS, Adrian, "Defending polar empire: opposition to India's proposal to raise the 'Antarctic Question' at the United Nations in 1956", **Polar Record**, Yıl: 2008, Cilt: 44, Sayı: 228, (s. 35-44).
- JABOUR, Julia, "Biological prospecting: the ethics of exclusive reward from Antarctic activity", **Ethics in Science and Environmental Politics**, Yıl: 2010, Cilt: 10, (s. 19-29).
- JOYNER, Christopher C., "Ice-Covered Regions in International Law", **Natural Resources Journal**, Yıl: 1991, Cilt: 31, Sayı: 1, (s. 213-242).

- JOYNER, Christopher C., "Legal Implications of the Concept of the Common Heritage of Mankind", **The International and Comparative Law Quarterly**, Yıl: 1986, Cilt: 35, Sayı: 1, (s. 190-199).
- KEYUAN, Zou, "The Common Heritage of Mankind and the Antarctic Treaty System", **Netherlands International Law Review**, Yıl: 1991, Cilt: 38, Sayı: 2, (s. 173-198).
- KHAN, Daniel-Erasmus, "Max Huber as Arbitrator: The Palmas (Miangas) Case and Other Arbitrations", **The European Journal of International Law**, Yıl: 2007, Cilt: 18, Sayı: 1, (s. 145-170).
- KISS, Alexandre, "The Common Heritage of Mankind: Utopia or Reality?", **International Journal**, Yıl: 1985, Cilt: 40, Sayı:3, (s. 423-441).
- KOHLER, Foy D., "Negotiation as an Effective Instrument of American Foreign Policy", **The Department of State Bulletin**, Yıl: 1958, Cilt: 38, Sayı: 988, (s. 901-914).
- KOIVUROVA, Timo, "Environmental Protection in the Arctic and Antarctic: Can the Polar Regimes Learn From Each Other?", **International Journal of Legal Information**, Yıl: 2005, Cilt: 33, Sayı: 2, (s. 204-218).
- KOIVUROVA, Timo, "The Arctic Council: A Testing Ground for New International Environmental Governance", **The Brown Journal of World Affairs**, Yıl: 2012, Cilt: 19, Sayı: 1, (s. 131-144).
- LAMUS, Fernando Villamizar, "Antarctic Treaty and Antarctic Terrorty Protection Mechanims", **Revista Chilena de Derecho**, Yıl: 2013, Cilt: 40, Sayı: 2, (s. 461-488)
- LENNON, Erika, "A Tale of Two Poles: A Comparative Look at the Legal Regimes in the Arctic and the Antarctic", **Sustainable Development Law and Policy**, Yıl: 2008, Cilt: 8, Sayı: 3, (s. 32-36).
- MICKELSON, Karin, "The Maps of International Law: Perceptions of Nature in the Classification of Territory", **Leiden Journal of International Law**, Yıl: 2014, Cilt: 27, Sayı: 3, (s. 621-639).

- NOYES, John, "The Common Heritage of Mankind: Past, Present, Future", **Denver Journal of International Law and Policy**, Yıl: 2011-2012, Cilt: 40, Sayı: 1-3, (s. 447-471).
- OXMAN, Bernard H., "The Third United Nations Conference on the Law of the Sea: the Ninth Session (1980)", **American Journal of International Law**, Yıl: 1981, Cilt: 75, Sayı: 2, (s. 211-256).
- PETERSON, M. J., "Antarctic implications of the new law of the sea", **Ocean Development & International Law**, Yıl: 1986, Cilt: 16, Sayı: 2, (s. 137-181).
- RANA, Harminderpal Singh, "The Common Heritage of Mankind &(and) the Final Frontier: A Revaluation of Values Constituting the International Legal Regime for Outer Space Activities", **Rutgers Law Journal**, Yıl: 1994, Cilt: 26, Sayı: 1, (s. 225-250).
- RATNER, Steven R., "Drawing a Better Line: *Uti Possidetis* and the Borders of New States", **The American Journal of International Law**, Yıl: 1996, Cilt: 90, Sayı: 4, (s. 590-624).
- REDGWELL, Catherine, "Environmental Protection in Antarctica: The 1991 Protocol", **The International and Comparative Law Quarterly**, Yıl: 1994, Cilt: 43, Sayı: 3, (s. 599-634).
- RICHARDSON, Ivor L. M., "New Zealand's Claims in the Antarctic", **Victoria University of Wellington Legal Research Papers**, (ed. J. Prebble, vd.), Yıl: 2014, Cilt: 4, Sayı: 15, <https://ssrn.com/abstract=2257655> (erişim tarihi: 23.11.2020).
- ROTHWELL, Donald R., "The Antarctic Treaty System: Resource Development, Environmental Protection or Disintegration?", **Arctic**, Yıl: 1990, Cilt: 43, Sayı: 3, (s. 284-291).
- SCHOLTZ, Werner, "Common heritage: saving the environment for humankind or exploiting resources in the name of eco-imperialism?", **The Comparative and International Law Journal of Southern Africa**, Yıl: 2008, Cilt: 41, Sayı: 2, (s. 273-293).

- SCOTT, James Brown, "The Swiss Decision in the Boundary Dispute between Colombia and Venezuela", **The American Journal of International Law**, Yıl: 1992, Cilt: 16, Sayı: 3, (s. 428-431).
- SCOTT, Karen N., "Managing Sovereignty and Jurisdictional Disputes in the Antarctic: The Next Fifty Years", **Yearbook of International Environmental Law**, Yıl: 2009, Cilt: 20, Sayı: 1, (s. 3-40).
- SHACKELFORD, Scott J., "The Tragedy of the Common Heritage of Mankind", **Stanford Environmental Law Journal**, Yıl: 2009, Cilt: 28, Sayı: 1, (s. 109-169).
- SHAH, Rohani Mohd / HUSIN, Zaliha Hj / ABDULLAH, Nuraisyah Chua, vd., "Malaysia Strategies in Sustaining its Antarctic Endeavours", **Procedia – Social and Behavioral Sciences**, Yıl: 2015, Sayı: 202, (s. 115-123).
- SHAW, Malcolm N., "The Heritage of States: The Principle of *Uti Possidetis Juris* Today", Yıl: 1996, Cilt: 67, Sayı:1, **British Yearbook of International Law**, (s. 75-154).
- SHELTON, Dinah, "Common Concern of Humanity", **Environmental Policy and Law**, Yıl: 2009, Cilt: 39, Sayı: 2, (s. 83-86).
- "Second World Conference on National Parks: Recommendations", **Trends**, Yıl: 1973, Cilt: 10, Sayı: 1, (s. 61-64).
- SMAGADI, Aphrodite, "Analysis of the Objectives of the Convention on Biological Diversity: Their Interrelation and Implementation Guidance for Access and Benefit Sharing", **Columbia Journal of Environmental Law**, Yıl: 2006, Cilt: 31, Sayı: 2, (s. 243-284).
- Summary of the First Session of the Intergovernmental Conference on an International Legally Binding Instrument under the UN Convention on the Law of the Sea on the Conservation and Sustainable Use of Marine Biodiversity of Areas Beyond National Jurisdiction: 4-17 September 2018, **Earth Negotiations Bulletin**, Yıl: 2018, Cilt: 25, Sayı: 179, (s.1-18), <http://enb.iisd.org/oceans/bbnj/igc1/> (erişim tarih: 03.05.2021).
- TRIGGS, Gillian, "Australian Sovereignty in Antarctica Part I", **Melbourne University Law Review**, Yıl: 1981, Cilt: 13, Sayı: 2, (s. 123-158).

TRIGGS, Gillian, "The Antarctic Treaty Regime: A Workable Compromise or a Purgatory of Ambiguity", **Case Western Reserve Journal of International Law**, Yıl: 1985, Cilt: 17, Sayı: 2, (s. 195-228).

TWIBELL, Ty S., "Space Law: Legal Restraints on the Commercialization and Development of Outer Space", **University of Missouri-Kansas City Law Review**, Yıl: 1997, Cilt: 65, Sayı: 3, s. 592. (s. 589-642).

VAN HOOFF, G. J. H., "Legal Status of the Concept of the Common Heritage of Mankind", **Grotiana**, Yıl: 1986, Cilt: 7, Sayı: 1, (s. 49-79).

VIGNI, Patrizia, "The Interaction between the Antarctic Treaty System and the Other Relevant Conventions Applicable to the Antarctic Area", **Max Planck Yearbook of United Nations Law** Yıl: 2000, Cilt: 4, (s. 481-542).

WALDOCK, C. H. M. "Disputed Sovereignty in the Falkland Islands Dependencies", **British Year Book of International Law**, Yıl: 1948, Cilt: 25, (s. 311-353).

WIJKMAN, Magnus, "Managing the global commons", **International Organization**, Yıl: 1982, Cilt: 36, Sayı: 3, (s. 511-536).

WOLFRUM, Rüdiger, "The Principle of the Common Heritage of Mankind", **Heidelberg Journal of International Law**, Yıl: 1983, Cilt: 43, (s. 312-337).

RAPORLAR

Antarctic Treaty, Final Report of the Nineteenth Antarctic Treaty Consultative Meeting (8-19 Mayıs 1995), https://documents.ats.aq/ATCM19/fr/ATCM19_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 23.04.2021).

Antarctic Treaty, Final Report of the Twenty-fourth Antarctic Treaty Consultative Meeting (9-20 Temmuz 2001), https://documents.ats.aq/ATCM24/fr/ATCM24_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 23.04.2021).

Antarctic Treaty, Final Report of the Sixteenth Antarctic Treaty Consultative Meeting (7-18 Ekim 1991), https://documents.ats.aq/ATCM16/fr/ATCM16_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 27.12.2020).

Antarctic Treaty, Report of the Third Antarctic Treaty Consultative Meeting (2-13 Haziran 1964), <https://www.ats.aq/devAS/Meetings/Past/4> (erişim tarihi: 28.12.2020).

Antarctic Treaty, Report of the Seventh Consultative Meeting (30 Ekim-10 Kasım 1972), https://documents.ats.aq/ATCM7/fr/ATCM7_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 29.12.2020).

Antarctic Treaty, Report of the Eighth Antarctic Consultative Meeting (9-20 Haziran 1975), https://documents.ats.aq/ATCM8/fr/ATCM8_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 28.12.2020).

Antarctic Treaty, Report of the Ninth Consultative Meeting (19 Eylül-7 Ekim 1977), https://documents.ats.aq/ATCM9/fr/ATCM9_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 28.12.2020).

Antarctic Treaty, Report of the Tenth Consultative Meeting (17 Eylül-5 Ekim 1979), https://documents.ats.aq/ATCM10/fr/ATCM10_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 01.01.2021).

Antarctic Treaty Report of the Eleventh Consultative Meeting (23 Haziran 1981-7 Temmuz 1981), https://documents.ats.aq/ATCM11/fr/ATCM11_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 02.01.2021).

Antarctic Treaty, Report of Sixth Consultative Meeting (19-31 Ekim 1970), <https://www.ats.aq/devAS/Meetings/Past/7> (erişim tarihi: 28.12.2020).

DOUMANI, George A., **Science, Technology and American Diplomacy, Exploiting the Resources of the Seabed**, U. S. Government Printing Office, Washington, 1971.

Final Report of the Fourth Special Antarctic Treaty Consultative Meeting on Antarctic Mineral Resources, 1988, https://documents.ats.aq/SATCM4_12/fr/SATCM4_12_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 23.04.2021).

Final Report of the Fifteenth Antarctic Treaty Consultative Meeting, 1989, https://documents.ats.aq/ATCM15/fr/ATCM15_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 3.1.2021).

GAHLER, Michael (rap.), **Report on sustainable EU Policy for the High North (2009/2214(INI))**, 2010, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2010-0377_EN.pdf?redirect (erişim tarihi: 12.10.2020).

Treaty Consultative Meeting, Final Report of the XXVI Antarctic Treaty Consultative Meeting, https://documents.ats.aq/ATCM26/fr/ATCM26_fr001_e.pdf (erişim tarihi: 23.04.2021).

WILLIAMS, Maureen, "Final Report on the Review of Space Law Treaties in View of Commercial Space Activities – Concrete Proposals", **International Law Association New Delhi Conference (2-7 Nisan 2002)**, <https://www.black-holes.eu/resources/ILA.pdf> (erişim tarihi: 26.10.2020).

ZAKRI, A. H., "Foreword", **UNU-IAS Report, Bioprospecting in Antarctica**, (Dagmar Lohan ve Sam Johnston), 2005, <https://www.cbd.int/financial/bensharing/g-absantarctic.pdf> (erişim tarihi: 19.04.2021).

TEZLER

HALL, H. Robert, **International Regime Formation and Leadership, The Origins of the Antarctic Treaty**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Tasmania, 1994.

ULUSLARARASI ÖRGÜT KARARLARI

C. 49. M. 26. 1926. V., 1926, https://biblio-archive.unog.ch/Dateien/CouncilMSD/C-49-M-26-1926-V_EN.pdf (erişim tarihi: 22.02.2020).

C. 351. M. 145 1930. V., 1930, https://biblio-archive.unog.ch/Dateien/CouncilMSD/C-351-M-145-1930-V_EN.pdf (erişim tarihi: 23.02.2020).

CM/Res/988 (XLII), 1985, https://au.int/sites/default/files/decisions/9603-25com_1985b.pdf (erişim tarihi: 13.01.2021).

UN Doc. A/CN.4/38, 1950, https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_38.pdf (erişim tarihi: 28.11.2020).

- UN Doc. A/3118/Add.1, 1956, <https://digitallibrary.un.org/record/839685> (erişim tarihi: 17.12.2020).
- UN Doc. A/3852, 1958, s. 3, <https://undocs.org/A/3852> (erişim tarihi: 25.12.2020).
- UN Doc. RES 1348, 1958, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_13_1348E.pdf (erişim tarihi: 18.10.2020).
- UN Doc. RES 1472A, 1959, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_14_1472E.pdf (erişim tarihi: 19.10.2020).
- UN Doc. RES 1721, 1961, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_16_1721E.pdf (erişim tarihi: 19.10.2020).
- UN Doc. RES 1802, 1962, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_17_1802E.pdf (erişim tarihi: 20.10.2020).
- UN Doc. RES 1884, 1963, [https://undocs.org/en/A/RES/1884\(XVIII\)](https://undocs.org/en/A/RES/1884(XVIII)) (erişim tarihi: 21.10.2020).
- UN Doc. RES 1962, 1963, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_18_1962E.pdf (erişim tarihi: 21.10.2020).
- UN Doc. A/RES/2172, 1966, [https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/RES/2171\(XXI\)](https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/RES/2171(XXI)) (erişim T-tarihi: 16.10.2020).
- UN Doc. RES 2222, 1966, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_21_2222E.pdf (erişim tarihi: 21.10.2020).
- UN Doc. A/C.1/PV.1515, 1967, <https://undocs.org/en/A/C.1/PV.1515> (erişim tarihi: 16.10.2020).
- UN Doc. A/C.1/PV.1524, 1967, <https://undocs.org/A/C.1/PV.1524> (erişim tarihi: 16.10.2020).
- UN Doc. RES 2260, 1967, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_22_2260E.pdf (erişim tarihi: 26.10.2020).
- UN Doc. A/RES/2340, 1967, [https://undocs.org/en/A/RES/2340\(XXII\)](https://undocs.org/en/A/RES/2340(XXII)) (erişim tarihi: 16.10.2020).

- UN Doc. RES 2345, 1967, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_22_2345E.pdf (erişim tarihi: 26.10.2020)
- UN Doc. A/6695, 1967, <https://digitallibrary.un.org/record/849472> (erişim tarihi: 16.10.2020).
- UN Doc. A/RES/2467, 1968, [https://www.undocs.org/A/RES/2467\(XXIII\)](https://www.undocs.org/A/RES/2467(XXIII)) (erişim tarihi: 16.10.2020).
- UN Doc. A/RES/2574, 1969, [https://undocs.org/en/A/RES/2574\(XXIV\)](https://undocs.org/en/A/RES/2574(XXIV)) (erişim tarihi: 16.10.2020).
- UN Doc. A/7621, 1969, https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_7621E.pdf (erişim tarihi: 22.10.2020).
- UN Doc. A/AC.105/85 Annex II, 1970, https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_085E.pdf (erişim tarihi: 22.10.2020).
- UN Doc. A/C.1/PV.1777, 1970, <https://undocs.org/A/C.1/PV.1777> (erişim tarihi: 17.10.2020).
- UN Doc. A/RES/2749, 1970, [https://undocs.org/en/A/RES/2749\(XXV\)](https://undocs.org/en/A/RES/2749(XXV)) (erişim tarihi: 16.10.2020).
- UN Doc. A/RES/2750, 1970, [https://undocs.org/en/A/RES/2750\(XXV\)](https://undocs.org/en/A/RES/2750(XXV)) (erişim tarihi: 16.10.2020).
- UN Doc. RES 2777, 1971, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_26_2777E.pdf (erişim tarihi: 26.10.2020).
- UN Doc. A/RES/2779, 1971, [https://undocs.org/en/A/RES/2779\(XXVI\)](https://undocs.org/en/A/RES/2779(XXVI)) (erişim tarihi: 22.10.2020).
- UN Doc. A/8391, 1971, https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_8391E.pdf (erişim tarihi: 22.10.2020).
- UN Doc. A/AC.105/101, 1972, https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_101E.pdf (erişim tarihi: 22.10.2020).

- UN Doc. A/RES/3067, 1973, [https://undocs.org/en/A/RES/3067\(XXVIII\)](https://undocs.org/en/A/RES/3067(XXVIII)) (erişim tarihi: 17.10.2020).
- UN Doc. A/AC.105/115, 1973, https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_115E.pdf (erişim tarihi: 22.10.2020).
- UN Doc. RES 3235, 1974, https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_29_3235E.pdf (erişim tarihi: 26.10.2020).
- UN Doc. A/AC.105/196 Annex I, 1977, <https://digitallibrary.un.org/record/1297472/files/a-ac-105-196-e.pdf> (erişim tarihi: 22.10.2020).
- UN Doc. A/AC.105/218, Annex I, 1978, https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/1978/aac_105/aac_105218_0_html/AC105_218E.pdf (erişim tarihi: 23.10.2020).
- UN Doc. A/34/20, 1979, https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_34_20E.pdf (erişim tarihi: 23.10.2020).
- UN Doc. A/RES/34/68, 1979, <https://undocs.org/A/RES/34/68> (erişim tarihi: 23.10.2020).
- UN Doc. A/CONF.62/SR.192, 1982, https://legal.un.org/diplomaticconferences/1973_los/docs/english/vol_17/a_conf62_sr192.pdf (erişim tarihi: 9.1.2021).
- UN Doc. A/37/PV.10, 1982, <https://undocs.org/en/A/37/PV.10> (erişim tarihi: 09.01.2021).
- UN Doc. A/RES/38/77, 1983, s. 69-70, <https://undocs.org/en/A/RES/38/77> (erişim tarihi: 10.01.2021).
- UN Doc. A/38/132, 1983, <https://undocs.org/A/38/132> (erişim tarihi: 09.01.2021).
- UN Doc. A/38/193, 1983, <https://digitallibrary.un.org/record/48312?ln=en> (erişim tarihi: 09.01.2021).
- UN Doc. A/39/504/Add.1, 1984, <https://digitallibrary.un.org/record/71137> (erişim tarihi: 28.10.2020).
- UN Doc. A/39/583 Part I, 1984, s. 38, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N84/259/62/pdf/N8425962.pdf?OpenElement> (erişim tarihi: 28.08.2020).

- UN Doc. A/39/583 Part II Volume I, 1984, <https://digitallibrary.un.org/record/71429?ln=en> (erişim tarihi: 12.01.2021).
- UN Doc. A/39/583 Part II Volume II, 1984, <https://digitallibrary.un.org/record/663410?ln=en> (erişim tarihi: 10.1.2021).
- UN Doc. A/39/583 Part II Volume III, 1984, <https://digitallibrary.un.org/record/684441?ln=en> (erişim tarihi: 12.08.2020).
- UN Doc. A/C.1/40/PV.48, 1985, <https://digitallibrary.un.org/record/104305> (erişim tarihi: 13.01.2021).
- UN Doc. A/C.1/40/PV.49, 1985, <https://digitallibrary.un.org/record/104312?ln=en> (erişim tarihi: 13.1.2021).
- UN Doc. A/C.1/40/PV.50, 1985, <https://digitallibrary.un.org/record/104313?ln=en> (erişim tarihi: 13.1.2021).
- UN Doc. A/C.1/40/PV.51, 1985, <https://digitallibrary.un.org/record/104304?ln=en> (erişim tarihi: 13.01.2021)
- UN Doc. A/C.1/40/PV.52, 1985, <https://digitallibrary.un.org/record/104303?ln=en> (erişim tarihi: 13.01.2021).
- UN Doc. A/C.1/40/PV.53, 1985, s. 26, <https://digitallibrary.un.org/record/107882?ln=en> (erişim tarihi: 13.1.2021).
- UN Doc. A/C.1/40/PV.54, 1985, <https://digitallibrary.un.org/record/107877?ln=en> (erişim tarihi: 13.01.2021).
- UN Doc. A/40/PV.9, 1985, <https://digitallibrary.un.org/record/98525?ln=en> (erişim tarihi: 13.01.2021).
- UN Doc. 40/156, 1985, <https://digitallibrary.un.org/record/110342> (erişim tarihi: 17.01.2021).
- UN Doc. A/C.1/41/PV.49, 1986, <https://digitallibrary.un.org/record/127427?ln=en> (erişim tarihi: 13.01.2021).

UN Doc. A/C.1/41/PV.51, 1986, <https://digitallibrary.un.org/record/127428?ln=en> (erişim tarihi: 13.01.2021).

UN Doc. A/RES/41/88, 1986, s. 100, <https://undocs.org/en/A/RES/41/88> (erişim tarihi: 17.01.2021).

UN Doc. A/41/688, 1986, <https://undocs.org/A/41/688> (erişim tarihi: 17.01.2021).

UN Doc. A/C.1/42/PV.46, 1987, <https://digitallibrary.un.org/record/152076?ln=en> (erişim tarihi: 14.01.2021).

UN Doc. A/C.1/42/PV.47, 1987, <https://digitallibrary.un.org/record/152077?ln=en> (erişim tarihi: 14.01.2021).

UN Doc. 42/46, 1987, <https://digitallibrary.un.org/record/192595?ln=en> (erişim tarihi: 17.01.2021).

UN Doc. A/C.1/43/PV.45, 1988, <https://digitallibrary.un.org/record/54243?ln=en> (erişim tarihi: 14.01.2021).

UN Doc. A/C.1/43/PV.46, 1988, <https://digitallibrary.un.org/record/53767?ln=en> (erişim tarihi: 14.01.2021).

UN Doc. A/43/241, 1988, <https://undocs.org/en/A/43/241> (erişim tarihi: 04.02.2021).

UN Doc. 43/53, 1988, <https://undocs.org/A/RES/43/53> (erişim tarihi: 04.02.2021).

UN Doc. 43/83, 1988, <https://digitallibrary.un.org/record/192730> (erişim tarihi: 17.01.2021)

UN Doc. A/43/905, 1988, <https://digitallibrary.un.org/record/52649?ln=en> (erişim tarihi: 04.02.2021).

UN Doc. A/C.1/44/PV.42, 1989, <https://digitallibrary.un.org/record/81780?ln=en> (erişim tarihi: 14.01.2021).

UN Doc. A/C.1/44/PV.44, 1989, <https://digitallibrary.un.org/record/84708?ln=en> (erişim tarihi: 14.01.2021).

- UN Doc. A/C.1/44/PV.45, 1989, <https://digitallibrary.un.org/record/83655?ln=en> (erişim tarihi: 14.01.2021).
- UN Doc. A/RES/44/124, 1989, <https://digitallibrary.un.org/record/192776> (erişim tarihi: 17.01.2021).
- UN Doc. A/44/551, 1989, <https://undocs.org/en/A/44/551> (erişim tarihi: 14.01.2021).
- UN Doc. A/C.1/45/PV.40, 1990, <https://digitallibrary.un.org/record/105345?ln=en> (erişim tarihi: 14.01.2021).
- UN Doc. A/RES/45/78, 1990, <https://digitallibrary.un.org/record/192946> (erişim tarihi: 17.01.2021).
- UN Doc. A/C.1/46/PV.39, 1991, <https://digitallibrary.un.org/record/185941?ln=en> (erişim tarihi: 15.01.2020).
- UN Doc. A/RES/46/41, 1991, <https://digitallibrary.un.org/record/134354> (erişim tarihi: 17.01.2021).
- UNEP/Bio.Div/WG.2/2/5, 1991, <https://www.cbd.int/doc/meetings/iccbd/bdn-02-awg-02/official/bdn-02-awg-02-05-en.pdf> (erişim tarihi: 04.02.2021).
- UN Doc. A/C.1/47/PV.38, 1992, <https://digitallibrary.un.org/record/158739?ln=en> (erişim tarihi: 15.01.2021).
- UN Doc. A/C.1/47/PV.39, 1992, <https://digitallibrary.un.org/record/157537?ln=en> (erişim tarihi: 15.01.2021).
- UN Doc. A/RES/47/57, 1992, <https://digitallibrary.un.org/record/158358> (erişim tarihi: 18.01.2021).
- UN Doc. A/C.1/48/SR.32, 1993, <https://digitallibrary.un.org/record/181314?ln=en> (erişim tarihi: 15.01.2021).
- UN Doc. A/C.1/48/SR.33, 1993, <https://digitallibrary.un.org/record/180542> (erişim tarihi: 15.01.2021).
- UN Doc. A/RES/48/80, 1993, <https://undocs.org/en/A/RES/48/80> (erişim tarihi: 18.01.2021).

- UN Doc. A/C.1/49/PV.26, 1994, <https://digitallibrary.un.org/record/175630?ln=en> (erişim tarihi: 15.01.2021).
- UN Doc. A/RES/48/263, 1994, <https://undocs.org/en/A/RES/48/263> (erişim tarihi: 17.10.2020).
- UN Doc. A/49/20, 1994, https://www.unoosa.org/pdf/gadocs/A_49_20E.pdf (erişim tarihi: 23.10.2020).
- UN Doc. A/RES/49/34, 1994, <https://undocs.org/en/A/RES/49/34> (erişim tarihi: 23.10.2020).
- UN Doc. A/RES/49/80, 1994, <https://undocs.org/en/A/RES/49/80> (erişim tarihi: 18.01.2021).
- UN Doc. A/50/142, 1995, <https://undocs.org/en/A/50/142> (erişim tarihi: 16.03.2021).
- UN Doc. A/RES/50/245, 1996, <https://www.undocs.org/A/RES/50/245> (erişim tarihi: 13.11.2020).
- UN Doc. A/RES/51/56, 1996, <https://undocs.org/en/A/RES/51/56> (erişim tarihi: 18.01.2021).
- UN Doc. A/51/950, 1997, <https://undocs.org/en/A/51/950> (erişim tarihi: 16.03.2021).
- UN Doc. A/RES/54/45, 1999, <https://undocs.org/en/A/RES/54/45> (erişim tarihi: 18.01.2021).
- UN Doc. A/RES/57/51, 2002, <https://undocs.org/en/A/RES/57/51> (erişim tarihi: 18.01.2021).
- UN Doc. A/57/329, 2002, <https://digitallibrary.un.org/record/475817> (erişim tarihi: 23.03.2020).
- UN Doc. A/AC.105/C.2/2004/CRP.6, 2004, https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_2004_CRP06E.pdf (erişim tarihi: 05.04.2021).
- UN Doc. A/C.1/60/PV.23, 2005, <https://digitallibrary.un.org/record/568025?ln=en> (erişim tarihi: 18.01.2021).

- UN Doc. A/RES/60/47, 2005, <https://digitallibrary.un.org/record/562445> (erişim tarihi: 18.01.2021).
- UN Doc. A/60/222, 2005, s. 21, <https://undocs.org/A/60/222> (erişim tarihi: 18.01.2021).
- UN Doc. A/AC.105/891, 2007, https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_891E.pdf (erişim tarihi: 23.10.2020).
- UN Doc. A/AC.105/C.2/L.272, 2008, https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_L272E.pdf (erişim tarihi: 23.10.2020).
- UN Doc. A/RES/72/249, 2017, <https://undocs.org/en/a/res/72/249> (erişim tarihi: 11.11.2020).
- UN Doc. A/RES/71/258, 2017, <https://undocs.org/A/RES/71/258> (erişim tarihi: 13.11.2020).
- UN Doc. A/AC.105/1203, 2019, https://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/documents/2019/aac.105/aac.1051203_0.html (erişim tarihi: 23.10.2020).
- UN Doc. A/CONF.232/2019/6, 2019, <https://undocs.org/a/conf.232/2019/6> (erişim tarihi: 10.11.2020).
- UN Doc. A/CONF.232/2020/3, 2019, <https://undocs.org/en/a/conf.232/2020/3> (erişim tarihi: 10.11.2020).
- UN Doc. A/RES/74/32, 2019, <https://digitallibrary.un.org/record/3846401?ln=en> (erişim tarihi: 14.09.2020).
- UN Doc. A/CN.4/736, 2020, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N20/017/43/PDF/N2001743.pdf?OpenElement> (erişim tarihi: 05.02.2021).
- UN Doc. A/74/L.41, 2020, <https://undocs.org/en/a/74/l.41> (erişim tarihi: 10.11.2020)
- UN Doc. A/DEC/74/543, 2020, <https://digitallibrary.un.org/record/3855834?ln=en> (erişim tarihi: 10.11.2020).
- UN Doc. A/RES/75/239, 2021, <https://undocs.org/en/A/RES/75/239> (erişim tarihi: 22.03.2021).

ULUSLARARASI YARGI KARARLARI

Antarctica case (United Kingdom v. Argentina), Order of March 16th, 1956, **I.C.J. Reports 1956**, (s. 12-14), <https://www.icj-cij.org/files/case-related/26/026-19560316-ORD-01-00-EN.pdf> (erişim tarihi 09.06.2020).

Antarctica case (United Kingdom v. Chile), Order of March 16th, 1956, **I.C.J. Reports 1956**, (s. 15-17), <https://www.icj-cij.org/files/case-related/27/027-19560316-ORD-01-00-EN.pdf> (erişim tarihi: 09.06.2020).

BURNS, Josephine Joan, "The Clipperton Island Case France v. Mexico", **Cumulative Digest of International Law and Relations**, Yıl: 1931-1932, Cilt: 2, (s. 94-98).

Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Judgment of 26 November 1984, **I.C.J. Reports 1984**, (s. 392-443), <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19841126-JUD-01-00-EN.pdf>.

Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali), Judgment of 22 December 1986, **I.C.J. Reports 1986**, (s. 554-651), <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-00-EN.pdf> (erişim tarihi: 21.04.2021).

Island of Palmas case (Netherlands, USA), 4 April 1928, **Reports of International Arbitral Awards, Volume II**, 2006, (s. 829-871), https://legal.un.org/riaa/cases/vol_II/829-871.pdf (erişim tarihi: 02.03.2020).

Legal Status of Eastern Greenland (Denmark v. Norway), 5 September 1933, http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1933.04.05_greenland.htm (erişim tarihi: 08.01.2021).

The Minquiers and Ecrehos case (France/United Kingdom), Judgment of November 17th, 1953, **I.C.J. Reports 1953**, (s. 47-73), <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/17/017-19531117-JUD-01-00-EN.pdf> (erişim tarihi: 03.03.2020).

Western Sahara, Advisory Opinion of 16 October 1975, **I.C.J. Reports 1975**, (s. 12-82), <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/61/061-19751016-ADV-01-00-EN.pdf> (erişim tarihi: 10.11.2020).

İNTERNET KAYNAKLARI

About CCAMLR, 2021, <https://www.ccamlr.org/en/organisation> (erişim tarihi: 08.07.2020).

About the Territory, <https://britishantarcticterritory.org.uk/about/about-the-territory/> (erişim tarihi: 24.03.2021).

Agenda 21, 1992, para. 17.104, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> (erişim tarihi: 18.01.2021).

Agreement relating to the implementation of Part XI of the United Nation Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982, Overview, 2016, https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_overview_part_xi.htm (erişim tarihi: 22.03.2021).

Antarctica, World Park, 2003, <https://www.asoc.org/explore/latest-news/1932-antarctica-world-park> (erişim tarihi: 11.03.2021).

Arctic Council Rules of Procedure, 2013, <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/940> (erişim tarihi: 30.01.2021).

Arctic Environmental Protection Strategy, 1991, http://library.arcticportal.org/1542/1/artic_environment.pdf (erişim tarihi: 30.09.2020).

Australian Antarctic Territory Acceptance Act 1933, <https://www.legislation.gov.au/Details/C2004C00416> (erişim tarihi: 15.04.2020).

BARROS, Natália Frozel, "Normalizing the Common Heritage of Mankind: from Ideas, to Legal Principle, to Oceans' Governance", **Global Public Goods, Global Commons and Democracy: Interdisciplinary Perspectives (22-23 Şubat 2016)**, <https://ghum.kuleuven.be/ggs/events/2016/international-conference-global-commons-global-public-goods-and-global-democracy-leuven/frozel-barros-natalia-normalizing-chm.pdf> (erişim tarihi: 13.10.2020).

BINI, Antonella, "The Moon Agreement: Its effectiveness in the 21st century", **ESPI Perspectives**, Yıl: 2008, Sayı: 14, <https://espi.or.at/publications/voices-from-the-space-community/publications-of-the-former-espi-perspective-series/category/10-publications-of-the-former-espi-perspective-series> (erişim tarihi: 26.10.2020).

Britannica, The Editors of Encyclopaedia, "Apartheid", **Encyclopedia Britannica**, 2020, <https://www.britannica.com/topic/apartheid> (erişim tarihi: 17.01.2021).

Britannica, The Editors of Encyclopaedia, "Dominion", **Encyclopedia Britannica**, 2011, <https://www.britannica.com/topic/dominion-British-Commonwealth> (erişim tarihi: 21.11.2020).

Britannica, The Editors of Encyclopaedia, "International Geophysical Year", **Encyclopedia Britannica**, 2019, <https://www.britannica.com/event/International-Geophysical-Year> (erişim tarihi: 16.02.2021).

Britannica, The Editors of Encyclopaedia, "Order in council", **Encyclopedia Britannica**, 2017, <https://www.britannica.com/topic/order-in-council> (erişim tarihi: 21.11.2020).

Britannica, The Editors of Encyclopaedia, "Treaty of Tordesillas", **Encyclopedia Britannica**, 2020, <https://www.britannica.com/event/Treaty-of-Tordesillas> (erişim tarihi: 30.11.2020).

BOWLING, Chelsea / PIERSON, Elizabeth / RATTE, Stephanie, **The Common Concern of Humankind: A Potential Framework for a New International Legally Binding Instrument on the Conservation and Sustainable Use of Marine Biological Diversity in the High Seas**, https://www.un.org/depts/los/biodiversity/prepcom_files/BowlingPiersonandRatte_Common_Concern.pdf (erişim tarihi: 03.02.2021).

Canada Political Divisions, https://ftp.maps.canada.ca/pub/nrcan_rncan/raster/atlas_6_ed/reference/eng/can_eng.pdf (erişim tarihi: 29.11.2020).

CAPURSO, Andrea, "The Non-Appropriation Principle: A Roman Interpretation", **69th International Astronautical Congress (1-5 Ekim 2018)**, <https://iislweb.org/wp-content/uploads/2019/01/The-NonAppropriation-Principle-A-Roman-Interpretation.pdf> (erişim tarihi: 09.09.2020).

COHEN, Harlan K. (ed.), "Conservation of Antarctic Seals", **Handbook of the Antarctic Treaty System**, 2002, (s. 326-352). <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/15280.pdf> (Erişim Tarihi: 28.12.2020).

Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS), Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions

to the Commission: Submission by the Argentine Republic, 2016, https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_arg_25_2009.htm (erişim tarihi: 25.04.2021).

Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS), Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by Australia, 2012, https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_aus.htm (erişim tarihi: 25.04.2021).

Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS), Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Partial Submission by the Republic of Chile, 2020, https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_chl_87_2020.htm (erişim tarihi: 25.04.2021).

Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS), Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by France, 2009, https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_fra.htm (erişim tarihi: 25.04.2021).

Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS), Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by New Zealand, 2009, https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_nzl.htm (erişim tarihi: 25.04.2021).

Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS) Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by the Kingdom of Norway, 2019, https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_nor_30_2009.htm (erişim tarihi: 25.04.2021).

Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS) Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by the United Kingdom of Great Britain and

Northern Ireland, 2010, https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_gbr1.htm (erişim tarihi: 25.04.2021).

Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities, <https://www.mfat.govt.nz/en/about-us/who-we-are/treaties/convention-on-the-regulation-of-antarctic-mineral-resource-activities/> (erişim tarihi: 03.01.2021).

CORY, T. L., "Complied for the Northwest Territories Council, British Sovereignty in the Arctic, 3 June 1936", *Legal Appraisals of Canada's Arctic Sovereignty: Key Documents, 1905-1956* (Peter Kikkert ve P. Whitney Lackenbauer), **Documents on Canadian Arctic Sovereignty and Security**, Yıl: 2014, Sayı: 2, (s. 150-211), <http://pubs.aina.ucalgary.ca/dcass/81350.pdf> (erişim tarihi: 27.11.2020).

Declaration on the Establishment of the Arctic Council, 1996, http://library.arcticportal.org/1270/1/ottawa_decl_1996-3..pdf (erişim tarihi: 30.01.2021).

"Definition of 'satellite nation'", **Collins English Dictionary**, <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/satellite-nation> (erişim tarihi: 05.12.2020).

"Dependency", **Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus**, Cambridge University Press, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/dependency> (erişim tarihi: 21.11.2020).

DOYLE, Stephen E., **Nandasiri Jasentuliyana Keynote Address on Space Law: A Concise History of Space Law**, 2010, <https://www.iislweb.org/website/docs/2010keynote.pdf> (Erişim Tarihi: 19.10.2020).

GABRYNOWICZ, J. I., "The "Province" and "Heritage" of Mankind Reconsidered: A New Beginning", **The Second Conference on Lunar Bases and Space Activities of the 21st Century (5-7 Nisan 1988)** (ed. W.W. Mendell, vd.), NASA Conferences Publication 3166, Vol. 2, 1992, (s. 691-696), <https://space.nss.org/the-second-conference-on-lunar-bases-and-space-activities-of-the-21st-century/> (erişim tarihi: 20.04.2021).

Global governance and governance of the global commons in the global partnership for development beyond 2015, 2013, <https://www.un.org/>

en/development/desa/policy/untaskteam_undf/thinkpieces/24_thinkpiece_global_governance.pdf (erişim tarihi: 30.01.2021).

GLOWKA, Lyle / BURHENNE-GUILMIN, Françoise / SYNGE, Hugh vd., **A Guide to the Convention on Biological Diversity**, International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, Gland / Cambridge, 1994, <https://www.iucn.org/content/a-guide-convention-biological-diversity> (erişim tarihi: 03.05.2021).

History of the Territory, <https://britishantarcticterritory.org.uk/heritage/history-of-the-territory/> (erişim tarihi: 20.11.2020).

IEG of the Global Commons, 2016, <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2015/12/Ses4-7.-UNEP-Division-of-Environmental-Law-and-Conventions-Global-Commons.pdf> (erişim tarihi: 30.01.2021).

Indigenous Peoples' Secretariat, <https://www.arcticpeoples.com/about#bio> (erişim tarihi: 08.10.2020).

International Cooperation in the Arctic, <https://arctic-council.org/en/explore/work-cooperation/> (erişim tarihi: 30.01.2021).

Key Dates in the UN Campaign Against Apartheid, https://www.un.org/en/events/mandeladay/un_against_apartheid.shtml (erişim tarihi: 17.01.2021)

KURUKULASURIYA, Lal / ROBINSON, Nicholas A., **UNEP Training Manual on International Environmental Law**, 2006, s. 36, <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/20599> (erişim tarihi: 03.02.2021).

“Letters patent”, **Cambridge Business English Dictionary**, Cambridge University Press, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/letters-patent> (erişim tarihi: 08.02.2021).

Loi n° 55-1052 du 6 août 1955 portant statut des Terres australes et antarctiques françaises et de l'île de Clipperton, <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006068137/2020-11-23/> (erişim tarihi: 23.11.2020).

“Nature reserve”, **Cambridge Academic Content Dictionary**, Cambridge University Press, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/nature-reserve> (erişim tarihi: 03.03.2021).

NESI, Giuseppe, "Uti possidetis Doctrine", **Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, 2018, <https://opil-ouplaw-com.peacepalace.idm.oclc.org/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1125?rskey=IYSAS4&result=1&prd=OPIL> (erişim tarihi: 21.04.2021).

Norwegian Interests and Policy in the Antarctic, Norwegian Ministry of Foreign Affairs, 2016, <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/meld.-st.-32-20142015/id2415997/> (erişim tarihi: 21.04.2020).

Nuuk Declaration, 2011, http://library.arcticportal.org/1254/1/Nuuk_Declaration_FINAL.pdf (erişim tarihi: 30.01.2021).

Observers, <https://arctic-council.org/en/about/observers/> (erişim tarihi: 08.10.2020).

Permanent Participants, <https://arctic-council.org/en/about/permanent-participants/> (erişim tarihi: 30.01.2021).

"Proclamation", **Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus**, Cambridge University Press, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/proclamation> (erişim tarihi: 08.04.2021).

ROTHWELL, Donald R., "The Antarctic Treaty at Sixty Years: Past, Present and Future", **ANU College of Law Legal Studies Research Paper Series**, 2019, <https://ssrn.com/abstract=3437554> (erişim tarihi: 27.12.2020).

"Royal decree", **Merriam-Webster.com Dictionary**, Merriam-Webster, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/royal%20decree> (erişim tarihi: 08.04.2021).

Santiago Declaration on the Twenty Fifth Anniversary of the signing of the Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty, 2016, https://documents.ats.aq/ATCM39/ad/atcm39_ad003_e.pdf (erişim tarihi: 01.02.2021).

Sputnik and the Dawn of the Space Age, <https://history.nasa.gov/sputnik.html> (erişim tarihi: 19.10.2020).

"Subantarctic", **Merriam-Webster.com Dictionary**, Merriam-Webster, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/subantarctic> (erişim tarihi: 10.04.2021).

Summary of Recommendations of the Commission on the Limits of the Continental Shelf in Regard to the Submission Made by Argentina on 21 April 2009, 2016, https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/arg25_09/2016_03_11_COM_SUMREC_ARG.pdf (erişim tarihi: 25.04.2021).

Summary Records of the Plenary Meetings, 1958, https://legal.un.org/diplomaticconferences/1958_los/docs/english/vol_2/sr_1.pdf (erişim tarihi: 23.02.2020).

TAYLOR, Prue, "The Common Heritage of Mankind: A Bold Doctrine Kept Within Strict Boundaries, **A Wealth of Commons: A World Beyond Market and State** (ed. David Bollier and Silke Helfrich), Levellers Press, Amherst, 2012, <http://wealthofthecommons.org/essay/common-heritage-mankind-bold-doctrine-kept-within-strict-boundaries> (erişim tarihi: 28.10.2020).

Terms of Reference of the Arctic Council Secretariat, <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/1568> (erişim tarihi: 08.10.2020).

THATCHER, Margaret, **Speech to United Nations General Assembly (Global Environment)**, 1989, <https://www.margaretthatcher.org/document/107817> (erişim tarihi: 08.08.2020).

The Antarctic Treaty, <https://www.ats.aq/e/antarctictreaty.html> (erişim tarihi: 24.03.2021).

The Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty, <https://www.ats.aq/e/protocol.html> (erişim tarihi: 30.04.2021).

The Ilulissat Declaration, 2008, <https://arcticportal.org/images/stories/pdf/Ilulissat-declaration.pdf> (erişim tarihi: 9.10.2020).

"The Privy Council", **Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus**, Cambridge University Press, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/privy-council> (erişim tarihi: 21.11.2020).

Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space, and Under Water, <https://2009-2017.state.gov/t/avc/trty/199116.htm> (erişim tarihi: 21.10.2020).

United Nations Juridical Yearbook, Part Two. Legal activities of the United Nations and related intergovernmental organizations, Chapter VI. Selected legal opinions of the Secretariats of the United Nations and related intergovernmental organizations, 1986, https://legal.un.org/unjuridicalyearbook/pdfs/english/by_volume/1986/chpVI.pdf (erişim tarihi: 01.05.2021).

VON DER DUNK, Frans G., “Back in Business? The Moon Agreement, Private Actors and Possible Commercial Exploitation of the Moon and Its Natural Resources”, **International and Interdisciplinary Workshop on Policy and Law Relating to Outer Space Resources: Examples of the Moon, Mars, and Other Celestial Bodies (28-30 Haziran 2006)**, McGill University, Centre for Research of Air and Space Law, Montreal, 2007, (s. 244-269), https://www.mcgill.ca/iasl/files/iasl/Moon-Proceedings-Part_5_2006.pdf (erişim tarihi: 24.01.2021).

WOLFRUM, Rüdiger, “Common Heritage of Mankind”, **Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, 2009, <https://opil-ouplaw-com.peacepalace.idm.oclc.org/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1149> (erişim tarihi: 23.03.2021).

Working Groups, <https://arctic-council.org/en/about/working-groups/> (erişim tarihi: 30.01.2021).

XX ATCM/WP 10 (Rev. 1), 1996, https://documents.ats.aq/ATCM20/wp/ATCM20_wp010_e.pdf (erişim tarihi: 24.09.2020).